

**YEŞİL AMASYA GAZETESİ'NİN AMASYA BASIN
VE YAYIN TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ (1932-
1940)**

AYDAN TURHAN SER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ**

ANA BİLİM DALI

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. İsmail EYYUPOĞLU

2025

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ANA BİLİM DALI

AYDAN TURHAN SER

YEŞİL AMASYA GAZETESİ'NİN AMASYA BASIN VE YAYIN
TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ (1932-1940)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. İsmail EYYUPOĞLU

ERZURUM -2025

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof.Dr. İsmail EYYUPOĞLU danışmanlığında Aydan TURHAN SER tarafından hazırlanan “**Yeşil Amasya Gazetesi'nin Amasya Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi (1932-1940)**” başlıklı çalışma 12/09/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi - Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı'nda **Yüksek Lisans** tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof.Dr. Asaf ÖZKAN <i>ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ</i>	e-imza
Jüri Üyesi (Danışman):	Prof.Dr. İsmail EYYUPOĞLU <i>ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ</i>	e-imza
Jüri Üyesi:	Doç.Dr. Şemsettin ÇELİK <i>ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ</i>	e-imza

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

16/09/2025
Prof.Dr. Sinever Esin DAYI
Enstitü Müdürü
e-imza

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Yeşil Amasya Gazetesi’nin Amasya Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi (1932-1940)*” başlıklı akademik çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönetime başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

12.09.2025

Aydan TURHAN SER

Aslı ıslak imzalıdır

ÖZET

Yeşilırmak Vadisi ve Harşena Dağı eteklerine kurulan Amasya, yedi bin yılın üzerindeki tarihi boyunca tarihi ve doğal güzellikleri ile birçok medeniyete ev sahipliği yaptı. Amasya aynı zamanda Osmanlı'nın doğu sınırında stratejik bir öneme sahipti. Birçok Osmanlı şehzadesi de burada eğitim aldı. Amasya Genelgesi'nin ilan edilmesiyle (21/22 Haziran 1919) Kurtuluş Savaşı'nın gerekçesi ve yöntemi ilk defa milletle paylaşıldı.

1911-1915 Amasya Basını denilince Ermeni cemaatine ait üç gazete ön plana çıkmaktaydı. Örneğin 1911 yılında “*Abaraj*” adında haftalık gazetenin bazı bölümleri Ermeni Alfabesi ile Türkçe olarak yayınlandı.

Amasya'da ilk Türkçe gazete ise 1 Nisan 1920'de yayımlanan “*Türközü*” idi. Ayrıca Amasya'da “*Yeşilırmak, Emel, Hak Yolu, Hakikat, Amasya*” adlarıyla pek çok gazete çıkarıldı. “*Yeşil Amasya*” gazetesi de 1932-1940 yılları arasında haftalık siyasi gazete olarak okurlara ulaşmaktaydı

Bu dönemde “*Amasya*” Gazetesi beş yüz on bir sayı yayımlandıktan sonra bütçe yetersizliği gerekçesiyle kapatıldı. Bunun üzerine İmtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Eczacı Ekrem Tevfik (Bilgen) tarafından haftalık “*Yeşil Amasya*” gazetesi çıkarıldı.

“*Yeşil Amasya*” Gazetesi'nin 1932-1940 yılları arasında yayınladığı nüshalar yeni Erken Cumhuriyet Dönemini kapsamaktadır. Yerel basının o günkü koşullarda nasıl yayım yaptığının örneklerinden birisidir. Ulusal basına konu olan iç ve dış gelişmelerin yanı sıra yerel konulara da ağırlık verilmiştir. Özellikle siyasi gazete olması nedeniyle yapılan inkılâplar gazetede önemli yer tutmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Basın, Gazete, İnkılâp hareketleri.

ABSTARCT

Amasya, located in the Yeşilırmak Valley and at the foot of Mount Harşena, has been home to many civilizations throughout its history spanning over seven thousand years, thanks to its historical and natural beauty. Amasya was also of strategic importance on the eastern border of the Ottoman Empire. Many Ottoman princes also received their education here. With the proclamation of the Amasya Declaration (June 21–22, 1919), the rationale and method of the War of Independence were first shared with the nation.

When it comes to the Amasya press between 1911 and 1915, three newspapers belonging to the Armenian community stood out. For example, in 1911, some sections of the weekly newspaper “*Abaraj*” were published in Turkish using the Armenian alphabet.

The first Turkish-language newspaper in Amasya was “*Türközü*” published on April 1, 1920. Additionally, many newspapers were published in Amasya under the names “*Yeşilırmak, Emel, Hak Yolu, Hakikat, Amasya*”. The “*Yeşil Amasya*” newspaper was also published as a weekly political newspaper between 1932 and 1940.

During this period, the “*Amasya*” newspaper was published for 511 issues before being closed due to budget constraints. Following this, the weekly “*Yeşil Amasya*” newspaper was published by the proprietor and editor-in-chief, Eczacı Ekrem Tefvik (Bilgen).

The issues of the “*Yeşil Amasya*” newspaper published between 1932 and 1940 cover the early Republican period. It is one of the examples of how the local press published under the conditions of that time. In addition to domestic and international developments covered by the national press, local issues were also given prominence. Especially due to its nature as a political newspaper, the reforms carried out during the period held a significant place in the newspaper.

Keywords: Amasya, Press, Newspaper, Reform movements.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	I
YEMİN METNİ	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR.....	XI
KAYNAKÇA.....	XII
GİRİŞ	1
A-ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ.....	1
I-Amaç-Problematik ve Araştırma Soruları.....	1
II-Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi-İlgili Araştırmalar ve Özgün Değeri.....	2
III-Araştırmanın Yaygın Etkisi ve Ana Bilim Dalı'nın Öncelikli Araştırma Alanlarıyla İlişkisi.....	3
IV- Araştırma Yöntemi.....	4
1-Veri Kaynakları ve Veri Toplama Tekniği.....	4
2- Araştırma Süreci-Uygulama ve Veri Analizi.....	5
B-TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK BASINI.....	6
C-AMASYA BASIN TARİHİ VE “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NİN YAYIM HAYATINA BAŞLAMASI	7
D-“YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NİN ÖZELLİKLERİ.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ REJİMİN KALICI OLMASI İÇİN YAPILAN FAALİYETLER VE “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ

A- EZANIN TÜRKÇE OKUNMASI KARARI SONRASINDA YAŞANAN TEPKİLERİN “YEŞİL AMASYA” GAZETESİNE YANSIMASI.....	12
B-TÜRK DİLİ TETKİK CEMİYETİ’NİN ÇALIŞMALARINA “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NİN VERDİĞİ DESTEK.....	15
C-İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ’NİN AÇILIŞI (1 AĞUSTOS 1933) VE “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NİN ÜNİVERSİTENİN ÖĞRETİME BAŞLAMASINI HABERLEŞTİRMESİ	19
D- HALKEVLERİNİN KURULMASI (19 ŞUBAT 1932) VE AMASYA HALKEVİ’NİN FAALİYETE GEÇMESİ SEBEBİYLE YAYIMLANAN KUTLAMA MESAJLARI.....	21
I-Halkevlerinin Açılması (19 Şubat 1932) ve “Yeşil Amasya” Gazetesi’nde Yapılan Değerlendirme	21

II-Amasya Halkevi'nin Açılması (23 Şubat 1934) Dolayısıyla Gönderilen Tebrik Telgrafları ve Halkevlerinin Açılış Yıldönümlerinde Yapılan Etkinliklerin “ <i>Yeşil Amasya</i> ” Gazetesi'nde Yer Alması.....	22
E- GENEL NÜFUS SAYIMI VE AMASYA (20 EKİM 1935).....	25
F- MENEMEN OLAYI (23 ARALIK 1930) VE ŞEHİT YEDEK SUBAY KUBİLAY ADINA AMASYA'DA BEKKÜTAŞI DİKİLMESİ.....	28
G- CHP VİLAYET KONGELERİNE BİR ÖRNEK: AMASYA VİLAYET KONGRESİ (OCAK 1935).....	30
H-ERZİNCAN DEPREMİ (26 ARALIK 1939) VE AMASYA'YA ETKİLERİ	33

İKİNCİ BÖLÜM

TARIM-EKONOMİ-TOPLUMSAL DAYANIŞMA VE ŞEHİRCİLİK

FAALİYETLERİNİN “*YEŞİL AMASYA*” GAZETESİ'NE YANSIMASI

A-TARIM (1932)	36
B-HAVACILIK FAALİYETLERİNE AMASYA HALKININ DESTEĞİ (1933-1935).....	40
C- DEMİRYOLU YAPIMINA MALİ KAYNAK OLUŞTURMA GİRİŞİMLERİ VE AMASYA HALKININ DESTEĞİ (1933-1934)	43
D- TÜRKİYE'DE PLANLI SANAYİ DÖNEMİ VE ŞEKER SANAYİDEKİ GELİŞMELER.....	47
I- Cumhuriyet İdaresi'nin Sanayi Politikası.....	47
II- Turhal Şeker Fabrikası'nın Açılması (Ekim 1934).....	50
E- 1929 BUHRANININ BAŞTA TÜRKİYE OLMAK ÜZERE TARIMSAL ÜRETİM ÜZERİNDEKİ KÜRESEL ETKİSİ (1932-1933).....	54
F- YERLİ MALİ KULLANIMI VE TASARRUFU ÖZENDİRME FAALİYETLERİNİN KAMUOYU İLE PAYLAŞILMASI.....	58
I- Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Kurulması (14 Aralık 1929) ve Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'nın Kutlanmaya Başlanması (12-19 Aralık 1930).....	58
II- “ <i>Yeşil Amasya</i> ” Gazetesi'nin Yerli Malı ve Tasarruf Konusunda Halkı Bilinçlendirme Faaliyetleri (1932-1937).....	59
G- BELEDİYECİLİK FAALİYETLERİ KAPSAMINDA AMASYA'NIN ELEKTRİĞE ULAŞMASI İÇİN YAPILAN GİRİŞİMLER.....	62
I- Cumhuriyet'in İlanı Sonrasında Modern Belediyeciliğin Kurulması İçin Atılan Adımlar	62
II-Amasya Belediyesi'nin Şehir Merkezine Elektrik Şebekesinin Ulaştırılması İçin Çabaları (1932-1935).....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SAĞLIK-SPOR-KÜLTÜR VE SOSYAL ALANDA YAŞANAN
GELİŞMELERİN “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NE YANSIMASI

A- SAĞLIK.....	65
I-Genel Sağlık Politikaları.....	65
II- “Yeşil Amasya” Gazetesi’nde Hastalıklara Karşı Kamuoyunu Bilgilendirme	
Amaçlı Yayınlanan Yazılar.....	68
1- Kızamık (1932-1933).....	68
2- Difteri (1933).....	70
3- Grip (1933).....	71
4- Boğmaca (1933).....	73
5- Kabakulak (1933).....	74
6- Çocuk Sağlığı (1933).....	75
7- “Yeşil Amasya” Gazetesi’nde Sağlıkla İlgili Diğer Konular (1934-1937).....	77
8- Verem (1937).....	79
B-AMASYA’DA SPORUN KURUMSALLAŞMASI VE YAPILAN	
ETKİNLİKLER İLE İLGİLİ “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDEKİ HABERLER	
(1933-1937).....	80
C-AMASYA’DA KÜLTÜREL VE SANATSAL FAALİYETLER	
(1933-1934).....	84
I- Türk Musiki Yurdu Cemiyeti’nden Türk Musiki Evi’ne.....	84
II-Turne Kapsamında Amasya’ya Gelen Sanatçılara Bir Örnek: Fikriye Hanım ve	
Berberindeki Saz Heyeti.....	85
III-Amasya’da İlk Sinema Gösterimi ve Halkın Radyo Yayınları İle	
Tanışması (1934).....	87
D-“YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDE KAMU YARARINA ÇALIŞAN SOSYAL	
HİZMET KURULUŞLARI.....	88
E-“YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDE CUMHURİYET VE 30 AĞUSTOS ZAFER	
BAYRAMI KUTLAMALARI.....	91
I- 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları.....	92
1-Türkiye’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarının Başlaması.....	92
2-“Yeşil Amasya” Gazetesi’nde Amasya’daki Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	
(1933).....	93
3- “Yeşil Amasya” Gazetesi’nde Ankara’daki Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	
(1933) ve Onuncu Yıl Nutku.....	96
II- 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamalarının Yurt Genelinde Başlaması	

ve Amasya’da Yapılan Törenler.....	98
------------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YÖNELİK HABER VE YORUMLAR

A-TÜRKİYE İLE FRANSA ARASINDA YAŞANILAN SORUNLAR.....	101
I-OSMANLI’NIN DIŞ BORÇLARINA DAİR “YEŞİL AMASYA” GAZETESİNDE YAPILAN DEĞERLENDİRMELER.....	101
II- Sancak (Hatay) Sorunu İle İlgili Gelişmeler (1921-1938) ve Yeşil Amasya Gazetesi.....	103
B-TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE SORUNLARIN DOSTLUK VE İŞ BİRLİĞİNE EVRİLMESİ (1923-1930) VE “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDE YUNANİSTAN BAŞBAKANI’NIN TÜRKİYE ZİYARETİ.....	106
C- “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDE İSMET İNÖNÜ’NÜN BULGARİSTAN’A YAPTIĞI RESMİ GEZİ (20-23 EYLÜL 1933).....	110
D- MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ (20 TEMMUZ 1936) VE “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDE YAPILAN DEĞERLENDİRME.....	113
SONUÇ	117
EKLER	121

ÖNSÖZ

Basın toplumu yaşanan gelişmeler hakkında bilgilendirir, kamuoyu oluşturur ve onu yönlendirir. Bu doğrultuda yerel basın değerlendirildiğinde Güven N. Büyükbakkal'ın *“Türkiye’de Yerel Basının İşlevi ve Önemi”* başlıklı makalesindeki şu ifadeler konunun kapsamını bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır: *“Yöneten-yönetilen ilişkisi içerisinde kamu hizmetlerinin halka duyurulması; kamuoyu yaratılması; beldelerde yerel yönetim hizmetlerinin duyurulması; yerel yönetim yurttaş ilişkisinin sağlanması; yaygın basının işlevlerinden biri olan eğitim, yerel basında toplumsal kimliği ile önem kazanır; Ulusal iradenin doğru ve amaca uygun yansımada gerekli demokrasi kültürünün yerleştirilmesi”*. Tarihsel süreç içinde gerek merkezi gerekse yerel basın bulundukları dönemin özelliklerini yansıttılar. Bu açıdan Amasya'nın Latin harfleri ile dizilip basılan gazetesi olma hüviyetine sahip *“Yeşil Amasya”* gazetesinin şimdiye kadar akademik çevrelerde çalışılmamış olması büyük bir eksikliktir.

“Yeşil Amasya Gazetesi’nin Amasya Basın Ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi (1932-1940)” başlıklı araştırma konumuz dört bölüm halinde metne dönüştürüldü. Birinci Bölüm *“Yeni Rejimin Kalıcı Olması İçin Yapılan Faaliyetler Ve Yeşil Amasya Gazetesi”* başlığı altında şu konuları içermektedir: Ezanın Türkçe okunması kararı (1 Şubat 1933) sonrasında yaşanan tepkiler; Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin çalışmalarına verilen destek; İstanbul Üniversitesi’nin Açılışı (1 Ağustos 1933); Halkevlerinin Kurulması (19 Şubat 1932) ve Amasya Halkevi’nin faaliyete geçmesi; Genel Nüfus Sayımı ve Amasya (20 Ekim 1935); Menemen Olayı (23 Aralık 1930) ve Şehit Yedek Subay Kubilay Adına Amasya’da Bekkütası Dikilmesi; CHP Amasya Vilayet Kongresi (Ocak 1935)

İkinci Bölüm’ün başlığı ise şöyledir; *“Tarım-Ekonomi-Toplumsal Dayanışma Ve Şehircilik Faaliyetlerinin “Yeşil Amasya” Gazetesi’ne Yansıması”*. Bu başlık altında tarım, havacılık faaliyetlerine Amasya halkının desteği (1933-1935); demiryolu yapımına mali kaynak oluşturma girişimleri ve Amasya halkının desteği (1933-1934), sanayileşme, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın başta Türkiye olmak üzere tarımsal üretim üzerindeki etkisi (1932-1933), ticaret, yerli malı haftası, Amasya Belediyesi’nin çalışmaları ve şehircilik faaliyetlerine dair haber ve yorumlara yer verildi.

Üçüncü Bölüm; *“Sağlık-Spor-Kültür Ve Sosyal Alanda Yaşanan Gelişmelerin “Yeşil Amasya” Gazetesi’ne Yansıması”* başlığı taşımaktadır. Bölümde sağlık konusuna ağırlıklı yer verildi ve salgın hastalıklara karşı halkı bilgilendirici ve eğitici haberler yapıldı. Amasya’da sporun kurumsallaşması ve yapılan etkinlikler ile ilgili haberlere yer verildi. 1933-1934 aralığında Amasya’daki kültürel ve sanatsal faaliyetlerden örnek

verildi. Amasya’da kamu yararına çalışan sosyal hizmet kuruluşlarının faaliyetlerine değinildi. Milli bayramların kutlanması ile ilgili haberler aktarıldı.

Dördüncü ve son bölüm ise; “*Yeşil Amasya Gazetesi’nde Türk Dış Politikasına Yönelik Haber Ve Yorumlar*” başlığını taşımaktadır. Türkiye İle Fransa arasında yaşanan Osmanlı borçlarının ne surette ödenmesine dair konular ile Hatay Sorunu gazetedeki yorum ve haberlerle aktarıldı. Türk-Yunan ilişkilerinin dostluk ve iş birliğine evrilmesi; Yunanistan Başbakanı’nın 1933’ün Eylül Ayı’nda Türkiye’ye yaptığı ziyaret ve İsmet İnönü’nün yine aynı ay içerisinde Bulgaristan’a yaptığı resmi gezi işlendi. Montreux Boğazlar Sözleşmesi de “Yeşil Amasya” Gazetesinin dış gelişmelerle ilgili haberleştirdiği konulardı. Bu haberler yapılırken Anadolu Ajansı’ndan edinilen malumatın birincil kaynak olduğunu burada yeri gelmişken belirtmeliyiz.

Bu çalışma sırasında öncelikle Hüseyin Menç’e arşivini benimle paylaştığı için minnettarlığımı belirtmek isterim. Lisansüstü eğitim sürecinde Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Sinever Esin Dayı’nın şahsında enstitüdeki öğretim üyelerine ve çalışanlarına şükranlarımı sunarım. Bu doğrultuda bana rehberlik eden, her durumda yardımlarını esirgemeyen Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. İsmail Eyyupoğlu’na katkılarından ötürü teşekkürü borç bilirim. Araştırma ve yazım sürecinde beni sürekli destekleyen eşim Murat Ser’e oğlum Asrın Yiğit’e ve aileme de ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışmanın, diğer çalışmalara ilham kaynağı olması dileğiyle...

Aydan TURHAN SER

Erzurum-2025

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BBYSP	: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı
BCA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BOA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
CHF/P	: Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi
DBTDA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi
Edit	: Editör
F	: Fon
K	: Kutu
G	: Gömlek
HR	: Hariciye Nezareti
HSD.AFT	: Ali Fuat Türkgeldi Evrakı
İM	: İstanbul Murahhaslığı
km	: Kilometre
s	: Sayfa
S	: Sıra
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMTD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
vd	: Ve diğerleri
Y.N	: Yazarın Notu

KAYNAKÇA

A-ARŞİVLER

Hüseyin Menç Özel Aile Kütüphanesi Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (DBTDA)

B-RESMÎ YAYINLAR VE TUTANAKLAR

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk**, (Yay. Haz.: Zeynep Korkmaz), Ankara, 1994.

T.C. Resmi Gazete, S.2433, (21 Haziran 1933).

TBMM Albümü 1920-2010, I, (Edit: Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel), Ankara, 2010

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, (TBMMTD), IX/1

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), I/1.; I/18; II/18.; II/26; III/18, III/22; IV/23; V/3.

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Ankara 1929, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, s.XXXIV.

Türkiye Cumhuriyeti, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, LX, Mehmet İhsan Basımevi, Ankara, 1937.

C- SÜRELİ YAYINLAR

1-Gazeteler

T.C. Resmi Gazete

Ulus

Yeşil Amasya

2-Dergiler

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Akademik Bakış

Akademik Hassasiyetler Dergisi

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi

Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi
Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi
Asos Journal
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
Atatürkçü Düşünce Dergisi
Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi
Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi
Doğuş Üniversitesi Dergisi
Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Erdem
Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
History Studies
İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi
Journal of Political Administrative and Local Studies
Journal of Turkish Language and Literature
Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Karabük Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Karadeniz Araştırmaları
Karadeniz İncelemeleri Dergisi
Kebikeç
Kesit Akademisi Dergisi
Kültür ve İletişim
Liberal Düşünce
Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Osmanlı Bilim Araştırmaları
Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi
Tarih İncelemeleri Dergisi
Tarih Okulu Dergisi
Tarih ve Günce
Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Turkish Studies
Türk Dili Edebiyatı Dergisi
Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi
Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları

D-Sözlük, Kılavuz ve Ansiklopediler

Atatürk Ansiklopedisi
Britannica
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi
Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

E-KİTAPLAR

1-Araştırma Eserler

AFETİNAN, A., **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-4 Mart 1923**, Ankara,1982.
BAŞKAYA, Fikret, **Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi**, Ankara, 2004,
BAYINDIR ULUSKAN, Seda, **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Ankara, 2010.
BORATAV, Korkut, **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, 2006.
BOZKURT, Mahmut Esat **Atatürk İhtilali**, İstanbul, 1995.
ÇAĞATAY, Neşet, **Türkiye'de Gerici Eylemler (1923'den Buyana)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972.
DAVER, Bülent, **Laiklik**, İstanbul, 1955.
DAYI, Sinever Esin, **Hatay Gazetesi'nde Atatürk (Ağustos 1938–Aralık 1938)**, Erzurum, 2003.
DERVİŞOĞLU, Fatih Mehmet, **Türkiye'nin Havacılık Efsanesi**, İstanbul, 2007.
ER, Turgut, **Basın-Yayın ve Tanıtma**, Ankara, 2003.
ERDOĞAN, İrfan, **Yeni Bin Yıla Doğru Türk Eğitim Sistemi**, İstanbul, 2004.

- ERGÜRBÜZ, Şefik, **Matbaacılık Tarihi**, İzmit, 1947.
- ERKMAN, Kemal, **İstanbul Kandilli Rasathanesi 1939 Meteoroloji, Sismoloji ve Miknatis Rasatları**, (Ekim, Kasım, Aralık 1945), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945.
- EYYUPOĞLU, İsmail, **Mudanya Mütarekesi**, Ankara, 2002.
- GÜRÜZ Kemal, **Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim**, Ankara, 2001.
- HEPER, Metin, **Bürokratik Yönetim Geleneği**, İstanbul, 1974.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938)**, Ankara, 1988.
- KURUÇ, Bilsay, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi**, Ankara, 1987.
- MCCARTHY, Justin, **Müslümanlar ve Azınlıklar**, (Çev: Bilge Umar), İstanbul, 1998,
- MENÇ, Hüseyin, **Amasya Basın Tarihi**, Amasya, 2018.
- ÖZMEN, Bülent, NURLU, Murat, GÜLER, Hüseyin, **Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi**, Ankara, 1997.
- PARASIZ, İlker, **Türkiye Ekonomisi, 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Bursa, 1998.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, Ankara, 2000.
- ŞİMŞİR, Bilal N., **Lozan Günlüğü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012.
- TOKSOY, Nurcan, **Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri**, Ankara, 2007.
- TUKSAVUL, Muammer, **Doğudan Batıya ve Sonrası**, İstanbul, 1981.
- TUNCEL, Bedrettin, **Atatürk ve 30 Ağustos Zaferi'nin İlk Kutlanması**, Ankara 1972.
- TURAN Veldet, **30.Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Ankara, 1958.
- UÇAROL Rırat, **Siyasi Tarih**, İstanbul, 1995.
- ÜLKER Reşit, Ata'nın **Bursa Nutku**, İstanbul, 1967.
- VELDET, Turan, **30.Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, , Ankara, 1958.
- YAŞA, Memduh, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, İstanbul, 1980.
- YEL, Selma, **Değişen Dünya şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2009.
- YILDIRIM, İsmail, **Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)**, Ankara, 2001.
- ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul, 2006.
- .

2-Lisansüstü Tezler

a) Yüksek Lisans Tezleri

- ADIGÜZEL, Nilgün, **Cumhuriyet Dönemi'nde Belediyecilik (1923-1938)**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nuray Özdemir), Bolu, 2010.

KURTOĞLU, İsmail, **Menemen Olayı**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. İhsan Güneş), Eskişehir, 2000.

ÖKTEN, Kazım, **Montreux Boğazlar Sözleşmesi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bülent Atalay), Edirne, 2008.

ÖZDEMİR, Nagihan, **Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları ve Türk Dünyası**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç Dr. İsmail Eyyupoğlu), Erzurum, 2018.

ÖZNÜLÜER, Mervener, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi (1932-1939)**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç Dr. İsmail Eyyupoğlu), Erzurum, 2019.

ZENGİN, Mustafa, **İbadet Dilini Türkçeleştirme Çabası Olarak Türkçe Ezan Örneği**, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Salhadin Gök), Adıyaman, 2015.

b) Doktora Tezleri

ASLAN, Demo Ahmet, **Cumhuriyetin Törenselleştirilmesi: Ulus Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan), Ankara, 2011.

TUĞLUOĞLU, Fatih, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politikasının Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Recep Boztemur), Ankara, 2007.

F-MAKALELER-BİLDİRİLER VE ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

AKSAKAL Halil İbrahim, “*Dr. Refik Saydam Öncülüğünde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XXVII/1, (2017), s.219-232.

ALİKILIÇ, İnanç, “*Pozitivizm ve Postpozitivizm*”, **Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi**, I/1, (Güz 2021), s.39-62.

ARIKAN, Mustafa, “*Amasya Basın Tarihine İlişkin bazı yeni Tespitler*”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 36, (2024), s.159-182.

AŞÇI, Bahar Hatice, “*Lozan Barış Antlaşması'nda Osmanlı Borçları Meselesi*”, **Karabük Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, V/6, (2026), s.1649-1666

- ATABEK, Nejdet, “*Tarihsel Süreçte Türkiye’de Yerel Basın Ve Yerel Yönetimler*”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 23, (2005), s.63-74.
- ATABEY, Figen, “*Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci*”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, IV/7, (Temmuz-2015), s.193-209.
- AVCI, Cemal, “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim ve Kültür Kurumları*”, **Kesit Akademisi Dergisi**, V/20, (Eylül 2019), s.1-10
- AYDIN, Erdem, “*Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri*”, **Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi**, III/31, (2002), s.183-192.
- AYDOĞAN, Abdullah, “*Atatürk Dönemi Türk Havacılık Faaliyetleri ve Havacılık Faaliyetlerinin Gelişim Süreci*”, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, IV/2, (2020), s.69-81.
- AYSAL, Necdet, ERBAY, Hürol, “*Türk Sinemasında Millî Mücadele ve Atatürk Dönemi Filmleri*”, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, XII/1, (Mart 2022), s.397-413.
- BAYKAL, Hülya “*Milli Mücadele’de Basın*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, IV/11, (1988), s.471-480.
- BELÉN, Nezahat, “*Saltanatın İlgasının Bayram İlan Edilmesi: Hâkimiyet Bayramı/ Hâkimiyeti Milliye Bayramı Ve Kutlamaları (1 Kasım 1922/12 Rebiyülevvel 1338-24 Haziran 1934)*”, **Tarih ve Günce**, 13, (2023 Yaz), s.179-203.
- BIÇAK, Hilal, “*Serbest Cumhuriyet Fırkası Ve Türk Demokrasi Tarihindeki Yeri*”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, I/2 (Aralık 2021), s.152-169.
- BİBER ERAY, Tuğba, “*Karadenizde Depremler ve Yardımlar (1939-1944)*”, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, VI/2, (2019), s.151-181.
- BİLGİÇ Bestami S, “*Atatürk Döneminde Türkiye Yunanistan ilişkileri*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXXI/91, (Bahar 2015), s.1-27
- BİRİNCİ, Ali, KOCABAŞOĞLU, Uygur, “*Osmanlı Vilayet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler*”, **Kebikeç**, 2, (1995), s.101-122.
- BOSTAN, İdris, “*Rize*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XXXV, İstanbul, 2008.
- BULUT, Hüseyin, “*Atatürk Devri Türk Fransız İlişkileri*”, **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 62, (Mayıs 2018), s.539-548
- CANŞEN, Efan, “*Türkiye Cumhuriyeti’nin Spor Politikaları*”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XVII/1, (Haziran-2015), s.33-48.
- COŞKUN, Ali, “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi*”, **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, IV, (Kasım-2003), s.72-77.

- ÇAKIR KARACAER, Gül, “Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar 1920-1940”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 53, (Ağustos 2021), s.202-228
- ÇAKMAK, Zafer, “Venizelos’un Atatürk’ü Nobel Barış Ödülüne Aday Göstermesi”, **Erdem**, 52, (2008), s.91-109.
- ÇANAK, Erdem, “Adana’da Cumhuriyet’in Onuncu Yılı Kutlamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIX/86, (Temmuz 2013), s.1-26.
- ÇİFTÇİ, Barış, “Bozkurt-Lotus Davası’nın Hukuki Değerlendirmesi ve Türkiye İçin Önemi”, **Journal of Political Administrative and Local Studies (JPAL)**, VI/1, (May 2023), pp. 43-55
- ÇOLAK, Filiz, “Atatürk Dönemi’nde Türkiye Cumhuriyeti’nin Ulaşım Politikasına Genel Bir Bakış”, **Turkish Studies**, VIII/2, (Winter 2013), s.345-364
- DAYI, Sinever Esin, “Hatay Devleti ve Hatay’ın Anavatan’a Katılması”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 19, (2002), s.331-340.
- DERNEK, Zeynep, “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, I/12, (2006), s.1-12.
- DİKİCİ, Ali, “İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 10, (2006), s.77-104.
- DİNÇ, Sait, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler”, **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, (2008), s.1-30.
- DOĞANER, Yasemin, “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, V/9, (Şubat-2007), s.119-143.
- DOĞRU, Sami, “Türk Boğazlarının Hukukî Statüsü: Sevr ve Lozan’dan Montrö’ye Geçiş”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XV/2, (2013), s.123-169
- EKİNCİKLİ, Mustafa, “Türk Demokrasi Kültürünün Gelişim Sürecinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın Kuruluşu”, **Akademik Bakış**, VI/1, (2012), s151-165.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, “Türk Kağanlığı ve Bengü Taşları”, **Türk Dili Edebiyatı Dergisi**, LVII/57, (2017), s.279-282.
- ERSAYDI, Alper, “Bozkurt-Lotus Davası ve Genç Türkiye’nin Hukuksal Yetkinliği”, **Tarih Okulu Dergisi**, MMX/6, (Aralık 2009), s.33-43.
- ERTEM, Barış, “Resmi Belgeler ve Basında “Menemen Olayı”, **History Studies**, V/1, (Ocak 2013), s-157-179.

- ERTÜRK, Halil İbrahim, TIRAŞ, Yusuf Can, “*Türk Dili Devrimiyle Birlikte Türkçenin Kazanımları*”, **Journal of Turkish Language and Literature**, I/2, (Güz-2015), s.206-220.
- ETKER, Şeref, “*Cerrahpaşa’da Bir Ders-i İhtitahi 11 Teşrin-i Evvel 1925*”, **Osmanlı Bilim Araştırmaları**, VII/2, (2006), s.113-134
- HAÇİN, İlhan, “*1939 Erzincan Büyük Depremi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXX/88, (2014), s.37-70.
- İBRAHİMOV, Osman, “*Osmanlı Devleti’nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi*”, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, III/5, (Ocak 2016), s.82-94.
- KAŞTAN, Yüksel, “*Atatürk Dönemi Türkiye Bulgaristan İlişkileri*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIV/72, (2008), s.669-696.
- KODAL, Tahir, “*Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti’nin Özellikleri*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XIX/1, (2009), s.233-258.
- METİNTAŞ, Mustafa Yahya, KAYIRAN, Mehmet “*1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 23, (2016), s.33-82.
- ÖZÇELİK, Özer, TUNCER, Güner, “*Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, IX/1, (2007), s.253-266.
- ÖZDEMİR, Nuray, “*Cumhuriyet Döneminde Yurttaşlık Bilincini Artırmaya Yönelik Verilen Madalyalar*”, **XVIII. Türk Tarih Kongresi**, VII, Ankara, 2018, s.523-542
- ÖZDEMİR, Orhan, “*Birinci Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil Egemenlik İlişkisi*”, **Turkish Studies**, VII/4, (2012), s.2511-2520
- ÖZDER, Ferruh, “*Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, XV/60, (Bahar-2017), s.143-170.
- ÖZDOĞAN Mehmet, “*Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)*”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, II/3, (2015) s.227-261.
- ÖZER, Şerife, MUTLU, Hamdi, “*Amasya Halkevi Yayın Organı: Yeşilirmak Dergisi Üzerine Bir İnceleme (1938-1939)*”. **Karadeniz Araştırmaları**, XVIII/71, (2021), s.788-800.
- ÖZKAN, Güliden, “*Cumhuriyet Meydanları ve Toprak Alma Törenleri Örneğinde Ulus İnşa, Toplumsal Bellek ve Halkla İlişkiler*”, **Kültür ve İletişim**, XXV/1, (2022), s.153-181.

- ÖZTÜRK, Rahime Hülya, “1923-1938 Yılları Arasında Yerel Basında Konya Ekonomisi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 33, (2015), s.97-105.
- ÖZÜÇETİN, Yaşar, KAYA, Hanifi, “Sancak (Hatay) Meselesi ve Bu Bağlamda Muhtelif Dış Basında Ortaya Konulan Yaklaşımlar ve Görüşler”, **Asos Journal**, VI/75, (Ağustos-2018), s.1-15.
- SARIKAYA, Makbule, “Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde Çocuk Sağlığı Meselesi”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, V/9, (2009), s. 151-164.
- SARINAY, Yusuf, “Atatürk’ün Hatay Politikası II (1938 – 1939)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XII /35, (1996), s.407-454.
- SAYILIR Burhan, “30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz ile İlgili Bazı Bilgiler”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, 16, (Bahar-2014), s. 89-114.
- SOYAK, Alkan, “Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var mı?”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, IV/2, (2003), s.167-182
- SÖĞÜTLÜ İlyas, “Darülfünundan Üniversiteye: Cumhuriyet Türkiye’sinde İlk Üniversite Reformu (1933)”, **Liberal Düşünce**, 34, (Bahar 2004), s.121-127.
- ŞEKER, Kadir, “Tek Parti Dönemi Ekonomik Politikaları ve Özel Teşebbüs Yatırımlarına Bir Örnek: Nuri Demir ağ Tayyare Atölyesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, MMXI/23, (Mayıs-2011), s.129-143
- TABAK, Serap, “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın İzmir Vilayeti’ndeki Teşkilatı ve Faaliyetleri”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, VIII/1, (1993), s. 183-202.
- TAŞDEMİR, Serap, “Amasya Halkevi ve Yeşilırmak Dergisi”, <https://www.ayk.gov.tr/2015/01/-Serap-Tasdemir-amasya-halkevi-ve-yesilirmak-dergisi.pdf>.s.3047-3066.
- TAŞDEMİR, Serap, “Tek Parti Döneminde Merzifon’da Siyasal ve Sosyo-Kültürel Yaşam”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 25/74, (Temmuz 2009), s.283-308.
- TOPAL, Coşkun, “Sancak (Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyundaki Etkileri”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XI/ 2, (Aralık-2009), s.1-16.
- TUĞLUOĞLU, Fatih, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/25 (Güz-2012), s.55-78.

ÜLTANIR, Emel, ÜLTANIR, Gürcan, “*Estonya, İngiltere ve Türkiye’de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar*”, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1/1, (2005), s.1-23.

VARLIK, Bülent, “*Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri*”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.99-101.

YAY, Gülsün Gürkan, “*Atatürk Dönemi’nde Para Politikası*”, **Erdem**, XI/31, 1998, s.289-319.)

G-ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://uvt.ulakbim.gov.tr> E.T.: 28.03.2023

<http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>, E.T.: 28.03.2023

<http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=122> E.T.: 28.03.2023

https://amasya.bel.tr/gecmis-donem-belediye-baskanlarimiz/refet-tunca?_=1754658898137 E.T.: 08.08.2025

<https://amasya.csb.gov.tr/nufus-i-1782> E.T.: 10.08.2025.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/10-yil-marsi/?pdf=3248> E.T.: 03.04.2024

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1929-ekonomik-buhrani>, E.T.: 04.04.2023

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/basin-yayin-genel-mudurlugu-matbuat-ve-istihbarat-muduriyet-i-umumiyesi-2/> E.T.: 26.03.2023

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu>/E.T:14.03 2024

<https://budapeste-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121443> E.T.;07.08.202

<https://chp.org.tr/chp-tarihi> E.T.: 09.08.2025

<https://huseyinmenc.blogspot.com/2011/01/amasyada-elektrigin-ilk-kullanlmaya.html> E.T.:07.08.2025

<https://islamansiklopedisi.org.tr/muezzin> E.T.: 14.08.202

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sala> E.T.: 14.08.2025
<https://kids.britannica.com/students/article/edouard-Daladier/320897> E.T: 06.08.2025
<https://takvim.ihya.org/1934-yili-dini-gunler-takvimi.html> E.T.: 23.03.2024.
<https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/> E.T.:23.03.2024
<https://www.atam.gov.tr/duyurular/devletcilik>, E.T.:13.04.2023
<https://www.britannica.com/topic/Rome-Berlin-Axis> E.T.: 06.0802.25
<https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> E.T.: 23.03.2024
<https://www.milliyet.com.tr/>, Erişim Tarihi:29.04.2023
<https://www.tek.org.tr/tr/tarihce> E.T.;07.08.2025
<https://www.turkseker.gov.tr/> , Erişim Tarihi:12.04.2023
https://www.wikiwand.com/tr/Haemophilus_influenzae, E.T.:30.04.

GİRİŞ

A-ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

I-Amaç-Problematik ve Araştırma Soruları

Basın, toplumda önemli bir işleve sahiptir. Modern zamanların değişmez öznelerinden birisidir. İnsanlık tarihinin geldiği son noktada; var olan değerlerin sürekliliğine katkı sunan ve bu doğrultuda kamuoyunu harekete geçiren unsurdur. Anlaşılacağı üzere toplumda kamuoyu ve zihniyet oluşturmak gibi bir amacı bulunmaktadır. Demokratik toplumun vazgeçilmez bir parçasıdır. “Kamu yararı” olarak adlandırılan konuların toplum nezdinde öğrenilmesinde yegâne araçtır. Ülke ve dünya gündemine dair her şey bu platformda değerlendirilir, yorumlanır ve tartışılır. Teknolojinin gelişmesine paralel olarak basın kavramı da mevcut değişime uyum sağlamak durumunda kalmıştır. Bu onu güçlendiren ve etkisini yaygınlaştıran bir süreçtir. Dar anlamda basın sadece gazete ve dergileri içerirken, geniş anlamda ise belirli zaman aralıklarıyla okurları ile buluşan, basılı, elektronik, görsel ve işitsel nesnelerle her tür haber ve görüşü hedef kitlesine ulaştıran yayınlardır.

Tarih Bilim Dalı’nın konusu ve kaynakları arasında basın da yer almaktadır. Geçmişteki toplumların gündemine dair verilere bu sayede ulaşılabilir. Yapılan yorumlar sayesinde de dönemin zihniyeti hakkında bilgi sahibi olunabilir. Özellikle yeni kurulan bir devlet ise söz konusu olan o zaman basın daha da fazla önem kazanır. Kurulan devletin hedeflerini topluma yansıtmak, onu içselleştirmek ve değişimin “*hem faili hem de fiili yapmak*” için başat araç basındır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra akademik bakış açısıyla basın organlarını taramak araştırmacıya kendi konusuyla ilgili bir fikir verebilir. Tabii burada mevcut rejimin ya da yönetimin hedeflerine, kendi yayın politikası kapsamında, destek veren basın kuruluşları olabileceği gibi eleştiri dozunu yüksek tutan gazete ve dergileri de burada unutmamak gerekir. Olması gereken ikisinin birlikte devletin bölünmez bütünlüğüne saygı duyması ve toplumu ayırtmamasıdır. Yani mevcut anayasal düzene sahip çıkarak kanunlardan kendisine tanıdığı hak ve özgürlüklerle toplumsal görevlerini gerçekleştirmesidir. Bu arada basın özgürlüğünün demokratik toplumun temel unsuru olduğu ve yasalarla güvence altına alındığını da burada belirtmeliyiz. Gelişmişliğin temel göstergelerinden birisi basın özgürlüğüdür.

“*Yeşil Amasya Gazetesi’nin Amasya Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri Ve Önemi (1932-1940)*” başlıklı araştırma da yukarıda ifade edilen açıklamalar kapsamında değerlendirilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun üzerinde dokuz yıl geçtikten sonra okurlarıyla buluşan gazete ilgili kısımda da açıklandığı üzere Amasya Basın

Tarihi'nin bir parçasıdır. Kendisinden önceki gazetecilik geleneğinin devamı niteliğindedir. 1930'lu yıllar inkılâplar açısından oldukça yoğun geçtiği bir dönemdi. İçteki gelişmelerin gazeteye bu merkezde yansımaları beklenirken dış gelişmeler arasında da Hatay, Osmanlı borçlarının nasıl ödeneceği konusu, dostluğa evrilen Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin yanı sıra komşu ülkelerle diplomatik ziyaretler ön plana çıkmaktaydı. Amasya merkezli olarak siyasi, ekonomi, kültür, sağlık, sosyal yardımlaşma ve belediye hizmetleri gibi başlıkların ne oranda işlendiği ve belirlenen zaman aralığında şehrin genel durumu merak konusu olmaktadır.

Araştırma sürecine başlanırken temel problematik olarak *“Bir basın kuruluşu olarak kendisinden beklenen misyonu “Yeşil Amasya” Gazetesi 1932-1940 yılları arasında gerçekleştirebilmiş midir?”* sorusu belirlenmiş ve araştırma süreci buna göre yönlendirilmiştir.

Temel problematiğin çözümü noktasında oluşturulan alt problematikler de şunlardır: *“Amasya’da basın gelenekleri olan bir sektör müdür?”*; *“Yayın politikası olarak Cumhuriyet idaresinin hedef ve ilkelerine destek verilmiş midir?”*; *“Yapılan İnkılaplara destek olunmuş mudur?”*; *“Siyasi gelişmeler ve parti kongreleri hakkında bilgilendirme var mıdır?”*; *“Tarım, sanayi, ulaşım ve belediyecilik ile ilgili haberlere yer verilmiş midir? Bu alandaki sorunların ifade edilmesi ve çözümü kapsamında hızlandırıcı bir rol üstlenilmiş midir?”*; *“Atatürk Dönemi’nde toplumsal katkı ve yardım kampanyalarına destek olunmuş mudur?”*; *“Salgın hastalıkların önlenmesi için halkı bilgilendirici yayımlar yapılmış mıdır?”*; *“Sportif ve kültürel faaliyetle yaygın olarak yapılmakta mıdır? Yapılıyorsa halkın ilgisi yoğun mudur?”*; *“Resmi bayramlara gazetede geniş yer verilmiş midir?”*; *“Yurtiçi ve yurtdışı haberler Anadolu Ajansı’ndan mı edinilmiştir? Edinilmişse herhangi bir yorumda bulunulmadan olduğu gibi mi gazeteye aktarılmıştır?”*; *“Dış gelişmeler aktarılırken Türkiye ile ilgili konulara mı yer verilmiş yoksa o dönemde dünya gündeminde yer alan herhangi bir konuda gazete sütunlarına yansıtılmış mıdır?”*

II- Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi-İlgili Araştırmalar ve Özgün Değeri

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi’nde gerek araştırma konusunun belirlendiği 2023’te gerekse ilgili metin oluşturulduktan sonra 17 Ağustos 2025’de *“Amasya Basın Tarihi”* başlığıyla yapılan tarama da herhangi bir veriye ulaşamamıştır. Konumuz olan *“Yeşil Amasya”* Gazetesi’nin ismini yazdığımızda ise yine herhangi bir teze rastlanılmamaktadır. Bu da konu ile ilgili akademik bir çalışmanın yapılmadığını göstermektedir. Bununla birlikte Amasya basın tarihi ile ilgili kitap ve

makaleler mevcuttur. Bunların başında “*Amasya Tarihi üzerine yaptığı ve özellikle Milli Mücadele dönemine ait yazı ve yayımladığı araştırmalarla tanınan*” Hüseyin Menç gelmektedir. 2018’de Amasya’da basılan “*Amasya Basın Tarihi*”, isimli eseridir. Bu kitap doğrudan araştırma konusuyla ilgilidir. Hüseyin Menç’in diğer eserleri de Amasya üzerine çalışacak akademisyenler için eşsiz bilgiler sunmaktadır. Ayrıca elektronik ortamda yine Hüseyin Menç’e ait olan “<https://huseyinmenc.blogspot.com>” adresindeki içeriklerde Amasya Basın Tarihi ve “*Yeşil Amasya*” Gazetesine dair paylaşımlara yer verilmektedir. ; Mustafa Arıkan’ın “*Amasya Basın Tarihine İlişkin bazı yeni Tespitler*”, başlıklı “*Karadeniz İncelemeleri*” Dergisi’nin 36. Sayısındaki makalesi; Şerife Özer ile Hamdi Mutlu’nun birlikte hazırladıkları ve Amasya Halkevi’nin yayım organı olan “*Yeşilirmak Dergisi Üzerine Bir İnceleme (1938-1939)*” başlıklı “*Karadeniz Araştırmaları*” Dergisi’nin 71. Sayısında yer alan akademik metin Amasya basın tarihi hakkında önemli bilgiler paylaşmaktadır. Son bir makalede Serap Taşdemir tarafından yazılan “*Amasya Halkevi ve Yeşilirmak Dergisi*” başlıklı makaledir. Makale elektronik ortamda PDF formatında mevcuttur. Yazarın özgeçmişinin ve akademik çalışmalarının yer aldığı sayfalarda makale künyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Adı geçen makale yine Halkevlerinin faaliyetleri bağlamında çıkarılan dergiyi konu edinmiştir. Bu bilimsel çalışma da konumuz açısından oldukça önemlidir.

Araştırma sorularına cevap bulma noktasında şekil açısından örnek alınan tez eseri ise 2019’da Mervenur Öznülür’in “*Samsun Vilayet Gazetesi’nin Samsun Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi (1932-1939)*” başlıklı Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü’nde sunulan akademik çalışmaydı. Eserden araştırma konusu metne dönüştürülürken sıkça faydalanıldı.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere “*Yeşil Amasya Gazetesi’nin Amasya Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri Ve Önemi (1932-1940)*” konusu lisansüstü tez çalışması olarak konu edinilmemiştir. Bu da araştırmanın özgünlüğüne katkı sunmaktadır.

III-Araştırmanın Yaygın Etkisi ve Ana Bilim Dalı’nın Öncelikli Araştırma Alanlarıyla İlişkisi

Türk Basın Tarihi içerisinde yerelde yayımlanmış gazete ve dergilerin akademik araştırmalara konu olması; hem okurlarına ulaştığı dönem itibarıyla gazetenin misyonu ve içeriği hakkında bilgi vermekte hem de günümüzle yapılan kıyaslama da basının geldiği seviyeye açıklık kazandırmaktadır. Diğer taraftan Türk İnkılabının toplumsal hafızasının basın yolu ile kendisini göstermesidir. Bu kapsamda tarih alanında yapılan

çalışmalara etkide bulunması kaçınılmazdır. Yerelde ise tarih bilincinin güçlenmesine ve geniş kitleler üzerinde şehrin kültürel hafızasını canlandırıcı etkide de bulunması olasıdır.

Araştırma konusunun “Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı Öncelikli Araştırma Alanları” ile ilişkisi aşağıdaki gibidir:

“4. Madde: Türk modernleşme tarihi alanında araştırma yapmak.; 11. Madde: Atatürk inkılaplarını tarihi, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan analiz etmek, Osmanlı ıslahatları ile karşılaştırarak araştırmak; 12. Madde: Atatürk dönemini incelemek ve kapsayıcı çalışmalar yapmak.; 13. Madde: Atatürk sonrası dönemi incelemek ve kapsayıcı çalışmalar yapmak.; 15. Madde: Sosyal bilimlerde ve özelinde tarih bilimi alanında metodolojik çalışmalarda bulunmak.; 16. Madde: Tarihsel konularda dijital okur-yazarlığı geliştirici çalışmalar yapmak.; 25. Madde: Yakın dönem Türkiye tarihi ile ilgili yerli ve yabancı basını araştırmak.; 26. Madde: Yakın dönem Türkiye tarihi ile ilgili yerli ve yabancı arşiv çalışmaları yapmak.; 28. Madde: Yakın dönem Türk tarihinde savaş teknolojisi ile ilgili araştırmalar yapmak.; 29. Madde: Yakın dönem Türk Tarihinde iz bırakmış bulunan doğıal afetler, salgın hastalıklar gibi konularda araştırma yapmak.; 30. Madde: Yakın dönem Türk Tarihinde tarım, sanayi ve teknolojik gelişmeleri araştırmak”.

IV- Araştırma Yöntemi

Verilerin toplanma sürecinde araştırma yöntemi olarak “Nitel Araştırma Yöntemi” ve Bunları metne dönüştürülürken de “doküman incelemesi” tekniğı uygulandı.

1-Veri Kaynakları ve Veri Toplama Tekniğı

Öncelikli olarak “Yeşil Amasya” Gazetesi’nin nüshaları edinilerek içlerinde temel ve alt problematik sorularımıza cevap niteliğinde olan haber ve yorumlar tespit edildi. Bunları destekleyecek nitelikteki arşiv belgeleri elektronik ortamda gerçekleştirilen tarama neticesinde belirlendi. Bu bağlamda araştırmamızın öznesi durumunda olan “Yeşil Amasya” Gazetesi’nin ilgili nüshaları Hüseyin Menç Özel Aile Kütüphanesi Arşivi’nden temin edildi. Arşiv belgeleri ise seçilen gazete haberlerine göre tarihsel süreç içerisinde kronolojik olarak sıralandı. Gazete haberleri ile örtüştürüldü. Belge edinilen arşivler şöyledir: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA); Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA); Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışışleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (DBTDA).

Bununla birlikte resmi yayın ve tutanaklar kapsamında; TBMMZC ve TBMMTD; TBMM Albümü, Resmi istatistik bültenleri taranarak araştırma konusuna göre tasnif edildi. Araştırma eserler, elektronik ve görsel kaynaklar da nitel araştırma yöntemlerine göre doküman incelemesi tekniği ile metne dönüştürüldü.

2- Araştırma Süreci-Uygulama ve Veri Analizi

Araştırma sürecine öncelikli olarak temel problematik ve alt problemlerin oluşturulması ile başlandı. Sorular belirlendikten sonra Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi'nde yapılan tarama ile akademik alanda bir boşluk olduğu tespit edildi. İşin zor kısmı “*Yeşil Amasya*” Gazetesi'nin nüshalarının teminiydi. Araştırmacı-Yazar Hüseyin Menç'in Aile Kütüphanesi Arşivi'nden tarafımıza karşılıklı güven ilişkisi içerisinde birer kopyası verilen gazeteler, araştırma sürecini daha anlamlı hale getirdi.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı içerisinde alt birim olarak yer alan Osmanlı Arşivi, Cumhuriyet Arşivi ve Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, alt başlıkların oluşması, tarihsel süreç anlatımı ve “*Yeşil Amasya*” gazetesindeki haber ve yorumlarını daha anlaşılır kılma için yardımcı oldu.

Bu bağlamda resmi yayın ve tutanaklar da benzer bir işlev gördü. TBMMZC ve TBMMTD kullanılırken “<https://www.tbmm.gov.tr/>” adresinden giriş yaparak tarih sıralı erişimle ilgili tutanaklara ulaşıldı. Aynı zamanda milletvekili ismi metinde geçince onun hakkında bilgi vermek için “<https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar-milletvekilleri-albumu>” adresinden faydalanıldı. Nüfus sayımları ile ilgili resmi yayınların orijinal kopyalarını da yine elektronik ortamda edinildi ve ilgili kısımda metne dönüştürüldü. Gerek dipnot gerekse kaynakçada belirtilirken sadece “*dönem ve cilt*” belirtildi. Araştırma sürecinde faydalanan bir diğer koleksiyonda “*T.C. Resmi Gazete*”ye ait olandı. “<https://www.resmigazete.gov.tr>” den elektronik ortamda erişildi.

Dergilere ve makalelere de yine elektronik ortamda ulaşıldı. Dijitalleşmenin bir sonucu olarak bilgiye ulaşmanın kolaylaşması araştırmacılara ilgilendikleri konu hakkında sınırsız veri kaynağı sunmaktadır. Araştırma sürecinde çok sayıda makaleden faydalanıldı. Dergi tercihi yapılırken hakem süreçlerini işletenler tercih edildi.

Kitaplar ve lisansüstü tezler içinde benzer bir süreç takip edildi. Öncelikle akademik kaygı taşıyan eserler tercih edildi. Web sayfaları kullanılırken erişim tarihleri “*E.T.:*” kısaltması ile verildi. Bundaki amaç sayfaların güncellenmesi ve bazı bilgilerin silinmesi ihtimaliydi. Araştırma konusu metne dönüştürülürken Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu kullanılmıştır.

B-TARİHSEL SÜREÇTE TÜRK BASINI

Basın, güncel olaylara ilişkin içeriğiyle günlük ya da haftalık yayınların bütünüdür. Günlük olanlara gazete; haftalık, on beş günlük, aylık basılan veya yayınlananlara da dergi denilmektedir.¹ Bu faaliyet ve iş kolu matbaanın icadı ile ortaya çıktı. Osmanlı Devleti'nde azınlıkların dışında matbaa Müslümanlar tarafından XVIII. Yüzyılda kullanıldı. 1727'de faaliyete geçti.² İlk Türkçe kitap da 1729'da basıldı. Osmanlı'da basın hayatı için dönüm noktası II. Mahmut tarafından 1831'de çıkarılan “*Takvim-i Vekâyi*” adlı gazetenin yayınlanmasıdır.

1857'de çıkarılan “*Matbaa Nizamnamesi*” ve 1858'deki ceza kanununa eklenen üç madde ile sansür ve ceza kapsamı bu alanda faaliyet gösterenler için çerçevelendirildi. 1864'deki “*Matbuat Nizamnamesi*” ile basın organlarının geçici veya sürekli olarak kapatılması idari makamların yetkisine bırakıldı. 1867'deki “*Kararname-i Ali*” ile bu süreç daha da sertleşti. İkinci Meşrutiyet'in İlanı'na kadar da durum basın açısından hiç de iyi değildi. Kanun-i Esasi'nin ilan edildiği 1876 sonrasında 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşını gerekçe gösteren II. Abdulhamit'in parlamentoyu kapatıp anayasayı işlevsiz kılması ile baskı dönemi başlamış ve basında bundan payına düşeni almıştı.³

Bu döneme kadar yaşanan gelişmelerden yerel basına dair olanlarına değinirsek ilk önce İstanbul merkezli olanlara “*merkezi basın*”, İstanbul'un dışında olanlara ise “*Taşra Basını, Bölgesel Basın, Mahalli Basın veya Yerel Basın*” diye adlandırıldığını burada ifade etmeliyiz.⁴

Yerel basın, Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) iktidarı döneminde mahallî idarelerle ilgili düzenlemeler bağlamında gündeme geldi.⁵ 1864'de vilayetlerde matbaa ve gazetelerinin kurulmasına başlandı.⁶ “*Takvim-i Vekâyi*” gazetesi, 1862 tarihinden itibaren Matbuat Müdürlüğü⁷ tarafından çıkarılmaya başlandı. 21 Ekim 1860 tarihinde de

¹ Osman İbrahimov, “*Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi*”, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, III/5, (Ocak 2016), s.83-84.

² Şefik Ergürebüz, **Matbaacılık Tarihi**, İzmit, 1947, s.17.

³ Mervener Öznölüer, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi (1932-1939)**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç Dr. İsmail Eyyupoğlu), Erzurum, 2019, s.1-2.

⁴ Hüseyin Menç, **Amasya Basın Tarihi**, Amasya, 2018, s.18

⁵ O. İbrahimov, “*Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi*”, s.87.

⁶ Ali Birinci, Uygur Kocabaşoğlu, “*Osmanlı Vilayet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler*”, **Kebikeç**, 2, (1995), s.102.

⁷ “*Matbuat Müdürlüğü ilk olarak 2 Şubat 1862'de Maarif-i Umumiye Nezaret'ine bağlı olarak kurulmuş ve ilk müdürlüğünü Ohannes Paşa üstlenmiştir. Matbaa-i Amire'nin düzenli çalışmasından sorumlu müdürlüğe, Fransız basın kanunundan yararlanılarak hazırlanan 1864 tarihli Matbuat nizamnamesi ile yeni görevler yüklenmiştir Nizamname ile sayıları artan gazete ve dergiler denetim altına alınmaya çalışılmış; basılan gazetelerin her sayısından bir nüshanın gazete basılmadan önce gazete sahibi veya müdürü tarafından imzalanarak Matbuat Müdürlüğü'ne gönderilmesi zorunluluğu getirilmişti*”.

Osmanlı Devleti'nde ilk özel gazete olan “*Tercüman-ı Ahval*”, Agâh Efendi tarafından çıkarıldı.⁸ İlk vilayet gazetesi olarak “*Tuna*” 14 Mart 1865'te Rusçuk'ta yayımlanmaya başlandı. Osmanlı-Rus Savaşı nedeni ile 1 Eylül 1877'de yayımına son vermek zorunda kalındı.⁹ Yukarıda da ifade edildiği üzere Birinci Meşrutiyet ile 1908'de ilan edilen ikincisi arasında istibdat dönemi yaşandı. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile ortaya çıkan özgürlük ortamında basın kurumlarında sayısal artış yaşandı. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti'ndeki gazete sayısı yedi yüz otuzdur. Dönemsel olarak rakamlarda düşüş de yaşanacaktır. 1914'te İstanbul'da yayınlanan gazete sayısının yirmi altısı Türkçe olmak üzere altmış üçe kadar inecekti.¹⁰

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında gerek merkezi gerekse yerel basın büyük zarar gördü. Milli Mücadele Dönemi'nde ise milli kurtuluşun yanında olanlar ile karşısında olanlar kamuoyu oluşturmak için kıyasıya bir rekabete girdi. Özellikle milli cemiyetler yayımladıkları gazetelerle verilen mücadelenin zafere ulaşmasında önemli rol üstlendiler.¹¹ Cumhuriyet'in İlanı sonrasında yerel basının bir süreliğine durakladığı tespit edilse de tek-parti idaresinde yine de değerini koruduğunu ifade edebiliriz.¹²

C-AMASYA BASIN TARİHİ VE “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ'NİN YAYIM HAYATINA BAŞLAMASI

Yeşilirmak Vadisi ve Harşena Dağı eteklerine kurulan Amasya, yedi bin yılın üzerindeki tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yaptı. Büyük Selçuklu (1037-1157) ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin (1077-1308) bir dönem önemli yerleşim alanlarından birisiydi. Osmanlı şehzadeleri burada eğitim gördü. Aynı zamanda Osmanlı'nın doğu sınırında stratejik bir öneme sahipti. Kurtuluş Savaşı'nın gerekçesi ve yönteminin belirlendiği Amasya Genelgesi'nin 22 Haziran 1919'da ilan edildiği kent, tarihi ve doğal güzellikleriyle bilinmektedir.¹³

(<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/basin-yayin-genel-mudurlugu-matbuat-ve-istihbarat-muduriyet-i-umumiyesi-2/> E.T.: :26.03.2023)

⁸ Turgut Er, **Basın-Yayın ve Tanıtma**, Ankara, 2003, s.23.

⁹ Bülent Varlık, “*Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri*”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.101.

¹⁰ M. Öznülüer, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...**, s.4.

¹¹ Hülya Baykal, “*Milli Mücadele'de Basın*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, IV/11, (1988), s.471-480.

¹² Nejdet Atabek, “*Tarihsel Süreçte Türkiye'de Yerel Basın Ve Yerel Yönetimler*”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 23, (2005), s.66.

¹³ Şerife Özer, Hamdi Mutlu, “*Amasya Halkevi Yayın Organı: Yeşilirmak Dergisi Üzerine Bir İnceleme (1938-1939)*”, **Karadeniz Araştırmaları**, XVIII/71, (2021), s.788.

Amasya’da basın hayatı 1911-1915 yıllarında Ermeni cemaatine ait merkezde iki, Merzifon ilçesinde bir olmak üzere üç gazete ile başlamaktadır.¹⁴ “*Amassia*”¹⁵ adlı on beş günde bir yayınlanan dergi ile 1911 yılında “*Abaraj*” adında haftalık gazete mevcuttu. “*Abaraj*” Gazetesi daha sonra aylık dergiye dönüştürüldü. Her iki yayının bazı bölümleri Ermeni harfleri ile Türkçe olarak yayınlandı. Bu gazetelerin dışında Ermenice “*Rock*” Türkçe karşılığı “*Kaya*” isimli bir başka gazetenin basıldığına dair bilgilere de rastlanılmaktadır.¹⁶

Amasya’da ilk Türkçe gazete “*Türk Özü*” 1 Nisan 1920’de yayımlandı. Böylece pedallı matbaada tek yaprak, iki sayfalık küçük boy gazete olarak tarihe geçti. Tek bir sayı yayımlandı. Bir hafta sonra 8 Nisan 1920’de yine burada “*Yeşilirmak*” isimli gazete yayım hayatına başladıysa da o da yine bir sayı çıktı. Matbaacı Mehmet Sırrı Bey 14 Nisan 1920’de üçüncü gazete olan “*Emel*”i de yayımladı. “*Emel*”, Milli Mücadele Dönemi’nde kamuoyu oluşturma açısından önde gelen yayımlardan birisiydi. Aralıklarla 1964’e kadar yayın hayatını devam ettirme başarısı gösterdi. 1920’de “*Hak Yolu*” adı altında bir gazete çıkarıldı. Gazetenin imtiyaz sahibi Lütfü Kemal, Başyazarı Turabizade A. Cevat Bey’di. Gazetenin bulunan tek nüshası ise 5 Şubat 1921 tarihliidir. Mehmet Sadık ve Süreyya Sami Beyler ise “*Hakikat*” gazetesini yayımladı. “*Hakikat*” gazetesi dokuz ay çıktıktan sonra yerini “*Emel*” gazetesine bıraktı. 13 Mayıs 1922’de “*Amasya*” adıyla Amasya’nın bir tür “*resmi gazetesi*” olan yayım organı okurların hizmetine sunuldu. Haftalık olan gazete küçük boy ve iki sayfadan ibaretti. Gazete Müdürü Şevket ve Ser Muharriri Ebussüreyya Sami Bey’dir. Mahalli haberlere, resmi gelişmelere ve atamalara eldeki mevcut gazeteler incelendiğinde geniş şekilde yer verildiği tespit edilmektedir. TBMM çalışmalarının ve hükümet icraatlarının da gazetede haber yapıldığı görülmekteydi. Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Meclis konuşmalarına yer verilmiştir. Haber kaynağı ise Anadolu Ajansı idi. 1928’de gerçekleştirilen Harf İnkılâbı’ndan sonra Latin harfleri kullanılarak okuma-yazma oranının artırılmasına katkı sundu.¹⁷

“*Amasya*” beş yüz on bir sayı yayımlandıktan sonra bütçenin yetersizliği gerekçesiyle kapatıldı. Şehri gazetesiz bırakmamak için İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Eczacı Ekrem Tevfik (Bilgen) tarafından haftalık “*Yeşil Amasya*” gazetesi çıkarıldı. Bu gazete Amasya’nın Latin harfleriyle dizilip basılan gazetesi olma özelliğine

¹⁴ H. Menç, *Amasya Basın Tarihi*, s.30.

¹⁵ Osman Köker, *100 Yıl Önce Türkiye’de Ermeniler*, Bir Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.227

¹⁶ Mustafa Arıkan, “*Amasya Basın Tarihine İlişkin bazı yeni Tespitler*”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 36, (2024), s.163.

¹⁷ H. Menç, *Amasya Basın Tarihi*, s.30-33.

sahiptir. Yeşil Amasya ismine uygun olarak gazete kâğıdın da “yeşil renk” kullanıldı. Zaman zaman basımında farklı renklerinde tercih edildiği mevcut nüshalardan anlaşılmaktadır. Gazete, 1932’den 1940’a kadar yayın hayatını sürdürdü.¹⁸

D- “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NİN ÖZELLİKLERİ

Ekrem Tevfik (Bilgin) Bey tarafından 7 Temmuz 1932’de haftalık olarak yayın hayatına başlayan haftalık yayımlanan “Yeşil Amasya” gazetesinin sayfa ebadı 20 x 28 cm; Sayfa adedi ise dördtür.¹⁹ İlk altı sayıda gazetenin başlık kalıbı, ahşaptan el becerisiyle kazınan “Amasya” ismi ve bu ismin üzerine de iri puntolu harflere “Yeşil” kelimesinin eklenmesiyle hazırlanmıştır.²⁰

Gazetenin 20 x 28 cm ebatlarındaki boyu zamanla genelde 30 x 40 cm olarak üç farklı matbaada basıldı. Yüz on dördüncü sayıya kadar Yeşilirmak Matbaası’nda, yüz on beşinci sayıdan iki yüz on ikinci sayıya kadar Halkevi Matbaası’nda, iki yüz on üçüncü sayıdan itibaren Emel Matbaası’nda çoğaltıldı. Gazetenin tamamındaki haberlerin memleket haberlerine ayrılmış olması dikkat çekmektedir.²¹

Gazetenin yirmi üçüncü sayısı 25 x 40 cm, yirmi beş ve yirmi altıncı sayıları 30 x 41 cm,²² yirmi yedi, yirmi sekiz ve yirmi dokuzuncu sayıları 25 x 41 cm boyutlarında ve iki sayfa halinde basıldı. Otuzuncu sayıdan itibaren ise 31 x 41 cm²³ ebatlarında basıldığı görülmektedir. Gazete boyutlarındaki bu farklılık gazete basılacak kâğıdın düzenli temin edilememesinden kaynaklanmaktadır. “Yeşil Amasya” gazetesini renkli ambalaj kâğıtlarına basıldı. Haftalık çıkması gereken gazete 1933 ve 1934 yıllarında kâğıt temininde yaşanan zorluklar nedeniyle düzenli çıkarılamadı. İki haftada bir okuyucuları ile buluşabildi.²⁴

Gazete sahibi Ekrem Bey kâğıt sıkıntısına çare bulabilmek için eczanesi için getirttiği turuncu,²⁵ yeşil,²⁶ mavi ve kırmızı²⁷ renkli ambalaj kâğıtları kullanıldı. Standart bir ebatla olmadığı için gazetelerin büyüklü küçüklü basıldığı tespit edilmektedir.²⁸

¹⁸ H. Menç, **Amasya Basın Tarihi**, s.33, 119.

¹⁹ **Yeşil Amasya**, 7 Temmuz 1932; H. Menç, **Amasya Basın Tarihi**, s.119.

²⁰ **Yeşil Amasya**, 5 Ağustos 1932; 1932’de yayın hayatından çekilen Amasya’nın başlık klişesinin üzerine yedinci sayıdan itibaren yirmi punto büyüklüğünde “Yeşil” kelimesi eklenerek kullanıldı. (**Yeşil Amasya**, 18 Ağustos 1932)

²¹ H. Menç, **Amasya Basın Tarihi**, s.119.

²² **Yeşil Amasya**, 29 Aralık 1932

²³ **Yeşil Amasya**, 26 Ocak 1933

²⁴ H. Menç, **Amasya Basın Tarihi**, s.120, 121

²⁵ **Yeşil Amasya**, 29 Ekim 1933

²⁶ **Yeşil Amasya**, 4 Haziran 1936

²⁷ **Yeşil Amasya**, 6 Şubat 1936

²⁸ H. Menç, **Amasya Basın Tarihi**, s.121

Sayın Hüseyin Menç'in özel aile kütüphanesi arşivi koleksiyonunda yer alan gazete nüshaları incelendiğinde 3 Aralık 1934 tarih ve 119, 121, 122, 123, 124 ile Ocak 1935 tarihli ve 125, 146, 148, 149, 150, 155, 156, 160, 161, 171, 212, 239 ve 244 numaralı gazeteler pembe renkli; 126, 128, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 151, 162, 163, 164, 169, 175, 176, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 193, 194, 195, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 235, 240, 241, 242, 243, 245, 268 numaralı gazeteler yeşil renkli; 167, 172, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 197, 207, 209, 210, 211, 232, 234, numaralı gazeteler kırmızı renkli; 170, 173, 174, 177, 178, 179, 196, 206, 220, 221, 233, 236, 237, 238 numaralı gazeteler ise sarı renkli ambalaj kâğıtlarına basılıdır.²⁹

Gazete yayımcılığın önemli taraflarından birisi de eldeki malzemenin okura nasıl sunulacağıdır. Gazetede ki haber, fotoğraf, özel sayfa ya da köşelerin okurun dikkatini çekmesi öncelikli beklentidir. Yazılı bir kitle iletişim aracında yayımlanacak mesajın sayfaya yerleştirilmesi işi sıradan bir eylem değildir. Bu, iletişim sürecinin önemli bir parçasıdır.³⁰ Gazete başlıkları, gazetenin yayın yılları, nüsha sayısı, satış fiyatı, ilan tarifesi, abone koşulları, günün tarihi, gazetenin sahibi, başyazarı, basıldığı matbaa, adres, telefon ve telgraf adresi gibi künye bilgilerini içermektedir. Dönemin şartları içerisinde “*Yeşil Amasya*” gazetesinin sayfa düzeninin çok iyi olduğu söylenebilir. Haberler önemine göre manşetten verilmektedir.³¹

Gazetenin adına bakıldığında “*Yeşil Amasya*” ibaresinde yeşil koyu ve daha küçük punto ile yazılmışken Amasya ibaresi koyu renkte ve daha büyük puntolarla yazıldığı görülmektedir. Gazetenin sol üst köşesinde numara ve yıl bilgisi yer almaktadır. Gazetenin üst kısmında en ortada gün bilgisine yer verildiği görülmektedir. Sağ üst köşede gazetenin tarihi, hemen altında ise gazetenin Sahibi ve İmtiyaz Müdürü Ekrem Tevfik (Bilgen) Bey'in ismi yer almaktadır. Sağ üst köşenin altında yine gazetenin hangi matbaada basıldığı yazmaktadır. Gazetenin fiyatı ise abone olanlara 100 kuruş abone olmayanlara ise 200 kuruştur. Günü geçmiş gazeteler ise 10 kuruştan satılmaktadır. İlan ücretlerinin peşin olduğu bilgisine de yer verilmektedir.³² Yine gazetede yer alan ibareden anlaşılacağı üzere “*haftalık siyasi gazete*” olduğu belirtilmektedir.³³

²⁹ Bu gazeteler konunun araştırma safhasında tarafımızca Hüseyin Menç'in koleksiyonunda incelenmiş ve renklere göre tasnifi bu defa da tarafımızca yapılmıştır. (Y.N); H. Menç, **Amasya Basın Tarihi**, s.121

³⁰ Çilem Tuğba Akdağ, “*Gazete Tasarımında Bilinmeyenler*”, **Erciyes İletişim Dergisi**, I/1, (Ocak 2009), s.28.

³¹ Y.N

³² **Yeşil Amasya**, 3 Kasım 1932

³³ **Yeşil Amasya**, 27 Ekim 1932

“*Yeşil Amasya*” gazetesi görsel olarak incelendiğinde fotoğraflara grafik, karikatür, harita gibi öğelere nazaran daha fazla yer verildiği tespit edildi. Fotoğrafların büyük bir kısmı portrelerden oluşmaktadır.³⁴ Bunda portatif ışık kaynaklarının yetersizliği, magnezyum flaşlarının sadece bir kez kullanılıyor oluşu gibi etkenler önemlidir. Ayrıca fotoğraf filmi hızının düşüklüğü gibi nedenler yer almaktadır.³⁵

Özellikle gazetenin sahibi ve imtiyaz müdürü olan Ekrem Tevfik Bey’in eczacı olması nedeniyle sağlıkla ilgili duyurular sıklıkla paylaşılmakta ve haber yapılmaktaydı. Gazetenin sağ alt köşesinde sıklıkla Ekrem Tevfik Bey’in sahibi olduğu Amasya Eczanesine gelen ilaç ve aşılar da halka duyurulmaktaydı.³⁶ Ayrıca resmi tebliğler, Belediye ile ilgili haberler, halka yönelik anketler, Halkevinde yapılan sosyal ve kültürel faaliyetler, tayin haberleri, kutlamalar gibi haberler de sıklıkla halka duyurulmaktaydı.³⁷

³⁴ *Yeşil Amasya*, 29 Ekim 1933

³⁵ M. Öznülüer, *Samsun Vilayet Gazetesi’nin Samsun Basın...*, s.8

³⁶ *Yeşil Amasya*, 29 Aralık 1932

³⁷ Y.N

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ REJİMİN KALICI OLMASI İÇİN YAPILAN FAALİYETLER VE “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ

A- EZANIN TÜRKÇE OKUNMASI KARARI SONRASINDA YAŞANAN TEPKİLERİN “YEŞİL AMASYA” GAZETESİNE YANSIMASI

Yeni kurulan Türk Devleti Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak ve halkın dinini doğru öğrenebilmesi ve ana dillerini dini görevlerinde daha fazla kullanmaları için harekete geçti. Hatta bunun ilk habercisi olarak 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışında okunan duanın Türkçe olmasına dikkat edilmesi kabul edilebilir.³⁸

1 Mart 1922'de TBMM'nin üçüncü toplanma yılını açış konuşmasında, Mustafa Kemal Paşa sözü camilere getirdi. *“Efendiler! Camilerin mukaddes mimberleri halkın ruhani, ahlâki gıdalarına en âli, en feyyaz membalardır. Binaenaleyh camilerin ve mescitlerin mimberlerinden halkı tenvir ve irşad edecek kıymetli hutbelerin muhteviyatına halkça ıttıla imkânını temin Şer’iye Vekâleti Celilesi’nin mühim bir vazifesidir. Mimberlerden halkın anlayabileceği lisanla ruh ve dimağa hitab olunmakla ehli İslâm’ın vücudu canlanır, dimağı saflanır, imanı kuvvetlenir, kalbi cesaret bulur. Fakat; buna nazaran hüteba-yı kiramın haiz olmaları lâzım gelen evsafi ilmiye, liyakati mahsusa ve ahvali âleme vukuf, haizi ehemmiyettir. Bütün vaiz ve hatiplerin bu ümniyeye hadim olacak surette yetiştirilmesine Şer’iye Vekâleti’nin sarfı makderet edeceğini ümidederim”*.³⁹

Mustafa Kemal Paşa halkın anlayabileceği lisanla ruhlara ve zihinlere hitap edilmesini istemekteydi. Böyle olduğu takdirde dinin güçleneceğini; zihnin saflaşacağını ve imanın kuvvetleneceğini vurgulamaktaydı. Cehaletle mücadele için bütün vaiz ve hatiplerin okuma yazma bilmeyenlere göre hizmet vermesini istiyordu.

İlk Türkçe hutbe, Saltanatın 1 Kasım 1922'de kaldırılmasından sonra TBMM tarafından Halife seçilen Abdülmecit Efendi'nin bu göreve getirilmesinden sonra Fatih Camii Avlusu'nda 22 Kasım 1922 günü Ankara'dan yeni Halifeyi tebrike giden heyetten

³⁸ Yunus Nadi Abalıoğlu, **Birinci Büyük Millet Meclisi**, İstanbul, 1955 s.31.

³⁹ TBMMZC, I/18, s.8-9.

Kırşehir Milletvekili Müfid Efendi⁴⁰ tarafından okundu.⁴¹ Bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın takip ettiği çalışmaların sonunda, ezanın tercümesi ve makamı belirlenmiş, 3 Şubat 1932'den itibaren de Türkçe okunmasına başlanmıştır. 18 Temmuz 1932'de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından konuyla ilgili bir genelge de yayımlandı.⁴²

1933 yılı Şubat'ında Atatürk bir yurt gezisine çıkmıştı. İzmir'de iken, Bursa'da Türkçe Kur'an-ı Kerim'in okunması yüzünden çıkan bir gericilik olayından haberdar edildi. Olay şöyleydi: Bursa'da Ulu Cami'de 1 Şubat 1933 tarihinde Türkçe okunan dua üzerine yaklaşık otuz kişi, Evkaf Müdürlüğüne giderek Kur'an-ı Kerim'in Arapça okunmasını istemişti. Evkaf Müdürlüğü'nden sonra Valiliğe giden bu grup, polis tarafından dağıtıldı. Olayın bastırılmış olması Atatürk'ü Bursa'ya gitmekten alıkoymadı. 6 Şubat 1933 tarihinde Bursa'da incelemeler yapan Atatürk, o gün Anadolu Ajansına "olayın pek önemli olmayıp suçluların cezalandırılacağını" söylemişti. Ayrıca asıl sorunun din değil, dil olduğunu, belirtmiş "Türk milletinin milli dili ve benliği bütün hayatına hâkim esas kalacaktır" demişti.⁴³

"Yeşil Amasya" Gazetesi de bu meseleyi yakından takip etti. Gazete 9 Şubat 1933 tarihli nüshasında; "Ajans haberleri" başlığı altında ezanın Türkçe okunması meselesini ele aldı.

"Şubatın birinci günü öğleden sonra Hoca Yahya oğlu Kozanlı Tatar İbrahim⁴⁴, İslam oğlu elektrikçi Seyfettin, Mehmet oğlu Koyunlu Salim, kasap Hafız Mustafa, Mehmet oğlu Hafız Ali, Ahmet oğlu kilimci Salih, Kayapa Köyü'nden Ömer oğlu Kaya, Ali Hasan oğlu Mustafa Hilmi, Aziz oğlu Ali, Mustafa oğlu Halil, Abdülmümin oğlu Abdülkadir, teşvik ile otuz kadar eşhasın camiye muttasıl Evkaf Müdürlüğüne müracaatla ezan ve kametin İstanbul ve diğer taraflarda olduğu gibi Bursa'da da Arapça okunmasını gürültülü bir surette talep etmişlerdir. Evkaf Müdürü'nün Diyanet İşleri Riyaseti ve Evkaf

⁴⁰ Ahmet Müfit Kurutluoğlu 1879'da Kırşehir'de doğdu. İstanbul Fatih Medresesi ve Hukuk Mektebi'ni bitirdi. Arapça ve Farsça bilmektedir. Müderrislik, dava vekilliği, savcılık, ceza hakimliği, Kırşehir Müftüsü olarak görev yaptı. İl Genel Meclisi ve Daimî Encümen Üyesi oldu. Müdâfaa- Hukuk Cemiyeti Üyesi'ydi. Birinci Dönem Kırşehir Milletvekilliği ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis Vekilliği'nde bulundu. 15 Haziran 1958'de öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, (Edit: Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel), Ankara, 2010, s.43)

⁴¹ Daha önceki dönemlerde hep Arapça yapılmış olan hutbe, minberden yapılan ve genellikle namazı izleyen konuşmadır. (Y.N)

⁴² Ali Dikici, "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 10, (2006), s.84.

⁴³ Mustafa Zengin, **İbadet Dilini Türkçeleştirme Çabası Olarak Türkçe Ezan Örneği**, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Salhadin Gök), Adıyaman, 2015, s.11-25; Reşit Ülker, **Ata'nın Bursa Nutku**, İstanbul, 1967, s. 17

⁴⁴ Kazanlı Tatar İbrahim ya da Konyalı Tatar İbrahim diye de kaynaklarda ismi geçmektedir. (A. Dikici, "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler", s.85; Neşet Çağatay, **Türkiye'de Gericici Eylemler (1923'den Buyana)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972, s.34.

Umum Müdürlüğü'nün emirlerini bozmak iktidarına malik olmadığı yolundaki cevabı üzerine arkalarına topladıkları bir cem'i kafile hükümet dairesine gitmek istemişlerse de polis kuvvetleri tarafından dağıtılmışlar ve müşevviklerle ön ayak olanlar yakalanarak tahkikata başlanmıştır.⁴⁵

Olayı öğrenen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa 5 Şubat 1933'de Bursa'ya geldi. Aynı gün onun tarafından görevlendirilen Dönemin Dâhiliye Vekili Şükrü (Kaya) Bey⁴⁶ Olayla ilgili yerinde inceleme yapılmak üzere Bursa'ya doğru yola çıktı.⁴⁷ Vardıktan sonra gerekli işlemleri tamamladı ve alınan önlemlerle ilgili bir rapor düzenledi. Aynı gün Ankara'ya dönerek İcra Vekilleri Heyeti'ni bilgilendirdi.⁴⁸

Bursa hadisesinden bir ay sonra, Diyanet İşleri Başkanlığı bir tamim yayımlayarak hazırlanan üç ayrı “Türkçe” salanın⁴⁹ Türkçe okunması için bir genelge göndermiştir:

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 6 Mart 1933 tarihli genelgesi şöyleydi: “Öz dilimizle her tarafta Türkçe ezan okunduğu bir zaman da minarelerde Arapça salat ve selam okumak ahenksiz düşeceği gibi hükümeti celilenin takip buyurduğu maksadı milliye ye de uygun gelmediğine binaen, İstanbul'daki erbabı ihtisasla bil muhabere yukarıda yazılan üç suret ile Türkçe tekbir gönderilmiştir. Her hangisi arzu olunursa icabında alakadarların ondan okumaları tamimen beyan olunur”. Bu tamim ile Atatürk'ün ölümü arasında geçen sürede ezan, hutbe ve salalar Türkçe okunmuştur. Yalnız bu işlem, hiçbir zaman kanunla saptanmadığından Atatürk'ün ölümünü izleyen yıllarda Türkçe okumalar kısıtlanmıştır.⁵⁰

1940'lı yılların sonlarına doğru Türkçe Ezan konusunda geriye dönüşün işaretleri belirdi. Hatim, mevlit ve bayram namazlarındaki tekbirler Arapça okunmaya başlandı. Bununla ilgili remi izin 22 Eylül 1948'de duyuruldu.⁵¹ Demokrat Parti'nin 14 Mayıs

⁴⁵ Yeşil Amasya, 9 Şubat 1933

⁴⁶ Şükrü Kaya 1883'te İstanköy'de doğdu. Mekteb-i Sultânî'yi (Galatasaray Lisesi) bitirdi. Hukuk eğitimi aldı. Anadolu'nun birçok yerinde hakimlik yaptı. Mülkiye Müfettişi oldu. Bulgarlarla Ahali Mübadelesi Muhtelit Encümen Üyesi, Büyük Devletler Baştercümanları Heyet Üyesi, Muhâcirin Müdürü, Muhâcirin Umûm Müdürü, 1. Sınıf Mülkiye Başmüfettişi, 1. Lozan Konferansı Danışmanı, İzmir Belediye Reisi; İkinci Dönem Menteşe Milletvekilliği; Hariciye Encümen Başkanlığı, 2. Hükümet Ziraat, 3. Hükümet Hariciye ve 5. Hükümet Dâhiliye Vekilliği'nde bulundu. 10 Ocak 1959'da öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.113)

⁴⁷ Yeşil Amasya, 9 Şubat 1933

⁴⁸ A. Dikici, “İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler”, s.86.

⁴⁹ “Arapça'da ‘dua’ ve ‘namaz’ anlamlarına gelen salâ (salât) Hz. Peygamber'e Allah'tan rahmet ve selâm temenni eden, onu metheden, onun şefaatinin dileyen, aile fertlerine ve yakınlarına dua ifadeleri içeren, çeşitli şekillerde tertiplenmiş hürmet ve dua cümlelerini ihtiva eden, belirli bestesiyle veya serbest şekilde okunan güftelerin genel adıdır”. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/sala> E.T.; 14.08.2025)

⁵⁰ Bülent Daver, **Laiklik**, İstanbul, 1955, s.171.

⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 51.0.0.0.4.31.3

1950’de Genel Seçimleri kazanmasıyla 16 Haziran 1950’de yeni bir kanun çıkarıldı.⁵² Mevcut maddeler Türk Ceza Kanunu’ndan kaldırıldı.⁵³ Böylece Arapça Ezan’ın okunabilmesi için yeni bir süreç başladı. Arapça Ezan okumayı bilmeyen müezzinler⁵⁴ tespit edilmeye çalışıldı.⁵⁵ Eksikliklerin de giderilmesi ile yeniden Arapça Ezan bütün camilerde okunmaya başlandı.

B- TÜRK DİLİ TETKİK CEMİYETİ’NİN ÇALIŞMALARINA “YEŞİL AMASYA” GAZETESİNİN VERDİĞİ DESTEK

Mustafa Kemal Atatürk gücünü Türk milletinden alan bir ulus-devlet var edebilmek için köklü değişiklikler yapmak zorundaydı. Milli kimliği oluşturan değerlere atıfta bulunmak ve kültür merkezli bir eylem planını işlevsel kılmak birinci öncelikti. Bu doğrultuda gerçekleştirilen; dil reformu veya dil devrimi, iki önemli değişiklik üzerine bina edildi. Bunlar Latin harflerine dayalı yeni bir alfabenin kabulü ve Türkçede kullanılagelen Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin ve terkiplerin dilden atılarak, yerlerine Türkçe kökenli kelimelerin ve kelime gruplarının getirilmesi kaydıyla dilin özleştirilmesiydi. Atatürk, öncelikle Türk dilinin hak ettiği konumu kazanması yolunda ilk adımı attı. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na devletin “*resmi lisanı Türkçedir*” ibaresini kaydettirdi. Bu oldukça önemliydi ama yeterli değildi. Şimdi eyleme geçme zamanıydı. Türkçenin resmi dil olarak kabul edilmesi, ulusal egemenlikle dil arasındaki güçlü bağın öneminin kavrandığını göstermektedir. Cumhuriyet’in halka öğretilmesi ve benimsetilmesi için Türkçenin hayatın her alanında bütün saflığı ile işlerlik kazanması gerekiyordu. Bu amaca ulaşabilmenin yolu dilin anlatım olanaklarının dilbilimsel araştırmalarla ortaya çıkarılmasında yatmaktadır.⁵⁶

Bununla birlikte çağdaş uygarlık seviyesini yakalamanın en önemli araçlarından birisi olan ve okur-yazar oranını ülke çapında artıracak alfabe değişikliği konusu 1928’de uygulanmaya kondu. 1 Kasım 1928’de TBMM’de çıkarılan kanunla Latin Alfabesine geçildi.⁵⁷ Milli tarih bilincinin bilimsel metotlarla kökleşmesine merkezlik yapacak Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti 15 Nisan 1931’de kuruldu. Amacına yönelik olarak geniş kapsamlı bir faaliyet programı başlattı.⁵⁸ Bunu dilde sadeleşme ve öze dönüş politikasının

⁵² Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, (TBMMTD), IX/1. s.181-187.

⁵³ BCA, 30.1.0.0.51.306.2

⁵⁴ Kelime anlamı olarak “çağrıda bulunan, ezan okuyan, kâmet getiren kimse” anlamındadır. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/muezzin> E.T.: 14.08.2025)

⁵⁵ BCA, 51.0.0.0.4.31.12

⁵⁶ Yusuf Can Tıraş, Halil İbrahim Ertürk, “Türk Dili Devrimiyle Birlikte Türkçenin Kazanımları”, *Journal of Turkish Language and Literature*, I/2, (Güz-2015), s.211.

⁵⁷ TBMMZC, III/5, s.7-11.

⁵⁸ BCA, 30.10.0.0.26.147.10; BCA, 30.18.1.2.28.36.3; BCA, 30.1.0.0.34.206.2.; BCA, 30.12.20.0.9.49.3

doğal bir sonucu olarak yine bilimselliği ve milliliği temel alan Türk Dilini Tetkik Cemiyeti'nin 12 Temmuz 1932'de kuruluşu izledi. Yayımladığı bültenlerle ve etkinliklerle kuruluş amacına katkı sundu.⁵⁹

Dil kurultayları düzenlendi. Büyük bir ilgi ile karşılandı. Devlet tarafından gerek izleyici gerekse bildiri sunacaklara kolaylıklar sağlandı. 26 Eylül 1932'de toplanan Birinci Türk Dili Kurultayı⁶⁰ 5 Ekim 1932'ye kadar sürdü.⁶¹ Türk Dili Tetkik Cemiyeti Reisi Samih Rıfat Bey açılış konuşmasında, kurultayın amacını “*Türk dilinin kendi kudretleri içinde inkişafını aramak*” olarak tanımlanmaktadır. Konuşmasının devamında Avrupa'da “*lisan cidalı'nın iktidar cidalinin timsali*” olduğunu; ayrıca Avrupa ülkelerinin bütün varlıklarıyla “*Dillerine milliyetçi ve halkçı bir şekil*” vermeye çalıştıklarını belirtmekteydi.⁶² Anlaşılabacağı üzere “*dil savaşının iktidar savaşı*” olduğunu açık bir biçimde dile getirmektedir.

Birinci Türk Dil Kurultayı'nda, Türkçeyi yabancı dillerin baskısından kurtarma amacıyla yapılacak işler için bir çalışma programı belirlendi:

“1- Türk Dili'nin başka dil aileleriyle karşılaştırılması 2- Türk Dili'nin birer tarihi ve karşılaştırmalı gramerinin yazılması 3- Anadolu ve Rumeli ağızlarından kelimelerin derlenmesi, Osmanlıca kelimelere Türkçe karşılıkların bulunması 4- Türkçe bir sözlüğün ve gramerin hazırlanması 5- Cemiyetin organı olarak bir derginin yayınlanması 6- Türk Dili üzerinde yazılmış yerli ve yabancı eserlerin toplanması 7- Terimlerin Türkçeleştirilmesi konuları için merkez kurulunca teşkil edilen gramer-sentaks, sözlük-terim, linguistik-filoloji, etimoloji, derleme ve yayın kolları”.⁶³

“Yeşil Amasya” Gazetesi de bu meseleyi yakından takip etti. Gazete, 13 Ekim 1932 tarihli nüshasında; “*Dillerdeki Buluşlar Geçmişi de Aydınlatır*” başlığına yer verildi: “*Türk dili için bir kurultay yapılması eskiden beri mi düşünülmüyordu? Yoksa bu kuruluş yepyeni bir ileri atılış mıdır? Orasında değiliz.*”

Yalnız denebilir ki: *Türk Tarihi Tetkik Encümeni'nin bastırıldığı son kitapların pek büyük bir alaka uyandırışı ve hele basılan kitapların çok dolgun ve olgun oluşu*⁶⁴

⁵⁹ BCA, 506.42834.192790.220; BCA, 506.42834.192790.219; BCA, 490.1.0.0.1353.494.2

⁶⁰ BCA, 30.10.0.0.80.526.11

⁶¹ Nagihan Özdemir, *Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları ve Türk Dünyası*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç Dr. İsmail Eyüpoğlu) Erzurum, 2018, s.5-107

⁶² Orhan Özdemir. “Birinci Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil Egemenlik İlişkisi”, *Turkish Studies*, VII/4, (2012), s.2515.

⁶³ N. Özdemir, *Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları ve Türk Dünyası*, s.107.; Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Ankara, 2010, s.216-222.; Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, İstanbul, 1995, s.200-207; Mehmet Özdoğan, “*Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)*”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, II/3, (2015) s.252.

⁶⁴ BCA, 30.10.0.0.26.147.10

karşısında böyle bir kurultay yapılmasının da artık erken sayılamayacağı anlaşılmıştı. Bunun için ‘Türk Tarihi Tetkik Encümeni’ ile ‘Dil Kurultayını’ bir gövdede iki can saymak lazım geliyor”.⁶⁵

“Bunları yazdıktan sonra düşüncemize gelelim:

Yeni Tarih bize pek eski ve koca bir varlığın ‘Skit-Eskit’ denen bir damgası olduğunu bildirdikten sonra bu damganın daha doğrudan doğruya Türk budununun olduğunu anlatıyor.

Dil kurultayında ise Martayan Efendi⁶⁶ adlı bir dil bilgini ‘iti’ sözünün ‘mütehassıs’ kelimesinin karşılığı olduğunu söylüyor.

İlkin şurası bilinmelidir ki ‘iti’ sözü bugün Azerbaycan’daki Türk kardeşlerimizin her gün ve yeri geldikçe ‘Yiğit -Atik’ karşılığı olarak kullandıkları bir sözdür.

Sonra Frenk dilinde ‘müe’ dedikleri sağır ‘H-T’ harflerinden birincisinin başta ve ikincisinin de sonda geldikleri birçok sözlerde okunmadıklarını biliyoruz.

Bunlara bakınca eski Frenk alimlerinin, yazılışlarındaki sözün pek yerinde olarak ‘H-T’ harfleri okunmadığı takdirde ‘iti’ şeklini alacağı görülür.

Buna göre yeni tarih kitabındaki ‘Eskit’ leri de ‘Eskit-iti’ olarak ele alabiliriz.

Zaten biz dünya kuruldu kurulalı toplu varlıklı bir budunuz. Dilimizdeki ‘At-Et-O-İt’ gibi tek duraklı sözler de pek eski olduğumuzu gösterir”.⁶⁷

Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından Türkçenin yabancı kelimelerden arındırılması için çalışmalar yapılmıştır. Gazete 30 Mart 1933 tarihli nüshasında “Osmanlıca’dan Türkçeye”⁶⁸ başlığına yer verdi.

Öz dilimizi yabancı kelimelerden arındırmak için Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından anketler yapılmaktaydı.⁶⁹ Yapılan anketler “Yeşil Amasya” gazetesinde yayınlanmaktaydı. Gazete haftada bir defa yayımlandığı için bu anketlere toplu olarak yer verilmekteydi. Okuyuculardan Osmanlıca olan kelimelerin günümüzdeki karşılıklarını bularak gazeteye göndermeleri istenmekteydi. Okuyucuların gönderdikleri karşılıklar da gazetede yayımlanacaktı. Gazetede yer alan anket örneklerinden bazıları şöyleydi:⁷⁰

⁶⁵ Yeşil Amasya, 13 Ekim 1932

⁶⁶ Agop Martayan Dilaçar, Kurultaya sunduğu bildiri için bakınız. (N. Özdemir, **Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları ve Türk Dünyası**, s.40-42.)

⁶⁷ Yeşil Amasya, 13 Ekim 1932

⁶⁸ Yeşil Amasya, 30 Mart 1933

⁶⁹ “Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin yabancı kelimelerin Türkçe karşılığını bulmak gayesiyle açmış olduğu ankete ve bu yolda yapılacak çalışmalara yardımcı olunmak üzere bütün idari teşkilata gönderilen genelge”. (BCA, 30.10.0.0.144.32.15); Türk Dili Tetkik Cemiyeti’ne vilayet kelime derleme heyetlerinden gelen fişler hakkında aylık raporlar hazırlanmaktaydı. Bu raporlardan bir örneğini görmek için bakınız. (BCA, 30.10.0.0.144.32.16)

⁷⁰ Yeşil Amasya, 30 Mart 1933

Birinci Anket

- 1-Adap
- 2-Aferin
- 3-Afet
- 4-Agah
- 5-Ahenk
- 6-Asayiş
- 7-Afet
- 8-Ama
- 9-Aman
- 10-Amir
- 11-Asayiş
- 12-Asude
- 13-Atıl
- 14-Ayin
- 15-Ayna
- 16-Azade
- 17-Bedihi
- 18-Beis

İkinci Anket

- 1-Bahil
- 2-Bahis
- 3-Bahusus
- 4-Baht
- 5-Bais
- 6-Baki
- 7-Bakire
- 8-Baliğ
- 9-Batıl
- 10-Becayiş
- 11-Bedbin
- 12-Bedel
- 13-Beden
- 14-Bedevi
- 15-Bedi
- 16-Bedihi
- 17-Beis

Üçüncü Anket

- 1-Cadde
- 2-Cehil
- 3-Caiz
- 4-Cali
- 5-Camit
- 6-Canip
- 7-Casus
- 8-Cazibe

Dördüncü Anket

- 1-Çare
- 2-Çehre
- 3-Çelenk
- 4-Çemen
- 5-Dafia
- 6-Dağdağa
- 7-Dahil
- 8-Dair

“Yeşil Amasya” gazetesi Türkçenin yabancı dillerden arındırılması konusuna büyük önem verdi. Bu kapsamda Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin çalışmalarına destek verdi Bütün okuyuculardan yabancı kökenli kelimelerin karşılıklarını bulup yazmalarını istendi.⁷¹ Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin Merkez Heyeti 1933 yılı boyunca yoğun olarak

⁷¹ Yeşil Amasya, 30 Mart 1933

çalışmalarına devam etti. Toplantıların bazılarında Dolmabahçe Sarayı ev sahipliği yapmaktaydı.⁷²

C-İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN AÇILIŞI (1 AĞUSTOS 1933) VE “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ'NİN ÜNİVERSİTENİN ÖĞRETİME BAŞLAMASINI HABERLEŞTİRMESİ

Cumhuriyet'in İlanı sonrası Osmanlı'dan miras kalan kurumlardan birisi Dar'ülfünun idi. Batıdaki üniversitelerden farklılık göstermekteydi. Yapısal sorunları mevcuttu. Dünya'daki bilimsel gelişmeler de takip edilememişti. Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla yüksek öğretim alanında önemli değişikliklerin yapılması gündeme gelecekti. Mustafa Kemal batı uygarlığını ayakta tutan temel değerın akıl ve bilim olduğunun bilincindeydi.⁷³ Türk inkılabı'nın temel taşı olan iki ilke ise Milliyetçilik ve Laiklik idi. Milli bağımsızlığın temini, Türk İnkılabı'nın çağdaş uygarlık seviyesini yakalayıp geçme isteğinin yanı sıra milli birliğin temel unsurlarından birisinin milli eğitim olması bunda etkiliydi. İstanbul Dar'ülfünun'u ile yeni devletin idarecileri arasında da ideolojik farklılıklar da mevcuttu.⁷⁴

Cumhuriyetin ilanından sonra Ankara'da 1925 yılında Hukuk Mektebi, 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü, 1930 yılında Ziraat Enstitüsü kuruldu. 1932 yılında Cenevre Üniversitesinden Albert Malche, 1933'de İstanbul'da Dar'ülfünun'un mevcut durumu ve yapılacaklar hakkında bir rapor hazırladı.⁷⁵

1 Ağustos 1933'te kurulan ve 18 Kasım 1933'te öğretime başlayan İstanbul Üniversitesi'nin⁷⁶ öğretime başlaması “Yeşil Amasya” Gazetesi'nin 23 Kasım 1933 tarihli nüshasında yer aldı. Gazete; “İstanbul Üniversitesi Merasimle Açıldı” diyerek Açılışta bir konuşma yapan Maarif Vekili Hikmet (Bayur) Bey'in⁷⁷ nutkunu Anadolu Ajansı'ndan edinerek okurları ile paylaştı.

“İstanbul Üniversitesi bugün merasimle açıldı. Bu müessese Ulu Gazi'nin Türk Yurdunu aydınlatmak ve gençliği yeni fikir, hakiki ilim ve irfan ile teçhiz etmek yolundaki

⁷² Yeşil Amasya, 30 Ağustos 1933

⁷³ Metin Heper, **Bürokratik Yönetim Geleneği**, İstanbul, 1974, s.99.

⁷⁴ İlyas Söğütü, “Dar'ülfünundan Üniversiteye: Cumhuriyet Türkiye'sinde İlk Üniversite Reformu (1933)”, **Liberal Düşünce**, 34, (Bahar 2004), s.123.

⁷⁵ İrfan Erdoğan, **Yeni Bin Yıla Doğru Türk Eğitim Sistemi**, İstanbul, 2004, s.26.

⁷⁶ Kemal Gürüz, **Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim**, Ankara, 2001, s.220.

⁷⁷ Yusuf Hikmet Bayur 1892'de İstanbul'da doğdu. Mekteb-i Sultânî'den sonra Sorbonne Üniversitesi'nde başladığı eğitimini tamamlayamadı. Fransızca, az düzeyde İngilizce ve Farsça bilmektedir. Mekteb-i Sultani, İstanbul Sultanisi, Nişantaşı Sultanisi'nde öğretmenlik yaptı., Matbuat Umûm Müdürlüğü Fransızca Propaganda Memuru olarak çalıştı. Dışişleri'nde görev aldı. Londra ve Lozan Konferanslarında Türk Delegasyonu Danışmanı oldu. Büyükelçi olarak yurtdışı temsillerde görev aldı. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Üyesi. Tarih profesörü. 6 Mart 1980'de öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.215.)

en büyük eserlerinden biride yeni fikirleri yeni unsurlarla gençliğe tedris edecek olan bu müessesedir ki bugün yeni Maarif Vekili Hikmet Bey tarafından, Türk ilim adamlarının mütefekkirlerinin ve münevverlerinin huzuru ile açılmıştı. İçi ve dışı bayraklarla donatılmış olan üniversite binasında davetliler toplandıktan sonra İstiklal Marşı çalınmış ve bunu müteakip Vekil Bey kürsüye gelerek kendilerine has olan belagatla mühim bir nutuk söylemiştir. Maarif Vekili şereflerle, zaferlerle, şanlı keşiflerle dolacağına emin olduğu yurdunu Büyük Reis'in isabetli kararına Cumhuriyet Hükümeti'nin azim ve gayretine medyun olduğunu söyledikten sonra yarının bu günden iyi olacağını demiş ve Cumhuriyetin bilgiye ne derece ehemmiyet verdiğinin en büyük delili bu muazzam müesseseye devlet varidatının her sene yüzde birine yakın bir meblağın tahsisine karar verilmesidir bu hal hükümetimizin müessesenin yakın atideki inkişafına ne derece emin olduğunu gösterir".⁷⁸

Yusuf Hikmet (Bayur) Bey bu durumun çok önemli olduğunu ifade etti. Amacın sadece ülkedeki bilim adamlarıyla çalışmak olmadığını vurguladı. Buralara akademik faaliyet göstermek için gelen yabancı profesörlere de teşekkür etti. Ardından gençlere hitap etti: "Türkiye'yi kuranların torunları olduklarını" bundan üç dört yüz sene öncesine kadar medeniyetle ilgili her yeniliğin kaynağının Orta Asya olduğunu anlattı. Geleceğin teminatının Türk gençleri olduğunu, bütün eserin onlara emanet edildiğini ifade etti. Türk gençlerinin bu görev ve sorumluluk bilinciyle yaşaması gerektiğini vurguladı.⁷⁹

Yapılan konuşma dinleyicilerin beğenisiyle karşılandı. Daha sonra Üniversite Rektörü⁸⁰ "büyük kurtarıcı yol gösterici Gazi Hazretleri'nin eşsiz dehasından doğan İstanbul Üniversitesi'nin ilk tedris yılına başladığını" ilan etmiş, bu törene katılımından dolayı Yusuf Hikmet Bey'e teşekkür etmiş ve üniversitenin kendisine verilen görevi yapacağına emin olunmasını vurgulayarak gençlere daha fazla çalışmaya mecbur olduklarını ifade etmiştir. Sözlerine kendilerinden beklenen görevin ne kadar ağır olduğunu bildiklerini belirterek devam etmiş ve "Siz Türk çocuklarısınız. Siz Gazi çocuklarısınız" diyerek onlara olan güvenini bir kez daha yinelemişti.

Öğrenciler adına Rüknettin Bey kürsüye gelerek "gençliğin bu görev ve sorumluluklara riayet edeceğini Milli Şefe bildirmesini" rica etti. "Türk gençliğinin

⁷⁸ Yeşil Amasya, 23 Kasım1933

⁷⁹ Yeşil Amasya, 23 Kasım1933

⁸⁰ Neşet Ömer İrdelp, (1882–3 Haziran 1948), Tıp doktoru ve 1925 yılında Tıp Fakültesi Reisi seçildi. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde "Ders-i iftitahi" adıyla der verdi. Bu derslerde tıp derslerindeki usullerden bahsetti. 1933'te İstanbul Üniversitesi Rektörü oldu. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce sıtma, savaş süresince bütün diğer bulaşıcı hastalıklarla uğraştı. Bir de kolera aşısı geliştirilen Neşet Ömer Bey, sâri hastalıklara karşı mücadelesi için' altın liyakat nişanı aldı. Kardiyolojinin Türkiye'deki öncülerindendir. (Şeref Etker, "Cerrahpaşa'da Bir Ders-i İhtitahi 11 Teşrin-i Evvel 1925", **Osmanlı Bilim Araştırmaları**, VII/2, (2006), s.114-118.)

yorulmak bilmez bir azimle çalışacağını ve kendisine emanet edilen vazifeyi en iyi şekilde yerine getireceğini” vurguladı. Bundan sonra hazır bulunanlar hep birden Cumhuriyet Marşı’nı söyleyerek törene son verildi.⁸¹

İstanbul Üniversitesi’nin öğretim yılı açılış töreni tarihi bir nitelik taşımaktaydı. Eğitimin öneminden bahsedilirken gençliğin gerçek bilimle donatılması üzerinde durulmuştu. Bütün konuşmacılar Türk devriminin hedeflerini anlatarak gençliğe düşen görevden bahsetmişler ve Türk akademisyenlerle birlikte çalışacak olan yabancı akademisyenlere de teşekkür etmeyi unutmamışlardı.

D- HALKEVLERİNİN KURULMASI (19 ŞUBAT 1932) VE AMASYA HALKEVİ’NİN FAALİYETE GEÇMESİ SEBEBİYLE YAYIMLANAN KUTLAMA MESAJLARI

I- Halkevlerinin Açılması (19 Şubat 1932) ve “Yeşil Amasya” Gazetesi’nde Yapılan Değerlendirme

Halkevleri⁸²; halkı pozitivist dünya görüşü⁸³ doğrultusunda eğitmek ve Cumhuriyet idaresini destekleyecek yeni bir siyasi kültür oluşturma amacındaydı. Bununla birlikte halkı modern bir zihniyete kavuşturma; köy ile kent arasındaki farkı ortadan kaldırma; yetişkin eğitimini gerçekleştirme; cehaleti yok etmek ve Atatürk ilkelerini benimsetmek gibi erekler de kuruluş hedefleri arasındaydı.⁸⁴

10 Nisan1931’de Türk Ocaklarının kapanmasından sonra Halkevlerinin açılış süreci başladı. Bunu 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında CHF’nın Üçüncü Büyük Kongresi takip etti. Nitekim Halkevleri ile ilgili haberler ocak ayından itibaren basında yer almaya başladı. Şimdi bunu resmî hale getirmek zamanıydı.⁸⁵ Halkevlerinin açılması

⁸¹ **Yeşil Amasya**, 23 Kasım1933

⁸² Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul 2006, s. 282.

⁸³ “Pozitivizm; olayların ya da gerçekliğin deney ve gözlemler ile eleştirilmesi, mantık süzgecinden geçirilerek ve akla dayandırılması gerekliliği üzerinde yapılandırılmış bir paradigmadır. Bu paradigma ile insanlığın özgürleşmesinin ancak pozitivizm aracılığı ile elde edileceği savunulmuştur”. (İnanç Alikılıç, “Pozitivizm ve Postpozitivizm”, **Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi**, I/1, (Güz 2021), s.41.

⁸⁴ Emel Ültanır, Gürcan Ültanır, “Estonya, İngiltere ve Türkiye’de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar”, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, I/ 1, (2005), s. 9.

⁸⁵ Yurttaşların gücünü artırmak, yaşayış seviyesini yükseltmek, milli ve insani erdemlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında veya yanında yapılan eğitim ve öğretim çalışmaları” olarak tanımlanan halk eğitimi. (<http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=122E.T.:28.03.2023>); Hem halkın çeşitli alanlarda bilgi edinerek gelişmesini sağlarken hem de toplumsal anlamda bir dönüşümü kapsamaktadır. Halk eğitimi yani halka doğru gidiş düşüncesi İkinci Meşrutiyet Dönemi’nden itibaren başlamıştır. Amaç halkı bilinçlendirmek ve zayıf olan devlete sahip çıkmasını sağlamaktır. Halka doğru gidiş düşüncesi Cumhuriyet Dönemi’nde Mustafa Kemal Paşa önderliğinde daha sistematik bir hal almıştır. Halkın kültür, siyaset, sanat, meslek hayatı gibi her alanda bilgi sahibi olarak faaliyet göstermeleri hedeflenmiştir. Bütün halk okuma-yazma bilecek ve hayatın her alan için gerekli olan zorunlu bilgileri öğrenecektir. Cumhuriyetin ilk yıllarında halk eğitiminin temel amacı; milli kültür birliğinin sağlanması, vatandaşlık

teklifi yukarıda da ismi geçen CHF'nin Üçüncü Büyük Kongresi'nde gündeme getirildi ve 17 Mayıs 1931 tarihli oturumunda oy birliği ile kabul edildi.⁸⁶ Artık resmileşen kararın ardından açılış için hazırlıklara başlandı.

Halkevlerini kurma görevi 1932 Eylül'ünde Maarif Vekilliğine atanacak olan Reşit Galip'e verildi. Yapılan hazırlıklar sonucunda ilk Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde on dört merkezde açıldı. Bu merkezler Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun'du. Aslında bunlar açılışa kadar hazırlıkları tamamlanabilen Halkevleri idiler. Antalya, Bilecik, Edirne, Gaziantep, Giresun, Silifke, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Ordu, Rize, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Trabzon, Van, Yozgat ve Zonguldak'taki Halkevleri ise 19 Şubat tarihine yetişemeyip 24 Haziran 1932 tarihinde açılacaktı.⁸⁷

"Yeşil Amasya" Gazetesi Halkevlerinin kuruluşu hakkında Amasya Şubesi'nin açılış sürecinde okurlarını bilgilendirdi. Dil, edebiyat, tarih, güzel sanatlar, temsil, spor, içtimai yardım, halk dersleri ve kurslar, kütüphane ve neşriyat, köylüler, müze ve sergi olmak üzere dokuz şubeden oluşacağı ifade edildi.⁸⁸ Bu şubelerde inkılâba sadık milliyetçi havanın bütün paydaşlara yayılması amaçlanmaktaydı.⁸⁹

II- Amasya Halkevi'nin Açılması (23 Şubat 1934) Dolayısıyla Gönderilen Tebrik Telgrafları ve Halkevlerinin Açılış Yıldönümlerinde Yapılan Etkinliklerin "Yeşil Amasya" Gazetesi'nde Yer Alması

Türkiye'de Halkevlerinin açılmasından iki yıl sonra Amasya Şubesi'nin faaliyete geçmesi mümkün olabildi. Gazetenin 22 Şubat 1934 tarihli nüshasında; "*Halkevimiz Açılıyor*"⁹⁰ başlığına yer veriyordu. Haberin içeriği şöyle idi:

"İçtimai tekemmül atımızı tamamlayan en canlı, en hayati bir müessesemiz yarın Amasya'mızda kurulacaktır. Hep biliriz ki İnkılâp bütün varlığımızı yeni bir istikamete götürdü. Bu yeni görüşü halka telkin ederek ve milleti tek tek fertler halinden çıkarak onları görüş anlayış ve yapısı da bir birlik haline sokmak ve onun iç varlığını inkişaf ettirmek ve benliğinin derinlerinde kanayan kıymetlerini meydana çıkarmak bir vazife idi. Bu vazifeyi CHF deruhte etti. Milleti, resmi tahsil dışında bir halk terbiyesi ile

eğitiminin sağlanması ve ülkemizin ihtiyaç duyduğu vatandaş tipinin yetiştirilmesi olmuştur. (<http://uvt.ulakbim.gov.tr> E.T.: 28.03.2023)

⁸⁶ <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>, E.T.: 28.03.2023

⁸⁷ Nurcan Toksoy, *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Ankara 2007, s.42.

⁸⁸ *Yeşil Amasya*, 22 Şubat 1934

⁸⁹ *Yeşil Amasya*, 22 Şubat 1934

⁹⁰ *Yeşil Amasya*, 22 Şubat 1934

yükseltmeyi düşündü ve cemiyetin kendi unsurlarından kurulacak yeni bir milli teşebbüsle bu gayeye vasıl olacağına kanaat getirdi. İşte bundan (Halkevleri) vücuda geldi. Geçen Cuma günü Ekrem Tevfik Bey⁹¹ tarafından da izah edildiği vecihle Halkevleri ve devlet teşkilatı haricinde çalışabilecek bütün mesai unsurlarını milli kültürü yükselmesi maksadı etrafında toplamayı istihdaf eden bir varlıktır, bir mevcudiyettir. Halkevleri kalplerinde ve dimağlarında bir memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Halkevleri kuvvetli vatandaşlar yetiştirme, milli seviyeyi Türk tarihinin ilham ettiği seviyelere çıkarmak, güzel sanatları yükseltmek, mili kültürün ve ilmi hareketlerin faaliyetlerini kuvvetlendirme uğruna çalışacak vatandaşları toplayıcı ve birleştirici bir yurttur”.⁹²

Anlaşılacağı üzere Türk İnkılabının başarıya ulaşmasında CHF’nin üstlendiği sorumluluktan bahisle okul sıralarında alınan eğitimin dışında halkın geneline yönelik, insan merkezli yeni bir girişimin başlatılmasının gereklilik arz ettiğini bu amaçla Halkevlerinin kurulduğu aktarılmaktaydı. Milli kültürün yükseltilmeye çalışılması, kalbi vatan sevgisi ile atanların bir araya geldiği, bilinçli vatandaş kavramının ön plana çıktığı, kültürel ve bilimsel faaliyetlerin sahiplenildiği bir yurt olarak tarif edilmektedir.

Amasya Halkevi 23 Şubat 1934’te açıldı.⁹³ Gazetenin 8 Mart 1934 tarihli nüshasında “Halkevimizin açılması münasebeti ile çekilen tazim telgraf ve cevapları”⁹⁴ başlığı yer aldı. Mustafa Kemal Paşa tarafından CHF İl Başkanı Sıtkı Bey’e gönderilen telgrafta Halkevlerinin açılmasının yıl dönümünden ötürü teşekkür edilerek⁹⁵ çalışmalarında başarılar dilenmekteydi. TBMM Başkanı Kazım (Özalp) Bey⁹⁶ de Halkevi’nin açılmasından dolayı memnuniyet ve teşekkürlerini bildiriyordu. Gazete de ayrıca CHF İl Başkanı Sıtkı Bey tarafından Mustafa Kemal’e gönderilen telgraf da yer alıyordu.

“Önde giden yüce başbuğun gösterdiği yüksek amacın toplu ve hızlı yürüyüşle tutulmasına çalışmak gibi çok ağır ve değerli işi başarmak için ortaya çıkan Halkevlerinden biri de bugün Amasya’ımızda açılmış bulunmaktadır.

⁹¹ Yeşil Amasya Gazetesi’nin sahibi (Y.N)

⁹² Yeşil Amasya, 22 Şubat 1934

⁹³ Serap Taşdemir, “Amasya Halkevi ve Yeşilirmak Dergisi”, <https://www.ayk.gov.tr/2015/01/-Serap-Taşdemir-amasya-halkevi-ve-yeşilirmak-dergisi.pdf>.s.3049.

⁹⁴ Yeşil Amasya, 8 Mart 1934

⁹⁵ 1935’ten itibaren Halkevleri şubelerinin açılış yıldönümü kutlamaları 22 Şubat’ta Halkevi salonlarında yapıldı. (S. Taşdemir, “Amasya Halkevi ve Yeşilirmak Dergisi”, s.3049-3050)

⁹⁶ Kazım Özalp günümüzde Kuzey Makedonya’da yer alan Köprülü’de 1882’de doğdu. Harbiye mezunudur. Kurmay subay oldu. Çeşitli birimlerde görev aldıktan sonra tümen ve kolordu kumandanlıklarında bulundu. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesidir. I. Dönem Karesi Milletvekili, 3., 4. ve 5. İcra Vekilleri Heyeti Millî Müdâfaa Vekili. 6 Haziran 1968’de öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.40.)

Kurtardığı yurdu cennet gibi bir şenliğe kavuşmuş, benliğini kazandırdığı halkı da imrenilecek bir dirlik ve düzenliğe erişmiş görmek düşüncesi ile önde yürüyen Ulu Gazi'nin arkası sıra gittikçe her gün geçmişin boğucu karanlıklarından biraz daha uzaklaştığını ve her adımda ileride ulaşacağımız ışıklı güzel yaşayışa biraz daha yaklaştığını apaçık sezen ve gören halkımız, evin açılması dolayısı ile Ulu Gazi'sine sönmez ve coşkun duygularını sunmakla büyük bir sevinç duymaktadır efendim".⁹⁷

Yukarıda da ifade edildiği üzere Halkevinin Amasya'da açıldığı, Halkın "Ulu Gazi'nin" izinden yürüdükçe aydınlığa kavuşacağı her adımda ilerleyeceği yer almaktaydı. Ayrıca Halkevinin açılması nedeniyle halkın "Ulu Gaziye" büyük bir içtenlikle sevincini gösterdiği vurgulanmaktaydı.

Gazete de ayrıca Halkevlerinin kuruluş yıl dönümünü kutlanmalarına da yer verildi. 25 Şubat 1935 tarihli nüshasında; "*Halkevinin Yıldönümü*"⁹⁸ başlığı altında yapılan etkinliklerden bahsedildi. 22 Şubat günü Türkiye'de bulunan bütün Halkevlerinin yıl dönümü törenle kutlanıldığına değinildi. Halkevi Salonu'nda Tören yapıldığı ve Halkevi üyelerinin yoğun ilgisi ile karşılaştığı belirtildi. Etkinliğe Ortaokul öğrencilerinin okuduğu İstiklal Marşı ile başlandı. Ardından "*Halkevi İdari Heyeti Azası'ndan Bay Doğanay*" tarafından günün anlam ve önemine binaen bir konuşma yapıldı:

"Halkevlerinin verimi yurttaşların bu kültür sevgi kaynaklarına bağlılığı ile devamıyla kazanılmış bilgilerin yurttaşlara yayılmasıyla birbirimizi bu yuvaya çekmemizle artar. Dağınık çabalamalar toplu savaşların yerini tutamaz. Yüksek medeniyetler birlik çalışmaları neticesi doğmuştur. Ne kadar toplu alışırsak ülküye o kadar yaklaşıyoruz. İşte yurttaşlar ulus, yurt için ne dileğiz varsa bu evlerde buluruz, birbirimizi bu evlerde arayalım. Birbirimizi bu evlerde yükseltelim, bilgimizi bu evlerde yayalım, vücudumuzu bu evlerde çalıştıralım, sevinç ve kıvancımızı bu evlerde bulalım...".

Konuşmanın devamında Halkevlerinin toplumun geneline hizmet verdiği ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması kapsamında katkı sunduğu vurgulandı. Halkevlerinde dil ve tarih çalışmaları yapıldığı, dilde sadeleşme ve öze dönüş için yapılan faaliyetler kapsamında kelimeler toplandığı belirtildi. Bununla birlikte "*Ruhi ve bedeni ihtiyaçları*" karşılamak üzere konser ve müsamereler düzenlendiği, gençliğe zindelik kazandırmak için spor etkinlikleri düzenlendiği ve fakir aile çocuklarının sünnet ettirildiğine dikkat çekildi. Hatta sağlık konusunda doktorların Halkevi çalışmalarına verdikleri katkının bir

⁹⁷ Yeşil Amasya, 8 Mart 1934

⁹⁸ Yeşil Amasya, 25 Şubat 1935

sonucu olarak birçok yurttaşta hayat kazandırıldığı da vurgulandı. Okuma ihtiyacını karşılamak için kütüphaneler yapıldığı, farklı gazetelerin okurların hizmetine sunulduğu ifade edildi. Bütün bunlardan dolayı Atatürk'e saygı ve şükranlar bildirildi. “*Bundan sonra iki talebe şiirler okudu ve yine talebelerin söylediği ‘Onuncu Cumhuriyet Şarkısı’nın*⁹⁹ *ardından törene son verildi. Bu sebeplerle Atatürk’e İsmet İnönü’ye Recep Peker’e*¹⁰⁰ *tazim telgrafları çekildi*”.¹⁰¹

Amasya Halkevi, faaliyette bulunduğu sürece halkın hem eğitim hem de kültür açısından donanımına katkı sundu. Tarih, edebiyat ve kültür alanında birçok çalışma yürüttü. Amasya Halkevi’nin yayım organı da “*Yeşilürmak*” Dergisi idi. İşlenen konular “*Türk İnkılâbı, Amasya’nın tarihi, coğrafyası, tarihî günler, tarım, şiir ve edebiyat, beden eğitimi, çocuk yetiştirme ve şehir haberleri idi*”. Dergi toplamda sekiz sayı yayımlanabildi. Amasya Halkevi Türkiye Cumhuriyeti’nin kendisine hedef olarak belirlediği “*bilinçli yurttaşlar yetiştirme idealini*” yerine getirmek amacıyla hem halk eğitimi hem de kültür inkılabı kapsamında üstlendiği sorumluluğu layıkıyla yerine getirmiştir.¹⁰² Merzifon Halkevi, Amasya Halkevi’nin bir şubesi olarak 22 Şubat 1935’te açıldı. Törene Vali Kadri Üçok da katıldı.¹⁰³

E- GENEL NÜFUS SAYIMI VE AMASYA (20 EKİM 1935)

Sınırları belirlenmiş bir coğrafyada yaşayan insanların sayısal toplamı nüfus olarak adlandırılmaktadır. İnsan sayısının artması, ona özgü biyolojik aşamalarla mümkün olmakta ve bu sebeple artış sınırlı olmaktadır. Nüfusun artması ve azalması ekonomik yapıyı da ilgilendirmektedir. Bu nedenle belli dönemlerde yaşanan doğum ve ölümler, ülkenin ekonomik vaziyetine ve gelecek planlarına göre değerlendirilebilir. Hükümetler takip ettikleri ekonomi politikalarına uygun olarak nüfus politikası belirlemekte ve her ülke kendine göre birtakım önlemler alarak nüfusun artış hızını değiştirebilmekteydi. Modern toplumlarda görülen sanayileşme, göç ve iskân politikaları,

⁹⁹ “*Onuncu Cumhuriyet Şarkısı*” olarak ifade edilen 10.Yıl Marşı’dır. (Y.N)

¹⁰⁰ Recep Peker 1887’de İstanbul’da doğdu. Kurmay subaydır. Fransızca ve Almanca bilmektedir. Tarihi Öğretmen Yardımcısı olarak bir dönem Erkân-ı Harbiye’de çalıştı. 20.Kolordu Kurmayı, TBMM Başkâtipliği, Üniversite ve Yüksek Okullarda Öğretmenlik yaptı. Halk Fırkası Kurucu Üyesidir. II. Dönem Kütahya Milletvekilidir. 1946 seçimleri dahil buradan milletvekili seçilmiştir. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Baş yazarı olarak fikirleri ile cumhuriyetin yerleşmesine ve inkılapların yapılmasına katkı sundu. 2. Hükümet Maliye, 3. Hükümet Dâhiliye Vekili ve Mübâdele, İmar ve İskân Vekâleten Vekil, 4. Hükümet Müdâfaa-ı Milliye Vekili, 5. Hükümet Nâfia Vekili olarak görev yaptı. 2 Nisan 1950’de öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.110.

¹⁰¹ Yeşil Amasya, 25 Şubat 1935

¹⁰² Ş. Özer, H. Mutlu, “*Amasya Halkevi Yayın Organı: Yeşilürmak Dergisi Üzerine Bir İnceleme (1938-1939)*”, s.789.

¹⁰³ Yeşil Amasya, 25 Şubat 1935; Serap Taşdemir, “*Tek Parti Döneminde Merzifon’da Siyasal ve Sosyo-Kültürel Yaşam*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 25/74, (Temmuz 2009), s.301-302.

istihdam ve ücret politikası, evlenme, boşanma hukuku, eğitim, kentleşme, konut sorunu gibi konular bu tür uygulamalardandır.¹⁰⁴

1927’de genel bir sayımın yapılması için harekete geçildi. Bu amaçla “İlk Genel Nüfus Sayımı Kanunu” hazırlandı. 2 Haziran 1926 tarihinde TBMM’de kabul edildi.¹⁰⁵ Genel nüfus sayımı ise 28 Ekim 1927’de gerçekleştirildi.¹⁰⁶ 13.648.270 kişiden nüfus oluşmaktaydı. 1927 nüfus sayımında yazılmamış nüfus nedeniyle ülke nüfusunun olması gereken sayıdan %7 oranında az çıktığı iddia edildi. 14.589.149 kişi olduğunu açıklandı.¹⁰⁷ Amasya’da ise durum şöyleydi: Toplam Nüfus 115.191.; Şehir Nüfusu: 29.972.; Köy Nüfusu: 85.219.¹⁰⁸

İkinci nüfus sayımı ise 1935 yapılacaktı.¹⁰⁹ “Yeşil Amasya” Gazetesi de 25 Ağustos 1935 tarihli nüshasında nüfus sayımı haberine yer verdi. Sayım işleminin ne zaman yapılacağı halka duyuruldu:

*“Bir devletin başlıca ödevi idare ettiği ulusa hizmet etmek, onun menfaatlerini korumak, eksikliklerini düşünmek, dertlerine çare aramaktır. Bu vazifeleri yapabilmek için her şeyden evvel ulusun ne kadar olduğunu ilerleyip ilerlemediğini bilmek mecburiyetindedir. İşte bunu içindir ki, 20 İlk Teşrin 1935 Pazar günü genel nüfus sayımı yapılacaktır”.*¹¹⁰

Halkı bilinçlendirmek noktasında önemli bir görev üstlenen “Yeşil Amasya” Gazetesi de halk için önem arz eden nüfus sayımıyla ilgili uyarılara sık sık yer verdi. Bunları hemen hemen her sayısında paylaştı.

*“Sayım çok geniş ve kapsamlı bir iştir. Başarılması her birimizin üzerine düşen sorumluluğu son derece özenle yapmamıza bağlıdır. Doğru sonuçlar alabilmek için hepimiz gücümüz yettiği kadar çalışmalı ve uğraşmalıyız. Her yeni medeniyet her yükseliş, her bayındırlık ruhun bir beden istemesi gibi mutlaka insan çokluğu istiyor. Eski zamanın bütün medeniyetleri nüfus artması ile birlikte vücut bulmuş, nüfus düştükçe bu medeniyetler de çökmüştür. Bu sebeple 20 İlk Teşrin Pazar günü sayımı en önemli sosyal işlerden biridir. Evinizde o gün hazır bulunan bütün insanları yazdırınız.”*¹¹¹

¹⁰⁴ Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XII/25 (Güz-2012), s.56-58.

¹⁰⁵ TBMMZC, II/26, s.52-53.

¹⁰⁶ Tahir Kodal, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilâyeti’nin Özellikleri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, XIX/1, (2009), s.241-242.

¹⁰⁷ Justin McCarthy, Müslümanlar ve Azınlıklar, (Çev: Bilge Umar), İstanbul, 1998, s.163

¹⁰⁸ [https://amasya.csb.gov.tr/nufus-i-1782 E.T.](https://amasya.csb.gov.tr/nufus-i-1782 E.T.;); 10.08.2025.

¹⁰⁹ F. Tuğluoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, s.63.

¹¹⁰ Yeşil Amasya, 25 Ağustos 1935

¹¹¹ Yeşil Amasya, 29 Ağustos 1935

Ayrıca gazete, görevliler için Halkevi salonunda yapılan toplantı haberine ve sayım hazırlıklarına da yer verdi. 6 Ekim Pazar günü saat 15:00’de Halkevi Salonu’nda seçimde görevlendirilen memurlar ile genel bir toplantı yapıldı. O günkü trenle İstatistik Müdür Muavini Selim Sabit Aykut ile Hükümet tarafından müşavir sıfatıyla çağrılan sayım uzmanı ve İsviçre İstatistik Nüfus İşleri Genel Direktörü Mösyö Broşlev’in de Halkevi Salonuna gelerek toplantıya katıldığı bildirildi.¹¹²

Sabit Aykut tarafından 55 dakika süren bir konferans yapıldı. Nüfus ve nüfus sayımı ve sonra nüfus sayım memurlarının vazifeleri hakkında çok değerli ve önem arz eden bilgiler paylaşıldı.¹¹³

Nüfus dairesinde on günden beri süren nüfus sayım hazırlıkları devam etmekteydi. Birçok memur, esnaf, öğrenci ve öğretmen nüfus memuru olarak görevlendirildi. Zarfları ve defterleri hazırlamakta ola sayım memurlarına hangi mıntıkaya ve hangi mahalleye tayin edildikleri tebliğ edilmeye başlandı. Amasya’da sayımın sağlıklı ve güvenilir bir şekilde yapılması için dört yüz elli bir sayım memuru ve yirmi üç kontrolör seçildi. Sayım memurları görev yapacakları birim dikkate alındığında şöyle idi:

Merkez: 99, Akdağ Nahiyesi: 37, Varaz¹¹⁴: 33, Suluova: 55, Ilısu: 36, Zara: 55, Ezinepazar Nahiyesi: 69, Merkeze bağlı köyler için 67 kişi olmak üzere toplam 451 kişi seçildi.¹¹⁵

Gazetede sayımda görevlendirilen memurlara gerekli evrakların verildiği belirtildi. Nüfus dairesinde sayım dolayısıyla hazırlıklar devam etmekteydi. Sayımda görevlendirilen memurların görev yerleri belirlendi. Ayrıca memurlara bir zarf içinde sayım defteri, bina numara cetveli ve sayım talimatnamesi de verildi. Pazar günü yapılacak olan genel sayım sebebiyle uzak köylere verilen memurlardan bazıları çok önceden görev yerlerine intikal etmeye başladı.¹¹⁶

Büyük bir titizlikle yapılan 1935 Genel Nüfus Sayımı 20 Ekim Pazar günü başarılı bir şekilde gerçekleşti. Gazete nüfus sayımının sona erdiğini “Sayım İşi” başlığı ile halka duyurdu.

“Geçen Pazar günü yapılan nüfus sayımı işi muvaffakiyetle sona ermiş ve doldurulan sayım defterleri her memur tarafından nüfus idaresine teslim edilmiştir. Pazartesi günü akşamına kadar en uzak köylere giden memurlar da avdet ederek

¹¹² Yeşil Amasya, 10 Teşrinievvel 1935

¹¹³ Yeşil Amasya, 10 Teşrinievvel 1935

¹¹⁴ Tokat’a bağlı bir köydür. 1902 yılına kadar “Varaz”, 1920 yılından sonra ise “Varazlar” olarak anılmaktadır. Günümüzdeki adı ise “Ulaş’tır.” (Y.N)

¹¹⁵ Yeşil Amasya, 10 Teşrinievvel 1935

¹¹⁶ Yeşil Amasya, 17 Teşrinievvel 1935

defterlerini teslim etmişlerdir. Nüfus idaresi bunların tasnifiyle uğraşmaktadır neticeyi merkezimize bildirecektir”.¹¹⁷

1935 nüfus sayımının ardından ortaya çıkan genel sonuç şu şekilde belirlenmiştir:¹¹⁸

	1927	1935	%
Kadın	7.084.391	8.221.248	50.88
Erkek	6.563.879	7.936.770	49.12
Toplam	13.648.270	16.158.018	100

Yukarıdaki tabloda da belirtildiği üzere 1935 yılında yapılan genel nüfus sayımının sonuçları halkla paylaşıldı. Buna göre kadın nüfusu erkek nüfusundan daha fazlaydı. 1935 Seçimlerinin sonuçlarına göre Türkiye’nin toplam nüfusu: 16.158.018 kişiden ibaretti. Amasya’daki sonuç ise; Toplam Nüfus 128.113.; Şehir Nüfusu: 32.023.; Köy Nüfusu: 96.090.¹¹⁹ 1927 sayımına göre Amasya’da toplam nüfusun yanı sıra şehir ve köy nüfusu da yükselmişti.

F- MENEMEN OLAYI (23 ARALIK 1930) VE ŞEHİT YEDEK SUBAY KUBİLAY ADINA AMASYA’DA BEKKÜTAŞI DİKİLMESİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında çok partili siyasi hayat kapsamında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası¹²⁰ deneyimi başarısızlıkla sonuçlandı. 1930 yılında ikinci kez çok partili siyasi hayata geçiş için yeni bir süreç başlatıldı. Böyle bir ortamın oluşmasına neden olan birçok etken vardır. Türkiye 1929 yılından sonra çok ağır mali ve iktisadi kriz geçirdi. ABD’nde patlak veren ekonomik buhran tüm dünya da olduğu gibi Türkiye’de de tesirini gösterdi. 1929 yılında ülkede hoşnutsuzluk arttı. Diğer yandan Hükümet’in izlediği “sıkı para politikası”¹²¹ halk üzerinde olumsuz etki yaratıyor ve girişimciliği

¹¹⁷ Yeşil Amasya, 24 Teşrinievvel 1935

¹¹⁸ Tuğluoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, s.74

¹¹⁹ <https://amasya.csb.gov.tr/nufus-i-1782> E.T.; 10.08.2025.

¹²⁰ 29 Ekim 1923’ Cumhuriyet’in ilanı ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluş sürecini başlatan sebepleri de ortaya çıkmaya başladı. Hüseyin Rauf (Orbay), Kazım (Karabekir), Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Cafer Tayyar (Eğilmez) paşalar ile Doktor Adnan (Adıvar), Bekir Sami (Kunduh) beyler ile Mustafa Kemal arasında görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Ali Fuat (Cebesoy), Kazım Karabekir, Rauf (Orbay),Refet (Bele), Adnan (Adıvar), İsmail (Canbulat), 17 Kasım 1924’te “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası” adı altında yeni bir siyasi parti kurdu. (Mustafa Ekincikli, “Türk Demokrasi Kültürünün Gelişim Sürecinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın Kuruluşu”, **Akademik Bakış**, VI/1, (2012), s152-160.)

¹²¹1923-1938 arası dönemde farklı ekonomi politikaları izlendi. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı’na kadar liberal politikalar izlendi. Devlet ekonomiye sıkı bir şekilde müdahale etmedi. Fakat 1930’dan sonra devletçi politikalar uygulandı. Fiyat artışlarının önüne geçmek için sıkı para politikası uygulandı. Böylelikle enflasyonun önüne geçilmesi amaçlandı.1937-1938 aralığında fiyat düşüşleri nedeniyle bu

engelliyordu. Meclis'te muhalefetin olmaması da geniş halk yığınlarının sorunlarının meclis gündemine girmesine ve çözüm üretilmesine engel teşkil ediyordu.¹²²

Atatürk'ün öncülüğünde yukarıda ifade edilen sorunların çözümü için Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal (Atatürk)'ün öncülüğünde Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) 12 Ağustos 1930'da Fethi (Okyar) Bey'in liderliğinde kuruldu. Mustafa Kemal bu partiye sahip çıktığını göstermek için yakın çevresini de partiye üye etti. Parti halk nezdinde büyük ilgi gördü. Tek-parti idaresinden kaynaklı olumsuzluklar bunda etkiliydi. Aynı dönemde yapılan belediye seçimlerinde Menemen Belediye Başkanlığını SCF'nin kazanmış olması bu durumun göstergesidir.¹²³ Bu partinin ömrü kısa oldu. Belediye seçim sonuçları kapsamında yaşanan iktidar-muhalefet gerginliği kuruluşundan üç buçuk ay sonra partinin kapanmasına sebebiyet verdi. 17 Kasım 1930'da Fethi Okyar partisinin yetkili kurullarını toplayarak fesih kararı aldı.¹²⁴

SCF'nin kapanmasından bir ay sonra Menemen'de gerici bir ayaklanma çıktı. 23 Aralık 1930 günü Menemen'deki bir camiden aldıkları yeşil bayrağı ilçenin merkezine dikmişler ve burada halkı cumhuriyet rejimine karşı isyana teşvik etmişlerdir. Bu olay Menemen'deki askeri birliklerce öğrenilince Yedek Subay Kubilay emrindeki bir manga askerle müdahalede bulundu. Yedek Subay Kubilay'ın başı kesildi ve Menemen sokaklarında dolaştırıldı. İsyancılar tarikat üyesiydi. Din adına halkı isyana teşvik etmişlerdi. Olayın büyümesi üzerine yeniden isyancılar üzerine gönderilen birlikler tarafından olaylar bastırıldı. Suçlular yakalandı, yargılandı ve hak ettikleri cezaya çarptırıldılar.¹²⁵

"*Yeşil Amasya*" Gazetesi de 1 Ocak 1935 tarihli nüshasında "*Kubilay'a Bekkütası Dikilmesi*" başlığına yer verdi. Kubilay'ın şehit edilmesinin dördüncü yılında Menemen'de dikilen abidenin açılması ile ilgili Amasya Halkevinde bir toplantı yapıldığını bildirdi. Vali Kadri Üçok ve halktan birçok kişi katıldı. Vali tarafından bir konuşma yapıldı:¹²⁶

politika yavaş yavaş terk edildi. (Gülsün Gürkan Yay, "*Atatürk Dönemi'nde Para Politikası*", **Erdem**, XI/31, 1998, s.290-312.)

¹²² İsmail Kurtoğlu, **Menemen Olayı**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. İhsan Güneş), Eskişehir, 2000, s.30.

¹²³ Serap Tabak, "*Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir Vilayeti'ndeki Teşkilatı ve Faaliyetleri*", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, VIII/1, (1993), s. 183

¹²⁴ Hilal Bıçak, "*Serbest Cumhuriyet Fırkası Ve Türk Demokrasi Tarihindeki Yeri*", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, I/2 (Aralık 2021), s.152-169.

¹²⁵ Barış Ertem, "*Resmi Belgeler ve Basında Menemen Olayı*", **History Studies**, V/1, (Ocak 2013), s-157-179.

¹²⁶ **Yeşil Amasya**,1 İkinci Kanun 1935

“Bugün dört yıl önce yurt budun yöresinde, büyük ulusal değişim yolunda kanını akıtan canını veren Kubilay’ın ‘Bekkütaşı’¹²⁷ dikiliyor. Hepimizin gönlünde yükselen Kubilay adı unutulur adlardan değildir. Bu Bekkütaşı onu unutulmaktan korumak için değil ona saygımızı göstermek için dikiyor.

Atatürk’e Atatürk’ün açtığı iç savaşa, ülkü savaşına inanan bir gençti. O yavrularını da kendisi gibi yetiştirmeyi vazifezen edinmiş bir okutandı. Ona saygı göstermek yurda, ulusa, evrensel buduna varlığı her yanda ve her yönde ışıklar yağdıran, güneşler tutuşturan gücü yurdun dört bucağı da yankılar yaratan yüce öndere saygı göstermektir”.¹²⁸ Yazının devamında Kubilay’ın Türk ulusunu “karanlıklara boğan ışığa karşı koşan” bir genç olduğu vurgulandı. Sırası gelince her Türk gencinin canını bu uğurda seve seve feda edeceği belirtildi. Büyük önderin bir güneş olduğu halkın hem gözlerini hem de gönüllerini ısıttığı anlatıldı. Güneşin ısısının çukurlarda bulunan kokmuş çamurlaşmış suları buharlaştırıp göklere çıkardığı gibi Atatürk’ün de tıpkı güneş gibi büyük bir değişimci olduğu vurgulandı. Vali Kadri Üçok sözlerine şöyle son verdi:

“Ey Atatürk, ulusça sana inandığımıza inan. Yeri sırası gelince göstereceğiz ki her gerçek Türk senin yolunda bir Kubilay’dır”¹²⁹

Bu sözlerin ardından konuşması sona erdi. Ortaokul Müdürü Doğanay¹³⁰ kürsüye gelerek Kubilay hakkında ilgili güzel sözler söyledi. Böylece Halkevi salonunda yapılan tören sona erdi.¹³¹

G- CHP VİLAYET KONGELERİNE BİR ÖRNEK: AMASYA VİLAYET KONGRESİ (OCAK 1935)

23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra Meclis’te farklı görüşlere sahip milletvekilleri arasında gruplaşmalar ortaya çıktı. Mustafa Kemal ve arkadaşları bu süreçte Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin devamı olarak Büyük Millet Meclisi’nde Müdafaa-i Hukuk Grubu’nu kurdular.¹³² 28 Haziran 1923’te gerçekleştirilen

¹²⁷ Türk devletlerinde anıt olarak diktirilen yazlı taşlara “ebedî, ölümsüz taş” anlamında “bengü taş” adı verildi. Bu taşlar için “kitabe” ifadesini kullanmak çok doğru bulunmamaktadır. (Ahmet Bican Ercilasun, “Türk Kağanlığı ve Bengü Taşları”, *Türk Dili Edebiyatı Dergisi*, LVII/57, (2017), s.280; “Yeşil Amasya”, gazetesinde “Bekkütaşı” şeklinde yer alan ifade aslında “Bengü Taşı’dır.” (Y.N)

¹²⁸ *Yeşil Amasya*, 1 İkinci Kanun 1935

¹²⁹ *Yeşil Amasya*, 1 İkinci Kanun 1935

¹³⁰ Gazetede “Ortaokul Çevirgeni Bay Doğanay” ifadesi kullanılmıştır. “Çevirgen”, “İdareci” anlamına gelmektedir. Günümüz ifadesi ile “Ortaokul Müdürü Bay Doğanay” denilmek istenmiştir. (Y.N)

¹³¹ *Yeşil Amasya*, 1 İkinci Kanun 1935

¹³² Caner Erdoğan, “Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi’nin Örgütlenme Yapısını ve Yönetim Anlayışının Çözümlemesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, X/52, (Ekim2017), s.368.

milletvekili seçimlerinde Müdafaa-i Hukuk Grubu Meclis'e tamamen hâkim oldu. 9 Eylül 1923'te partileşerek "*Halk Fırkası*" adını aldı.¹³³

Halk Fırkası'nın 1923 Nizamnamesi'nde her Türk'ün ya da dışarıdan gelip Türk tabiiyet ve kültürünü kabul eden her ferdin fırkaya üye olabileceği belirtildi. 1923 Nizamnamesi ile "*Büyük Kongre*", "*Fırka Divanı*", "*Umumi Riyaset*" ve "*Umumi İdare Heyeti*" fırkanın merkez organları olarak kabul edildi. Ayrıca 1923 Nizamnamesi ile vilayet, kaza, nahiye, köy ve mahalle örgütleri fırkanın yerel örgüt birimleri olarak dikkate alındı. 1927'de Reis-i Cumhur ve CHP Umumi Reisi Mustafa Kemal hem halk hem de CHP üyeleri nezdinde büyük bir itibar elde etmişti. 1927 Nizamnamesi'nde fırkanın yerel örgütlenmesi köklü bir değişime uğradı. 1923 Nizamnamesi'nde vilayet, kaza, nahiye ile köy ve mahalle kongreleri için kesin tarihler verildi. Ancak 1927 Nizamnamesi'nde kongrelerin eylül ile ocak ayları arasında tamamlanacağı belirtildi.¹³⁴

1931 yılında toplanan Üçüncü CHF Kurultayı'nda Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılapçılık'tan oluşan Altı İlke, Altı Ok olarak kabul edildi. Kurultayda üyeler tarafından onaylanan 1931 Nizamnamesi ile örgüt kültürü oluşturma yönünde önemli adımlar atıldı. Önceki nizamnamelerde yer almayan hükümlerin uygulamada neden olduğu boşluklar doldurulmaya çalışıldı. 1931 Nizamnamesi'nde yerelde bir parti görevlisinin Vilayet Umumi Meclisi, Belediye Meclisi, Belediye Encümeni ve Ticaret Odalarında birden fazla kazanç getiren görev yürütemeyeceği belirtildi. Madde üzerinde yapılan tartışmalarda özellikle yerelde aynı kişilerin fırkanın sağladığı makam, gelir gibi imkânlarla uzun yıllar boyunca sahip olmasına yönelik eleştiriler yapıldı.¹³⁵

1935 yılında toplanan IV. CHP Kurultayı'nda kabul edilen tüzük ile parti organlarının ve görevlilerinin isimleri değiştirildi. Bu kapsamda "*fırka*" yerine "*parti*", "*teşkilat*" yerine "*örgüt*", "*nizamname*" yerine "*tüzük*" gibi kavramlar kullanılmaya başlandı.¹³⁶ 1935'ten itibaren iller genelinde yapılan vilayet kongreleri de yoğunlaştı. Bu kapsamda Amasya'da da Vilayet Kongresi yapıldı.

¹³³ "Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde 9 Eylül 1923'te önce "*Halk Fırkası*" adıyla kurulmuştur. 1924 yılında "*Cumhuriyet Halk Fırkası*", 1935 yılında ise "*Cumhuriyet Halk Partisi*" adını almıştır. 1927 yılında "*Cumhuriyetçilik*", "*Halkçılık*", "*Milliyetçilik*" ve "*Laiklik*" CHP'nin dört temel ilkesi olarak benimsenmiştir. 1935 yılında "*Devletçilik*" ve "*Devrimcilik*" ilkeleri de eklenerek Partinin ilkeleri altıya çıkarılmıştır. Partinin amblemi olan 6 ok bu ilkeleri simgelemektedir". (<https://chp.org.tr/chp-tarihi> E.T.: 09.08.2025)

¹³⁴ C. Erdoğan, "*Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenme...*", s.368-372.

¹³⁵ Tuncay Dursun, **Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayları**, Ankara, 2002, s.42

¹³⁶ C. Erdoğan, "*Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenme...*", s.374.

“Yeşil Amasya” Gazetesi de Amasya CHP Vilayet Kongresi hakkında bilgi verdi. Gazete 14 Ocak 1935 tarihli nüshasında CHP İl Kongresi sebebiyle Atatürk, İsmet İnönü ve Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya’ya çekilen telgrafları okuyucuları ile paylaştı.¹³⁷

Atatürk’e çekilen telgrafta CHP Vilayet Kongresi delegelerinin toplanması münasebetiyle partinin kurucusu ve değişmez başkanı olan Atatürk’e sonsuz minnet ve şükranlar ifade edilmekteydi. Ayrıca cumhuriyet rejimine olan sonsuz bağlılık da dile getirilmekteydi. Atatürk ise kendisine çekilen bu telgrafa karşılık olarak CHP Vilayet Kongresi nedeniyle kendisine gösterilen içten ve lekesiz duygulara teşekkür etmekteydi.¹³⁸

İsmet İnönü’ye gönderilen telgrafta çalışmalarına başlayan CHP Vilayet Kongresi delegeleri toplanışları münasebetiyle yüksek şahsiyetlerine karşı sevgi ve saygılarını ifade etmekteydi. İsmet İnönü’de kendilerini muhabbetle selamlayarak başarı dileklerinde bulunmaktaydı.¹³⁹

Ayrıca Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya’ya da yine delegeler tarafından sevgi ve saygı sunulmaktaydı. Şükrü Kaya ise bu münasebetle toplanacak Vilayet Kongresi için başarılar dilemekteydi.¹⁴⁰

CHP Vilayet Kongresi için yeni bir seçim yapılacağı haberi de gazete tarafından okuyuculara duyuruldu. 28 Ocak 1935 tarihli nüshada “Cumhuriyet Halk Fırkası Namzetleri ittifakla seçildiler” başlığına yer verdi. 23 Ocak Çarşamba akşamı vilayet dâhilinde yapılan seçimlerin tamamen sona erdiği ifade edildi. Ayrıca bilgilendirmede bulunarak vilayetin nüfus miktarına göre üç saylav¹⁴¹ seçileceği ifade edildi. Bu seçimi yapacak olan seçmen listesi de gazete de paylaşıldı. Yapılan seçim sonucunda seçilen temsilciler Cuma günü saat 19.30’da Vali Kadri Üçok tarafından Belediye Dairesi’nde açıklanacaktı. Vali Kadri Üçok bayraklarla süslü kürsüye çıkarak önce Atatürk’ün beyannamesini okudu. Ardından yeni Amasya Saylav Adaylarının Esat, Hakkı ve Nafiz beyler olduğunu dinleyicileri ile paylaştı.¹⁴² Yapılan oylama sonucunda ittifakla aday gösterilen bu kişiler saylav seçildi.¹⁴³

¹³⁷ Yeşil Amasya, 14 Ocak 1935

¹³⁸ Yeşil Amasya, 14 Ocak 1935

¹³⁹ Yeşil Amasya, 14 Ocak 1935

¹⁴⁰ Yeşil Amasya, 14 Ocak 1935

¹⁴¹ Yeşil Amasya, 28 Ocak 1935; <https://www.nedirnedemek.com/saylav-ne-demek>, 1. Milletvekili, mebus, 2. Seçim seçme 3. Seçilmiş kişi Erişim Tarihi:08.07.2023

¹⁴² Yeşil Amasya, 4 Şubat 1935

¹⁴³ Ahmet Esat Uras, 1882’de Amasya’da doğdu. Vefa İdâdisi’ni, Mülkiye Mektebi’ni bitirdi. Fransızca, İngilizce, Ermenice, Rumca ve Farsça biliyordu. İzmit Maiyet Memurluğu, Mudurnu, İnebolu, Ahtabolu, Gevaş kazalarında kaymakamlık yaptı. Emniyet- Umûmiye Haber Alma Şube Müdür Yardımcısı ve Müdürlüğü’yle, Siyasi Şube Müdür Muavinliğinde bulundu. Emniyet Genel Müdürlüğü’nün yanı sıra , Kars, Erzurum Reji Müdürlüğü yaptı. Rize Mutasarrıflığında da bulundu. Aynı zamanda çeşitli konularda eserleri vardır. II., III., IV. ve V. Dönem Amasya Milletvekili olarak seçildi. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti

H-ERZİNCAN DEPREMİ (26 ARALIK 1939) VE AMASYA'YA ETKİLERİ

26 Aralık 1939 Salı'yı Çarşamba'ya bağlayan gece saat 23.57'de meydana gelen Erzincan Depremi yüzyılın en büyük depremlerinden birisi olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁴ Hasar ve can kaybına sebep olması bakımından Türkiye'de meydana gelen en şiddetli depremlerden biri olarak kayıtlara geçecekti.¹⁴⁵ Kandilli Rasathanesi'nin 1939 yılı Ekim-Aralık aylarına ait rasat raporunda bu deprem hakkında şu notlar yer alır: “*Erzincan afeti Kâğıtların haricine çıktığından ölçülemedi*”.¹⁴⁶

Deprem sadece Erzincan'da değil Kelkit Vadisi'nin tamamında etkili olmuştu. Şehzadeler şehri Amasya'da Beyazıt Camii, Mehmet Paşa Camii, Sait Paşa Camii ve Sofiler Camii depremde hasar gördü. Diğer camilerin minareleri ve duvarlarında çatlaklar meydana geldi. Amasya Valisi, camilerin yıkılmasını önlemek için 1000 lira ve keşif heyeti talep etti. Ortaokul, ilkokul, elektrik santrali, belediye, jandarma ve istasyon binaları ile üç yüz altmış evde hasar vardı. Çok sayıda kişi yaralandı. Depremi ilk olduğu zamanlarda ölü ve yaralı sayıları tespit edilirken Pazar nahiyesinde yüz kişinin öldüğü haberi alındı.¹⁴⁷ Günler ilerledikçe depremin sonuçları daha da kötüye gidiyordu. Amasya'da depremde ölen yedi yüz yedi kişi ve yetmiş bir yaralı raporlara yansyordu.¹⁴⁸

Yeşil Amasya Gazetesi de 26 Aralık 1939'da gerçekleşen bu depremi ana gündem maddesi olarak işledi. 8 Ocak 1940 tarihli nüshasında; “*Zelzele ve Milli Şefin Gelişi*” başlığına yer verildi:

“26 Birinci Kanun 1939 Salı akşamı idi. Hava o kadar güzeldi ki ay bile o akşam nurlu ışıklarını Amasya üzerine yaymıştı. Sanki her yer gündüz gibi: Bu neşeli geceyi yaşamak ne zevkli manzara arz ediyordu. Gece kahve, sinema, misafirliklerden dönenler

Daimî Üyesi'dir. 11 Ocak 1957'de öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.240.); İsmail Hakkı Mumcu 1879 Amasya doğumludur. Mülkiye Mektebi İdare Şubesi mezunudur. Sivas Belediye Başkan Vekilliği, Kangal Kaymakam Vekilliği, Reşadiye, Şarkışla ve Erbaa Kaymakamlığı görevlerinde bulundu. Bazı idari birimlerde mutasarrıflıklarda bulunduktan sonra öğretmenlik yaptı. Kendisi Redd-i İlhak Cemiyeti Üyeliği ile Müdâfaa- Hukuk Grubu Kurucu Üyesi oldu. Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân, III. Dönem Amasya Mebusluğu, III., IV. ve V. Dönem Amasya Milletvekili seçildi. 13 Mayıs 1945'te öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.240.); Mehmet Nafiz Aktin 1879'da Amasya'da doğdu. Rüştîye mezunudur. Belediyecilik Bidâyet Mahkemesi Zabıt Kâtibi ve Bakâtipliğinde bulundu. Amasya Belediye Reisliği; Bidâyet Meclis-i Umûmî Üyeliği'nde bulundu. Amasya Müdâfaa-ı Hukuk Cemiyeti Kurucusuydu. Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân III. Dönem Amasya Mebusu; II. (Ara Seçim), III., IV. ve V. Dönem Amasya Milletvekiliği yaptı. 2 Ağustos 1962'de öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.239.)

¹⁴⁴ İlhan Haçın, “1939 Erzincan Büyük Depremi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXX/88, (2014), s.40

¹⁴⁵ Bülent Özmen, Murat Nurlu, Hüseyin Güler, *Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi*, Ankara, 1997, s.42.

¹⁴⁶ Kemal Erkman, *İstanbul Kandilli Rasathanesi 1939 Meteoroloji, Sismoloji ve Miknatis Rasatları*, (Ekim, Kasım, Aralık 1945), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945, s.43- 47.

¹⁴⁷ BCA, 30.1.0.0.121.769.1.

¹⁴⁸ BCA, 30.1.0.0.121.769.1.

herkes derin tatlı bir uykuya daldılar. Çıt yok. şehir ölümler diyarı kadar sessiz. Tatlı uyku başladığından Yeşil ırmağın çağlayışı gecenin ebedi sessizliğine karışıyordu. Sokaklarda bekçi düdüğünden başka bir şey yok.

Gece yarısı saat tam iki, eşi ender kayıt edilen korkunç bir sarsıntı. Pencerele zingirliyor. Döşemeler öyle bir sallanıyor ki duyanlar bilir. O kadar korkunç mu? O kadar korkunç. Göklerde yükselen ve gök kubbeyi çınlatırcasına vaveylalar. Tanrım, tanrım sesleriyle öyle bir ağlayış öyle bir ağlayış; öyle bir yalvarış ki... Dışarıda fırtına kesp ediyor, deliriyor kudurdukça kuduruyordu. Kanlı feci acı ve hele çok zalimane bir kuduruş: Derin bir kükreysiye yuvalarından sokaklara fırlayan halkın vaziyeti sanki mahşeri andırıyordu. Enkaz altında kalanlar ne kadar çok feryat ediyorlar, çokları da hıçkırarak ağlıyorlar. Ya ölenler binleri aşmaktadır... ”.¹⁴⁹

Yazının devamında camiler, minareler ve ahşap binaların yıkıldığı bildirildi. Sabaha kadar sokakta kalan insanların geceyi ateş yakarak ve enkaz manzaralarını seyrederek geçirdi. Sabah olduğunda ise yağmurlu ve rüzgârlı bir hava depremzedeleri karşıladı. Memleketin neredeyse her yeri yorgun ve bitap bir haldeydi. Ezine, Efte, Avşar, Heniske, Uygur, Girap, İbecik gibi köylerde durum içler acısıydı. Halk aç, susuz, evsiz barksız ve büyük bir çaresizlik içindeydi. Üstelik artçı sarsıntılar durmadan devam ediyordu. Hayırsever vatandaşlar yardımlarını Kızılay’a ulaştırıyor, Kızılay’da yardıma ihtiyacı olanların yaralarını sarmaya çalışıyordu. Yiyecek, giyecek barınma ihtiyaçları bu sayede karşılanabiliyordu.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü deprem nedeniyle Amasya’yı ziyaret etti. Amasya halkı Milli Şefi büyük bir heyecan ve sevinçle karşıladı. Ona olan minnet duygularını ifade etti. Gazetede Milli Şef’in en büyük gayesinin ise halkın yaralarını sarmak olduğu vurgulanıyordu.¹⁵⁰

Sihhat Vekili Hulusi Alataş¹⁵¹, iki doktor ve iki sağlık memurunu sağlık malzemeleriyle Amasya Vilayeti’ne gönderdi¹⁵² Amasya deprem yaralarını sarmaya çalışırken 22 Temmuz 1940 günü biri saat 23:00’da diğeri 23:05’de olmak üzere iki büyük deprem yaşadı. “Erzincan büyük zelzelesi” müstesna o güne kadar olanların

¹⁴⁹ Yeşil Amasya, 8 İkinci Kanun, 1940

¹⁵⁰ Yeşil Amasya, 8 İkinci Kanun, 1940

¹⁵¹ Hulusi Alataş, 1882’de Beyşehir’de doğdu. Askerî Tıbbiye’yi bitirdi. Fransızca bilmekteydi. Balkan ve Birinci Dünya Savaşı’nda görev aldı. Yöneticilik yaptı. Askerî Tıbbiye Ders Nazırı ve Müdürlüğü, İzmir Liman İşleri Şirket Yönetim Kurulu Başkanı, İzmir Rıhtım Müdürü, İzmir Belediye Başkanı oldu. V. Dönem (Ara Seçim), VI. Dönem Aydın Milletvekili seçildi. Siyasi Müsteşarlığın yanı sıra 9., 10., 11., 12. ve 13. Hükümet Sihhat ve İçtmaî Muâvenet Vekilliğinde bulundu. 29 Mart 1964’te öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.309.)

¹⁵² Tuğba Eray Biber, “Karadenizde Depremler ve Yardımlar (1939-1944)”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, VI/2, (2019), s.157.

hepsinden daha şiddetli olan bu sarsıntıda bazı binalar yıkıldı.¹⁵³ Bölgede deprem sırasında yaşananları büyük bir içtenlikle anlatan “*Yeşil Amasya*” Gazetesi, depremlerin yine çevrede etkili olduğuna vurguda bulunmaktaydı.

¹⁵³ Dâhiliye Vekili Müsteşarının Başvekâlete Amasya vilayetindeki zelzele hakkında yazdığı yazı (BCA, 30.10.0.0.119.846.6.)

İKİNCİ BÖLÜM

TARIM-EKONOMİ-TOPLUMSAL DAYANIŞMA VE ŞEHİRCİLİK

FAALİYETLERİNİN “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NE YANSIMASI

A- TARIM (1932)

Türkiye Cumhuriyeti’ne tarım alanında ilkel üretim teknikleri miras kalmıştı. On üç milyon civarında olan nüfusun ancak %10 kadarı okuma yazma bilmekte, % 90’ı kırsal kesimde yaşamakta ve geçimini tarımdan sağlamaktaydı.¹⁵⁴ Türkiye’de tarımın gelişmesi Cumhuriyetle birlikte başladı. Tarımın önemini bilen Mustafa Kemal, daha Cumhuriyeti ilan etmeden 1923 yılında tarımla ilgili ilk beyannameyi yayınladı. Buna göre, Aşar Vergisi’nin yeniden yapılandırılmasını, tütün tarımı ve ticaretinin milli menfaatlere uygun düzenlenmesini, Ziraat Bankası’nın sermayesini artırarak çiftçileri daha uygun ve kredi ile desteklemesini, tarım makinelerinin ithalini, hayvan ıslahı ve sayısını artıran önlemlerin alınmasını istemekteydi. Onun şu ifadesi dikkate değerdir: “*Milli ekonominin temeli ziraattır. Kılıç ve saban, bu iki fatihten birincisi ikincisine mağlup oldu. Çiftçi ve çoban bu millet için temel unsurdur. Türkiye’nin asıl sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan çiftçidir. Eğer milletimizin ekseriyeti azamisi çiftçi olmasaydı bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık*”.¹⁵⁵

Yeni Türk Devleti’nin fikri temellerini atmak ve ekonomi politikalarını belirlemek amacıyla 17 Şubat–4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir’de Türkiye İktisat Kongresi düzenlendi.¹⁵⁶

Türkiye iktisat Kongresi, 17 Şubat 1923 tarihinde Kazım Karabekir Paşa’nın başkanlığında ve Mustafa Kemal Paşa’nın açış konuşmasıyla başladı: “*Aziz Türkiye’mizin iktisadi tealisi esbabını aramak ve bulmak gibi vatani, hayati ve milli bir gaye-i mukaddese için bugün burada toplanmış olan sizlerin, muhterem halk mümessillerinin huzurunda bulunmakla çok mesut ve bahtıyırım. Türkiye İktisat Kongresi tarihte ilk defa ikraz-ı mevki-i bülent edecek bir kongredir. Sizler bu memleketin ihtiyacını, milletin ihtiyacını ve milletin kabiliyetini ve bunun karşısında dünyada mevcut olan çok kuvvetli iktisat teşkilatını nazar-ı dikkate alarak, alınması lazım gelen tedbirleri kemal-i vuzuh ile teati ve tespit etmelisiniz*”. Bu konuşmada yabancı şirketlerin millileştirilmesi üzerinde

¹⁵⁴ Zeynep Dernek, “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, I/12, (2006), s.1-3.

¹⁵⁵ Zeynep Dernek, “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, s.3

¹⁵⁶ Kadir Şeker, “Tek Parti Dönemi Ekonomik Politikaları ve Özel Teşebbüs Yatırımlarına Bir Örnek: Nuri Demirağ Tayyare Atölyesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, , MMXI/23, (Mayıs-2011), s.130.

duruldu. Kapitülasyonların kaldırılma zamanının geldiği ve milli bir bakış açısını iktisat politikasına temel yapma zorunluluğu vurgulandı.¹⁵⁷

Türkiye 1923 ile 1930 yılları arasında ekonomide liberal politikalar takip etti. Ancak dünya genelinde baş gösteren bir kriz devletin de ekonomide daha fazla yer almasını gerektirdi. Krizin başlangıç noktası ABD idi. 1929'da patlak verdi.¹⁵⁸ Avrupa'ya yayıldı ve Türkiye'yi de etkiledi.¹⁵⁹ Türkiye'de tarım ürünlerinin fiyatı % 30 oranında düştü. Üreticilerin gelirlerinde büyük gerilemeler gözlemlendi. Yaşanılanlar karşısında halkta büyük bir hoşnutsuzluk hakimdi.¹⁶⁰

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın olumsuz etkisi sonraki yıllarda da varlığını devam ettirdi. Bu durum "Yeşil Amasya" Gazetesi'nin 10 Kasım 1932 tarihli nüshasında da yer aldı. "Başlangıç" başlığı altında şunlar yazıyordu:

*"Bugün bütün milletler iktisadi buhranın izalesine çare arıyorlar. Bu makalelerde bu buhranın esbabını araştırarak değiliz. Kudretimiz ona yetişmez ancak iktisadiyatın istinat ettiği ziraat ve sanayinin günden güne ne kadar terakkiye mazhar olduğunu ve insanların el ve makine kuvvetiyle istihsal ettikleri memet ve eşyanın ne büyük miktarda çoğaldığını göstereceğiz".*¹⁶¹

Yazının devamında ziraat alanında gıda başta olmak üzere onunla ilintili buğday meselesi ve diğer alanlardaki sorunların çözümüne çalışılacaktı. Amerika ve Avrupa ile olan ticaretin geliştirilmesi hedeflenmekteydi. Sanayiden ziraata, kozacılıktan ipek üreticiliğine her alanda ilerlemenin hedeflendiği vurgulanmaktaydı.¹⁶²

Gazetenin aynı nüshasında "Mahsulâtı Gıdaîye" başlığına yer verilmekteydi. Ziraatın en önemli hedefinin toprağı işletmek olduğu ifade ediliyordu. Zirai faaliyetlerin insanların besin ihtiyacını karşılamaya yönelik bir etkinlik olduğu vurgulanmaktaydı.

¹⁵⁷ A. Afetinan, **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-4 Mart 1923**, Ankara,1982, s.242.

¹⁵⁸ 1929 Ekonomik bunalımı, diğer adıyla büyük depresyon, ekonomik sonuçları öncelikli olacak şekilde toplumsal ve siyasal sonuçları ile dünyanın karşılaştığı ilk büyük ekonomik krizdir. Kriz, 24 Ekim 1929 tarihinde ABD'nde başlamış ve kısa süre gelişmiş diğer ülkeleri de etkilemiştir. Kriz II. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Tarihe "Kara Perşembe" olarak geçen kriz ile binlerce şirket ve banka iflas etmiş, borsa dibe vurmuştur. Borsanın çöküşü ile başlayan sürecin yarattığı kayıp yaklaşık 400 milyar dolardır. Borsadaki şirketlerin dörtte biri yok olmuştur. Şirketlerin değer kaybına fiyatlardaki düşüş eşlik etmiştir. ABD'de yaşanan en şiddetli deflasyon vakası olan ekonomik bunalımın daralma aşamasında meydana gelen fiyat seviyesinde ve para miktarında % 30'lara varan düşüşler yaşanmıştır. Para ve üretimdeki %30'lara gerilemesi neticesinde, her dört kişiden biri işsiz hale gelmiştir. 1929 Buhranı'nın temelinde yapısal ve buna bağlı parasal ekonomik nedenler vardır. Örneğin şirketlerin mali durumlarındaki dengesizlik, bankaların işleyişindeki yapısal sıkıntılar, dış ödemelerde dengesizlik, para politikalarında altın standardında ısrar edilmesi 1929 ekonomik buhranının en önemli sebepleri arasındadır. (<https://atatürkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1929-ekonomik-buhrani/>, Erişim Tarihi:04.04.2023)

¹⁵⁹ Ferruh Özder, "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, XV/60, (Bahar-2017), s.145.

¹⁶⁰ M. Öznülüer, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...**, s.54.

¹⁶¹ **Yeşil Amasya**, 10 Kasım1932

¹⁶² **Yeşil Amasya**, 10 Kasım1932

Meyve, sebze gibi ürünlerin de çok önemli olduğu fakat nüfus arttıkça mevcut üretimin ihtiyacı karşılayamayacağı belirtiliyordu.¹⁶³

Gazetenin 17 Kasım 1932 tarihli nüshasında “Eski ve Yeni Ziraat Memleketleri” başlığıyla aslında eski ve yeni ziraat yöntemler karşılaştırılmaktaydı:

“Ziraat insanlarla beraber doğduğu terakki ve tekamüle onlarla beraber yürüdüğü cihetle ziraatın emri terakkiyatını da insanların terakkileri derecesinde aramalıdır... Eski ziraat memleketlerindeki usul birbirinden biraz değişik olmak üzere hep aynı tarzdadır. Toprak bir karış kadar sürülür, tohum el ile atılır, yetişen mahsul yine el ile toplanır. Her sene yalnız üst parçasından istifade edilen tarla yıldan yıla kuvvetini kaybeder. Ama kuvvetini iade için fasıla verilir ve birkaç sene boş bırakılır.

*Yeni ziraat memleketlerinde ise toprağın içindeki feyiz-ü kuvvetten istifade için toprağı daha derin sürececek aletler, makineler vücuda getirilmiştir. El burada yalnız amir ve manivela vazifesi görür. Amil ise fenni esbap ve vesaittir”.*¹⁶⁴

Yazının devamında modern ziraat yöntemlerinin uygulandığı ülkelerdeki topraklarda bulunan arazilerden daha iyi verim alabilmek için gerekli araştırmaların yapıldığına değiniliyordu. Bu doğrultuda eski yöntemlerle tarım yapılan arazilerde en fazla 1’e 10-12 oranında verim alınırken, yeni yöntemlerin uygulanmasıyla 1’e 50, 60 hatta 100 verim alınabilmekteydi. Yeni usullerle tarım yapan ülkelerin başında ABD gelmekteydi. Ayrıca Kanada Arjantin, Macaristan, Almanya, Fransa ve Romanya onu takip etmekteydi.¹⁶⁵

Gazetenin 1 Aralık 1932 tarihli nüshasında yine zirai faaliyetler üzerinde durulmaktaydı. “Cihan İktisadiyatı” başlığı altında toprak verimi gübreleme yöntemleri aktarılmaktaydı:

*“Toprağın tabiatı her yerde bir değildir... Ziraata kabil olan topraklar esasen silis ve kil ve kireçten ibaret olmak üzere başlıca üç neve ayrılır. Birinci nevi toprağın kuvve-i intibaiyesi yağmuru çok olan arazide ne kadar çok ise mutedil iklimlerde ve bu husus ile sıcak iklimlerde o nispetle az ve belki de hiç yoktur. Bu tür toprakların altında biraz killi toprak bulunursa derince sürüldüğü vakit killi topraklar üstüne çıkmış olacağından kuvve-i intibaiyesi artırılmış olur. Bu nevi topraklar arasında kumlu ve killi toprak denilen bir nevi vardır ki ırmak ve çayların taşıp aşıp gittikten sonra kumlu olan toprak üstünde bıraktığı mil denilen bir çamurdan hasıl olurdu”.*¹⁶⁶

¹⁶³ Yeşil Amasya, 10 Kasım 1932

¹⁶⁴ Yeşil Amasya, 17 Kasım 1932

¹⁶⁵ Yeşil Amasya, 17 Kasım 1932

¹⁶⁶ Yeşil Amasya, 1 Aralık 1932

Toprak üzerinde oluşan bu çamur tabakasının toprağın verimini artırdığı bilgisi yer alıyordu. Killi toprakların gayet sert olduğu, sıcakla karşılaştığında çatladığından bahsediliyordu. Yağmurdan balçık haline geldiğinde ise bu topraklar verimsiz olurdu. Kireçli topraklar ise tarıma elverişsiz topraklardı. Fakat zirai alanda yaşanan gelişmeler sayesinde bu verimsiz topraklar bile verimli hale getirilebiliyordu.¹⁶⁷

Bir yere her yıl aynı ürünü ekmek, toprağın verimini azaltıp aynı zamanda da alınan ürün miktarını düşürmekteydi. Bu yüzden toprağın kuvveti de azalmaktaydı. Toprağın kaybettiği verim ise gübreleme yapılarak geri kazandırılabilirdi:

“Gübreler birkaç nevidir. Biri nebatî gübredir ki buna yeşil gübre derler, gübre makamında toprağa ekilen nebatattır. Bu nebatat tohum hâsıl etmeden toprak kazılıp sürülür bu suretle toprak gübrelenmiş olur. Madeni gübreler fennin son ihtirâtındandır. Madeni gübreler azotlu, fosforlu ve potaslıdır. Bu gübreler hususi fabrikalarda yapılır.

*Azotlu gübrelerden biri azotiyet potas adı verilen bir gübredir. Bu gübre fabrikalarda özel olarak üretilirdi. Beyaz bir toz halinde olan gübre Şili’de çıkarılır. Bir dönüm tarlaya yaklaşık 10 ile 30 kilo arasında atılırdı. İkincisi ise kibritiyet amonyak gübresi olup mavi renktedir. Bunlar da hava gazı fabrikalarından çıkardı”.*¹⁶⁸

Gazete ayrıca 8 Aralık 1932 tarihli nüshasında “Türkiye’de Ziraat” başlığı ile bazı şehirlerin iklim ve bitki örtüsü hakkında bilgi verilmekteydi. Ayrıca yeni ziraat makinelerine de değinilmekteydi.¹⁶⁹

*“Türkiye heyet-i umumiyesi itibariyle bir ziraat memleketidir. Menafî ve serveti tabiyesi noktasından mutena bir mevki haiz, mümbit mahsuldar ziraat muntıkalarına malik ve vasi ve latîf ormanları camidir. Mevkien arzın mutedil muntıkasında bulunduğundan suyu, havası sağlam olmakla beraber mutedil memleketler mahsulünden başka sıcak iklimlere mahsus nebatatta yetişir. O hususla Trabzon taraflarında kış mevsimi mülayimdir. Bu sebeple Rize kasabasında¹⁷⁰ ve civarında portakal, limon ağaçları açıkta bile yetişir. Zigana, Lazistan dağlarında otları, mera ve yaylaklar çoktur. Sık sık yağmur yağar Kastamonu, Sinop, İzmit, İstanbul havalisinde kış sert ve şiddetli, yaz pek sıcak ilkbahar sükûnetli sonbahar latiftir”.*¹⁷¹

Bursa, Kütahya ve Balıkesir’de kışın diğer yerlere göre biraz daha yumuşak geçtiği; yazların ise sıcak olduğu bilgisi yer alıyordu. Adalar ve Akdeniz sahili iklim

¹⁶⁷ Yeşil Amasya, 1 Aralık 1932

¹⁶⁸ Yeşil Amasya, 1 Aralık 1932

¹⁶⁹ Yeşil Amasya, 8 Aralık 1932

¹⁷⁰ “Rize 1924’te vilâyet merkezi oldu. 1933’te Artvin ili lağvedilerek yeni kurulan Çoruh vilâyetinin merkezi haline getirildi. 1936’da tekrar il yapılan Rize ilinin merkezi oldu”. (İdris Bostan, “Rize”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XXXV, İstanbul, 2008, s.147-151.)

¹⁷¹ Yeşil Amasya, 8 Aralık 1932

olarak diğer yerlere göre daha ılımandı. Toros dağları ve Akdeniz sahillerinin kuzeyinde sert rüzgârlar esmekteydi. En şiddetli kışlar ise Erzurum yaylasında görülmekteydi.¹⁷²

Aynı nüshada yer alan başka bir yazıda ise yeni ziraat makinelerinin son yıllarda kullanımının artmasına rağmen hala bazı yerlerde tarım eski usullerle devam ettirilmekteydi. Ziraat bankasının teşvikleriyle makine kullanımında artış görülmesine rağmen özellikle makinelerin tamir masrafları makine kullanım oranını düşürmekteydi.¹⁷³

Yukarıda da ifade edildiği üzere tarımın modern usullerle yapılması birçok farklı bileşenin bir araya gelmesiyle mümkündü. Teknolojiye ulaşabilme, mali imkânların yeterliliği, eğitilmiş insan adedinin fazlalığı bunlardan bazılarıydı. Türkiye Cumhuriyeti ülke kaynaklarını bu sahaya yoğunlaştırdıysa da yine bazı kesimlerde eski yöntemler ve imkânsızlıklar devam etmekteydi.

B- HAVACILIK FAALİYETLERİNE AMASYA HALKININ DESTEĞİ (1933-1935)

Yüzbaşı Fazıl Bey ve beş havacının bir araya gelmesiyle 1919'da Türkiye Münakalat-ı Havaiye Cemiyeti kuruldu. 16 Şubat 1925'te adı Türk Tayyare Cemiyeti olarak değiştirildi.¹⁷⁴ Cemiyetin ilk başkanı Cevat Abbas (Gürer) Bey¹⁷⁵ idi. Cemiyetin açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Paşa'nın "*İstikbal göklerde; çünkü göklerini koruyamayan devletler yarınlarından asla emin olamazlar*"¹⁷⁶ ifadesi yeni rejimin havacılığa bakışını yansıtmaya açısından dikkate değerdir.

Devletin yetkili makamları ihtiyaç duyulan uçakları temin edebilme adına bir uçak fabrikasının kurulmasını programına alacaktı. Böyle bir fabrikanın kurulması noktasında yeterli teknik elemana sahip olunmadığı gibi sermaye bakımından da yetersizlik söz konusuydu.¹⁷⁷

Türk Tayyare Cemiyeti'nin eksiklerinin giderilmesi için vatandaşın yapacağı yardımlar büyük önem taşımaktaydı. "*Yeşil Amasya* " gazetesi 26 Ocak 1933 tarihli

¹⁷² *Yeşil Amasya*, 8 Aralık 1932

¹⁷³ *Yeşil Amasya*, 8 Aralık 1932

¹⁷⁴ Fatih Mehmet Dervişoğlu, *Türkiye'nin Havacılık Efsanesi*, İstanbul, 2007, s. 42.

¹⁷⁵ Cevat Abbas Gürer 1887'de Niş'te doğdu. Harbiye mezunudur. Fransızca ve Bulgarca bilmekteydi. Ordunun değişik kademelerinde görev aldı. Anafartalar Grubu Kurmay Subaylığını; 16. Kolordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın yaverliğini üstlendi. Erzurum Müstahkem Mevki Komutanlığı'nda askerlik mesleğine devam etti. Sivas Kongresi Üyesi, Heyet-i Temsiliye Başkâtipliğinin yanı sıra Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde ve TBMM'de milletvekili olarak seçildi. 4 Temmuz 1943'te öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.17)

¹⁷⁶ Abdullah Aydoğan, "*Atatürk Dönemi Türk Havacılık Faaliyetleri ve Havacılık Faaliyetlerinin Gelişim Süreci*", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/2, (2020), s.73

¹⁷⁷ A. Aydoğan, "*Atatürk Dönemi Türk Havacılık Faaliyetleri ve Havacılık Faaliyetlerinin Gelişim Süreci*", s.74.

nüshasında bu konuya değindi. “*Tayyare ve Amasya*” başlığı altında şu ifadelere yer verildi:

*“Gerek nakil vasıtalarını gerek müdafaa ve taarruz silahlarını kıymetten düşüren bugünkü hava kurallarıdır. Zaman ve mesafeyi çok kısaltan sulh ve sükûn için belli başlı bir unsur olan tayyarenin memleketimizde fazlalaşması lazımdır. Cumhuriyet Hükümeti bu hususta vazifesini bihakkın yapmaktadır. Lakin böyle mühim ve hayati meselelerde Hükümet’in çalışması kâfi değildir. Halkın da bu işe dört elle sarılması lazımdır. Bu maksatla teşekkül eden Türk Tayyare Cemiyeti, Hükümete kuvvetli bir muzahirdir. Halkımız da cemiyete azami yardımda bulunmalıdır”.*¹⁷⁸

Yazının devamında Amasya’nın bu konuda diğer memleketlere göre geri olduğu, her vilayet kendi milletine bir tayyare hediye ettiği halde Amasya’da sadece Gümüşhacıköy İlçesi bir tayyare bağışladığı belirtildi. Halkın artık bu konunun önemini anlaması gerektiği ve Amasyalıların Türk Tayyare Cemiyeti’ne sınırsız bir destek vermesinin zamanı geldiğine değinmişti.¹⁷⁹

Bu tarihten yedi ay sonra gazetenin 17 Ağustos 1933 tarihli nüshasında Amasya halkının Türk Tayyare Cemiyeti’ne yaptığı yardımlar sayesinde artık tayyaresine kavuştuğu “*Amasya Aldığı Tayyaresine Kavuşuyor*” başlığıyla duyuruldu.¹⁸⁰

*“Muhterem halkımızın Tayyare Cemiyeti’ne teberru etmiş olduğu paraların yekûnu bir tayyare alacak dereceyi bulmuş olduğundan satın alınan tayyarelerden birine Amasya ismi verilmesi umumi merkezce tekerrür etmiştir. Tayyare 30 Ağustos’ta memleketimize gelecek ve merasimi mahsusa ile isim konulacaktır”.*¹⁸¹

Tayyarenin ineceği yerin koordinatları ise Türk Tayyare Cemiyeti Reis Vekili Ekrem Tevfik, Jandarma Kumandanı Ziya, Belediye Reisi Doktor Refet¹⁸² beylerle Tayyare Saymanı Sadrettin Bey’den oluşan bir heyet tarafından belirlenecekti. İniş yeri olarak Boğaz İstasyonu’na yakın boş bir tarlanın uygun olduğu tespit edildi. İniş güzergâhı dikkatli bir şekilde incelendikten sonra merkeze bildirilecek ve ondan sonra tayyare şehre getirilecekti.¹⁸³

Gazete 24 Ağustos 1933 tarihli nüshasında “*Tayyaremiz Geliyor*” başlığına yer verdi. Amasya halkının satın aldığı tayyarenin 30 Ağustos’ta şehre geleceği bilgisi bir

¹⁷⁸ Yeşil Amasya, 26 Ocak 1933

¹⁷⁹ Yeşil Amasya, 26 Ocak 1933

¹⁸⁰ Yeşil Amasya, 17 Ağustos 1933

¹⁸¹ Yeşil Amasya, 17 Ağustos 1933

¹⁸² Dr. Refet (Tunca) Göreve başladığı tarih 1933. Görev bitiş tarihi ise 1934 idi. (https://amasya.bel.tr/gecmis-donem-belediye-baskanlarimiz/refet-tunca?_=1754658898137 E.T.: 08.08.2025)

¹⁸³ Yeşil Amasya, 17 Ağustos 1933

defa daha okurlarla paylaşıldı. Bu münasebetle tören düzenleneceği de hatırlatıldı. Sonrasında tayyarenin inmesi için belirlenen boğazdaki arazi jandarma tarafından da kontrol edilerek iniş için uygun bulunduğu ve tayyarenin gelişi sonrasında neler yapılacağına dair konuları görüşmek üzere bir heyet toplandığına dair şu bilgilere yer verildi:¹⁸⁴

*“Valimiz Kadri Beyin reislikleri altında Alay Kumandan Muavini Abdülkadir, Jandarma Kumandanı Ziya, Belediye Reis Vekili Refet, Nafia Başmühendisi Resmi H.F.¹⁸⁵ Reisi Sıtkı, Ticaret Odası Reisi Mehmet ve Tayyare Cemiyeti Reisi Ekrem beylerden mürekkep heyet toplanarak icap eden kararları vermiştir”.*¹⁸⁶

Gazete 7 Eylül 1933 tarihli nüshasında Amasya halkı tarafından yapılan yardımlarla satın alınan tayyarenin 29 Ağustos Salı günü Amasya’ya geldiği bildiriliyor ve *“Tayyaremiz Amasya’da”* başlığıyla okurlarına duyuruyordu:

*“Muhterem Amasyalıların satın almış olduğu Amasya tayyaresi 29 Ağustos Salı günü öğle vakti tayyare meydanına inmiştir. Tayyarenin bu saatte geleceği evvelce Eskişehir’den telgrafla bildirildiği için o gün erkenden başta Vali beyefendi olduğu halde Halk Fırkası Reisi, Belediye Reisi, Tayyare Cemiyeti erkânı ve birçok halk tayyare meydanına gelmişlerdi. Tam saat 11.00 da tayyarenin motor sesleri işitmeye başlamış ve şehir üzerinde birkaç devir yaparak şehri selamladıktan sonra sahaya inmiştir”.*¹⁸⁷

Yazının devamında Tayyareyi getiren pilotların ağırlandı üzere tahsis edilen özel otomobille şehre getirildiklerinden bahsedilmekteydi. Gazetede uçağı getiren mürettebatın isimlerine de yer verilmekteydi. Uçağı Eskişehir’den Şehap ve Makinist Orhan beylerin getirdiği bildiriliyordu. Türk Tayyare Cemiyeti’nin misafiri olarak belediye çalışanlarınca hazırlanan odada konakladıklarına da değinilmekteydi.¹⁸⁸

30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarının yapıldığı gün tayyare uçuşuna da yer verildi. Saat 12.00’da İstiklal Marşı’nın okunması ile tören başladı. Halk Fırkası adına Abdurrahman Nafiz ve Merzifon Kaymakamı İbrahim Bey tarafından birer konuşma yapıldı. Uçak mürettebatı ve buna vesile olan Amasya halkı tebrik edilmekteydi.¹⁸⁹

Amasya Valisi Kadri Bey de günün anlam ve önemine binaen bir konuşma yaptı. Sonrasında kurbanlar kesildi ve tayyare uçuşa hazırlandı. Alay kumandanı da yapılacak uçuşa katıldı. Halk tayyare iniş yaptıktan sonra *“etrafını kuşatarak kendi parası ile aldığı*

¹⁸⁴ Yeşil Amasya, 24 Ağustos 1933

¹⁸⁵ Halk Fırkası (Y.N)

¹⁸⁶ Yeşil Amasya, 24 Ağustos 1933

¹⁸⁷ Yeşil Amasya, 7 Eylül 1933

¹⁸⁸ Yeşil Amasya, 7 Eylül 1933

¹⁸⁹ Yeşil Amasya, 7 Eylül 1933

öz malını seve seve uzun süre seyir etti". Halka mürettebat tarafından bilgilendirmede bulunuldu.¹⁹⁰

Akşamleyin uçak mürettebatı için Alay Komutanlığınca bir kutlama yemeği verildi. Halk Fırkası tarafından benzer bir etkinlik sergilendi. Bir başka gün ise bir gezi programı düzenlendi. Cumartesi günü ise Amasya halkının bağışladığı uçak mürettebatı tarafından Ankara'ya götürüldü.¹⁹¹

Gazetede Türk Hava kurumunda yapılan seçimlere de değinilmiştir. 15 Ağustos 1935 tarihli nüshada "*Türk Hava Kurumu Yeni İdare Heyeti Seçimi Yapıldı*" başlığına yer verilerek seçilen kişilerin isimlerinden bahsedildi. 12 Ağustos 1935 Pazar günü Hava Kurumu binasında seçim yapıldı: Başkanlığa Jandarma Kumandanı Ziya, Asbaşkan olarak Yeşil Amasya Gazetesi Neşriyat Müdürü Ekrem Bilgen seçildi. Üyeliklere ise, Ali Rıza, Askerlik Şubesi Başkanı Lütfi, Halkevi adına Sıhhiye Müdürü Tefik Güney, Fazlızade Vasfi, Encümeni Vilayet adına Dış Tabibi Zeki Tarhan, Ziraat Odası adına ise Hasan beyler seçildi. Türk Hava Kurumu İdare Heyeti için seçimler iki yılda bir yapılacaktı.¹⁹²

C- DEMİRYOLU YAPIMINA MALİ KAYNAK OLUŞTURMA GİRİŞİMLERİ VE AMASYA HALKININ DESTEĞİ (1932-1934)

Ankara'nın doğusunda, Doğu Anadolu ve Karadeniz'e uzanan demiryollarının bulunmayışı Milli Mücadele Dönemi'nde büyük bir sorun yarattı. Bu sebeple yapımına Ankara-Sivas hattının inşasına devam edildi. Yapım aşamasında 80 km tamamlanan bu hattın 127 km kısmı 1919'da işler hale geldi. Milli Mücadele Dönemi'nde yapılan bir diğer hatta 50 km'lik bir mesafeyi kapsayan Azarı Köy Dekovil Hattı idi. Bunun da yapımı 1920'de bitirildi.¹⁹³ Ayrıca, 7 Nisan 1920 tarihinde Adana-Diyarbakır-Ergani Hattı ile Samsun-Sivas ve Ankara-Musa Köy hatlarının yapılması gündeme geldi.¹⁹⁴

1923 yılı itibariyle genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ulaştırma imkânları, ülke ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktır.¹⁹⁵ Ülke genelinde yalnızca 4.138 km uzunluğunda demiryolu hattı, yüz on sekiz buharlı lokomotif ve iki yüz üçü yolcu vagonu, bin dokuz yüz üçü yük vagonu olmak üzere iki bin yüz doksan altı vagon mevcuttur.¹⁹⁶

¹⁹⁰ Yeşil Amasya, 7 Eylül 1933

¹⁹¹ Yeşil Amasya, 7 Eylül 1933

¹⁹² Yeşil Amasya, 15 Ağustos 1935

¹⁹³ İsmail Yıldırım, *Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)*, Ankara, 2001, s.23-25.

¹⁹⁴ Filiz Çolak, "*Atatürk Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulaştırma Politikasına Genel Bir Bakış*", *Turkish Studies*, VIII/2, (Winter 2013), s.352.

¹⁹⁵ İ. Yıldırım, *Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)*, s.119-121.

¹⁹⁶ Memduh Yaşa, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, İstanbul, 1980, s.270.

“Yeşil Amasya” Gazetesi 22 Aralık 1932 nüshasında İstanbul-Samsun demiryolu hattının açılış haberine yer verdi.¹⁹⁷ Aynı haber “Samsun” Vilâyet Gazetesi’nde de yer aldı. Gazetede yer alan haber başlığı “İstanbul’dan Samsun’a İlk Tren” idi. Samsun-Sivas arasında tren seferlerinin başlaması üzerine Haydarpaşa’dan hareket eden ilk tren 56 saat sonra Samsun’a ulaştı. O gün Samsun Valisi, Halk Fırkası temsilcileri ayrıca halktan da pek çok kişi treni karşılamaktaydı. Ayrıca yine Samsun’dan hareket eden ilk tren törenle yola çıktı. Cumartesi, Salı ve Perşembe günleri olmak üzere 6.30 da tren seferleri yapılmaya başlanacaktı. Diğer dört günde ise saat 9.00’da tren seferinin başlayacağı bildirilmekteydi.¹⁹⁸ Ayrıca demiryolunun açılması sebebiyle İsmet Paşa tarafından Amasya Valisi Kadri Üçok aracılığı ile Amasya halkına iyi dileklerini iletti:

“Amasya Valisi Kadri Beyefendiye demiryolu ile daha çok yakınlaştığımız güzel Amasya ve halkına dirilik, genişlik dilediğimi sevgilerimle beraber ulaştırmanızı dilerim”. Amasya Valisi tarafından da İsmet Paşa’ya benzer içerikte bir cevap verildi. Açılan demiryolu sayesinde Karadeniz’in Akdeniz’e bağlandığı bir günde Amasyalıların bu durumdan çok memnun olduklarını ve büyük bir sevinç yaşadıklarını dile getirdi. Ayrıca Samsun –Sivas hattının da tamamen bağlandığını, Ankara’dan hareket eden trenin Amasya’dan geçerek Samsun’a ulaştığını bildirdi. Bu tarihten itibaren Amasya’dan İstanbul ve Ankara’ya haftada üç gün tren seferi yapılacaktı.¹⁹⁹

Diyarbakır Ergani Demiryolunun yapımı konusu 4 Nisan 1933 tarihli “Yeşil Amasya” nüshasında “Ergani Bakırını Akdeniz’e Millet Yolu Götürecektir” başlığı ile yer aldı.²⁰⁰

“Ergani Demiryolunun yapılmasına tahsis edilecek para için çıkarılan dahili istikrazın birinci tertibi satılığa çıkarılmıştır. Satış Nisan nihayetine kadar devam edecektir. Tahviller için % 5 faiz verilebileceği gibi ayrıca mühim ikramiyeler de tevzi edilecektir. Ecnebi hükümetlerin çıkarmış olduğu ikramiyeli tahvillerden her suretle daha istifadeli ve daha kârlıdır. Her sene itfa kurası çıkanlar yazılı kıymeti üzerinden paralarını alabilecekleri gibi hamiller istedikleri zaman da borsa fiyatı üzerinden satabilecekler ve resmi daireleri müzayede ve münakaşalarında yazı kıymeti ile teminat olarak kabul olunacak ve mili emlak taksitleri için aynen nakit alınacaktır”.²⁰¹

Ayrıca Ergani Demiryolunun yapımı için satılığa çıkarılan tahvillerin bankadaki değerinin 20 lira olacağı, isteyenlerin bankadan bu tahvilleri 19 liraya satın alabileceği

¹⁹⁷ Yeşil Amasya, 22 Aralık 1932

¹⁹⁸ M. Öznülüer, Samsun Vilâyet Gazetesi’nin Samsun Basın..., s.67, 68.

¹⁹⁹ Yeşil Amasya, 22 Aralık 1932

²⁰⁰ Yeşil Amasya, 4 Nisan 1933.

²⁰¹ Yeşil Amasya, 4 Nisan 1933.

belirtilirdi. Cumhuriyet Hükümeti'nin çıkarmış olduğu bu tahvillerden satın alan halkın hem parasını muhafaza edeceği hem de kârlı bir iş yapmış olacağı vurgulandı. Tahvil alımlarına katılan halkı aynı zamanda da devlet ve millet adına önemli bir hizmet yapmış olacağı belirtildi.²⁰²

Gazetenin 11 Mayıs 1933 tarihli nüshasında Ergani Demiryolu'nun yapımı için satılığa çıkarılan tahvillerin belirlenen süre içerisinde satışlarının gerçekleştiğine değinildi. İç borçlanma hakkında Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey'in parti örgütüne duyurduğu genelgeye yer verildi:

*“Maliye Vekili 'nden şimdi aldığım habere göre Ergani istikrazının birinci tertibi olarak çıkarılmış olan 4.000.000'lık tahvil için kanunda yazılmış olan müddetin bittiği saatte bu tahviller kâmilten satılmış, müddet-i zarfında vuku bulan talep 6.000.000'u geçmiştir. Fırkamız namına Maliye Vekaletine tebriklerimi arz ederim. Bu hadisenin milli bünye yapacağı büyük kuvveti izaha lüzum göremem. En büyük tebrik ve takdire layık olan, vatani yükseltecek her mühim teşebbüse yüksek alakasını gösteren ve her şeyin asıl sahibi olan şerefli milletimizdir”.*²⁰³

Genelgeden anlaşılabacağı üzere Recep (Peker) Bey tarafından tahvillerin satışından duyulan memnuniyet dile getirildi. Bunda en büyük pay sahibinin millet olduğu ifade edildi. Ayrıca gazete daha önceki nüshalarda da Amasya'ya gönderilen birinci ve ikinci tahvillerinin satıldığını, tahvil alımı için sonradan başvuranların ise tahvil alamadığını bildirdi.²⁰⁴

28 Aralık 1933 tarihli nüshasında ise İsmet Paşa tarafından yazılan “*Memleketi İmar Edecek Sermaye*” başlıklı yazı yer almaktaydı. Ülkenin imarı ve kuvvetlendirilmesi için ekonomik teşebbüslere ara verilmeden devam edilmesi gerekiyordu. Modern bir devletin idaresinde düzen şarttı. Bunun temeli de mali yapının sağlamlılığından geçmekteydi. Bu konu gerek bireyler gerekse devlet açısından büyük önem taşımaktaydı. Halk Fırkası'nın yıllardan beri çok zorlu süreçlerden geçen devlet bütçesini “*ayakta tutmayı*” temel siyaset olarak belirlediği vurgulanıyordu.²⁰⁵

Yeni Türk devletinin en büyük meselesinin bütçedeki gelir gider denkliliğini korumak ve geliştirmek olduğu belirtiliyordu. Devletin mali gücü için önemli olan yeni vergiler getirmek değildi. Asıl mesele ülkenin mali açıdan daha fazla para kazanması idi.

²⁰² Yeşil Amasya, 4 Nisan 1933; Bahsi geçen demiryolu hattı 1935'te tamamlanabildi. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Filim Mirasım Arşivi'nde açılış ve ilk seyahata dair görüntüler mevcuttur. (<https://filimmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/fevzi-pasa-diyarbakir-tren-yolunu-acilma-toreni--2-kisim-E.T.>: 08.08.2025.)

²⁰³ Yeşil Amasya, 11 Mayıs 1933

²⁰⁴ Yeşil Amasya, 11 Mayıs 1933

²⁰⁵ Yeşil Amasya, 28 Birinci Kanun 1933

Ülkenin geleceği dış ülkelerde gelişen olaylara göre şekillenemezdi. Milli kalkınma şuuru toplumun bütün kesimlerinde sahiplenilmeliydi. Memleketin imarı ve mali açıdan kalkınması için iç borçlanma çok önemseniyordu.²⁰⁶

İç borçlanma konusu milli kalkınmanın en güvenilir yolu idi. Vatandaşın devletine güven duyacağı bir ortamın sağlanması gerekiyordu. Milli kalkınmanın yolu; halkın mili paranın değerini bilmesi, ülkenin imar ve ilerlemesini de bir görev olarak kabullenmesine bağlıydı:

*“Ergani Bakır Hattı gibi 50.000.000 sarf olunan bir büyük işin 10.000.000’unu tedarik etmek için dâhili istikrazdan başka çare bulunabilirdi. Dâhili istikraz yolu tutuldu; bir yeni anlayışın bir yeni sistemi başlangıcı olmak için kimse zorlanmıyor. Sistemin ve siyasetin muvaffak sayılması vatandaşın anlayarak ve isteyerek dâhili istikraza iştirak etmesindedir. Meselenin düğüm noktası burasıdır. Vatandaşlarımıza bunu anlatmayı borçluyuz. Bunun için mütemadi konferans vermeliyiz. Vatandaşların her muhitine bunu izah etmeliyiz”.*²⁰⁷

İsmet Paşa’nın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Ergani Bakır Hattı’nın yapımı için iç borçlanma yöntemi seçildi. Başka yöntemler de tercihe edilebilirdi. Bu yöntemin başarılı olmasının anahtarı; halkın bu tarz borçlanmalara gönüllü olarak dahil olmasına ve bilinçli hareketine bağlıydı. Ayrıca slogan olarak da gazete de *“Ergani istikraz bileti almakla zengin ve memlekete hizmet etmiş oluruz”* cümlesine yer verilmişti.²⁰⁸

Gazetenin 4 Ocak 1934 tarihli nüshasında yine *“Ergani İstikraz Tahvilleri”* konusu işlenmişti. Ergani borçlanma tahvillerinin Amasya’ya gönderilen kısmının şehre gelir gelmez satıldığı bilgisi paylaşılmaktaydı. Bunun üzerine Ziraat Bankası Ankara’ya yeniden başvuru yaparak ek tahvil gönderilmesini talep etti. Yeni tahvillerden almak isteyen kişi sayısı fazla olduğu için bu tahvillerin de kısa sürede satılacağı öngörülmekteydi. Ülkenin ekonomik olarak kalkınması için önemli bir kaynak olarak görülen Ergani bakırının işlenmesi oldukça önemliydi. İç borçlanma tahvillerini satın alanlar hem kendi hem de devletin ekonomisine büyük katkı sağlayacaktı. Bunu çok iyi anlayan Amasya halkı tahvil alımına büyük ilgi göstermişti. Tahvil satın almak isteyenler bankaya müracaat ediyordu. Kayıt süresi 11 Ocak’ta dolacaktı.²⁰⁹

Özellikle demiryolu inşaatlarının ülke geneline yayılması ve bütçeden ayrılan ödeneklerin artması ile 1930’dan sonra hükümete yönelik eleştiriler arttı. Merkez Bankası’nın kurulması imkânlarını araştırmak üzere Türkiye’ye gelen Alman Karl

²⁰⁶ Yeşil Amasya, 28 Birinci Kanun 1933

²⁰⁷ Yeşil Amasya, 28 Birinci Kanun 1933

²⁰⁸ Yeşil Amasya, 28 Birinci Kanun 1933

²⁰⁹ Yeşil Amasya, 4 İkinci Kanun 1934

Mühler, Türkiye'nin iktisadi ve mali durumunu incelemekle görevlendirilen Fransız Charles Rist raporlarında; Cumhuriyetin mali durumu göz önüne alındığında demiryolu yapımlarının finansmanının yabancı sermayeye bırakılmasından yana olduklarını belirtti. Hükümet ise demiryollarının devlet bütçesinden yapımına devam etmekteydi.²¹⁰

1935'te Fevzipaşa-Diyarbakır hattının açılışını yapan Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya²¹¹ konu hakkında şu değerlendirmeyi yaptı: *“Bilirsiniz ki, şimendifer siyasetine Cumhuriyetin ilk yıllarında ve İsmet Paşa Hükümeti zamanında başlandı. Bu siyasetin ilk hedefi Ankara'dan, kömür havzasını İç Anadolu'ya bağlamak, Akdeniz kıyılarından bakır madenine erişmek ve Kütahya-Balıkesir aralarını birleştirmek idi. Hemen on seneye varan bu devre içinde sırasıyla bahsedilen hatlar yapılmış ve bugün kömür ve bakır yollarının işletmeye açılmasıyla istenilen gaye elde edildi. 2628 km'ye varan bu yeni demiryolu şebekesi için devlet hazinesinden 282.300.000 lira sarf edilmiştir. Ortalama hesap ile her seneye 23.525.000 lira masraf ve 219 km yol düşmektedir”*.²¹²

Atatürk Döneminde ulaştırma sorununa demiryolları ile çare bulunmaya çalışıldı. Bu on beş yıllık sürede yabancı şirketlerden satın alınan 3.387 km demiryolu için 42.515.486 lira ödendi. Yine aynı dönemde 341.599.424 TL harcanarak 2.815 kilometre demiryolu inşa edildi. Böylece 1923'te 4.112 kilometre olan demiryolu uzunluğu 1938'de 6.927 kilometreye ulaştı.²¹³ Yapılan ana hatlar: Ankara-Kayseri-Sivas, Sivas-Erzurum, Samsun-Kalın (Sivas), Irmak-Filyos (Zonguldak kömür hattı), Adana-Fevzipaşa-Diyarbakır (Bakır hattı), Sivas-Çetinkaya (Demir hattı) idi.²¹⁴

D- TÜRKİYE'DE PLANLI SANAYİ DÖNEMİ VE ŞEKER SANAYİDEKİ GELİŞMELER

I- Cumhuriyet İdaresi'nin Sanayi Politikası

1923'te Cumhuriyeti ilan eden siyasi kadro ekonomik yatırımlar için özel sektörün imkânlarının kısıtlı olduğunu bilincindeydi. Bu sebeple genel menfaatleri ilgilendiren noktalarda devlet ekonomiyeye iştirak etmek zorunda kaldı. 1923-1929 döneminde

²¹⁰ İ. Yıldırım, **Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)** s.151-152.

²¹¹ Ali Çetinkaya 1878'de Afyonkarahisar'da doğdu. Harbiye mezunudur. Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Piyade Yarbay rütbesine ulaşmıştır. Çeşitli askeri görevlerde bulunmuştur. Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân IV. Dönem Karahisar-ı Sahip Mebusu seçildi. İttihatçılar'ın resmen işgaliyle İngilizler tarafından Malta Adasına sürgüne gönderildi. Serbest kalınca I. Dönem Karahisar-ı Sahip Milletvekilliğinde bulundu. Kırmızı-Yeşil şeritli İstiklâl Madalyası sahibidir. 22 Şubat 1949'da öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.38)

²¹² Bilsay Kuruç, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi**, Ankara, 1987.s.26.

²¹³ İ. Yıldırım, **Cumhuriyet Döneminde Demiryollarımızdaki Gelişmeler**, s.396.

²¹⁴ M. Öznülüer, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...**, s.69.

ekonomik yapı ve kurumlar, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda oluşturulmaya çalışıldı.²¹⁵

Türkiye'nin iktisadi açıdan kalkınabilmesi için sanayileşmesi gerekliydi. Bu amaçla 1927 yılında sanayi kuruluşlarının teşviki ve korunması için 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu gözden geçirilerek kapsamı genişletildi. Bu kanunda yerli sanayi sektörüne ucuz devlet arazisi tahsisi, çeşitli vergi muafiyetleri, taşıma indirimleri gibi teşvikler ve muafiyetler getirilerek sermaye birikimine destek verildi.²¹⁶

Buna rağmen Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan kuruluşların birçoğu nitelik olarak sanayi olarak sayılamayacak madencilik, tarım ve hayvancılıkla ilgili kuruluşlardır. 1927 yılında yapılan sanayi sayımı sonuçlarına göre bu kuruluşların %32,5'i sanayi niteliğine sahiptir. Bu da göstermektedir ki küçük atölye tipinin hâkim olduğu, aile tipi çok küçük işletmelerden oluşan bir sanayi sektörü söz konusudur.²¹⁷

1929 Dünya Ekonomik Buhranı, tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de olumsuz etkiledi. Dünya çapında mal talebinin kısılması Türkiye'nin ihracatını azalttı. Böylelikle ithalat için kullanılacak paranın temininde de ciddi zorluk yaşandı. Yatırımların özel sektör eliyle yapılamadığı görüldüğünden devlet eliyle bu çalışmaların yürütülmesi zorunluluğu doğdu. Türkiye'nin ithalata bağımlılığını ortadan kaldırmak için sanayileşmenin zorunluluğu iyice ortaya çıktı. Hammaddesi Türkiye'de bulunan ürünlerin üretimi öncelik taşımaya başladı. Dünya ölçeğinde de serbest ticaret, devletin ekonomiye müdahale etmemesi, piyasanın kendiliğinden akılcı seçimi yapması gibi dönemin temel ekonomik politika önermeleri geçersiz oldu. Her ülkenin kendi iç durumuna göre devletin ekonomiye müdahalesi gündeme geldi.²¹⁸

1929 Büyük Dünya Bunalımının da etkisi ile devletçi bir sanayileşme modeli arayışına giren Türkiye Cumhuriyeti, bu dönemde dünyadaki ilk planlama deneyimlerinden biri olarak kabul edilen sanayi planları doğrultusunda planlı bir sanayileşme sürecine geçildi. 1930 tarihli “İktisadi Vaziyetimize Dair Rapor” ile başlayan çalışmalar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin teknik ve mali yardımıyla

²¹⁵ Özer Özçelik, Güner Tuncer, “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, IX/1, (2007), s.257.

²¹⁶ Ali Coşkun, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi”, **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, 4, (Kasım-2003), s.72-77.

²¹⁷ Fikret Başkaya, **Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi**, Ankara, 2004, s.64-65.

²¹⁸ Ferruh Özder, “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, XV/60, (Bahar-2017), s.151.

yeni bir sürece girdi. Daha sonra ABD’li uzmanların raporlarından da faydalanılarak 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) dönemi başlatıldı.²¹⁹

BBYSP’de, öncelikle ham maddeleri Türkiye’de bulunanlara yönelik bir sanayinin kurulması amaçlandı. Büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren sanayi kurumlarının kurulması devlete bırakıldı. Böylelikle sanayinin üretim kapasitesi ile ülkenin gereksinim ve tüketimi arasında paralellik kurulması hedeflendi. İktisadi kalkınmanın sadece büyük merkezlerde sınırlı kalmaması, ülkenin çeşitli yerlerine dengeli bir şekilde dağıtılması amaçlandı. Bu kapsamda, Plan’ın dayandığı temel ilkeler şöyle idi:

- “1-Temel hammaddeleri yurt içinde üretilen veya üretilebilecek sınai tesislere,
- 2-Büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelere,
- 3-Kuruluş kapasitelerinin iç tüketimi karşılayacak düzeyde tutulmasına” öncelik verilmesi suretindeydi. BBYSP’ye dahil olan sanayi bölümleri ve yerleri ise şöyle belirlenmişti: “1-Kimya Sanayi: a-Suni ipek (Gemlik), b-Semikok (Zonguldak), c-Gülyağı (Isparta), d-Hamızı kibrit (İzmit), e-Süper fosfat (İzmit), f-Klor ve Süt Kostik (İzmit), 2-Toprak Sanayi: a-Seramik (Kütahya), b-Cam ve şişe (İstanbul/Paşabahçe), c-Çimento, 3-Demir Sanayi (Karabük), 4-Kağıt ve selüloz Sanayi (İzmit), 5-Kükürt sanayi (Keçiborlu), 6-Süngercilik (Bodrum), 7-Pamuk mensucat sanayi (Bakırköy, Kayseri, Ereğli, Nazilli ve Malatya’da iplik ve dokuma, Iğdır’da iplik), 8-Kamgarn (Yün iplikçiliği) Sanayi “Merinos” (Bursa), 9-Kendir Sanayi (Kastamonu)”.²²⁰

Yukarıda bahsedilen sanayi dallarında yirmi fabrikanın kurulması ve bu fabrikalar için 43.453.000 lira yatırılması öngörüldü. Gerekli olan finansman Sümerbank ve İş Bankası tarafından karşılanacaktı. Devletçi sanayileşme sürecinin finansmanı sırasında ülkede iç ve dış borç yükü arttırılmadığı gibi istikrarlı bir para politikası izlenerek açık finansman modeli tercih edildi. Finansmanın temel kaynağını tüketim malları üzerine konulan vergiler oluşturmuyordu.²²¹

²¹⁹ Alkan Soyak, “Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var mı?”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, IV/2 , (2003), s.167-182.

²²⁰ F.Özder, “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı...”, s.158-159.

²²¹ İlker Parasız, *Türkiye Ekonomisi, 1923’den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Bursa, 1998, s.50.

II- Turhal Şeker Fabrikası'nın Açılması (Ekim 1934)

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın etkisiyle benimsenen Devletçilik İlkesi²²² kapsamında sanayi alanında da Devletçi Sanayi Modeli ön plana çıktı. Bu kapsamda Türkiye genelinde fabrikalar açılarak sanayi yatırımlarına hız verildi. Bu fabrikalardan biri de Turhal'da açılacak olan şeker fabrikası idi. “Samsun” Vilayet Gazetesi de bu konuya değindi. Gazete, kurulacak fabrikanın inşası için kullanılacak tuğlaların Kavak tuğla ve kiremit fabrikasından alınacağını, bunun içinde yüklü miktarda sipariş verildiğini yazdı.²²³

“Yeşil Amasya” gazetesi de bu konuyu gündeme taşıdı. 22 Ekim 1934 tarihli nüshasında şeker fabrikasının nasıl yapıldığı konusuna da değindi. Fabrika altı aylık kısa bir zaman diliminde inşa edildi.²²⁴ Yaklaşık 2.500 dekarlık bir arazi üzerine kurulacak olan fabrika arazisi, tek bir kamulaştırma yapılmadan ve iyi bir değer karşılığında, Turhallıların “gönül rızasıyla” satın alındı.²²⁵ Ayrıca Turhal Şeker Fabrikası bünyesinde inşa edilecek olan süzme havuzları için, İcra Vekilleri Heyeti'nin, 24 Şubat 1935 tarihli toplantısında, devlete ait 13 hektarlık arazinin, Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun 4. ve 20. maddeleri gereğince fabrikaya bedelsiz olarak verilmesine karar verildi.²²⁶ Turhal'da kurulacak olan şeker fabrikasının makine ve aletlerini Derince'ye getirecek olan yabancı vapurların, ülke sularına gireceğini üç ya da dört gün önceden Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne bildirilmesi kararı 29 Ocak 1934'te²²⁷ ve Çekoslovakya'nın Erste Brünner Firması'ndan getirilecek olan montaj aletlerinin bir yıl içinde geri göndermek şartıyla ülkeye girişine izin verilmesi ise 29 Mayıs 1936'da İcra Vekilleri Heyeti

²²² Atatürkçü düşüncenin devletçilik ilkesi, Kurtuluş Savaşı'ndan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, memleketin en kısa zamanda kalkınması sürecinde, özellikle ekonomik alanda bireylerin yapamayacağı bazı işleri devletin üzerine alması esasına dayanır. Atatürkçü Devletçilik Anlayışı herhangi bir doktrine bağlı olmaksızın, bizim o dönem gereksinimlerimizden doğmuş bir ilkeyi simgeler. Bu ilkenin, her ekonomik faaliyeti yalnız devletin uğraşı alanı sayan düşünüş ve yollarla hiçbir ilgisi yoktur. Tam tersine, kişisel girişim ve faaliyet, uygulamada ekonomik ilerlemenin esas kaynağı olarak kabul ediliyordu. Çünkü bireylerin her görüş noktasından olduğu gibi özellikle ekonomik alandaki özgürlük ve girişimleri önünde devletin kendi faaliyetleri ile bir engel oluşturmaması, demokrasi anlayışının en önemli esası idi. Ancak bireysel girişim ve faaliyetin yetersiz kaldığı noktada devlet faaliyetinin sınırı başlamalıydı. Atatürk, devletçilik ilkesini şu şekilde açıklamaktadır: “Türkiye'nin uyguladığı devletçilik sistemi, XIX. Yüzyıldan beri sosyalizm kuramcılarının ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin gereksinimlerinden doğmuş, Türkiye'ye özgü bir sistemdir. Devletçiliğin bizce anlamı şudur: Bireylerin özel girişimlerini ve faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir milletin bütün gereksinimlerini ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket ekonomisini devletin eline almak”. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanında yüzyıllardan beri bireysel ve özel girişimlerle yapılamamış olan şeyleri bir an önce yapmak istedi ve kısa bir zamanda yapmayı başardı. (<https://www.atam.gov.tr/duyurular/devletcilik>, Erişim Tarihi:13.04.2023)

²²³ M. Öznülüer, *Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...*, s.73.

²²⁴ *Yeşil Amasya*, 22 Ekim 1934

²²⁵ Muammer Tuksavul, *Doğudan Batıya ve Sonrası*, İstanbul, 1981. s.363

²²⁶ *BCA*, 030.18.1.2.42 3.4.

²²⁷ *BCA*, 030.18.1.2.42.3.4

tarafından kabul edildi.²²⁸ Cumhurbaşkanı'nın onayı ile 7 Mart 1934'te fabrikanın temel kazısı başlatıldı ve 5 Nisan 1934'te de montaj çalışmalarına başlandı. Turhal Şeker Fabrikası T.A.Ş, fabrika makine ve cihazlarını yollayan ve teslimat garantisi veren Alman Bukau Firması'na bazı taahhütlerde bulundu. Makineler 27 Şubat 1934 tarihine kadar şantiye sahasına getirilip, Almanlara teslim edilmesi gerekiyordu. Bu çam direkleri ile palangalar kurulum makineler, demir putreller ve cihazlar kaldırılacak, indirilecek ve sahada üzerinde taşınacaktı. Eğer, bu taahhüt yerine getirilmez ise firma, montajı bitirme garantisinden kurtuluyordu. Bu yüzden derhal çalışmalara başlandı²²⁹

Tokat Orman Müdürlüğü'nden, Turhal'a otuz-kırk kilometre mesafede bulunan dağlık bir bölgedeki serpin ormanlarından çam ağaçlarının kesilip Turhal'a getirilmesi için resmi izin alındı. Bu iş için, orta derecede Almancası olup, Birinci Dünya Savaşı esnasında Almanya'da gözetleme balonları ve zeplinlerde staj yapmış ve madalya ile ödüllendirilmiş olan Emekli Binbaşı Hidayet Bey ile onun talimatlarını yerine getirecek otuz-otuz beş kişilik bir işçi grubu görevlendirildi. Ekip çalışmalarını 27 Şubata kadar tamamladı. Böylece ekip, bir süre sonra yola çıktı. Ancak Hidayet Bey, iki-üç saat geçmeden geri dönerek kar kalınlığının çok fazla olduğunu ve hava sıcaklığının 10 dereceye kadar düştüğünü ve bu koşullar altında saatte ancak 1-2 kilometre yol yapılabileceğini, bu yüzden bu işi başaramayacaklarını belirtti. Bunun üzerine Tokatlı Sami Bey, gönüllü olarak işe devam etmek istediğini söyledi. 26-27 Şubat gecesi çam direkleri fabrika sahasına ulaştırıldı. Turhal Şeker Fabrikası'nın pancar ihtiyacını karşılamak üzere Tokat'ın; Merkez, Turhal, Zile, Artova, Niksar, Amasya'nın; Merkez, Göynücek, Çorum'un; Mecitözü, Yozgat'ın; Çekerek, Akdağmadeni, Sivas'ın; Merkez, Yıldızeli, Hafik ve Zara kazalarına kadar olan sahalarda pancar tarımı yapıldı.²³⁰

“Fabrikanın yapılması için işçilere ve amelelere 850.000 lira ödenmiştir. Fabrikanın makineleri ve inşaat malzemesi ve pancar nakliyesi için devlet demir yollarına 1.000.000 lira ödenmiş olacaktır. Fabrika yapılması için günde dört bin beş yüz işçi ve amele çalışmıştır. Bunlardan yalnız yüz elli kadarı ecnebidir. Fabrika işlerken çalışanlardan on dört memur yurdumuzda yüksek tahsil görmüştür. Yirmi bir memur Avrupa'da yüksek tahsil görmüştür. On altı memur ise lise mezunudur. Kırk yedi memur orta mektep mezunudur. Yüz yirmisi işçi ve sanatkârdır. Yalnız kırk ecnebi mütehasıs, mühendis ve sanatkâr çalışmaktadır”. Ayrıca yazının devamında fabrika için pancar ekimine başlandığı bu bağlamda yıl içerisinde fabrika için dört yüz elli köyde yedi yüz

²²⁸ BCA, 030.18.1.2.65.45.6

²²⁹ M. Tuksavul, **Doğudan Batıya ve Sonrası**, s.367-369.

²³⁰ Turan Veldet, **30.Yılında Türkiye Şeker Sanayii**, Ankara, 1958, s.505.

köylünün pancar ektiği ifade edilmekteydi. Pancar bedeli olarak köylülere 600.000 lira ödenecekti. Gelecek yıllarda ise 1.200.000 lira ödenmesi planlanmaktaydı.²³¹

Gazetenin aynı nüshasında “*Turhal Şeker Fabrikası Açıldı*”²³² başlığına da yer verdi: “*Turhal Şeker Fabrikası bu ayın on dokuzuncu Cuma günü 15.00’da Başvekil İsmet Paşa Hazretleri tarafından açılmıştır. Açılma merasimi çok parlak olmuştur. Ankara’den hususi trenle Turhal’a tefrif buyuran İsmet Paşa ile birlikte, İktisat Vekili Celal Beyefendi, mebuslar, iş ve ziraat erkânı, gazeteciler gelmiştir. Samsun postasına ilave edilen iki vagonun birine Samsun Vilayeti namına, diğerine Amasya’dan davet edilmiş zevat binmişlerdir. Memleketimiz namına Kadri Beyefendi, Belediye Reisi, Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi Sıtkı Bey, Halk Evi Reisi Ekrem bey, Halk Evi Spor Reisi Doğan Bey, Ticaret ve Ziraat Odası Erkânı, Sıhhiye Müdürü, Başmühendis, Evkaf Müdürü, Jandarma Kumandanı ve Ziraat Bankası Müdürü beyler davet edilmiştir*”.²³³

Turhal Şeker Fabrikası’nın 19 Ekim 1934’te İsmet Paşa tarafından açıldığı ifade edildi. Fabrikanın açılış törenine İsmet Paşa’nın yanında başta Celal Bayar olmak üzere Amasya’dan da önemli isimler davet edilerek açılışa katıldı.

Samsun’dan hareket eden tren 14.03’te Turhal’a ulaştı. Saat 15.00’da ise Samsun treni Ankara’dan Turhal’a ulaştı. İsmet Paşa ve diğer devlet erkânı halk tarafında büyük bir coşku ile karşılandı. İsmet Paşa tören kıtasını bando eşliğinde selamladıktan sonra Kütahya Mebusu Nuri Bey tarafından günün anlamına binaen bir konuşma yapıldı.²³⁴

“*Bugün, dördüncü şeker fabrikamızın açılış törenini yapıyoruz. Türk Şeker Sanayi, Turhal’da kurulan bu fabrika ile memleket ihtiyacını karşılamış oluyor. Yedi yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu’nun yapamadığı büyük iş, Cumhuriyet Devri’mizin yedi yılında başarıldı. Şeker pancarı yetiştirmek ve şeker fabrikalarını çalıştırmak, az zamanda milli iktisadın başlıca unsurları içinde kaynaşmış bulunmaktadır. Türk vatanının yirmi vilâyetini kaplayan geniş bir saha içerisinde, yüz elli binden fazla çiftçi, her sene 50-60.000 hektar yani yarım milyon dönümlük tarlalarında, pancar yetiştirmekle uğraşıyorlar. Bu tarlalarda, toprağına bağlanan büyük bir nüfus yoğunluğu ile birlikte, ziraat kültürü ve ziraat araçları büyük oranda artmakta, toprakların ıslahı ve fenni işlenmesi sayesinde, tarlaların verimleri ve değerleri yükselmektedir. Pancarcılığı tamamen benimsemiş olup, Türkiye çiftçi nüfusunun yaklaşık olarak onda birini oluşturan bu çiftçilerin bir yılda pancardan kazandıkları para miktarı, 7-8.000.000 liraya ulaştı... Bu güzel tesis ile birlikte, milli şeker sorunu tamamen halledilmiş oldu... Mayıs’tan sonra, tam faaliyetle fabrikanın inşaatına*

²³¹ Yeşil Amasya, 22 Ekim 1934

²³² Yeşil Amasya, 22 Ekim 1934

²³³ Yeşil Amasya, 22 Ekim 1934

²³⁴ Yeşil Amasya, 22 Ekim 1934

*girişildi. Bazı zamanlar, dört bin beş yüzü bulan işçi mevcudu ile çalışılarak, eylül ortalarına doğru, fabrika inşa edildi ve 26 Eylül’de ilk üretim işlemlerine başlandı”.*²³⁵

Nuri beyden sonra Başvekil İsmet Paşa tarafından da halka hitap edildi. Konuşması çoğu kez alkışlarla karşılandı. Konuşmalar bittikten sonra davetlilere fabrika gezdirilmeye başlandı. İsmet Paşa akşam saatlerinde fabrikanın üst salonunda istirahat etmeye çekildi, ardından 21.00’da yine aynı trenle Ankara’ya döndü.

Dünyanın en önemli sanayisi olarak kabul edilen şeker sanayinin Mustafa Kemal Atatürk’ün talimatlarıyla sekiz yıl gibi kısa bir zamanda Alpullu, Turhal, Uşak, Eskişehir gibi yerlerde kurulan fabrikalar sayesinde ülkenin şeker ihtiyacı tamamen karşılandı.²³⁶

1923-1938 yılları arasında Konya’nın iktisadi gelişmişlik düzeyi dikkate alındığında, kuraklık nedeniyle tarımsal üretimde ciddi düşüşler yaşandığı, tarımın ilkel metotlarla yapılmasının da üretimde istenen artışı sağlamaya yetmediği tespit edilmektedir. Şehir önemli ticaret yolların kesişme merkezinde bulunduğu için ticari faaliyetler dönemin diğer şehirleri ile kıyaslandığında gelişmiş düzeydedir. Buğday başta olmak üzere birçok tarımsal ve hayvansal ürün şehir dışına gönderilmektedir. Kendine yetecek kadar sermayesi bulunan girişimciler küçük çaplı ticari faaliyet içerisinde. Burada sermayenin tek bir elde toplanarak geniş çaplı üretim tesisleri kurulması mümkün olmamıştır. Dönemin öne çıkan en önemli tesisi Ereğli Bez Fabrikası’dır.²³⁷

“Yeşil Amasya” gazetesi de bu dönemde sanayi alanındaki diğer gelişmeleri de yankından takip etti. 26 Ekim 1934 tarihli nüshasında Konya Ereğli’inde açılacak olan dokuma fabrikası gündemi belirlemekteydi. Gazetede “İsmet Paşa yeni dokuma fabrikasının temelini kendi eliyle attı”²³⁸ başlığına yer verilmekteydi.

Sümerbank tarafından Konya Ereğli’inde kurulacak olan bez fabrikasının temel atma törenine İsmet Paşa ve İktisat Vekili olan Celal Bayar’da katılmaktaydı. Törende İsmet Paşa şu konulara değindi:

“Ereğli’de kutlu bir teşebbüs için toplanmış bulunuyoruz. Bütün memleket Ereğli’de kurulacak olan fabrikaya alaka göstermektedir. Bu sene Sümerbank’ın Bakırköy’deki yeni tesisini işletmeye çalıştık. Kayseri’deki büyük fabrikanın temelini attık. Şimdi Ereğli’de üçüncü dokuma fabrikasını kurmaya başlıyoruz. Bu saydıklarım dokumaya ait olan sanayi ramının eserleridir. Sümerbank’ın diğer uzuvları bugünkü sözlerimin haricindedir. Cumhuriyet kurucu ve yapıcı bir varlıktır... Müsaade

²³⁵ <https://www.turkseker.gov.tr/> E.T.:12.04.2023

²³⁶ Yeşil Amasya, 22 Ekim 1934

²³⁷ Rahime Hülya Öztürk, “1923-1938 Yılları Arasında Yerel Basında Konya Ekonomisi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, (2015), s.97-105

²³⁸ Yeşil Amasya, 26 Ekim 1934

*buyurursanız şimdi bizi dinleyen bütün memlekete Ereğli Bez Fabrika'sının vasıflarını anlatayım. Ereğli Bez Fabrikası ince bez için kuruluyor. Şimdiye kadar memleketimizde yapılmayan ince asarlık, mermerşahi, beyaz ve renkli patiska dokunacaktır. On beş bin iğne ve iki yüz elli tezgâh olacaktır. Yalnız bu fabrika pamuk ekicilere yedi bin balya isteyen yeni bir müşteri olacaktır”.*²³⁹

Yazının devamında Pamukların hem cins hem de miktarı için tedbirler alındığı bildirilmekteydi. Fabrika kurulurken aynı zamanda çiftçiler de düşünülmekteydi. Ereğli Bez Fabrikası için elektrik santral ve işletme sermayesi ile birlikte 3.500.000 lira harcanması öngörülmekteydi. Takriben bin iki yüz elli işçi çalışacaktı. 4.000.000 metre kumaş çıkacak ayrıca 500.000 kilo ince iplik elde edilecekti.²⁴⁰

Sümerbank 1935 yılı bitmeden Ereğli Bez Fabrikası'nı işletmeye açacaktı. Fabrikanın yapımı ve işletilmesi için harcanan paralar bu girişime verilen önemi göstermektedir. Ereğli Bez Fabrikası ülkenin ekonomik varlığına da katkı sunacaktı. İsmet Paşa'nın konuşması törene katılan halk tarafından coşkuyla karşılandı. Ayrıca halk Mustafa Kemal Atatürk'e de sevgi ve saygılarını yaptıkları tezahüratlarla dile getiriyorlardı. Bu sözlerin ardından fabrikanın temel atma törenine geçildi.²⁴¹

E- 1929 BUHRANININ BAŞTA TÜRKİYE OLMAK ÜZERE TARIMSAL ÜRETİM ÜZERİNDEKİ KÜRESEL ETKİSİ (1932-1933)

1929 Dünya Ekonomik Krizi, Türkiye ekonomisine ciddi zarar verdi. Krizin Türk tarımına etkisi 1929–1932 yılları arasında yoğun oldu. 1934–1935 yıllarına kadar da göreceli olarak kendisini hissettirdi.²⁴² Her yıl artan miktarlarda gerçekleştirilen mamul mal ithalatının mali yükünün karşılanabilmesi için tarım ürünleri ve maden hammaddelerinin ülke dışına satılması ile gelir elde edilmeye çalışıldı. Bu durumun ileride bazı sorunlara yol açacağı öngörülmekteydi. Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlere karşı dünya pazarlarında ortaya çıkacak talep azlığı veya satın alma güçlüğü, Türkiye'nin iktisadi durumunu çok zor duruma düşürecekti. Hükümetin ithalatı azaltarak dış ticaret açığını ortadan kaldırmaya yönelik uygulayacağı düzenlemeler, alt yapı ve ulaştırma politikasını kesintiye uğratabilirdi. Ayrıca ödenmesi kararlaştırılan Osmanlı borçlarının ilk taksiti de Türk parasının değerini düşüren ve dış ticaret açığını artıran önemli bir etkendi. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Kasım 1930'da TBMM'de yaptığı konuşmadaki

²³⁹ Yeşil Amasya, 26 Ekim 1934

²⁴⁰ Yeşil Amasya, 26 Ekim 1934

²⁴¹ Yeşil Amasya, 26 Ekim, 1934

²⁴² Mustafa Yahya Metintaş, Mehmet Kayıran, “1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23, (2016), s.39.

sözleri krizin olumsuz etkilerinin ülkede bütün şiddetiyle hissedilmeye başladığını açıkça göstermektedir.²⁴³

*“... Bilhassa zirai memleketlerde his olunan cihanşümül bir iktisadi buhran vardır. Bu buhran tabiatıyla bizim memleketimize de temas etmiş ve ağırlığını hissettirmiştir. Bu sıkıntı karşısında emsalsiz tahribattan dar ve kurak senelerden sonra... Senelerden beri alınan tedbirlere, önümüzdeki sene daha geniş mikyasta ihtiyaç vardır. Gayet tasarruflukârane bir idare tarzı, resmi ve hususi bütün muamelatımıza hâkim kılmak lazımdır”.*²⁴⁴

Mustafa Kemal Atatürk’ün konuşmasında özellikle ekonomisi tarıma dayalı ülkeleri etkisi altına alan dünyadaki ekonomik krizin Türkiye’yi de etkilediği vurgulandı. Bu krizi üstesinden gelmek için daha önceki yıllarda alınan önlemlerin daha geniş kapsamlı olarak hayata geçirilmesini istemekteydi. İşin bu kısmında “tasarruf” politikası büyük önem arz etmekteydi.

“Yeşil Amasya” Gazetesi de 10 Kasım 1932 tarihli nüshasında 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın ülke üzerindeki etkilerini gündemine taşıdı. Gazete “Cihan İktisadiyatı” başlığı ile konuya yer verdi.²⁴⁵

*“Bugün bütün milletler iktisadi buhranın izalesine çare arıyorlar. Bu makalelerde iktisadi buhranın esbabın araştırarak değiliz. Kudretimiz ona yetişmez ancak iktisadiyatın istinat ettiği ziraat ve sanayinin günden güne ne kadar terakkiye mazhar olduğunu ve insanların el ve makine kuvvetiyle istihsal ettikleri mevat ve eşyanın ne büyük miktarda çoğaldığını göstereceğiz...”*²⁴⁶

Yazının devamında gıda ürünleri başta olmak üzere başta buğday meselesi olmak üzere çalışmalar yapılacaktı. Ayrıca Avrupa ve Amerika’dan alınan hububat miktarı ve bunun ticaretteki yeri de ele alınacaktı. Ticaret, sanayi, tarım, hayvancılık, ipek ve kozacılık, petrol gibi alanlarla ilgili bilgilendirmeler yapılacaktı. İnsanların birinci derecede ihtiyaçlarını gıda ürünleri oluşturmaktaydı. Üzerinde yaşanan topraklarda özellikle küresel arzında etkisiyle ihtiyaç arttıkça üretimin de artması gerekiyordu. Nüfus arttıkça ihtiyaçlarda bu paralelde atmaya devam etmekteydi. Ayrıca diğer ülkelerin tarımsal üretim metotlarına da değiniliyordu. Ticari faaliyetler açısından uygulanan üretim metodu tarımsal verimi de etkilemekteydi. Gazetenin aynı nüshasında Rusya,

²⁴³ Fatih Tuğluoğlu, **Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politikasının Kırsal Kesim Üzerine Etkileri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Recep Boztemur), Ankara, 2007, s.39-46

²⁴⁴ TBMMZC, III/22,s.2

²⁴⁵ Yeşil Amasya, 10 Kasım 1932

²⁴⁶ Yeşil Amasya, 10 Kasım 1932

ABD, Fransa ve Almanya gibi ülkelerdeki zirai faaliyetlere ve ticari değişimlere de yer verilmekteydi.²⁴⁷

*“Rusya ’da ziraat heyet-i umumiyeti ilesi tarzını muhafaza eder. Cenubu Rusya da yeni usul ziraat taammüm etmektedir. Buğday mahsulünün yekûnu harbi umumiden evvel 14. 300.000 tona (143 milyon hektolitre) baliğ olarak buğday yetiştirme hususunda Amerika ’dan sonra gelirdi. Harbi umumi sırasında Rusya ’nın ziraatı büyük bir buhran geçirmiş, ihtilallar isyanlar bu faaliyeti tehire badi olmuştu. Ve buğday mahsulü harpten evvelki mahsulün % 60 ’ı raddesine inmişti. Son senelerde asar-ı terakki meşhur olmaya başlamıştır. Ve umum hububat hâsılatı 1915 ’te 6.000.000 iken 1925 ’te 9.000.000 tona çıkmıştır”.*²⁴⁸

Birinci Dünya Savaşı ’ndan önce Rusya, buğday üretiminde ABD ’den sonra ikinci sırada yer almaktaydı. Ancak bu savaş Rusya ’nın tarımsal üretimine büyük zarar verdi. Ayrıca ihtilaller ve yaşanan isyanlarda bu süreci zorlaştırdı. Birinci Dünya Savaşı sırasında 1915 ’te azalan hububat üretimi 1925 ’te artış gösterdi. Fransa ’nın ise bulunduğu coğrafyanın büyük kısmı buğday üretimine uygun değildi. Kuzey taraflarında yapılan çalışmalar ile o bölgeler kısmen buğday üretimine uygun hale getirildi. Buğday üretimi içerideki ihtiyacı karşılayamadığı için dışarıya ihracat yapılamıyordu. 1910 ’da buğday hâsılatı 11.500.000 ton iken 1920 ’de 6.000.000 tona düştü. Almanya ise tarım alanında sanatta gösterdiği başarı kadar başarı elde edemedi. Ancak yine de tarımsal üretim noktasındaki faaliyetlerine devam etti. Bunun sonucunda çalışmalar tarımsal üretim arttı. Zirai üretimde yeni yöntemler uygulanmaktaydı. Makinelerden istifade ediliyordu. 1879 ’da bir hektar araziden 13.500 ton buğday alınırken 1913 ’te bu miktar 24.500 tona çıktı. Üretimdeki bu artış tarımda gübre kullanımının artmasından ve makineleşmenin yaygınlaşmasından kaynaklanmaktaydı. Hükümet tarafından tarımda kullanılacak gübre için 400.000.000 mark harcandı.²⁴⁹

Gazete Uluslararası ticari ilişkileri daha iyi anlatmak için 5 Ocak 1933 tarihli nüshasında “*Cihan İktisadiyatı*” başlığına yer verdi. Ülkelerin birbirleri ile olan ticari ilişkilerine değinildi. Ayrıca ülkelerin üretim miktarlarına da rakamsal olarak değinilmekteydi.

Almanlar ziraatta en çok çavdara önem vermekteydiler. Çavdar ovalarda ve yüksek yaylalarda yetiştirdi. Kumlu topraklarda ise yulaftan daha çok verim alınırdı. Çavdar hâsılatı noktasında senede 12.000.000 tona ulaşıldı.²⁵⁰ Bu kadar mahsul

²⁴⁷ Yeşil Amasya, 10 Kasım 1932

²⁴⁸ Yeşil Amasya, 10 Kasım 1932

²⁴⁹ Yeşil Amasya, 10 Kasım 1932

²⁵⁰ Yeşil Amasya, 5 Ocak 1933

yetiştirmesine rağmen Almanya Rusya'dan, Macaristan'dan, Romanya'dan Arjantin'den büyük oranda hububat ithal etmekteydi. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce buğday üretimi 5.000.000 tondur. 1932'de ise 6.000.000 tona ulaştı. Romanya büyük çiftliklerinin çoğunda ileri teknoloji ile üretim yapmaktaydı. Ancak köylülerin bir kısmı hala bazı bölgelerde ilkel yöntemlerle üretime devam ediyordu. 1921'de mahsul toplamı 2.780.000 tondur.²⁵¹ Romanya buğdaylarını Peşte Kenti'ndeki²⁵² fabrikalara göndermekteydi.

*“Buğday İtalya'nın şimali ile Sicilya arsında mühim miktarda istihsal olunur. İtalya Harp-ı Umumiden sonra ziraatın çoğaltılmasını teşvike başlamıştır. 1924 mahsulü 1923 mahsulünden biraz noksan olarak 16.000.000 kental dir. (54.000.000 hektolitre). Son yirmi sene zarfında buğday hâsılatı 50.000.000 hektolitre etrafında sabit kaldığı halde ülke nüfusu 7.000.000 tezayüt etmiştir. Bu sebeple hâsıl olan açığı telafi için hariçten buğday celbine mecbur olmaktadır”.*²⁵³

Gazetenin ilgili nüshalarında yabancı ülkelerdeki ziraat faaliyetleri ve özellikle buğday üretimiyle ilgili bilgiler verilmeye devam etmekteydi. Bu kapsamda İtalya'dan sonra Rusya, ABD, İspanya, Hollanda, Danimarka, Bulgaristan, Belçika gibi ülkelere değinildi. Bahsedilen yerlerde toplam 4.800.000 hektar arazide buğday üretimi yapılmaktaydı. Bulgaristan'da bu noktada zirai faaliyetlerde üretimi artırmak için makineleşmeye büyük önem verildi. Ziraatta modern yöntemlerin kullanılması için özel bir teşkilatlanmaya gidildi. Ayrıca tarım ile uğraşan kişilerin ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılaması için kredi imkânları da sağlandı. İngiltere'de ise Hububat, özellikle de buğday ziraatı, ülkenin doğu bölgelerinin bir kısmında yapılmaktaydı. Burası iklim açısından hububat üretimine uygun bir bölgeydi. XIX. yüzyıldan öncesine kadar ülke içindeki üretim iç piyasadaki ihtiyacı karşılamaya yetiyordu. Yabancı devletlerin buğdaylarının ülkeye girişini azaltmak için ağır vergiler uygulanmaktaydı. Ancak daha sonraki süreçte gümrük vergisi kaldırıldı. ABD ve Hindistan'dan ucuza gelen buğdaylar karşısında yerli üretim ile rekabet edilemedi. Tarlalar artık bundan sonraki süreçte mera olarak kullanılmaya başlandı. 1 hektar araziden 33 hektolitre ürün alınabildi. İç piyasadaki ihtiyacı karşılamak için İngiltere'ye her sene 2.000.000.000 frank ödenmekteydi. Bunun karşılığında ise buğday ve un ithal edildi.²⁵⁴

²⁵¹ Yeşil Amasya, 5 Ocak 1933

²⁵² “Tuna Nehri'nin iki yakasında konumlanmış olan Budapeşte, Tuna'nın doğu kıyısında yer alan Peşte, batı kıyısında yer alan Buda ve Buda'nın kuzeyinde yer alan Obuda kentlerinin, 1873 yılında birleşmesiyle kurulmuştur. Kentin Buda tarafı Janós Hill olarak adlandırılan alçak bir dağ sırası üzerindedir. Buna karşılık, Peşte tarafı düz bir alan üzerinde yayılmaktadır. (<https://budapeste-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121443 E.T.;07.08.2025>)

²⁵³ Yeşil Amasya, 5 Ocak 1933

²⁵⁴ Yeşil Amasya, 5 Ocak 1933

F- YERLİ MALİ KULLANIMI VE TASARRUFU ÖZENDİRME FAALİYETLERİNİN KAMUOYU İLE PAYLAŞILMASI

I- Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Kurulması (14 Aralık 1929) ve Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası'nın Kutlanmaya Başlanması (12-19 Aralık 1930)

1929'da ABD'de New York Borsası'ndaki hisse senetleri fiyatlarındaki düşüşle ekonomik kriz başladı. Bunu iflaslar takip etti. ABD'nin yabancı ülkelere verdiği krediler durdurulunca kriz hızla yayıldı.²⁵⁵ Bu durum Türkiye'de ise tarımsal ürün fiyatlarındaki hızlı düşüşle kendini gösterecekti. Krizin etkisiyle ülke içinde üretilen ve yurt dışına gönderilmek üzere hazırlanan ürünler satılamadı. Özellikle gümrük vergilerinin artması buna engel oluyordu. Uluslararası ticarete aksaklıklar yaşanmaktaydı. Yerli sanayide üretilen ürünler için uygun pazarlar bulunamadı. Hükümet masrafları karşılamak için vergileri artırma yoluna gitti. Bu durum yerli üreticiyi olumsuz etkiledi. Türkiye'de liberal bir ekonomi modelinin benimsendiği dönemde dünyanın içerisine girdiği ekonomik dar boğaz bütün planlamaları alt üst etti. Türk parasının değer kaybetmesi, tarım ürünlerinin fiyatlarındaki düşüş, liberal politikalara olan güvenin sarsılmasına yol açtı.²⁵⁶

Bu dönemde güçlü bir milli ekonomi yaratılması yolunda çabalar artarak içe dönük, korumacı-devletçi ekonomi politikaları ağırlık kazandı. Bu süreçte atılan ilk önemli adım bazı milletvekilleri tarafından 14 Aralık 1929'da kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti²⁵⁷ idi. Başkanlığını TBMM Başkanı Kazım Özalp'in yapacağı Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin amacı halkı israfla mücadele konusunda bilinçlendirmektir. Ayrıca halkı hesaplı ve uyumlu yaşamaya özendirmek, yerli mallarını tanıtmak, sevdirmek ve yerli mallarının çoğaltılmasını sağlamaktır. Yerli mallar yabancı mallar seviyesinde geliştirilecek ve fiyatları da ucuzlatılacaktı. Bu çerçevede ülke çapında “uzun soluklu” bir tasarruf seferberliği başladı.²⁵⁸

²⁵⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, Ankara, 2000, s. 38-39

²⁵⁶ Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, Ankara, 2006, s.143.

²⁵⁷ Hükümet denetiminde kurulan ve bir taraftan yerli malı kullanımı ile tasarrufu özendirirken, diğer taraftan yeni ekonomi politikalarının halka benimsetilmesinde ve propagandasında işlev gören dernektir. Daha önce yabancı sermaye düşmanı görünmemek için benimsenmeyen Fuat (Umay) Bey'in tasarruf ve yerli mal kullanımı özendirme amaçlı dernek kurma önerisi, yeni politikayla uyumlu olması hasebiyle uygulanabilir olarak gündeme alındı. Atatürk'ün himayesinde, TBMM Başkanı Kazım (Özalp) Paşa başkanlığında, İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar, Ziraat Bankası Genel Müdürü Şükrü Ataman ve Emlak Bankası Genel Müdürü Hakkı Saffet Tan'ın da katılımıyla Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. (<https://www.koroglugazetesi.com/milli-iktisat-ve-tasarruf-cemiyeti-kuruldu-18-aralik-1929>, Erişim Tarihi:25.04.2023)

²⁵⁸ Yeşil Amasya, 12 Aralık 1933

12 Aralık 1930'dan itibaren ise her yıl 12-19 Aralık tarihleri arasında Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası kutlanmaya başlandı. Bu haftanın ilk günü İsmet Paşa'nın 1929'da TBMM'de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti hakkında beyanatta bulunduğu 12 Aralık gününe denk düşürülmüştü.²⁵⁹ Krizin etkilerini en aza indirmek ve ulusal ekonomiyi güçlendirmek amacıyla uygulanan ekonomi politikalarının önemli bir yönünü halkın tasarrufa ve yerli malı kullanmaya teşvik edilmesi oluşturmaktaydı. Yapılan bir takım yasal ve kurumsal düzenlemelerin yanı sıra basın da etkin biçimde kullanıldı. Dönemin gazeteleri Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kuruluşunun ardından konuyla ilgili gelişmeleri aktaran haberlere ve bilinç yükseltici yazılara yer verdi.²⁶⁰

II- “Yeşil Amasya” Gazetesi'nin Yerli Malı ve Tasarruf Konusunda Halkı Bilinçlendirme Faaliyetleri (1932-1937)

“Yeşil Amasya” gazetesi 12 Aralık 1932 tarihli nüshasında Yerli Malı ve Tasarruf Haftası'nı ele aldı. “Yerli Malı ve Tasarruf Haftası”²⁶¹ başlığına yer verdi. Dört gün sonra Yerli Malları Haftası kutlanacaktı. Gazete kutlama gününden önce bu bayramın çok önemli olduğunu vurguladı. Milli varlığımızın gelişmesi ekonomimizin yükselişine bağlıydı. Halk israfla mücadeleye teşvik edilecekti. Ayrıca tutumlu yaşam, yerli malı kullanımı, yerli mallarını tanıma ve sevmeye gibi konularda bilinçlendirilecekti.

Milli iktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Amasya'da bulunan şubesi de Yerli Malları Haftası kutlamaları için çalışmalarına başladı. Sergi açılacak, vitrin müsabakaları yapılacak, resmigeçitler düzenlenecekti. Bu sayede Yerli Malları Haftası'nın öneminin halk nezdinde de anlaşılmaya çalışılmaya çalışılmaktaydı.

Gazetenin 12 Aralık 1932 tarihli nüshasında şu değerlendirmede bulunulmuştu: XX. Yüzyılın en önemli konularından biri de para kazanmak ve biriktirmektir. Dünya milletlerinin bütün didişmeleri, bütün kavgaları bu amaç içindir. Dünya genelinde artık bilek kuvveti önemsizleşmeye başladı. Buna karşın Türkiye'de yine bilek kuvvetiyle çalışan, alın teri döken insanlar bulunmaktaydı. Bundan dolayı dünya ekonomik buhranının Türkiye'deki etkileri diğer ülkelere göre daha azdı. Diğer ülkelerde paranın değeri azalmaya başladı. Bu durum yeni buhranlara da yol açmaktaydı. En çok etkilenen kesim ise köylülerdi. Bu kapsamda Yerli Malları ve Tasarruf Haftası bir “uyanma bayramı” olarak görülmekteydi.²⁶²

²⁵⁹ Yeşil Amasya, 12 Aralık 1932

²⁶⁰ M. Öznülüer, Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın..., s.81

²⁶¹ Yeşil Amasya, 12 Aralık 1932

²⁶² Yeşil Amasya, 12 Aralık 1932

Yine aynı nüshada “*Türk’ün alın teri kurumaz bir kaynağın cevheridir*” yazmaktaydı. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere insan emeği önemli görülmekteydi. Yerli ürün varken yabancıyı kullanılmayacaktı. Mallar değerinde alım-satıma uğrayacaktı. “İşten değil dıştan” artırılacaktı. Gazetede “*Türk isen Türk’ü sev, Türk İsen Türk’ü Düşün, Türk İsen Türk’e Acı, Türk İsen Yerli Malı Al*” ile “*Yerli Malı Yurdun Malı Herkes Onu Kullanmalı*” sloganı yer alıyordu. Vatanını seven her ferdin yerli malı kullanması gerektiği yazılıyordu. Bu buhran herkese Türk malı giyinmenin, Türk parası kullanmanın önemini gösterdi. Geleceğin teminatı olarak görülen Türk hanımları, Türk çocukları, Türk kızları olarak görülüyordu. İsraftan kaçınılması ve yine tasarruf yapılması vurgulandı.²⁶³

Gazetenin 22 Aralık 1932 tarihli nüshasında Yerli Malları ve Tasarruf Haftası kapsamında bir serginin açıldığı bilgisi kamuoyu ile paylaşılmaktaydı. Açılışı Vali Kadri Bey yapmıştı. “*Sergi, manifatura, tuhafiyeciler, Amasya eczanesi yerli itiriyat ve yerli müstahzaratı tıbbiyesi ile Isparta halıları ile Siirt Battaniyeleri ile Amasya’da yapılmakta olan yerli sabunlarla, şeker ve çikolata satan dükkân sahipleri yerli mamulât ile Adana’dan getirilmiş yerli pamuk ve ipliklerle iştirak etmiştir. Hapishanede bulunan mahpus sanatkarlarla dabag Süleyman Efendi yerli derileri ile sergide ahz-ı mevkii etmişlerdir.*” Amasya halkı kadınıyla erkeğiyle sergiyi gezdi. Yerli mallarını vitrinlerinde incelediler. Sergi bir hafta boyunca devam etti.²⁶⁴

Ayrıca Amasya’nın komşusu olan Samsun’da da ülkenin diğer vilayetlerinde olduğu gibi yerli mallar sergisi açıldı. Samsun’da süreç içerisinde Yerli Malları Haftası’nın dışında her yıl Yerli Malları Sergisi de düzenleniyordu. Sergiye yurt içinden birçok vilâyet de katılıyordu.²⁶⁵

“*Yeşil Amasya*” gazetesi de 12 Nisan 1934 tarihli nüshasında²⁶⁶ “*Samsun’da Üçüncü Yerli Mallar Sergisi*” başlığına yer verdi. Samsun’da bu sergi 21 Nisan 1934’te açılacaktı. Bu münasebetle Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nden tamim gönderildi.

“*Samsun şubemiz 21 Nisan 1934’te başlamak üzere on beş gün devam etmek üzere bir yerli mallar sergisi tertip etmiştir. Bu sergi Samsun’da açılan yerli mallar sergisinin üçüncüsü olacaktır. Bu da gösteriyor ki Samsun’da açılan yerli malı sergileri bir ihtiyaca cevap vermekte ve çok rağbet göstermektedir*”. Yazının devamında bu gibi sergilerin açılmasındaki amacın yalnızca halka yerli mallarını tanıtmak ve sevdirmek olmadığı ifade

²⁶³ *Yeşil Amasya*, 12 Aralık 1932

²⁶⁴ *Yeşil Amasya*, 22 Aralık 1932

²⁶⁵ M. Öznülüer, *Samsun Vilayet Gazetesi’nin Samsun Basın...*, s.83

²⁶⁶ *Yeşil Amasya*, 12 Nisan 1934

edildi. Daha ziyade en önemli amaçlardan biri de tüccarların sanayicilerle doğrudan temas etmesini sağlamaktı.²⁶⁷

Samsun-Sivas-Kayseri hattı üzerinde bulunan büyük küçük bütün şehirlerin tüccarları yılda hiç olmazsa iki defa İstanbul'a giderlerdi. Hâlbuki Samsun'da açılacak olan sergiye belli başlı sanayi müesseseleri katılacaktı. Sergiye katılımı artırmak amacıyla devlet demir yolları tarafından yolculara % 40 oranında indirim uygulanacaktı. Bu sayede sergiye katılanlar İstanbul'a kadar gitmek zorunda kalmayarak istedikleri ürünleri Samsun'dan temin edebileceklerdi.²⁶⁸

Mahalli tüccarın teşvik edilerek Samsun'da yapılacak sergiye katılım sağlamaları istendi. Sergiciliğin ülke genelinde bir geleneğe dönüştürülmesi amaçlanıyordu. Bu çerçevede yapılacak çalışmalarla ilgili de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ne bilgi verilmesi istenmekteydi.²⁶⁹

Düzenlenen sergilerin yanında “Yeşil Amasya” gazetesi farklı nüshalarında Yerli Malı ve Tasarruf Haftası ile ilgili halkı bilinçlendirmek için yazılar yayınlamaya devam etmekteydi. Gazetenin 11 Aralık 1937 tarihli nüshasında “Sekizinci Artırım ve Yerli Malı Haftası” başlığı kapsamında yerli malı kullanmayı teşvik edici ifadeler yer verildi. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu'nun²⁷⁰ yanında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından bu ifadeler yazılmakta ve okuyucularla paylaşılmaktaydı. Bazıları şöyleydi:

“Türk parası kaya gibi sağlam duruyor. En emin tasarruf parası Türk parasıdır”.
“Banka'da Türk Paran mı var? Korkma çünkü Türk parası en sağlam paradır”.
“Yabancı parasının düşmesi karşısında Türk Parası biriktiren akıllılık etti”. “Türkiye dünyanın en iyi meyvelerini yetiştirir. Sofrandan meyveyi eksik etme”. “Yerli Malı

²⁶⁷ M. Öznülür, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...**, s.83

²⁶⁸ **Yeşil Amasya**, 12 Nisan 1934

²⁶⁹ **Yeşil Amasya**, 12 Nisan 1932; Samsun'da her yıl yerli mallar sergisi yapılmaya devam ediyordu. “Samsun” Vilayet Gazetesi, 2 Nisan 1937 tarihli nüshasında Samsun'da her yıl kanunlarla yapılmakta olan Yerli Malları Sergisi'nin 19 Mayıs'ta açılacağı haberini okuyucularına duyurdu. Ayrıca serginin ülke ekonomisine katkısının büyük olduğu ifade edildi. Gazetede bir başka haberde ise Vali Fuat Tuksal'ın başkanlığında Beşinci Yerli Malları Sergisi'nin hazırlıkları ile ilgili toplantının saat 19.00'da Samsun CHP İl Binası'nda yapılacağını belirtti. (M. Öznülür, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...**, s.83.) Ayrıca sergiye İstanbul, İzmir, Gaziantep gibi şehirlerden bazı müesseseler de katıldı. Kütahya çini fabrikası da sergiye katılacağını bildirdi. Sergi her akşam saat 21.00'a kadar açık tutuluyordu. Şimdiye kadar sergiyi gezenlerin sayısı on beş bine ulaştı.

²⁷⁰ “Türkiye Ekonomi Kurumunun kuruluşu 1920'li yıllara gitmektedir. Atatürk'ün önerisi ve telkiniyle 12 Aralık 1929'da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları arasında Kazım Özalp, Hasan Saka, Celal Bayar, Saffet Arıkan, Fuat Omay, Rahmi Köken, Hakkı S. Tari, Mahmut Soydan, Yusuf K. Tengirşek gibi dönemin devlet ve siyaset adamları vardı. Cemiyetin kurucu başkanı Kazım Özalp bu görevi 20 yıl başarıyla yürüttü. Cemiyetin kuruluş amacı, 1929 Buhranı'nın yıkıcı etkilerini asgariye indirmek için, bir yandan israfla mücadele ederek tasarrufu teşvik etmek, diğer yandan yerli malların tanıtımını ve kullanımını özendirmek idi. Cemiyetin adı 12 Haziran 1939'da Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu olarak değiştirildi. İstanbul'da 1931'de kurulan ve 1939'da faaliyet merkezini Ankara'ya taşıyan Türk İktisat Cemiyeti ile Kurum 18 Ocak 1955 tarihinde Türkiye Ekonomi Kurumu adı altında birleştirildi”. (<https://www.tek.org.tr/tr/tarihce> E.T.;07.08.2025)

*kullanmak Türk Ekonomisine karşı borcumuzdur”.*²⁷¹ *“Yerli malı kullanmak yurda bağlı olmak demektir”.* *“En değerli ve en manalı hediye tasarruf kumbarasıdır”.* *“Üzüm, incir, fındık giren eve ilaç girmez”.*²⁷²

1937 yılında Türk parası yabancı paralar karşısında değerini korumaktaydı. Halk kendi parası ile birikim yapma konusunda teşvik edilmekteydi. Ayrıca yerli malı kullanımı her fırsatta dile getirilmekteydi.

Dört yıl kadar kısa bir süre içinde büyük bir gelişim yaşandı. Türk milleti kendine yakışan vasıfları gösterdi. Malların sürümü çoğaldı. Türk parası yabancı paralar karşısında değerini korudu. *“Damlaya damlaya göl olur”* anlayışı ile halk tasarrufa ve parasını biriktirmeye yöneldi. 1928’lerde 22.000.000 lirayı bulan tasarruf miktarı 1932’de 40.000.000 liraya yükseldi.²⁷³

1929 Dünya Ekonomik Buhranı diğer ülkeleri olduğu gibi Türkiye’yi de etkilemekteydi. Bu kapsamda özellikle Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti önemli bir rol üstlendi. Halk yerli malı kullanımı, tasarruf ve yerli para biriktirme konularında daha da bilinçlendi. 12 Aralık 1930 tarihinden itibaren Yerli Malı Haftası kutlanmaya başlandı. Türk halkını yerli malı kullanımına teşvik etmek için gerek gazeteler önemli bir yer tuttu. Ayrıca düzenlenen yerli malları sergileri aracılığı ile ekonominin sürekliliği sağlanmış oldu.

G- BELEDİYESİ FAALİYETLERİ KAPSAMINDA AMASYA’NIN ELEKTRİĞE ULAŞMASI İÇİN YAPILAN GİRİŞİMLER

I- Cumhuriyet’in İlanı Sonrasında Modern Belediyeciliğin Kurulması İçin Atılan Adımlar

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken merkeziyetçi yönetim anlayışı devlet yapısında merkeze alındı. Bu nedenle Osmanlı’daki yerel yönetim anlayışı Cumhuriyet Dönemi’nde de önemli bir değişikliğe uğramadan devam etti. Yerel yönetimler siyasi organlar olarak değil, daha çok idari birimler biçiminde değerlendirildi. Yetki, görev ve örgüt yapısı bu anlayışa göre oluşturuldu.²⁷⁴

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti’nden üç yüz seksen dokuz belediye devraldı. Ancak 1920-1930 arasında belediye faaliyetleri Osmanlı Devleti’ndeki dar

²⁷¹ Yeşil Amasya, 11 Aralık 1937

²⁷² Yeşil Amasya, 14 Aralık 1933

²⁷³ Yeşil Amasya, 14 Aralık 1933

²⁷⁴ Nilgün Adıgüzel, **Cumhuriyet Dönemi’nde Belediyecilik (1923-1938)**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nuray Özdemir), Bolu, 2010, s.20

anlayışının etkisinde kaldı. Bu dönemde yeni yapılan düzenlemeler oldukça yüzeysel ve dağınıktı.²⁷⁵

Cumhuriyet Dönemi'nde belediyeçilik ve şehir planlaması ile ilgili olarak ilk kapsamlı düzenlemeler 1930'lu yıllara rastlamaktaydı. Yasal ve kurumsal düzenlemeler ile daha sonra İller Bankasına dönüşecek olan, Belediyeler Bankası (1930) kuruldu. Devamında Belediye Kanunu (1930)²⁷⁶ ve Hıfzıssıhha Kanunu (1930)²⁷⁷ yürürlüğe girdi. Bunu Yapı ve Yollar Kanunu (1933)²⁷⁸, Belediyeler İstimlâk Kanunu (1934)²⁷⁹ ve nihayet Belediyeler İmar Heyeti Kuruluş Kanunu (1935) izledi. Osmanlı Dönemi'nden kalan mevzuat büyük ölçüde yürürlükten kaldırıldı.²⁸⁰

1930 tarihli olan 1580 sayılı belediyeler kanununa göre nüfusu iki binden fazla olan yerleşmeler belediye sayılmaktaydı. Nüfusu iki binden az da olsa yine belediye kurulabilirdi. Bu kanunda küçük büyük bütün belediyelere aynı görevler verildi. Bütün belediyeler için zorunlu görevler şunlardı: İmar planı yapmak ve uygulamak, insan ve hayvan sağlığını korumak, belediye sınırları içindekilerin ortak ihtiyaçlarını karşılamaktı.²⁸¹ 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun gerekçeleri arasında şehirlerdeki zorunlu ihtiyaçlarının bile karşılanamamasından kaynaklanan sıkıntılar ifade edilmişti.²⁸² Cumhuriyetin yedinci yılında çıkarılan bu kanunla modern şehirciliğinde temeli atıldı. Yukarıda ifade edilen 1930'lu yıllarda kabul edilen diğer kanunlar da bir bütünün diğer parçaları olarak değerlendirilmelidir. Diğer taraftan şehirlerin aydınlatılması da çözülmesi gereken bir diğer problemdi.

II-Amasya Belediyesi'nin Şehir Merkezine Elektrik Şebekesinin Ulaştırılması İçin Çabaları (1932-1935)

Cumhuriyet Dönemi'nde bütün ülkede olduğu gibi Amasya'da da imar, şehirleşme ve belediyeçilik faaliyetleri hız kazandı. Şehrin kalkınması adına yerel yönetimler tarafından önemli adımlar atıldı. “Yeşil Amasya” gazetesi de yapılan çalışmaları ve süreç içerisinde yaşanan eksiklikleri takip ederek haberleştirdi. Gazetenin 18 Ağustos 1932 tarihli

²⁷⁵ N. Adıgüzel, **Cumhuriyet Dönemi'nde Belediyeçilik (1923-1938)**, s.20.

²⁷⁶ Belediye Kanunu 3 Nisan 1930'da TBMM'de kabul edildi. (TBMMZC, III/18, s.3-15.)

²⁷⁷ Hıfzıssıhha Kanunu 24 Nisan 1930'da TBMM'de kabul edildi. (TBMMZC, III/18, s.121.)

²⁷⁸ 21 Haziran 1933'de Yapı ve Yollar Kanunu Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. (T.C.Resmi Gazete, S.2433, (21 Haziran 1933), s.2755-2760)

²⁷⁹ Belediyeler İstimlâk Kanunu 25 Haziran 1934'te TBMM'de kabul edildi. (TBMMZC, IV/23, s.314-316)

²⁸⁰ Melih Ersoy, **Kuruluşundan Bugüne ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Eğitim Programının Gelişimi**, Ankara, 2010, s.1.

²⁸¹ TBMMZC, III/18, s.3-15.; Şamil Ünsal, “Şehircilik”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**, XX/1, (1984), s.203.

²⁸² N. Adıgüzel, **Cumhuriyet Dönemi'nde Belediyeçilik (1923-1938)**, s.39-40.

nüshasında belediyeyle ilgili bir eleştiri yazısına yer verildi. “*Amasya Elektrik Görmeyecek mi?*” Şeklinde çarpıcı bir başlık altında bu eleştiriler ve istekler okuyucularla paylaşıldı.

Elektrik toplumlar açısından çok önemliydi. Medeniyetin ilk büyük adımının elektriğin icadı ile başladığı ifade edilmekteydi. Amasya’nın henüz elektriğe kavuşmadığı bunun Amasya için büyük bir eksiklik olduğu vurgulanmaktaydı. Merzifon ve Gümüşhacıköy kazaları elektriğe kavuştuğu halde Amasya şehir merkezinde henüz bu sorun çözülmuş değildi. Bunun için hem belediye hem de şehrin üzerine düşen görevi yapması istenmekteydi.²⁸³

Merzifon ve Gümüşhacıköy ile mukayese edildiğinde şehir merkezi çok daha kalabalıktı. Eğer buralarda bu sorun çözüme kavuştuysa Amasya merkezde de kolayca çözülmesi beklenmekteydi. Belediye ve memleketin ileri gelenlerinin birleşerek artık bu sorunu çözmeleri beklenmekteydi. Belediyenin bu işi ya bir şirkete vererek ya da başka yollarla çözmesi zorunluluk olarak görüldü. Memleketin imarı ile çok yakından alakadar olan Vali Kadri Bey ile Belediye Reisi’nin bir araya gelerek bu eksikliği gidermesi gerektiği vurgulandı. Amasya halkının da bu süreçte elinden gelen yardımı yapacağı ifade edildi.²⁸⁴

Elektrik sorunun çözümüyle ilgili süreç gazete tarafından takip edilmekteydi. Amasya’nın elektrik işinin ne durumda olduğu ile ilgili Belediye Reisi Celal Bey’den durum değerlendirmesi istendi. Celal Bey verdiği beyanatta şu açıklamada bulundu: “*Proje’nin tanzimini münakaşaya koymuştuk. İhale için tayin edilen 10 Nisan 1935 Çarşamba günü elektrik mühendisi Bay Hasan Halet ve Sivas’ta çalışan Bay Süreyya münakaşaya iştirak ettiler. Neticede mühendis Bay Hasan Halet projeyi ücretsiz olarak yapıp belediyemize vermeyi taahhüt eyledi*”.²⁸⁵ Yazının devamında bu şart dâhilinde ihalenin yapıldığı da vurgulandı. Bir aya kadar projenin teslim edileceği durumun bundan ibaret olduğu vurgulandı. Her iki mühendise de teşekkür edildi. Memleketin aydınlanması adına fedakârlıkta bulunan Bay Hasan Halet’e ayrıca tekrar teşekkür edildi.²⁸⁶

Amasya’da elektrik kullanımı 1936’da başladı. “*Alman Simens firması tarafından, şimdiki Örnek Oteli yanındaki meydanda buhar tribünü ile çalışan 100 kw’lık jeneratör kurulmuştur*”.²⁸⁷ Yukarıda ifade edildiği üzere Amasya’nın ilçelerine şehir merkezinden önce elektrik gelmişti. Vali ve Belediye Başkanı’nın çabası ile elektrik işi projelendirilmiş ve hayata geçirilmişti. Cumhuriyet İdaresi böylelikle modern yaşamın bir parçası olan ve gündelik hayatımızı kolaylaştıran yeniliği halkın hizmetine sunmaktaydı.

²⁸³ Yeşil Amasya, 18 Ağustos 1932

²⁸⁴ Yeşil Amasya, 18 Ağustos 1932

²⁸⁵ Yeşil Amasya, 15 Nisan 1935

²⁸⁶ Yeşil Amasya, 15 Nisan 1935

²⁸⁷ <https://huseyinmenc.blogspot.com/2011/01/amasyada-elektrigin-ilk-kullanlmaya.html> E.T.:07.08.2025

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAĞLIK-SPOR-KÜLTÜR VE SOSYAL ALANDA YAŞANAN GELİŞMELERİN “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NE YANSIMASI

A- SAĞLIK

I- Genel Sağlık Politikaları

Atatürk döneminde her alanda olduğu gibi sağlık alanında da Türk toplumunun çağdaşlaşması amaçlandı. Öncelikle bu dönemde kişi sağlığının korunması ve sürdürülmesi toplumsal bir olgu olarak benimsendi. Atatürk, halka sağlık hizmeti götürmenin devlete düşen bir görev olduğu düşünüyordu. Dr. Refik Saydam’ın²⁸⁸ bu konuda katkıları büyüktü. Sağlık hizmetlerinin Türkiye’de teşkilatlanma ve kurumsallaşmasının temellerinin atılması onun çabalarının bir sonucuydu.²⁸⁹

Sağlık hizmetlerinin gelişmesindeki en temel unsur, bu alanın bir bakanlık düzeyinde temsil edilmesiydi. Sağlık Bakanlığı, ilk TBMM Hükümeti’nin kuruluşundan bir gün önce 3 Sayılı Yasanın yürürlüğe girmesi ile 2 Mayıs 1920’de kuruldu. Böylece Türkiye sağlık hizmetlerinin bakanlık düzeyinde temsil edildiği öncü ülkelerden biri oldu.²⁹⁰

Dr. Refik (Saydam) Bey, 30 Ekim 1923’de İsmet Paşa tarafından kurulan ilk Cumhuriyet Kabinesi’nde Sıhhiye Vekili seçildi.²⁹¹ 6 Mart 1924’teki II. İnönü Kabinesinde de yerini korudu. Fakat 21 Kasım 1924’te İsmet Paşa’nın Başbakanlıktan istifası ile görevi sona erdi. 3 Mart 1925’te yeniden Başbakanlığa getirilen İsmet Paşa Kabinesinde Dr. Refik Bey tekrar Sıhhiye Vekili oldu.²⁹² Dr. Refik Bey, 1 Eylül 1925’te

²⁸⁸ Refik Saydam 1881’de İstanbul’da doğdu. Askerî Tıbbiye mezunudur. Almanca ve Fransızca mezunudur. Emrâz-ı Dâhiliye Müttehassısıdır. Dâru’l-Fünûn Tıbbiye Müderrisliği, Harbiye Nezâret Sağlık Dairesi Bakan Yardımcısı, Genel Karargâh Sahra Sıhhiye Genel Müfettiş Yardımcısı, 3. Ordu Sıhhiye Müfettişliği, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde hazır bulundu. Halk Fırkası Kurucu Üyeliği; I. Dönem Bayazıt ve II. Dönem İstanbul Milletvekilliği; Müdâfaa- Milliye Vekâleti Sağlık Dairesi Başkanlığı; Muâvenet-i İctimâiye Encümen Reisliği; 3. İcra Vekilleri Heyeti Sıhhiye ve Muâvenet-i İctimâiye Vekili; I. Dönem Sıhhiye ve 1., 2. ve 4. Hükümet Sıhhiye Vekilliği yatı. Evli değildi. 7 Temmuz 1942’de öldü. (Refik Saydam 1881’de İstanbul’da doğdu. Askerî Tıbbiye mezunudur. Almanca ve Fransızca mezunudur. Emrâz-ı Dâhiliye Müttehassısıdır. Dâru’l-Fünûn Tıbbiye Müderrisliği, Harbiye Nezâret Sağlık Dairesi Bakan Yardımcısı, Genel Karargâh Sahra Sıhhiye Genel Müfettiş Yardımcısı, 3. Ordu Sıhhiye Müfettişliği, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde hazır bulundu. Halk Fırkası Kurucu Üyeliği; I. Dönem Bayazıt ve II. Dönem İstanbul Milletvekilliği; Müdâfaa- Milliye Vekâleti Sağlık Dairesi Başkanlığı; Muâvenet-i İctimâiye Encümen Reisliği; 3. İcra Vekilleri Heyeti Sıhhiye ve Muâvenet-i İctimâiye Vekili; I. Dönem Sıhhiye ve 1., 2. ve 4. Hükümet Sıhhiye Vekilliği yatı. Evli değildi. 7 Temmuz 1942’de öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.101.)

²⁸⁹ Erdem Aydın, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri”, **Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi**, III/31, (2002), s.183.

²⁹⁰ E. Aydın, “Türkiye Cumhuriyeti’nin ...” s.183.

²⁹¹ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi** (1918-1938), Ankara, 1988, s. 90.

²⁹² U. Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi**, s. 90.

toplanan Birinci Milli Türk Tıp Kongresi'ne başkanlık yapmıştır. Yaptığı açılış konuşmasında Türk doktorlarının vazifelerini Misak-ı Tıbbi halinde üç esasta topladı:

Buna göre: Türk doktoru özel ve meslek yaşantısında medeni hayatın sunduğu bütün güzelliklerden yararlanmalıdır. Bu yönüyle herkese örnek olmalı, yalnız bununla kalmamalıdır. İletişim kurduğu herkese koruyucu sağlık hizmetleri ile ilgili tedbirleri ve bu alandaki gelişmeleri anlatarak, rehber vazifesi görmelidir. Faaliyetlerini sadece büyük şehirlerde değil özellikle kırsal kesimleri kapsayacak şekilde yapmalı, Türk köylüsünün sağlıklı ve mutlu olması için sürekli çalışmalıdır. Refik Saydam dönemini diğer dönemlerden ayıran önemli farklılık, yürürlüğe konulan sağlık yasaları oldu. Uzun yıllar yürürlükte kalacak olan bu yasalar, aynı zamanda devletin sağlık alanındaki sorumluluğunun çerçevesini de belirlemesi açısından önemlidir. Bu alanda atılan adımlardan ilki, 8 Eylül 1926 tarihli Özel İdare ve Belediyelerdeki Sağlık ve Hayır İşlerine ilişkin kararnamedir. Bu kararnameyle Özel İdare, Büyükşehir ve diğer belediye bütçelerinin, sağlık ve hayır işleriyle ilgili düzenlemeleri içeren yönetmeliğin yürürlüğe girdiği bildirilmektedir. Aynı zamanda, hastane ve dispanserler Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak açılacaktı. Bunların işleyişinin de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak yürütüleceği belirtilmekteydi.²⁹³

Dönemin önemli gelişmelerinden biri ise Merkez Hıfzıssıhha Kurumu'nun oluşturulması ile ilgili kanunun yürürlüğe girmiş olmasıdır.²⁹⁴ Meclise gelen tasarıya göre; halk sağlığının korunması için bilimsel gelişmelerin izlenmesi gerektiği belirtildi. Bu yüzden de uzmanlardan oluşan bir kuruma ihtiyaç olduğu ifade edildi. Bilimsel araştırmalar için Sıhhiye Vekâletinin teknik bir birimi olarak Hıfzıssıhha kurumunun oluşturulması uygun görüldü. Bunun ülkemizde salgın hastalıklarla mücadele konusuna da büyük yarar sağlayacağı söylendi.²⁹⁵

Sağlık hizmetlerinde bulaşıcı hastalıklarla mücadele öncelikli hedefti. Dr.Refik Bey köylere kadar koruyucu ve tedavi edici hizmetler götürebilmeyi amaçladı. Bu dönemde kızamık, sıtma, grip, difteri (Kuşpalazı), verem gibi salgın hastalıklar görülmekteydi. Hıfzıssıhha kurumunun en önemli amaçlarından biri de bu salgın hastalıklarla ilgili koruyucu önlemleri almaktı. Bu kapsamda Sağlık Bakanlığı içerisinde merkezi ve taşra birimleri bulunan özel hizmet örgütleri kuruldu. Bunlar, hem merkezde hem de ihtiyaç duyulan bölgelerde teşkilatlanmaya gitti.²⁹⁶

²⁹³ Halil İbrahim Aksakal, "Dr. Refik Saydam Öncülüğünde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XXVII/1, (2017), s.220

²⁹⁴ **BCA**, 041. 10.7.44.12

²⁹⁵ H. İ. Aksakal, "Dr. Refik Saydam Öncülüğünde Cumhuriyet ...", s.223

²⁹⁶ E. Aydın, "Türkiye Cumhuriyeti'nin ...", s.189.

Sürdürülen mücadelede öncelikle bulaşıcı hastalıklara karşı tedavi yöntemleri geliştirilecek, ilaçlar üretilecek ve satın alınacak, halk yapılan propagandayla bilinçlendirilecek, devlet ücretsiz tedavi sistemini geliştirecekti. İmkânlar dahilinde gerekli tıbbi malzeme temin edilecekti. Kırsal bölgelere seyyar sağlık görevlileri gönderilecekti. Bunların yanı sıra bulaşıcı hastalıkları engellemek için gerekli olan yasal düzenlemeler yapıldı.²⁹⁷

Dr. Refik Saydam'ın bakanlığı döneminde, bulaşıcı hastalıklara karşı büyük bir mücadele yürütüldü. Öncelikli olarak tedavi süreci işletildi. Sonra hastalıkların tamamen ortadan kaldırılması için aşılama faaliyetine girildi. Refik Saydam ülkenin bulaşıcı hastalıklardan arınması için programlı bir çalışma yaptı. 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu²⁹⁸ ise tüm bulaşıcı hastalıkları engellemek içindi. Türkiye'ye gelen göçmenler de genel sağlık kontrollerinden geçirilmekteydi. Toplum sağlığını koruma ve bulaşıcı hastalıklarla mücadelede Halkevlerinin de katkıları oldu. Yasal düzenlemeler yaparak, sağlık personeli yetiştirerek, tedavi merkezleri, dispanserler, sanatoryumlar açarak, serum ilaç ve aşı temin edip ücretsiz olarak dağıtarak halkın sağlığı korunmaya çalışıldı. Amasya özelinde de özellikle “*Yeşil Amasya*” gazetesinde dönemin doktorları gazetede yazdıkları yazılarla halkı bulaşıcı hastalıklara karşı bilgilendirdi. Toplu alanlar özellikle okullar, tiyatrolar, hastaneler, postaneler ilaçlanarak salgın hastalıklara karşı tedbirler alındı. Aşılama artırılarak hastalığa yakalanma oranları düşürüldü. Hijyen kuralları noktasında toplumu bilinçlendirmek için gazetede sağlık haberlerine sıkça yer verildi. Cumhuriyet Dönemi'nde bulaşıcı hastalıklara karşı üretilen politikaların uygulanması sayesinde ilerleyen süreçte bulaşıcı hastalıklarla karşı karşıya gelinme ihtimali azaldı.²⁹⁹

²⁹⁷ Gül Karacaer Çakır, “Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar 1920-1940”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53, (Ağustos 2021), s.223.

²⁹⁸ Cumhurbaşkanı kararları ya da Bakanlık genelgelerinin dayanağı, bir cumhuriyet kanunu olan 1930 tarihli 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (tam karşılama da gençlerin anlayacağı dille Sağlık Koruma Kanunu) na dayanıyor. Kanunun 1.maddesi şöyle der: Memleketin sıhhi şartlarını ıslah ve milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalıklar veya sair muzır amillerle mücadele etmek ve müstakbel neslin sıhhatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve içtimai muavenete mazhar eylemek umumi Devlet hizmetlerindendir. Eski kanunlar hikâyeler gibidir. Yazıldığı tarihte neler yaşandığını anlarsınız, dili de ‘nostalji’ yaşatır. Bu kanunda ana-babalar, valide ve pederdir. Sari ve salgın hastalıklardan birinin hüküm sürdüğü veya tehdit ettiği mahallerde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinin tasvibiyle bütün umumi mahallerde vuku bulacak içtimalar tahdit veya menolunabilir. Bütün kara ve deniz ve hava nakil vasıtalarının fenni tathir ve tephire tabi tutulmadan seyrüseferlerine mümanaat edilir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti (Sağlık ve sosyal yardım bakanlığı) bu çok uzun kanunda çok şey yapmaya yetkilidir. (<https://www.savunmahareketi.org/1930-tarihli-umumi-hifzissihha-kanunu-kurtarici-oldu-av-zuhal-sirkecioglu-donmez/>, Erişim Tarihi:02.05.2023)

²⁹⁹ G. K. Çakır, “Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında ...”, s.224-225

II- “Yeşil Amasya” Gazetesi’nde Hastalıklara Karşı Kamuoyunu Bilgilendirme Amaçlı Yayımlanan Yazılar

1- Kızamık (1932-1933)

Yeşil Amasya gazetesinin kurucusu ve imtiyaz sahibi olan Ekrem Tevfik (Bilgen) Bey’in kendisi de eczacı olduğu için sağlıkla ilgili haberlerin ve yorumların gazetede yer alması konusunda duyarlılık gösterdi. Gazetenin 24 Kasım 1932 tarihli nüshasında “Kızamık” başlığına yer verdi. Ekrem Tevfik Bey tarafından kızamık hastalığı ile ilgili olarak konunun uzmanlarının görüşleri gazetede okurlar ile paylaşıldı. Dr. Bilal Kemal Bey ile görüşmeler yapıldı. Okurlara da yapılan uyarılara uymaları tavsiye edildi.³⁰⁰

Ülke genelinde ve doğal olarak Amasya’da birçok salgın hastalık vardı. Salgın hastalıklara karşı halkı bilinçlendirmek önem taşımaktaydı. Özellikle gazeteler bu dönemde önemli rol üstlendi. Bunlardan biri de “Yeşil Amasya” gazetesi idi. Özellikle Dr. Hüseyin İbrahim Bey gazete de salgın hastalıklarla ilgili yazılar yazmaktaydı. Bunlardan biri de kızamıktı. Kızamık son zamanlarda yaygın olarak görülmeye başladı.³⁰¹ Hasta olan çocuklarla karşılaşan kızamık geçirmemiş çocukların % 95’i de kızamığa yakalanmaktaydı. Kızamık, kolayca çocuklara geçen bir hastalıktı. İlk dört ayda çocukların bağışıklığı doğal korunma sağladığı için dört aylık süre içinde bulaşmazdı.³⁰²

Gazetenin 24 Kasım 1932 tarihli nüshasında şu ifadelerle yer verilmektedir. “Kızamık çok bulaşıcı bir hastalıktır. Hastalığın çıktığı köy ve kasabalarda az zamanda hemen bütün çocuklara geçer. Kızamığın mikrobi henüz tamamıyla keşif edilememiştir. Kızamığın sirayeti öksürük, aksırık ile kızamıklı bir çocuk yakınlarında bulunanlara hastalığı verir. Kızamığın zuhurundan evvel bir nezle devri vardır ki bilhassa bu zamanda ve kızamık döktüğü sıralarda hastaların tükürük, sümük ve balgamları ve bunlara bulaşan eşyası hastalığı başkalarına sirayet ettirir”.³⁰³ Yine 15 Haziran 1933’te hastalığın genel seyri ile ilgili olarak şu açıklamada bulunulmuştu:

Kızamık insandan insana arada vasıta olmadan da bulaşabilirdi. Ayrıca hastanın odasında hava yolu ile de kolayca bulaşabilirdi. Bulaşma zamanı genelde hastalığın başlangıcında olurdu. Bu süreçte hastalarda nezle ve aksırma görülürdü. Hastanın ağzından çıkan tükürük salgıları hastalığın kısa sürede bulaşmasına yol açardı. Hastalık mikrobunu alan çocukta sekiz gün sonra ilk belirtiler görülmeye başlardı. Kızamık önce aksırık ve öksürükle başlamaktaydı. Hastalığın nezle döneminden üç gün sonra vücutta kırmızı ve hafifçe kabarık lekeler görülmekteydi. İlk defa elmacık kemikleri üzerinde,

³⁰⁰ Yeşil Amasya, 24 Kasım 1932

³⁰¹ Yeşil Amasya, 24 Kasım 1932

³⁰² Yeşil Amasya, 15 Haziran 1933

³⁰³ Yeşil Amasya, 24 Kasım 1932

ensede, boyunda, kulak arkasında kırmızı lekeler görülmeye başladılar.³⁰⁴ Bu dökme hali dört beş gün devam ederdi. Bu lekeler çıkmadan birkaç gün önce hastanın yanakların iç taraflarında sincabım tırak veya beyaz mavimtırak renkli yuvarlak ince kabarcıklar görülürdü. Bu lekeler *“Koplik Lekeleri”*³⁰⁵ denirdi. *“Elmacıklar hizasından başlayan küçük kırmızı lekeler bütün yüzü sarar. Bu lekeler birinci gün pembe ve hafiftir. İkinci günü daha kırmızı daha sonra ise morumsu renk alır. Bu lekeler omuzlara ve gövdenin her yerine yayılırdı. Çocuğun kızamık lekelerini döktüğü zaman ateşinin en yüksek olduğu ve öksürdüğü devirdir”*.³⁰⁶

Kızamık başladıktan sekiz gün sonra çocuğun ne ateşi ne de öksürüğü kalırdı. Çıkan bu lekeler bu süreçte solmaya başlar ve yerlerinde izleri kalırdı. Leke izleri de bir süre sonra geçerdi. Kızamık hastalığının iyileşmeye başladığı son dönemlerde kızamık geçiren çocuğun iştahı da artmaya başlardı. Eğer başka bir hastalığı yoksa kısa sürede kendini toparlayıp iyileşmeye başlardı. Kızamıktan nasıl korunmak gerektiği de işlenilen konular arasındaydı. Kızamık çok bulaşıcı bir hastalıktı. Nezle hali zamanla başkalarına geçtiği için kızamık olmayan çocukların nezle olan kişilerle temas ettirilmemesi gerekmekteydi. Ama hastalığın ilk başladığı zamanlarda nezle belirtilerinin olması hafif bir hastalık sanılmasına neden oluyordu. Kızamık en çok üç yaşına kadar olan çocuklar için tehlikeliydi. Bu yaşa kadar olan çocukların mümkün olduğu kadar hastalıktan muhafaza edilmesi gerekmekteydi. Hasta çocukları hastalık geçirmeyen kardeşlerinden ayırmak ve okula da göndermemek gerekiyordu. Kızamığın yayılması sırasında beklenmedik etkiler de ortaya çıkar bu da çocuk ölümlerine yol açardı. Öksürük, boğmaca, zatürre, difteri gibi hastalıklar da ortaya çıkabilirdi. Bakım sürecine bu hastalığı geçirenlerin sağlığına çok dikkat edilmesi ve bakımlarının dikkatle yapılması gerekmekteydi.³⁰⁷

Tedavi sırasında ise ishal, kulak hastalığı, boğaz hastalığı bazen zatürre hastalığının bir türü olan *“buronkopünomoni”* gibi hastalıkların ortaya çıkması çocukları büyük bir tehlikeye sokmaktaydı. Bunun için hasta çocuklar doktora sıklıkla muayene

³⁰⁴ Yeşil Amasya, 15 Haziran 1933

³⁰⁵ Koplik lekelerinin asıl sebebi de kızamık rahatsızlığıdır. Kızamık virüsü bulaşıcı olduktan sonra yaklaşık on gün içerisinde hastalığın belirtileri baş gösterir. Üst solunum yolu enfeksiyonlarının gösterdiği belirtiler gibi belirtiler oluşur. Öksürük, hışırtı, burun akıntısı, yorgunluk, halsizlik, boğaz ağrısı ve ateş ile birlikte ağız için de yanağın iç kısmın da ve diş etlerinde gri renge benzeyen lekeler oluşur. Bu lekeler koplik lekesidir. (<https://www.milliyet.com.tr/pembenar/koplik-lekesi-nedir-koplik-lekeleri-neden-cikar-hangi-hastaligin-belirtisidir-6593959>, Erişim Tarihi:29.04.2023)

³⁰⁶ Yeşil Amasya, 15 Haziran 1933

³⁰⁷ Yeşil Amasya, 24 Kasım 1932

ettirilmeliydi. Ayrıca çocukların hastalığı kolayca atlatabilmesi için hekimlerin tavsiyelerine uymaları gerekirdi.³⁰⁸

2- Difteri (1933)

Çocukları etkileyen salgın hastalıklara gazetenin pek çok nüshasında yer verilmekteydi. Bunlardan birisi de kuşpalazı diye de bilinen “difteri” hastalığı idi. Gazete 1 Haziran 1933 tarihli nüshasında “difteri” başlığına yer verdi. Bu hastalık geçici ve salgına sebep olan oldukça önemli bir afetti. Hastalığa özel bir mikrop sebebiyet verilmekteydi. Mikrop insandan insana geçebildiği gibi mendil, oyuncak gibi eşyalar aracılığı ile de bulaşabilirdi. Bazı insanlar hasta olmadıkları halde boğazlarında bu mikrobu taşıyarak başkalarına bulaşmasına neden olabiliyorlardı.³⁰⁹

*“Mikrobu alan şahsın uzviyeti hastalığın tekevvününe müsait olduğu takdirde iki yahut yedi gün sonra hastalık başlar. Hastalık ekseriya boğaz yolunda olur. Süt çocuklarında çok kere burundan başlar. Boğaz yolunda veya burunda şişkinlik ve kırmızılık ve beyaz, kirli ve yalancı gışalar zuhur eder. Umumi olarak halsizlik baş ağrıları nadiren kusmak ekseriya yüksek ateş görülür”.*³¹⁰

Bu şekilde belirtiler gösteren hastaların ağızlarında tatlımsı bir koku da görülürdü. Alt çene kemiğinin altındaki bezlerde şişerdi. Hastalığı ağır geçirenlerin kalp ritimlerinde de bozukluklar olurdu. İlk defa boğazın yukarı kısımlarında görülen yabancı maddeler aşıya doğru yayılarak nefes borularına kadar inebilirdi. Böyle çocukların en kısa sürede hekime gösterilmesi önemliydi. Bu süreçte her anın önemi çok büyüktü. Hastalık ilerlemeden yapılan tedavi, % 100 olumlu sonuçlanırdı. Korunma yöntemine gelindiğinde ise her difterili hastanın tecrit edilmesine gerek duyulmaktaydı. Kullandığı çamaşırların, yemek yediği kapların hastalık bulaşmayan kişiler tarafından kullanılmaması gerekmekteydi. Hastalık geçtikten sonra hastanın odası detaylı şekilde temizlenmeliydi. Hastanın tecritten çıkarılması için boğazında veya burnunda yer alan mikrobun tamamıyla sona ermesi gerekirdi. Bu hastalıktan korunmak için özellikle çocuklara uygulanan bir aşı da bulunmaktaydı. Bu aşından çok yarar görülmekteydi.³¹¹

1929 yılından 1938’e kadar ki zaman diliminde hastalık Türkiye’nin farklı şehirlerinde görülmeye devam etti. Serum ve aşı uygulamalarıyla hastalığın salgın hale gelmesinin önüne geçilmeye çalışıldı. 1930 ile 1936 yılları arasında üçer doz şeklinde

³⁰⁸ Yeşil Amasya, 15 Haziran 1933

³⁰⁹ Yeşil Amasya, 1 Haziran 1933.

³¹⁰ Yeşil Amasya, 1 Haziran 1933.

³¹¹ Yeşil Amasya, 1 Haziran 1933.

difteri aşıları uygulandı. Bu tarihler arasında birinci doz aşı yapılan insan sayısı 58.785 idi.³¹²

1935 yılında Ankara'daki çocuklarda difteri vakaları artış gösterdiği için gazetelerde halkı uyarıcı nitelikte haberlere yer verildi. Ankara Belediyesi, hastalığın yayılmasına engel olmak için iki yaşına kadar olan çocuklara aşı yapılması için kampanya başlattı. Altı yaşından küçük olan çocuklar şehrin dört merkezindeki aşı istasyonlarında aşılanırken, diğerleri ise okullarda aşılandı.³¹³ Aynı yıl İstanbul'da da aşılama yapıldı.³¹⁴

Alınan koruyucu önlemler sayesinde difteri hastalığının yayılması önlenmeye çalışıldı. Özellikle aşılar sayesinde ölüm oranları azalma gösterdi. Çocukların aşılanma oranlarını artırmak için aşı istasyonları kuruldu. Ayrıca serumlarda bu dönemde yaygın olarak kullanıldı. Hastalık teşhis edildikten ne kadar süre önce serum ve diğer tedaviler uygulanırsa hastalığın yayılması da o kadar önlenmiş olurdu.

3- Grip (1933)

Cumhuriyet döneminde görülen ve halk sağlığını ciddi anlamda tehdit eden bir diğer salgın hastalıkta gripti. Amasya'da da 1930'lu yıllarda grip vakalarında artış görülmeye başlandı. “Yeşil Amasya” gazetesi de bu durum karşısında halkı bilinçlendirmek için yoğun mesai harcadı. Örneğin gazetenin 12 Ocak 1933 tarihli nüshasında “Grip Hastalığı” başlığı ile halkı bilinçlendirme çabalarına yeni birisi eklendi.

Grip çoğunlukla “Pfeiffer basili”³¹⁵ denilen mikrop aracılığıyla bulaşır. Bu son derece ciddi bir hastalıktı. Bu mikrop korunmaya ve harekete karşı çok hassastı. Sekiz ya da on beş gün boyunca vücutta etkileri devam ederdi. Hastalığın ilk başlarında nefes borularını, burunu, boğazı ve kanı da etkileyebilirdi. Hastalığın bulaşma yolları ise şöyleydi: “Mikrop hiç şüphe yok ki teneffüs yollarından giriyor. İntikal alelade hasta ile temas neticesinde yahut hasta aksırırken, öksürürken ve lakırdı söylerken bilavasıta etrafına savurup saçtığı tükürük serpintileri ile temastan husule geliyor; nadiren az evvel tevessül etmiş memet ile bil vasıla intikal vaki oluyor.(Çamaşır, kitap oda...)”.³¹⁶

³¹² G. K. Çakır, “Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında ..”, s.222

³¹³ **Ulus**, 21 Şubat 1935

³¹⁴ **Ulus**, 26 Şubat 1935

³¹⁵ Influenzae ilk olarak bir grip salgını sırasında Richard Pfeiffer tarafından 1892 yılında tarif edilmiştir. (https://www.wikiwand.com/tr/Haemophilus_influenzae, Haemophilus influenzae Erişim Tarihi:30.04.2023)

³¹⁶ **Yeşil Amasya**, 12 Ocak 1933

Grip mikrobi çoğunlukla hava yolu ile bulaşmaktaydı. Bunun yanında hasta olan kişinin eşyaları ile temas etmek de hastalık riskini artırmaktaydı. On beş yaşından aşağı olanlar düşkün olanlar ve havasız ortamda bulunanlar bu hastalıktan daha çok etkilenmekteydi. Hastalığa bir kez tutulmuş olmak hastalığın hafif seyretmesini sağlarken birden fazla hastalık geçirmek vücuda zarar vermekteydi. Genellikle hastalığa ilk kez yakalananlar üç, dört gün içinde bu hastalığı atlatabilirdi. Hastalığa yakalananların bir an önce ayrı bir ortamda izole edilmesi gerekiyordu. *“Tecrit erkence yapılmalıdır. Tecrit icraatta çok müşkül olmakla beraber (Hastaların çokluğu, eşkâli, gayri muntazama) olmakla beraber çok haizi ehemmiyettir. Tecridi sıkı ve şümüllü yapmaya çalışılmalıdır. Vahim bir surette musap olanlar her halde sıkı bir surette ve ayrı bir mahalde tecrit edilmelidirler. Bu tecridi hastalığı bulaştıracak olan tükürük ve balgam damlacıklarını uzak mesafelere gitmekten men edecek bir müşil parçası ile ikmal etmelidir”*. Ayrıca hastalık esnasında etrafa yayılan balgam ve tükürüklerin, çamaşırların, hastalığı bulaştırma ihtimali olan her şeyin dikkatlice temizlenmesi önemliydi. Hastalık şifa bulduktan sonra, nakil yapılırken ya da vefattan sonra da aynı titizlik gerekiyordu. Hasta olan kişiye yaklaşanlar hemen tedbir almalıydı. Özellikle el, ağız ve burun temizliğine önem vermeliydiler. Ayrıca gripte maske takmak da çok önemliydi.³¹⁷

Salgınlar esnasında belirtilen tedbirlere riayet edilmesi önemliydi. *“İçtimalar men edilmeli (İçtimalar ne kadar ziyade devam ederse, ne kadar fena havalı, karanlık ve kalabalık dolayısıyla dar mahallerde vaki olursa o kadar tehlikelidir) Umumi arabalara (vagon, tramvay...) binmekten hazfetmeli...”*³¹⁸

Bütün bunların yanında her yemekten önce eller dikkatlice yıkanmalıydı. Gün içinde birçok kez ağız, burun ve boğaz temizlenmeliydi. Soğuk havalardan sakınmak gerekiyordu. Zorunlu olmadıkça tiyatro, sinema, konser, panayır gibi etkinlikler Vilayet Sıhhiye Meclisi'nin kararı ile vali tarafından yasaklanabilirdi. Günlük hayatta kullanılması zorunlu olan postaneler, kıışlalar, liseler ve diğer mektepler ise sıkı kontrol altına alınmaktaydı. Toplu taşıtlar sık sık yıkanmalı ve temizlenmeliydi.³¹⁹

Grip vakalarının çok sık görüldüğü şehirlerde okulların mikroplardan arındırılması için bir süre tatil edilmeleri gerekiyordu. Çocuklar okuldan ziyade okul haricinde de bu hastalığa yakalanma riskini taşıdıkları için gereken süreden fazla uzatılmamalıydı. Köylerde ise özellikle öğrencisi olup okulu olmayan köylerden okulu olan köylere gelen öğrenciler bulunmaktaydı. Henüz grip salgını görülmeyen köylerde de

³¹⁷ Yeşil Amasya, 12 Ocak 1933

³¹⁸ Yeşil Amasya, 12 Ocak 1933

³¹⁹ Yeşil Amasya, 12 Ocak 1933

salgın baş gösterebilirdi. Özellikle havaların soğuk olması salgın riskini daha da artırmaktaydı. Bu süreçte Amasya’da da havalar gittikçe soğumaya başladı. Sıcaklık geceleri -6 ile -10 °C’yi bulmaktaydı. Özellikle Yeşilırmak boyunca soğuk hava etkiliydi. İrmak kenarları buz tutmaya başladı. Soğuklarla beraber Amasya genelinde grip salgını da görüldü hemen hemen her evde en az iki hasta bulunmaktaydı. Neyse ki vakalar hafif geçmekteydi.³²⁰

Gazete 25 Mart 1935 tarihli nüshasında grip salgını nedeniyle ilk ve ortaokulların on iki gün tatil edildiğini okuyucularına bildirdi. Sinema, tiyatro gibi genel toplanma alanları da kapatıldı.³²¹

Grip salgınından ötürü ölümlerde yaşanmaktaydı. Gazetede grip nedeniyle Amasya’da yaşanan ölümlere de değindi. Vilayet Umumi Meclis azasından Memduh Topçu’nun annesi, Zara Nahiyesi Müdürü’nün annesi ve Hafız Sami’nin annesi grip ve zatürre nedeniyle hayatlarını kaybetmişlerdi. Ayrıca Vilayet Defterdarı Rıza ve Vilayet Mal Müdürü Nefi Bey de gripten hastanede yatmaktaydı.³²²

4- Boğmaca (1933)

Ülke genelinde diğer salgın hastalıklar da etkisini sürdürmekteydi. “*Yeşil Amasya*” gazetesi de alınacak tedbirlerle ilgili halkı bilinçlendirmeye devam etmekteydi. Gazete 8 Haziran 1933 tarihli nüshasında “*Boğmaca Öksürüğü*” başlığına yer verdi. Bu yazı da Dr. Hüseyin İbrahim Bey tarafından kaleme alındı. Gazeteler bu dönemde şüphesiz ki halkı salgın hastalıklara karşı bilgilendirme noktasında aktif rol üstlenmeye devam etmekteydi.³²³

Bu hastalık en çok çocuklarda görülmekteydi. Uzun süre devam eden bu hastalığın kendine has bir mikrobu vardı. Hastalık insandan insana geçerdi. Hastalığın bulaşmasında en önemli vasıta tükürüktü. Mikrobu kapalı kişi de hastalık belirtileri iki ile on iki gün arasında kendini göstermeye başladırı. İlk belirtiler; burun nezlesi, ses kısıklığı ve özellikle geceleri başlayan kuru öksürüktür. Akşamları ateş yükselir sabahları düşerdi. Hastalığın ilk evresi sekiz ile on beş gün arasında devam ederdi. Bundan sonra öksürük nöbetleri şiddetlenir ve hastalığın kolayca tanınmasına neden olurdu. Bu öksürük nöbetleri arka arkaya devam ederdi. Öksürük esnasında kişi boğulacak gibi olurdu.³²⁴

³²⁰ *Yeşil Amasya*, 12 Ocak 1933

³²¹ *Yeşil Amasya*, 25 Mart 1935

³²² *Yeşil Amasya*, 8 Nisan 1935

³²³ *Yeşil Amasya*, 8 Haziran 1933

³²⁴ *Yeşil Amasya*, 8 Haziran 1933

*“Nöbet esnasında çocuğun yüziine kan hücum eder, yüzü kızarır dudakları morumturak bir renk alır. Boynundaki siyah kan damarları şişer. Nöbet nihayetinde kusar ve yapışkan balgam çıkar. Bazen öksürüğün şiddeti ile boğazında yer alan ince damarlardan çıkan kan balgama karışır ve bazen burundan kan gelir. Çocuklar nöbetin geleceğini hissederler. Bir kaç saniye sonra nöbet bütün şiddetiyle gelir. Çocuk nöbetin tesiri altında sarsılır ve ıstırap içindedir...”*³²⁵

Nöbetten sonra her şey biterdi. Ancak çocuk çok yorgun ve yüzü şiş olurdu. Nöbet aralarında çocuk neşeyle oynar ve yemek yerdı. Nöbetlerin sayısı hastalığın şiddetine ve ne kadar önce olup olmadığına göre değişirdi. Hafif olan vakalarda yirmi dört saatte dört, beş nöbet olurdu. Ağır olan vakalarda ise günde on beş, yirmi nöbet görülürdü. Hastalığın dördüncü, beşinci haftaları nöbetlerin en sık yaşandığı haftalardı. Hastalar bu süreçte zayıflar ve solardı. Hastalık başlangıcının altıncı ve sekizinci haftalarında nöbet adedi azalır. Eski şiddetini kaybetmeye başlardı. Hastalığın genel tablosu bundan ibaretti. Eğer araya başka hastalıklar girerse hastalığın sonuçları vücudu olumsuz yönde etkilerdi.³²⁶

Çocukları bu hastalıktan korumak oldukça zordu. Hastalığın bulaşma döneminde genellikle soğuk algınlığı sanılması, kişilerin tecrit edilmesini zorlaştırmaktaydı. Bu nedenle salgın zamanlarında hastalık belirtileri görülmeye başladığında çocuk, kardeşlerinden ayrı bir odaya alınmalıydı. Ayrıca hasta çocuk eğitim çağındaysa hastalığın yayılmasını önlemek için okula gönderilmemeliydi. Bir okulda boğmaca vakası görülmeye başladığında öncelikle daha önce bu hastalığı geçirmemiş olanlar koruma altına alınmalıydı. Bunları üç hafta boyunca takip etmek ve okula göndermemek gerekirdi. Bu müddet zarfında öksürmeyen çocuklar okula devam edebilirdi. Bu şekilde salgının önüne de geçilmiş olurdu.³²⁷

5- Kabakulak (1933)

“Yeşil Amasya” Gazetesi salgın hastalıklarla ilgili bilgileri okurları ile paylaşmaya devam ediyordu. Çocuklardan ziyade büyükler için tehlike oluşturan Kabakulak Hastalığına da okurların dikkatini çekmekten geri kalmadı. Gazete 4 Mayıs 1933 tarihli nüshasında *“Kabakulak”* başlığına yer verdi.

Kulakların önünde ve altında bir şiş ile ve aynı zamanda hafif ateşle görülen bir hastalıktı. İnsandan insana çok kolay bulaşabilen bir hastalıktı. Bulaştıktan on altı ile yirmi iki gün sonra belirtileri görülmeye başlanıyordu. Kulak çevresinde oluşan şiş bazen

³²⁵ *Yeşil Amasya*, 8 Haziran 1933

³²⁶ *Yeşil Amasya*, 8 Haziran 1933

³²⁷ *Yeşil Amasya*, 8 Haziran 1933

çok hafif olur ve görünmezdi. Bazen bir taraflı bazen de iki taraflı şişlik görülürdü. Kabakulak ergenlik dönemine gelmeyen çocuklarda tehlikesiz seyrederdi. Bunun için diğer salgın hastalıklardan farklı olarak okulları tatil etmeye lüzum görülmezdi. Yalnız hasta olan çocuğun yirmi gün boyunca okula gelmesine izin verilmezdi.³²⁸

Bu hastalık ileri yaşlarda hastalığa yakalananlar açısından oldukça tehlikeliydi. Kadın ve erkeklere büyük zararlar verebilirdi. Bu nedenle hasta olan çocuğun tecrit edilmesi gerekirdi. Hastalığın tedavi sürecine gelindiğinde “*Şişen mahalline sıcak zeytinyağı sürülerek yumuşatılır. Ve üzerine pamuk kapatılarak sarılırdı. İyotlu merhemler de kullanılır. Ağız sık sık gargara yapılırdı*”.³²⁹ Bu sayede hastalık tehdidini oluşturan mikropların etkisi azaltılırdı. Hastalığın kısa bir süre de atlatılması sağlanırdı.

6- Çocuk Sağlığı (1933)

Cumhuriyet’in ilk yıllarında çocukların yetersiz beslenmesi çocuk ölüm oranlarını artıran en önemli sebepti. 29 Ekim 1923’ten 1933’e kadar çocuk sağlığına ilişkin tüm sorunlar siyasi iradenin gündeminde öncelikli olarak yer aldı.³³⁰

“*Yeşil Amasya*” Gazetesi de çocuk sağlığının korunması adına sağlık haberlerine sıklıkla yer verdi. Dr. Hüseyin İbrahim Bey bu konuda da halkı bilgilendirmeye devam etti. Gazetenin 19 Ocak 1933 tarihli nüshasında “*Süt Çocuklarının Beslenmesi*” adlı yazı dikkat çekiciydi.³³¹

Süt çocuklarının beslenmesine çok dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmekteydi. Çocuk gıdasına gereken önem verilmediğinde kolera, yeşil ishal gibi hastalıklar çocuk ölümlerine yol açmaktaydı. Bilgisizlik yüzünden pek çok aile çocuğunu kaybetmekteydi. Sonrasında ise kederli aileleri teskin etmeye “*hiçbir söz*” yetmiyordu. Genç anneleri çocuk beslenmesi, çocuk sağlığı gibi konularda bilinçlendirmek gerekiyordu.³³²

Uygar dünyada çocuk ölümlerinin önüne geçmek için çocuk bakım evleri, süt mahalleleri, seyyar hemşirelikler gibi birçok uygulama bulunmaktaydı. Bu vasıtalar aracılığı ile annelere çocuk sağlığı ve beslenmesi konularında bilgilendirmeler yapılıyordu. Böylece çocuk ölüm oranları da düşmekteydi.³³³ Gazete de paylaşılan yazılarda da amaç genç annelere ihtiyaç duyulan konularda gerekli bilgilendirmede bulunmaktı:

³²⁸ *Yeşil Amasya*, 4 Mayıs 1933

³²⁹ *Yeşil Amasya*, 4 Mayıs 1933

³³⁰ Makbule Sarıkaya , “*Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde Çocuk Sağlığı Meselesi*”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V/9, (2009), s. 151-164.

³³¹ *Yeşil Amasya*, 19 Ocak 1933

³³² *Yeşil Amasya*, 19 Ocak 1933

³³³ *Yeşil Amasya*, 19 Ocak 1933

*“İlk yaşındaki çocuklar için en iyi gıdanın anne sütü olduğuna hiç şüphe yoktur. Anne çocuğuna en iyi gıdayı vermekle aynı zamanda kendi sıhhatine de hizmet etmiş oluyor... Vaziyeti maliyeleri müsait olan sınıfa mensup genç kadınlar çocuklarını emzirmekle sıhhat ve güzelliklerini kaybedeceklerini zannederler. Bunun ne kadar yanlış ve telakki bir masaldan ibaret olduğu bugün tecrübelerle sabit olmuştur.”*³³⁴

Yazının devamında ise çocuğunu emziren annelerin sanıldığıının aksine sağlıklarına kavuştukları ifade edildi. Vücut ve beden temizliğine özen gösteren annelerin sıhhi durumlarında hiçbir sorun olmayacağı vurgulandı. Annenin çocuğunu emzirmesi hem kendisi için hem de çocuğu için çok gerekliydi. Emziren annelerin emzirme sürecinde hususi bir gıdaya ihtiyaçlarının olmadığı da belirtildi. Bu süreçte annelerin süte kokusu geçecek kadar ağır olan sucuk, pastırma, alkol, sigara gibi ürünlerden uzak durmaları da vurgulandı. Emziren kadınların önceki beslenme düzenlerine nazaran daha sık beslenmeliydi. Annenin bu emzirme sürecinde hazmedilmesi zor gıdalardan uzak durması gerekiyordu. Aksi halde çocuk huzursuz olacaktı.³³⁵

Çocuğun iyi emmesi kuvvetine ve sıhhatine bağlıdır. İyin emen çocukların annelerinin sütü de artar. Ayrıca yorgunluk, uykusuzluk ve stres de anne sütünü etkilemekteydi. Bunun için emziren anneler genel durumlarına dikkat etmeliydi.³³⁶

Sekiz aylık olan çocuk çoğunlukla memeden kesilirdi. Anne sütünün hazmedilmediği veya kabızlığa yol açtığı durumlarda beşinci veya altıncı aylarda da süttten kesilme durumları yaşanabiliyordu. Bu durumda sebze suyu ile yapılmış bulamaçlar çocuğa verilmeliydi. Ama bu durum ifade edilen aylar içindi. Öncesinde çocuğa anne sütünden başka besin verilmemeliydi.³³⁷

Dr. Hüseyin İbrahim Bey bir yaşını doldurmuş çocukların nasıl beslenmesi gerektiği konusunda da aydınlatıcı bilgileri kamuoyu ile paylaştı:³³⁸ Bir yaşındın sonra çocukların beslenmesinde patates ezmesinin üzerinde duruldu. Özellikle sütle yapılan patates ezmesinin çocuk için bu dönemde en uygun gıda olduğu belirtildi. Patatesin diğer gıdalara göre sindirimi daha kolaydı. Et ve et ürünlerinin sindirimi daha zor olduğu için ilk dönemlerde çok kullanılmamalıydı. Mercimek, Fasulye ve nohut ise bol miktarda fosfor içermesi nedeniyle kemikler için önemliydi. Kestane yulaf arpa gibi ürünlerin ya unları ya da ezme şeklindeki haliyle kullanılması gerekliydi. Küçük yaştaki çocuklara çok

³³⁴ Yeşil Amasya, 19 Ocak 1933

³³⁵ Yeşil Amasya, 19 Ocak 1933

³³⁶ Yeşil Amasya, 19 Ocak 1933

³³⁷ Yeşil Amasya, 23 Şubat 1933

³³⁸ Yeşil Amasya, 23 Mart 1933

yağlı etler ve tereyağının fazla miktarda verilmesi hazımsızlığa yol açabilirdi. Daha büyük çocuklarda ise bu gıdalar kullanılabilirdi.³³⁹

Şeker ve şekerli maddelere gelindiğinde ise şekerin hazminin daha kolay olduğu ancak çocukların işlenmiş şekerlerden uzak tutulması gerektiği belirtildi. Ağda haline getirilen şekerlerin içindeki gıda boyaları çocuklar için zararlıydı. Çocukları bu gibi şekerli gıdalara alıştırmamak gerekti. İki öğün arasında çocuğa şekerli gıdalar vermek yerine sütlü pirinç ve irmik tatlıları ile çocuğu beslemek daha faydalıydı. Çikolata besleyici olmakla beraber çok yendiğinde kabız yapardı. Hamurlu katı pastaları da çocuklara yedirmekten kaçınılmalıydı. Çocuk beslenmesinde ekmek de önemliydi Katı gıdalar verilmeye başladığında özellikle et suyunun içine ekmek doğrayarak çocuğu beslemek çok faydalıydı. Sucuk, pastırma, tuzlama, midye gibi gıdalar beş yaşına kadar çocuğa verilmemeliydi.³⁴⁰

7- “Yeşil Amasya” Gazetesi’nde Sağlıkla İlgili Diğer Konular (1934-1937)

Gazete de sağlık konusunda da uzmanlarının görüşlerini temel alan pek çok yazı yayımlandı. Bunlardan birisi “Yiyeceği İçeceği Sindirmeye Çalışmak”, başlığını taşıyordu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Profesörü Dr. Kemal Cenap Bey’in açıklamaları ilgi çekici benzetmelerle doluydu. Halkın anlayabileceği bir lisanla yazı hazırlanmıştı: “Gerek kafası gerek kolları ve bacakları ile çalışan bir adamın vücudu, ocağında kömür yakılarak işletilen bir fabrikaya benzer... Kömürü olmayan fabrikadan verim alamadığınız gibi işçiye de kömür verilmezse ondan verim beklemeye hakkımız olmaz. Bu kömür yiyecek ve içeceklerimizde bulunur”. İnsan vücudu işletilen bir fabrikaya benzetilmekteydi. Fabrikanın çalışması için nasıl kömür gerekliyse, insan vücudunun işlevi için de yiyecek ve içeceklere ihtiyaç vardı. Yazının devamında ise İnsan vücudu için gerekli olan besinler yer almaktaydı. Bunlar arasında et, süt, balık, yumurta, peynir, pekmez ve fasulye vardı. Bunlar vücudun onarılması ve yapısı için gerekliydi. Ayrıca Vücut fabrikaya benzetildiğinden fabrika için kömür ne kadar gerekliyse yağ, şeker nişasta da insan vücudu için fabrika kömürü gibiydi. Vitaminler ise insan sağlığı için çok gerekliydi. Onlardan mahrum kalan insanlarda önemli hastalıklar görülürdü. Bu hastalıklara “Vitaminsizlik Hastalıkları” denildiğine değinilmekteydi.³⁴¹

İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Operatör Dr. Burhanettin Bey tarafından gazetenin 28 Haziran 1934 tarihli nüshasında “Kan Vericiler” başlıklı bir yazı

³³⁹ Yeşil Amasya, 23 Mart 1933

³⁴⁰ Yeşil Amasya, 23 Mart 1933

³⁴¹ Yeşil Amasya, 10 Mayıs 1934

yayımlandı. Halkın kan verme konusunda çok da bilinçli olmadığı ifade edilmekteydi. Kana ihtiyacı olan hastalara bazen kendi yakınları bile kan vermekten çekinmekteydi. Bazı ülkelerde gönüllü kan vericilerin sayısının fazla olduğu, Türkiye’de de kan verme noktasında kişi sayısının artmasının arzulandığı ifade edilmekteydi. Kan verilirken *“Vericinin kanının alıcının kanına uygun olması lazımdır. Bunu anlamak için ise her ikisinin parmaklarından birer damla kanın mikroskopla muayene edilmesi kifayet eder”* açıklamasına yer verilmekteydi. Yazının devamında *“Kanımızı ölüm pençesinde inleyen hastalara seve seve vermekten çekinmemeliyiz”* denilerek insanlar kan bağışına teşvik edilmekteydi.³⁴²

“Yeşil Amasya” Gazetesinin 12 Temmuz 1934 tarihli nüshasında fizik tedavinin önemi üzerinde durulmaktadır. Türkiye’de o dönemde henüz kurumsallaşmamışken bu yeni tedavi yöntemi hakkında Amasya’da bir yazının yayımlanması oldukça dikkat çekiciydi. Yazının başlığı *“Fizikoterapi”* idi. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizikoterapi Doçenti Dr. Osman Cevdet Bey tarafından kaleme alınan bu yazıda İnsan vücudundaki eksikliklere veya ihtiyaçlara göre hareket tedavisi uygulandığından bahsedilmekteydi. Ayrıca hastanın ihtiyacına göre kaplıcalardaki şifalı sulardan da tedavide faydalanılmaktaydı. Fizik tedaviye ihtiyaç duyulan hastalıklarda uygulanan yöntemler genel olarak *“Fizikoterapi”* olarak adlandırılmaktaydı. İnsan vücudunun işlevini tam olarak yerine getirebilmesi için vücudun uyum içinde çalışması gerekliydi.³⁴³

Bununla birlikte gazetede güneşten faydalanmak amacıyla vücudun tamamı ya da belirli bir bölümünü güneş ışınlarına tutmak anlamına gelen ve o dönemde *“güneş banyosu”* olarak isimlendirilen yöntemle mesafeli durulması gerektiği de okurlara yapılan uyarılar arasındaydı. Gazetenin 23 Ağustos 1934 tarihli nüshasında *“Lüzumsuz Güneş Banyosunun Felaketleri”* başlığı bu konu ile ilgiliydi. İstanbul Üniversitesi Doçentlerinden Dr. A. Süheyl Bey tarafından kaleme alınan yazının bir kısmında; *“Bizim memleketimizde güneş banyoları mektepliler ve genç kızlar arasında adeta moda hükmünü almıştır. Kendi bünyelerinin mukavemet derecelerini bilmeden atıldıkları bu tehlike bazen fena neticeler vermektedir. Güneş banyosu diye bir usulü sıhhi vardır. Fakat bunun ilk çıktığı zamanlardaki genişliği kalmamıştır... Şimdiye kadar güneş banyosu yüzünden görülen felaketler pek çoktur. Görülen en büyük felaketlerden biri de böyle usulsüz güneş banyoları yapıldıktan sonra akciğer vereminin başlamasıdır”* denilerek o günün bakış açısıyla güneş ışının verdiği zararlara karşı bilgilendirmede bulunulmuştur.³⁴⁴

³⁴² *Yeşil Amasya*, 28 Haziran 1934

³⁴³ *Yeşil Amasya*, 12 Temmuz 1934

³⁴⁴ *Yeşil Amasya*, 23 Ağustos 1934

“Yeşil Amasya” Gazetesi’nin 12 Temmuz 1937 tarihli nüshasında ise hasta davranışları üzerinde durulmaktaydı. Özellikle korku ve utanmanın hastalığın teşhisinde ve tedavisinde ortaya çıkardığı engellerin aşılması için nelerin yapılması gerektiği tartışılıyordu. Yazının başlığı “*Hastalık Terbiyesi*” idi. Yazının içeriğinde şunlardan bahsedilmekteydi: “*Hastalık terbiyesinde en önemli şeyin hastanın sahip olduğu hastalığın iyileşeceğine inanması olarak görülmekteydi. Hastalık terbiyesinin bir yönü de utanmaydı. ‘Utanma korku ile el ele verir halk arasında hastalıkların yayılmasına ve ilerlemesine büyük yol açar. Kısa bir düşünce ile bazı kişiler bazı hastalıklardan verem gibi frengi gibi utanırlar, doktora başvurmazlar’.* İşte hastalık terbiyesinin zaafında korku ve utanma vardır. Hastalık korkulacak ya da utanılacak bir şey değildir. Tedaviye inanmak ve tedavi olmak en iyi yoldur”³⁴⁵.

Gazetenin sağlık köşesinde okurları bilgilendirmek amacıyla yazıları yayımlanan uzmanlar arasında Dr Hüseyin İbrahim,³⁴⁶ Belediye Doktoru Refet,³⁴⁷ İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Profesörü Dr. Kemal Cenap³⁴⁸ İstanbul Üniversitesi Umumi Fizyoloji Enstitüsü Direktörü Profesör Dr. V.Vinterstein,³⁴⁹ İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizikoterapi Doçenti Dr. Osman Cevdet³⁵⁰ beyler bulunmaktaydı.

8- Verem (1937)

Cumhuriyet döneminde toplum sağlığını tehdit eden hastalıklardan biri verem hastalığıydı. “Yeşil Amasya” Gazetesi’nin 14 Ağustos 1937 tarihli nüshasında “Verem ve Toz” başlığına yer verilmişti. Yapılan bilgilendirmede ise şu ifadeler yazının kaleme alındığı dönemin bakış açısını yansıtmaları açısından dikkat çekiciydi: İnsan hayatı türlü türlü düşmanların hücumuna karşı tehdit altındaydı. Düşmanların en kötüsü gizli olanıdır. Hastalığa yol açan mikroplarda tıpkı gizli bir düşman gibiydi. Verem de bu dönemde mikroplar aracılığıyla toplumu tehdit eden önemli hastalıkların başında gelmekteydi. Verem sosyete hastalığı olarak da bilinmekte ve insana en çok zarar veren sağlık sorunlarının başında gelmekteydi. Hastalık sadece Türkiye’de değil dünyada da her yıl birçok kişinin yaşamını yitirmesine yol açmaktaydı. En çok kurban verilen yerler de sağlık noktasında en çok geri kalan ülkelerdi. Verem kendini hiç belli etmeden ilerleyen bir hastalıktı.³⁵¹

³⁴⁵ Yeşil Amasya, 12 Temmuz 1937

³⁴⁶ Yeşil Amasya, 19 Ocak 1933

³⁴⁷ Yeşil Amasya, 13 Temmuz 1933

³⁴⁸ Yeşil Amasya, 17 Mayıs 1934

³⁴⁹ Yeşil Amasya, 31 Mayıs 1934

³⁵⁰ Yeşil Amasya, 12 Temmuz 1934

³⁵¹ Yeşil Amasya, 14 Ağustos 1937

*“Bu zalim ve gaddar hastalık sinsidir de. Öyle kolaylıkla aramıza içimize girer ki. Bir akciğer veremlisinin bir balgamında iki bin mikrop bulunur. Yani bundan yüz kişi ferah ferah verem olur. Bunun için balgamdan çok korkmalıdır. Bir veremlinin hiç düşünmeden şuraya buraya atıverdiği orada kurur, ezilir ve toz olur. Toprağa karışır. Bir rüzgârla veya temizlik diye yapılan kuru kuru süpürme ile havaya kalkar. Yenilecek içilecek şeylere konar. Pişmeden ve yıkanmadan yenen şeyler veremi böylece insanlara kolayca nakil eder. Fazla olarak her yıkama her kaynatma hastalığın geçmesine engel olmaz. Kaynatmak mikrobu öldürse bile mikrobun zehrini öldürmezdi”.*³⁵²

Bu durumlarda kaynatılan her şeyi sağlıklı olarak değerlendirmek doğru olmazdı. Bu durumda olan mikroptan mümkün olduğunca uzak durmak en doğru hareket tarzıydı. Fırındaki ekmek, aşçıda kebab, kahvede çay, yiyecek ve içecekler kısaca pek çok şey şüpheli ve korku duyulacak maddelerdi. Verem en çok ağız yoluyla bulaşan bir hastalıktı. Bu oran hava yolu ile bulaşmadan çok daha fazlaydı. Toz ve toprak bu hastalık açısından “top ve tüfekten” daha tehlikeliydi. Silah gözle görüldüğü için ondan sakınmak daha kolaydı.³⁵³

Veremin hızla bulaşmasını engellemek için alınması gereken önlemler vardı. Yerlere tükürülmemeli ve tükürenler uyarılmalıydı. Yiyecekler bol su ile yıkanmadan pişirilmemeliydi. Günlük hayatta evde yolda fırında tozlanacak yiyecek ve içecekler çok iyi korunmalıydı. Evler süpürülürken tozların yükselip eşyalara, insanlara bulaşmaması için mutlaka yerler su ile ıslatılmalıydı. El, yüz, ağız ve burun düzenli olarak yıkanmalı, yazın sıklıkla banyo yapılmalıydı.³⁵⁴

Halk doktorları tarafından kaleme alınan yazılarda ilk olarak hastalığı ortaya çıkaran mikrop ele alındı. Verem mikrobunun hangi yollara bulaştığı üzerinde duruldu. Halkın mikroplardan korunması için alması gereken tedbirler önemle ifade edildi.³⁵⁵ Halk sağlığının korunması için belirtilen önlemlere riayet edilmesi son derece önemliydi.

B-AMASYA’DA SPORUN KURUMSALLAŞMASI VE YAPILAN ETKİNLİKLER İLE İLGİLİ “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDEKİ HABERLER (1933-1937)

Cumhuriyetin ilk yıllarında beden eğitimi ve spora verilen önem daha da belirgin bir hale geldi. Devlet beden eğitimi ve spor alanına doğrudan müdahale etmeye başladı. Atatürk, henüz kurulma aşamasından başlamak üzere, Cumhuriyet Türkiye’sinde beden

³⁵² Yeşil Amasya, 14 Ağustos 1937

³⁵³ Yeşil Amasya, 14 Ağustos 1937

³⁵⁴ Yeşil Amasya, 14 Ağustos 1937

³⁵⁵ Yeşil Amasya, 14 Ağustos 1937

eğitimi ve spora gerekli önemi verdi. Ülkede izlenecek siyasetin ana unsurlarından bir tanesinin de beden terbiyesi olduğunun altı çizildi. Beden terbiyesini diğer bilim dalları ile sanat ve ahlak eğitimleri ile birlikte ele almak gerekir.³⁵⁶

Türkiye’de Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Dönemi’nde (1922-1936) bir ilk yaşandı. Ülke olarak uluslararası sportif yarışmalara katılım sağlandı. Türkiye Spor Kurumu Dönemi’nde (1936-1938) sportif faaliyetler CHP’nin bir alt kuruluşu oldu. 1946 sonrası Gençlik ve Spor Bakanlığı Dönemi başladı.³⁵⁷

Amasya’da Cumhuriyet döneminde spor faaliyetlerinin sistemli şekilde yürütülmesi için spor idare heyeti kuruldu. Gazete bu haberi 5 Ekim 1933’te yayımlanan nüshasında “*Amasya Spor İdari Heyeti Teşekkül Etti*” başlığı ile okuyucularına duyurdu. Pazartesi günü akşamı kendilerine tahsis edilen eski inhisar idaresi binasında toplanan gençler idare heyetini seçtiler. “*Reis: Orta Mektep Müdürü Doğan Bey, İkinci Reis: Zara Müdürü Celal Bey, Umum-ı Kâtip: Milli emlak baş memuru: Memduh Bey, Muhasip: Plevne muallimi Ziya Bey, Veznedar: Topçu zade Osman Bey, İdare Memuru: Kunduracı Yakup Bey, Aza: Tuhafiyeci Osman Bey, Umumi Kaptan: Arif Bey’dir*”.³⁵⁸ Kendileri tebrik edilerek görevlerinde başarılar dilendi. Oluşturulan Spor İdare Heyeti Amasya’daki tüm spor etkinliklerinin düzenlenmesi ve yürütülmesinde birinci derecede sorumluydu.

1923 yılında Türkiye’de 14 spor kulübü var iken CHP’nin maddi destekleriyle 1933’te 230, 1938’de ise 442 spor kulübü kuruldu. Bunlardan ikisi de Amasya da bulunmaktaydı. Bu kulüplerden birisi “*Turan Spor*” diğeri de “*Amasya Spor*” idi.³⁵⁹

“*Yeşil Amasya*” Gazetesinin 23 Kasım 1933 tarihli nüshasında Bir süredir herhangi bir etkinliği olmayan Amasya Spor’un yeniden faaliyetlerine başladı. Turan Spor’un ise kuruluşunun sekizinci yılı şerefine bir çay daveti düzenleyeceği haberi okurları ile paylaşıldı: “*Ziyafette bütün Erkan-ı Memurin ve askeriye ve mümtaz zevatla sporcular bulunmuştur. Hazırlanan program mucibince sporcular İstiklal Marşı ve Cumhuriyet Onuncu Yıl Marşı’nı söyledikten sonra Turan Kulübü’nün yeni reisi yüzbaşılıktan mütekait Hüseyin Bey davetlilere Turan Kulübü namına davete icabetlerinden dolayı beyanı teşekkürle kısa bir nutuk söylemiştir*”.³⁶⁰

Konuşmasında ağırlıklı olarak sporun faydalarına değinecekti. Ayrıca bu etkinlik esnasında “*musiki evinin*” saz ekibi tarafından konser verildi. Şarkılar söylendi. Davetlilere çay ve bisküvi ikram edildi. Kulüp marşı okunarak sportif gösteriler yapıldı.

³⁵⁶ M. Öznülür, **Samsun Vilayet Gazetesi’nin...**, s.100.

³⁵⁷ Efkan Canşen, “*Türkiye Cumhuriyetinin Spor Politikaları*”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XVII/1, (Haziran-2015), s.37.

³⁵⁸ **Yeşil Amasya**, 5 Ekim 1933

³⁵⁹ **Yeşil Amasya**, 23 Kasım 1933

³⁶⁰ **Yeşil Amasya**, 23 Kasım 1933

Boks müsabakası düzenlendi. Bunun ardından Yusuf Efendi tarafından kısa bir illüzyon gösterisi ile bir perdelik komedi oyunu sahnelendi.³⁶¹

1935 yılında Halkevi bünyesinde bir spor kulübünün daha faaliyet gösterdiğini gazetede ki haberlerden anlıyoruz. 20 Mayıs 1935 tarihli nüshada Amasya’da futbolun daha da gelişmesi amacı ile Halkevinde faaliyet gösteren “*Halk Spor*” ile Turan Spor kulübünün birleştiğini okuyucularına duyurmaktaydı. Turan Spor Kulübü’nün forması altında bu birleşim gerçekleşmişti. Kulübün yeni ismi “*Halk Turan Spor*” Kulübü oldu. 18 Mayıs Cumartesi günü Halkevinde yapılan toplantıda “*Bay Doğan, Bay Arif, Bay Ahmet Rahtuvan, Bay Hüseyin, Bay Ahmet,*” arısından Bay Hüseyin kulübün başkanlığına seçilmişti.³⁶²

Amasya’da zaman zaman spor etkinlikleri düzenlenmekteydi. Halkevi’nin bir görevi de buydu. Yapılan etkinlikler kapsamında gazete Çorum Halkevi sporcuları ile Amasya Turan Spor arasında yapılacak olan spor müsabakasına değindi. “*Yeşil Amasya*” gazetesinin 20 Mayıs 1935 tarihli nüshasında *Çorum Halkevi Sporcuları İle Temsil Heyeti Şehrimizde*” başlığına yer verildi.³⁶³

Çorum Halkevi sporcuları ve hem futbol maçı hem de temsil münasebetiyle 10 Mayıs Perşembe günü Amasya’ya geldi. Cuma günü Hacılar meydanında Çorum Halkevi sporcuları ile Turan Spor arasında saat 16.00 da bir futbol müsabakası yapıldı. Akşam saatlerinde Amasya Halkevinde sporcular için bir çay daveti verildi. Böylece Çorum ve Amasya sporcuları arasında daha samimi bir ortam oluştu. Konuşmalar yapıldı. Çorum Temsil Heyeti Yaylı Çalgılar Grubunun katılımı ile Onuncu Yıl Marşı okundu. Bu etkinlik coşkulu bir şekilde sonlandı.³⁶⁴

Gazetenin 20 Haziran 1935 tarihli nüshasında Turhal Spor futbolcuları ile Amasya Halk Turan spor arasında yapılan futbol maçı haberleştirilmişti. Bu müsabakada Turhal Spor dört gol atarken Amasyalıları iki gol atabilmişti. Böylece maç Turhal Spor’un galibiyeti ile sonuçlanmıştı.³⁶⁵

“*Yeşil Amasya*” Gazetesi spor karşılaşmaları ile ilgili haberleri paylaşmaya devam etmekteydi. 14 Mayıs 1936 tarihli nüshada Amasyalı gençlerle Merzifonlu gençler arasında gerçekleşen futbol maçından bahsedilmekteydi. Seyirciler arasında yaşanan tartışmalar bazı gerginliklere neden olmuştu. Maç esnasında hakemin bazı kararları

³⁶¹ *Yeşil Amasya*, 23 Kasım 1933

³⁶² *Yeşil Amasya*, 20 Mayıs 1935

³⁶³ *Yeşil Amasya*, 20 Mayıs 1935

³⁶⁴ *Yeşil Amasya*, 20 Mayıs 1935

³⁶⁵ *Yeşil Amasya*, 20 Haziran 1935

seyircilerin tepkisine de yol açtı. Yapılması gereken olası olayları önlemek ve halkı spor kültürüne alıştırmak olduğu da vurgulandı.³⁶⁶

Gazete 26 Mart 1936 tarihli nüshasında “*Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı*”³⁶⁷ tarafından Amasya İttifakı’nın resmen kurulduğu bilgisini okuyucuları ile paylaştı. 19 Mart Perşembe günü toplanan kongrede futbol, güreş ve atletizm branşlarını idare etmek üzere Merkez Heyeti ile alt branşları yönetecek kurulları oluşturmak üzere seçimle işbaşına gelenleri kamuoyuna duyurdu. Merkez Heyeti Birinci Başkanı: “*Doktor Selahaddin Akel, Mutemet: Nafia Fen Memuru Mustafa Ölçer, İkinci Başkan: Memduh Beçan, Genel Sekreter: İrfan Koçak, Muhasip: Orta Okul Beden Terbiyesi Öğretmeni Arif Öner*”di.³⁶⁸

Futbol Heyeti’ne Başkan: *Doktor Selahaddin Akel, sekreter: Nafia Fen Memuru Mustafa Ölçer, Mutemet: Araba imalathanesinden Mehmet Emin*”; Atletizm Heyeti Başkanı: “*Ortaokul Öğretmeni Arif Öner, sekreter: Sofa Akkuş Öğretmen, Mutemet: Kunduracı Yakup*”; Güreş Heyeti Başkanı: “*Sabit Öğretmen, Sekreter: Ortaokul öğretmeni Kemal, Mutemet: Mecit Öğretmen*” seçildi.³⁶⁹

“*Yeşil Amasya*” Gazetesi’nin 31 Temmuz 1937 tarihli nüshasında futbola gösterilen ilgiye dair değerlendirmede bulunuluyordu. Özellikle 1937 yılında halk arasında en çok rağbet gören spor dalı futboldu. Gençler adeta fanatıklık boyutunda futbola bağımlıydı. Bu durum yetişkinler arasında da oldukça yaygındı. Hatta çocuk ilkokula başladığı dönemde dersleri iyi olursa vaat edilen yegâne şey “*futbol topuydu*”. Hareketsizlik bir hastalıktı. Hareketli yaşam ise beden sağlığı ve büyüme çağındaki çocukların bedensel gelişimi açısından önemliydi. Ancak futbol herkes için uygun bir

³⁶⁶ *Yeşil Amasya*, 14 Mayıs 1936

³⁶⁷ “22 Mayıs 1922 tarihinde Türk İdman Cemiyetleri İttifakı resmen kuruldu ve Ali Sami (Yen) Bey başkanlık görevine seçildi. Cemiyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra futbol, güreş ve atletizm federasyonlarının kuruluş süreçleri tamamlandı. 1920’lerin sonlarına gelindiğinde Cumhuriyet Halk Fırkası yönetimi, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ile arasında ilgi ve bağları daha sıkı tutmak ve İttifak ile Fırka arasında bir düzen sağlamak adına çeşitli girişimlerde bulundu. O günlerde TİCİ’nin V. Kongresi 2 Ocak 1931 tarihinde Ankara’da Halk Fırkası toplantı salonunda gerçekleştirildi. Kongrede federasyon sayılarında değişikliğe gidildi. Hokey, boks ve tenis federasyonları kaldırıldı. Bu sporların, yapıldıkları bölge idman heyetlerinde tatbik edilmesi karar altına alındı. Futbol, eskrim, denizcilik, güreş ve atletizm federasyonları faaliyetlerine devam ederken; binicilik, kızakçılık, dalgıçlık, uçuculuk ve atıcılık gibi spor dallarının, Ordu Sporları Federasyonu ismi altında bir araya getirilmesine yönelik karar alındı. Kongrede Ali Rana (Tarhan) Bey Genel Heyeti Başkanlığı görevine seçildi. 20 Haziran 1932 tarihinde VI. Kongresini, 25 Ekim 1933 tarihinde VII. Kongresini gerçekleştiren TİCİ’nin, 13 Nisan 1936 yılında toplanan VIII. Kongresinde “Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı” ismi, “Türk Spor Kurumu” olarak değiştirildi”. (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-idman-cemiyetleri-turk-spor-kurumu/E.T:14.03.2024>)

³⁶⁸ *Yeşil Amasya*, 26 Mart 1936

³⁶⁹ *Yeşil Amasya*, 26 Mart 1936

spor değildi. Kişinin beden sağlığı yerinde değilse kalp ya da ciğerlerinde bir sorun varsa futbol oynaması sağlığını tehdit ederdi.³⁷⁰

“Yeşil Amasya” Gazetesi’nin sportif faaliyetlere ağırlıklı olarak yer vermektedir. Bilinçli her yurttaşın sağlık kurallarına uygun bir surette bu etkinliği sergilemesi için gerekli uyarılarda bulunmaktan da geri durmuyordu.

C-AMASYA’DA KÜLTÜREL VE SANATSAL FAALİYETLER (1933-1934)

I-Türk Musiki Yurdu Cemiyeti’nden Türk Musiki Evi’ne

Eğitimin ve kültürel etkileşimin toplumu aktif ve pasif yapmak gibi önemli bir etkisi vardır. Araştıran, düşünen ve aklıyla karar veren insanların oluşturduğu toplumlar bazen yöneticiler ve çıkar çevreleri tarafından tehlikeli görülürler. Böyle toplumlarda eğitimle birlikte başta kültürel değerler olmak üzere her alanda deformasyon başlar.³⁷¹

Atatürk “*Türkiye Cumhuriyetinin Temeli Kültürdür*”³⁷² diyerek konuya verdiği önemi ortaya koydu. Atatürk’e göre millî bir devlet olmak; millî kültürün en önemli öğelerini teşkil eden millî tarih ve millî dil bilincine sahip olmaktan geçmekteydi.³⁷³ Atatürk Türk milletinin kültürel olarak ilerlemesi için diğer sanat dallarında olduğu gibi musiki alanında da geliştirmek istedi.

Bu kapsamda Türk Musiki Yurdu Cemiyeti de düzenlediği etkinlikler kapsamında kültürel faaliyetlere katkı sunmaktaydı. “Yeşil Amasya” gazetesi de bu konuyu gündemine aldı. Türk Musiki Yurdu yılbaşı kapsamında Amasya’da bir müsamere düzenleyecekti. Gazete 5 Ocak 1933 tarihli nüshasında “*Musiki Yurdunda Yılbaşı Müsameresi*” başlığına yer verdi: Amasya halkının yılbaşını güzel geçirmesi için zengin içerikli bir program hazırlandı. Şehrin değerli sanatkarlarından Diş Hekimi Ahmet Zeki Bey’in “*ince saz heyeti*” ile bir konser vereceği duyuruldu. Konser salonu yılbaşının ramazan ayına denk gelmesine rağmen “*hınca hınç*” doldu. Hatta halktan pek çok kişi de yer bulamadığı için geri dönmek zorunda kaldı.³⁷⁴

Programın başında bando eşliğinde İstiklal Marşı okundu. Bunun ardından saz heyeti büyük beğeni alan Hicazkâr-ı kürdi faslını icra etti. Saz etkinliğinin ardından bir perdelik “*Merdiven*” isminde komedi oyunu sahnelendi. Çaban rolündeki Yusuf Efendi izleyiciler tarafından beğeni ile izlendi. Sıra eşya piyngosu çekilişine geldi. Musiki Yurdu’nun yılbaşı için hazırlığını yaptığı iki yüz elli bileten oluşan piyango biletlere

³⁷⁰ Yeşil Amasya, 31 Temmuz 1937

³⁷¹ Cemal Avcı, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim ve Kültür Kurumları”, Kesit Akademisi Dergisi, V/20, (Eylül 2019), s.2.

³⁷² U. Kocatürk, Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara, 1999, s.134

³⁷³ Cemal Avcı, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim ...”, s.7.

³⁷⁴ Yeşil Amasya, 5 Ocak 1933

tamamı satıldı ve çekilişe geçildi. Kazananların hediyeleri dağıtıldı. Sonra radyo yayını aracılığı ile Tayyare Cemiyeti yararına ülke genelinde düzenlenen yılbaşı piyangosu çekilişi sonuçları salona anons edildi. Büyük ikramiye Amasya halkından bir kişiye isabet etmesi yönündeki beklenti boşa çıktı. Gecenin sonunda etkinliğe katkı sunan heyet ve kişilere teşekkür edildi.³⁷⁵

Bu günlerde Amasya Türk Musiki Yurdu'nun mevcut tüzüğünde bir düzenleme yapılması ihtiyacı belirdi. “Yeşil Amasya” gazetesi de bu konuyu yakından takip etti. 6 Ocak 1933'te Amasya Türk Musiki Yurdu mensup temsilcilerin katılımıyla bir toplantı yapılmıştı:

“Yeni yasa mucibince ‘Musiki Yurdu’nun adı ‘Amasya Türk Musiki Evi’ namını almış. Ve musiki evinin maksadı, teşekkülü, gayesi hakkında çok mühim esaslar yasaya dâhil edilerek kabul edilmiştir. Yeni idare heyetine: Mehmet Bey Zade Lütfü Bey Reis; Sümbülzade Nurettin Bey, kâtip-i mesul; Baba Efendizade Sadrettin Bey, veznedar; Jandarma Yüzbaşı Nuri, Medet ağa zade Şevket ve Necmettin Veysi beyler de aza intihap” olunmuşlardı.³⁷⁶

Amasya Türk Musiki Evi Başkanı Lütfü Bey ve sekreterlik görevini üstlenen girişimci gençlerden Nurettin Bey'in de katkılarıyla dernek statüsünde olan bu kuruluş için yeni bir süreç başladı. Amasya Türk Musiki evi için 350 lira temin edildi. Bu sayede mobilyalar ve sahne yenilendi. Saz heyeti tarafından halk konserleri verildi. Gerek yeni idare heyeti gerekse saz ekibinin çalışmaları ile Amasya Türk Musiki Evi dikkate değer çalışmalarda bulundu.³⁷⁷

Amasya Türk Musiki Evi 21 Aralık 1933 tarihinde Türk Ocağına ait binanın satılması üzerine Sel Ağzı mevkiine taşındı. Kurum artık faaliyetlerine burada devam edecekti.³⁷⁸ Ramazan ayına özgü olmak üzere her perşembe akşamı eğlence gecesi düzenlendi. Saz heyeti de hazır bulundu. Halkın ilgisi diğer etkinliklerde de olduğu gibi oldukça fazlaydı.³⁷⁹

II-Turne Kapsamında Amasya'ya Gelen Sanatçılara Bir Örnek: Fikriye Hanım ve Beraberindeki Saz Heyeti (1934)

Vilayet dışından gelen konuk sanatçılarda verdikleri konserlerle Amasya'nın kültür hayatını zenginleştirmekteydi. Bunlardan biri de o günlerde Anadolu turnesine

³⁷⁵ Yeşil Amasya, 5 Ocak 1933

³⁷⁶ Yeşil Amasya, 19 Ocak 1933

³⁷⁷ Yeşil Amasya, 19 Ocak 1933

³⁷⁸ Yeşil Amasya, 21 Aralık 1933

³⁷⁹ Yeşil Amasya, 21 Aralık 1933

çıkmiş ve Samsun'dan trenle Amasya'ya gelişi gazetesinin 3 Aralık 1934 tarihli nüshasında duyurulan Fikriye Hanım ve saz arkadaşlarının konseri idi. Gazete bu konseri “*Güzel Sesli Bayan Fikriye Şehrimizde*” başlığı ile okuyucularına duyurdu.³⁸⁰

Cumartesi günü trenle Samsun'dan Amasya'ya gelen Fikriye Hanım ve arkadaşları ilk konserlerini “*Bay Şevket Sinema Salonu'nda*” verdi. Konsere halk yoğun ilgi gösterdi. Fikriye Hanıma “*Bayan Melahat, Bay Demir Ali ve Cümbüşçü Bestekâr Bay Mehmet*” eşlik etmekteydi.³⁸¹

Fikriye Hanım 1930'lu yıllarda oldukça tanınan bir sanatçıydı. Plakları Anadolu coğrafyasında dinlenmekteydi. Amasyalılarda onu sesinden tanıyor ve beğeni ile dinliyordu. Fikriye Hanım Amasya'da hem konser esnasında hem de gazetecilerle yaptığı özel sohbetlerde kendisi hakkında bilgilendirmede bulundu. İstanbullu ve Moralizadelerden olduğunu; Bulgaristan ve Kıbrıs'ta da konserler verdiğini Anadolu'ya sekizinci kez geldiğini belirtti. Her gittiği yerde büyük ilgi görmekteydi. Amasya halkını çok cana yakın bulduğunu ve bundan memnuniyet duyduğunu; Bundan sonra Sivas, Çorum, Malatya ve Elazığ'da konser vereceğini söyledi.³⁸²

Gazete muhabiri tarafından kendisine yöneltilen “*Musiki İnkılâbı hakkında ne düşünüyorsunuz?*” sorusuna Fikriye Hanım şu cevabı verdi: “*Ulu önderimiz Atatürk'e minnettarım. Zaten benim de beklediğim bu idi. Esasen sesim alafrangaya daha yatkın ve ruhen o tarza daha müsaidim*”. Konser için gelen sanatçılar arasında yer alan Demir Ali Bey ise “*otuz seneye yakın zamandır keman çaldığını, batı tekniğine de vakıf olduğunu*” ifade etti. Konser esnasında ne kadar üst seviye bir sanatçı olduğunu kemanını çalarken gösterdi.³⁸³

Bir diğer ses sanatçısı Melahat Hanım ise İstanbulluydu. İstanbul'da tanınmış mekânlarda konserler vermekteydi. Özellikle sesinin Anadolu havaları okumaya olan yatkınlığı halk tarafından beğeni ile karşılanmaktaydı.³⁸⁴

Cümbüş sanatçısı, bestekâr Mehmet Bey ise şimdiye kadar yaptığı eserlerin maddi karşılığını alamadığını ifade etti. Bestelerini yaptığı eserlerden halk eğer memnun ise bunu kendisi için en büyük kazanç olarak görmekteydi.³⁸⁵

Fikriye Hanım ve beraberindekiler Türkiye'de müzik alanında yaşanan değişim ve dönüşümü memnuniyetle karşıladıklarını ifade ettiler. Yoğun ilgiden ötürü önceden

³⁸⁰ Yeşil Amasya, 3 Aralık 1934

³⁸¹ Yeşil Amasya, 3 Aralık 1934

³⁸² Yeşil Amasya, 3 Aralık 1934

³⁸³ Yeşil Amasya, 3 Aralık 1934

³⁸⁴ Yeşil Amasya, 3 Aralık 1934

³⁸⁵ Yeşil Amasya, 3 Aralık 1934

bir gün olarak belirlenen konseri iki güne çıkardılar. Ayrıca Fikriye Hanım üçüncü bir konseri de kimsesiz çocuklar yararına vereceğini söyledi. Orada hazır bulunanlar kendisine Amasya halkı adına teşekkür etti.³⁸⁶ Bu konser sürecinde yaşananlar Amasya halkının sanat faaliyetlerine ne kadar ilgi duyduğunun bir göstergesiydi. Sanat alanında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirmeye başladığı inkılabın etkisinin “*Yeşil Amasya*” Gazetesi'nin sayfalarında da kendisini gösterdiği bir vaka idi. Türk İnkılâbı ilgi ile takip ediliyordu. Yapılan röportajlardan bu kolaylıkla anlaşılmaktaydı. Ayrıca Amasya dernekler aracılığı ile düzenlenen konserler halkın hem eğlence hem de sosyalleşmesine katkı sundu.

III-Amasya’da İlk Sinema Gösterimi ve Halkın Radyo Yayınları İle Tanışması (1934)

1930’lu yıllarda sinemaya ve radyo yayınlarına karşı büyük bir ilgi vardı. Halkın sanatsal, kültürel ve sosyal ilişkiler bağlamındaki ihtiyaçlarının karşılanması açısından çok önemliydi. Bu konu da “*Yeşil Amasya*” gazetesinin takibindeydi. Amasya’da ne sinema ne de radyo yayınlarını takip edecek bir cihaz bulunmaktaydı. 1934’ün başında sorun çözülecekti. Gazetenin 25 Ocak 1934 tarihli nüshasında Amasya’nın sinema ve radyoya kavuştuğu halka duyuruldu. Haberin başlığı “*Şehrimizde Sinema ve Radyo*” olarak belirlenmişti.³⁸⁷

Sinema ve radyo konusundaki eksikliğin giderilmesinde tüccardan Divriklizade Şevket Bey’in katkısı büyük oldu. Eski Türk Ocağı binası satın alındı. Tadilatın geçirilerek sinemaya dönüştürüldü. Binaya elektrikle çalışan iki gramofon da temin edildi. Sinema halkın eğlence ihtiyacını karşılamak ve kültürel gelişimini sağlamak için gerekliydi. Bununla birlikte radyo vericisi de halkın en büyük isteklerindendi. Artık bu da temin edilmişti.³⁸⁸ Bundan sonra radyo aracılığı ile sadece müzik programları değil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerden de haberdar olunacaktı.

Şevket Bey tarafından Ramazan Bayramı gecesi³⁸⁹ verilen özel bir davet ile sinema salonu resmen açıldı. Etkinliğe memurlar, tüccarlar ve halktan da kişiler katıldı. Davetlilere çay ve bisküvi ikram edildi. Şevket Bey misafirlere teşekkür konuşması yaptı.

³⁸⁶ *Yeşil Amasya*, 3 Aralık 1934

³⁸⁷ *Yeşil Amasya*, 25 Ocak 1934

³⁸⁸ *Yeşil Amasya*, 25 Ocak 1934

³⁸⁹ 1934 yılında Ramazan Bayramı 17, 18 ve 19 Ocak tarihlerine rastlamaktadır. Gazetede haberde “*Bayram Gecesi*” ifadesi yer almaktadır. (<https://takvim.ihya.org/1934-yili-dini-gunler-takvimi.html> E.T.: 23.03.2024.)

Sinema salonunda dönemin yerli filmlerinden olan “Ankara Postası”³⁹⁰ ilk kez izlendi. Gecenin sonunda davetliler tarafından Şevket Bey’e bu güzel davetten ötürü teşekkür edildi.³⁹¹

Amasya’nın sinema ve radyoya kavuşması halk nezdinde büyük bir heyecan ve memnuniyet yarattı. Bu da kültürel ve sosyal açıdan edinilen kazanımların yansıması olacaktı.

D-“YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDE KAMU YARARINA ÇALIŞAN SOSYAL HİZMET KURULUŞLARI (1935-1936)

Kızılay kamu yararına çalışan bir sosyal hizmet kuruluşu olarak kendisini şöyle tanımlamaktadır: “Kızılay’ın amacı, her nerede görülür ise hiçbir ayırım yapmaksızın insanın acısını önlemeye veya hafifletmeye çalışmak, insanın hayatını ve sağlığını korumak, onun kişiliğine saygı gösterilmesini sağlamak ve insanlar arasındaki karşılıklı anlayışı, dostluğu saygıyı, iş birliğini ve sürekli barışı getirmeye uğraşmaktır. Kızılay ihtiyaç anında dayanışmanın, ıstırap anında eşitliğin, savaşın en kızgın anında insancılığın, tarafsızlığın ve barışın simgesidir”.³⁹²

Amasya’da Kızılay’ın merkezi bulunmaktaydı. “Yeşil Amasya” gazetesi 3 Haziran 1935 tarihli nüshasında Kızılay’ın işlev ve faaliyetlerine değindi. Kızılay yurttaşlarımızın başına gelen kötü durumlar karşısında yardıma ihtiyacı olanlara yardım elini uzatmaktaydı.³⁹³

Nerede bir yangın, sel, deprem, heyelan olsa zaman kaybetmeden oraya yetişmekteydi. Ayrıca bir yerde kuraklık, açlık, bulaşıcı hastalık, yeterli beslenememiş okul çağındaki çocuklar, verem gibi sorunlara Kızılay müdahale etmekteydi. Buralarda

³⁹⁰ “Cumhuriyet’in ilk yıllarında Millî Mücadele ile ilgili olarak yapılan ve sinemalarda gösterime sunulan ikinci film ‘Ankara Postası’dır. Çevrilmesine 1928 yılında başlanan Ankara Postası’nın yönetmenliği ve senaristliğini Muhsin Ertuğrul yapmıştır. Filmin senaryosuna esas olarak François de Curel’in 1922’de yazdığı, ‘La Terre Inhumaine / İnsanlık Dışı Dünya’ adlı eseri kaynaklık etmiştir. Bu eserde Birinci Dünya Savaşı sırasında Alsace-Lorraine bölgesinde yaşanmış dramalar anlatılmıştır. Ancak Muhsin Ertuğrul, bu eserin yanı sıra Reşat Nuri Güntekin’in ‘Bir Gece Faciası’ adıyla uyarladığı tiyatro oyunundan esinlenerek adı geçen filmi beyazperdeye aktarmıştır. Ankara Postası filminde Birinci Dünya Savaşı’nda geçen olaylar İstiklal Harbi’ne; Alsace-Lorraine bölgesinde geçen olaylar da Adapazarı’na benzetilmiştir. Filmde Kuvayı İnzibatiye ile Kuvayı Milliye’nin mücadelesi, esas olarak Millî Mücadele yanlısı bir kurye ile ona âşık olan saltanat yanlısı bir kadının arasında geçen olay örgüsü anlatılmıştır. Muhsin Ertuğrul, Fahir ve İhsan İpekçi kardeşler tarafından zamanın sessiz ve siyah beyaz teknolojisi ile 1929’da tamamlanan Ankara Postası filmi sinemalarda henüz ses sisteminin bulunmadığı bir ortamda, halkın ilgisini çekebilmek amacıyla canlı müzik eşliğinde 2 Ekim 1929 tarihinde İstanbul Elhamra ve Melek sinemalarında vizyona girmiştir”. (Necdet Aysal, Hürol Erbay, “Türk Sinemasında Millî Mücadele ve Atatürk Dönemi Filmleri”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, XII/1, (Mart 2022), s.402-403.)

³⁹¹ Yeşil Amasya, 25 Ocak 1934

³⁹² <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> E.T.: 23.03.2024

³⁹³ Yeşil Amasya, 3 Haziran 1935

bütün acıları dindirmeye, hastaları iyileştirmeye, açları doyurmaya, yoksulları korumaya çalışırdı.³⁹⁴

Savaş zamanlarında “yaralarımızı saran, hasta evleri açan” Kızılay’dı. 29 Ekim 1923’ten 30 Nisan 1935’e kadar belirtilen işler için 3.717.208 lira harcamıştı. Bütün bunlar Cumhuriyet Hükümeti’nin Kızılay’a ayırdığı kaynaklar sayesinde yapıldı. Kızılay’a üye olan kişiler de bağışta bulundu. Ayrıca İl Özel İdareleri ve Belediyeler de destek oldu. Kızılay da bu kaynakları boşa harcamadan verimli bir surette kullandı.³⁹⁵

Kızılay’ın son iki yıl içinde yaptığı işlerden bazıları şunlardı: “İstanbul’da Hastabakıcı kız kardeşler okulu kurmak, Eskişehir’deki Kızılay Ambarı’nı gerek savaş gerek barış sıralarında aranacak yararlı şeylerle doldurmak, Afyonkarahisar maden suyunun çıktığı yerde Avrupa’daki benzerlerinden üstün kurağılar yapmak, İstanbul’daki Kızılay Kadın İş Evi’ni yurdumuzun en ince bir iş evi biçimine koymak, burada yoksul Türk kadınlarını güzel iş ustası yaparak kendi emeğiyle geçinmelerine yol açmak”. Ankara’da Kızılay kurumunun adına yakışır bir genel merkez binasının yapılması da amaçlanmaktaydı.³⁹⁶

Amasya Kızılay merkezi tarafından 15 Haziran Cumartesi gününden başlamak üzere 22 Haziran 1935 akşamına kadarki zaman dilimi “Kızılay’a Üye Yazma Haftası” olarak kabul edildi. Savaşta ve barışta önemli görevler üstlenen Kızılay’a üye olmanın Kızılay’ı daha da güçlendireceği de belirtildi. Ayrıca Halka dağıtılan “Verimce” kâğıdının da belirtilen yıllık aidat miktarının ödenmesi istenmekteydi. Bu aidat bir hafta içerisinde sıhhat dairesindeki merkeze yurttaşlar tarafından ödenecekti.³⁹⁷

15 Haziran Cumartesi akşamı saat 22.00 ’da Amasya Halkevi’nde Kızılay Başkanı Doktor Tevfik Güney tarafından konferans verilecekti. Kendisini dinlemek isteyenlerin belirtilen saatte Halkevi’nde bulunmaları istenmekteydi.³⁹⁸

Bu dönemde toplum yararına faaliyet gösteren başka kuruluşlar da mevcuttu. “Yeşil Amasya” Gazetesi’nin 18 Temmuz 1935 tarihli nüshasında bu konuya yer verilmişti. Ankara’da bulunan Çocuk Esirgeme Kurumu’nun³⁹⁹ Çocuk Bakıcı Okuluna

³⁹⁴ Yeşil Amasya, 3 Haziran 1935

³⁹⁵ Yeşil Amasya, 3 Haziran 1935

³⁹⁶ Yeşil Amasya, 3 Haziran 1935

³⁹⁷ Yeşil Amasya, 3 Haziran 1935

³⁹⁸ Yeşil Amasya, 3 Haziran 1935

³⁹⁹ “1908: Himaye-i Etfal Cemiyeti Kırklareli’nde yerel düzeyde faaliyetlerine başladı. 1917: İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti kuruldu ve Kırklareli’nde bulunan cemiyet ile birleşti. Fırızağa’da ilk Çocuk Misafirhanesinin açılışı yapıldı. 1921 (30 Haziran): Ankara Himaye-i Etfal Cemiyetinin kuruluşu gerçekleşti. 1921: Kazım Karabekir Paşa’nın destekleri ile Sarıkamış Himaye-i Etfal Cemiyeti kuruldu. 1922: Himaye-i Etfal Dispanserleri açıldı. Mektup zarflarına, kartlara ve kartpostallara birer kuruş zam yapılarak gelirinin Himaye-i Etfal Cemiyetine bırakılması tavsiye kararı alındı. 1923: Himaye-i Etfal şefkat pulu çıkarıldı. İlk çocuk balosu düzenlendi. Dr. Fuat Umay cemiyete yardım toplamak için Meclis oluruyla Amerika Birleşik Devletleri’ne gitti. 1924: Anne sütünden mahrum kalan çocuklar veya yeterli anne sütü

öğrenci yazdırılacaktı. Şartlar hakkında bilgilendirmede bulunulmaktaydı. Çocuk Bakıcı Okulu parasız ve yatılıydı. Öğrenim süresi iki yıldır. Hem teorik hem de pratik dersler vardı. Okulu başarıyla bitirerek diploma alanlar hastanelerde hasta bakıcı, ailelerin yanında çocuk bakıcısı olarak çalışabileceklerdi. Ayrıca Çocuk Esirgeme Kurumlarına da atanabileceklerdi.⁴⁰⁰

On sekiz yaşından küçük olmayan, en az ilkokul diploması sahibi, ortaokul ve liseyi bitirmiş ve sağlığı yerinde olanlar bu okula girme hakkına sahipti. Okula kaydolmak isteyenlerin Ankara’da “Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi” başkanlığına başvurmaları gerekmektedir. Okula kayıt için okul diploması, özgeçmiş, sağlık ve aşı raporları ve üç fotoğraf gerekmektedir. Okula kayıt işlemleri temmuz ayı sonuna kadar devam etmekteydi.⁴⁰¹

Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi tarafından annelere yönelik yeni doğan çocukların nasıl bakılacağına dair “Annelere Öğüt” adlı derginin birinci sayısını yayımlandı. Derginin ikinci sayısı ise çocukların nasıl besleneceği ve mamalarının nasıl hazırlanacağına dairdi. Derginin bu sayılarını edinmek isteyenler ücretsiz olarak sahip olabiliyorlardı. Ankara’da bulunan merkeze sadece adres bildirmek yeterliydi.⁴⁰²

“Yeşil Amasya” Gazetesi Kızılay ve Çocuk Esirgeme gibi kamu yararına çalışan kurumların tanıtımı ve etkinlikleri hakkında okurlarını bilgilendirirken diğer taraftan ev hanımlarına maddi katkı sunacak her türlü faaliyeti de duyurmaktaydı. 8 Ocak 1936 tarihli nüshada “Ankara El İşleri Sergisinde 1000 Lira Mükâfat” başlığına yer verildi. Aile ekonomisini güçlendirmek için 29 Ekim 1936’da Ankara’da sergi açılacağını halka duyurdu. Kadınlar evlerinde ürettikleri dantel, oya, el trikolari, elbise, çamaşır gibi ürünleri bu sergi aracılığı ile alıcılarına ulaştırabileceklerdi. Serginin en dikkat çekici

alamayan çocuklar için süt temin etmek amacıyla, Süt Damlası Evleri açıldı. Himaye-i Etfal doğum evleri, yoksul öğrencilere öğle yemeği sunmak için talebe sofraları ve iyi beslenemeyen çocuklar için aşevleri açıldı. 1925: Himaye-i Etfal Cemiyetine bağlı olarak Anneler Birliği kuruldu. Ankara Keçiören’de yatılı Ana Kucağı açıldı. Himaye-i Etfal Cemiyeti ilk defa devlet bütçesinden pay aldı. Cemiyetin 1925 tarihli nizamnamesinde koruyucu aile uygulaması örneği olarak, çocukların ücretsiz biçimde veya iase ücretleri cemiyet tarafından karşılanmak üzere ailelerin yanına yerleştirilmesi ve izlemelerinin yapılması öngörüldü. 1926: Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi yayın hayatına başladı. Gülbüz Çocuk Yarışmasının ilki düzenlendi. 1927: Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından 23 Nisan çocuk bayramı olarak kabul edildi. Himaye-i Etfal havuz ve sıhhi banyoları hizmete girdi ve çocukların ücretsiz olarak banyolardan yararlanması sağlandı. Çocuk bahçeleri ve çocuk kütüphaneleri açıldı. Çocuk tatil kampları düzenlenmeye başlandı. 1929: Çocuk Bayramı Haftası ilan edildi. Himaye-i Etfal Cemiyeti 20-30 Nisan arasını Çocuk Bayramı Haftası olarak kutlamaya başladı. Çocuk Bakıcı Mektebi açıldı. Himaye-i Etfal Cemiyeti kitap yayınına başladı. 1930: Himaye-i Etfal Cemiyetine jetonla işleyen tartı, oyun gibi otomatik makinelerin ithalatı izni verildi. Gündüz bakımevleri ve kreşler açıldı. 1932: Lüks telgraflara 15 kuruşluk Himaye-i Etfal Pulu yapıştırılması için kararname çıktı. 20-30 Nisan tarihleri arasında, mektup ve telgraflara Çocuk Şefkat Pulu yapıştırılması kararı yürürlüğe girdi. 1934: Himaye-i Etfal Cemiyetinin adı Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirildi”. (<https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/> E.T.:23.03.2024.)

⁴⁰⁰ Yeşil Amasya, 18 Temmuz 1935

⁴⁰¹ Yeşil Amasya, 8 Ocak 1936

⁴⁰² Yeşil Amasya, 8 Ocak 1936

taraflarından birisi katılımcılar arasında düzenlenecek yarışmaydı. Jüri tarafından yapılan inceleme sonucunda ilk üç dereceyi alacak olanlara 1.000, 1.500, 2.000 lira mükâfat verilecekti. Katılmak isteyenlerin başvurularını “Ankara’da: İktisat Vekâleti Sanayi Umum Müdürlüğü, İstanbul’da: Turkof İş Sergi Komitesi, Vilayetlerde: Ticaret ve Sanayi Odaları’na” yapacaktı.⁴⁰³ Sergiye gönderilecek eşyaların cinsi ve ebadı hakkında gerekli bilgilendirme; haberde belirtilen zaman aralığı içerisinde bu kurumlara bildirilecekti.⁴⁰⁴

Sosyal yardımlaşma kurumlarının çalışma alanları ilgili konularda başarılı bir faaliyet yürütmesi sadece devlet desteği ile olacak şey değildi. Toplumun her türlü sorunla başa çıkması devlet-millet dayanışmasıyla ve iş birliği içerisinde mümkün olabilirdi.

E-“YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDE CUMHURİYET VE 30 AĞUSTOS ZAFER BAYRAMI KUTLAMALARI

Önemli gün ve haftalar toplum ve devlet hayatında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Dini ve milli bayramlar bu kapsamdadır. Konumuz olan milli bayramların ilk defa kutlanması milli bilinci yükseldiği dönemlere rastlamaktadır. Osmanlı Devleti’nde yenileşme hareketlerinin başladığı süreçte yeni değerler sistemi de belirdi. Dini bayramların yanı sıra milli bayramlar ve milli günler kutlandı. Milli marşlar bestelenip söylendi.⁴⁰⁵

İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde İzmir Mebusu Ahmet Müfit Bey Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu ilan ettiği 27 Ocak 1299 tarihinden ötürü 27 Ocak’ın milli bayram kabul edilmesi için 21 Ocak 1909’da Osmanlı Mebusan Meclisi’ne bir kanun teklifi sundu. Osmanlı Devleti’nin bağımsızlık gününün önemli bir gün olduğu, fakat İmparatorluğun sosyal dokusunun tamamını kucaklayıcı olmadığı Meclis’te dile getirildi.

⁴⁰⁶

Yapılan görüşmelerin sonucunda İkinci Meşrutiyet’in ilan günü olan 23 Temmuz 1908’in millî bayram olarak kutlanmasına karar verildi.⁴⁰⁷ Kurtuluş Savaşı’nın başarı ile sonuçlanması ve Lozan Barış Konferansı görüşmeleri başlamadan 1 Kasım 1922’de Saltanat kaldırıldı. Bu önemli inkılap da 1923’ten itibaren son kutlamanın yapıldığı

⁴⁰³ Yeşil Amasya, 8 Ocak 1936

⁴⁰⁴ Yeşil Amasya, 8 Ocak 1936

⁴⁰⁵ M. Öznülür, Samsun Vilayet Gazetesi’nin Samsun Basın..., s.106.

⁴⁰⁶ Demo Ahmet Aslan, Cumhuriyetin Törenselleşmesi: Ulus Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan), Ankara, 2011, s.4.

⁴⁰⁷ Erdem Çanak, “Adana’da Cumhuriyet’in Onuncu Yılı Kutlamaları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XXIX/86, (Temmuz 2013), s.3

1934'e kadar "*Hakimiyet Bayramı*" ya da basında dillendirildiği üzere "*Hakimiyet-i Milliye Bayramı*" olarak anılacaktır.⁴⁰⁸ Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeni toplum anlayışının bir sonucu olarak 30 Ağustos 1922 zaferinin yıldönümü ilk defa 1927'de "*Zafer Bayramı*" olarak kutlandı. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919 tarihi 1935'ten itibaren Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlandı. 1938'de çıkarılan bir kanunla milli bayram statüsüne alındı. 29 Ekim tarihinin bayram olarak kutlanması, 19 Nisan 1925'te kabul edilen kanunla başladı.⁴⁰⁹

I- 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

1- Türkiye'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarının Başlaması

TBMM'nin açılması ile birlikte millî bayram geleneğimiz de şekillenmeye başladı. 29 Ekim 1923'te yeni devletin idare şekli cumhuriyet olarak ilan edildi.⁴¹⁰ Bu inkılap ülkede büyük bir heyecanla karşılandı. Bir yıl sonra 29 Ekim 1924'te kutlama programı için bir kararname yayınlandı. Toplumun her kesiminden katılım oldu. İstanbul'da ise Darülfünun öğrencileri kutlamalara kendi hazırladıkları bir programla katıldı.⁴¹¹

Cumhuriyet'in ilanının bayrama dönüştürülmesine dair bir kanun teklifi TBMM'nin gündemine 19 Nisan 1925'de geldi. Dönemin Başbakanı Ali Fethi Bey tarafından verilen kanun layihasının gerekçesinde şu ifadeler yer verilmişti: "*Her millete resmî yevmi mahsustan maada dinî ve millî bir takım itiyadı muayene ve eyyamı mahsusa*

⁴⁰⁸ "*Hâkimiyeti Millîye Bayramı için asıl kutlama kanunlaştıktan sonraki yılda yani 1924'te yapılmıştır. Ankara ve İstanbul başta olmak üzere tüm ülkede resmi kabul ile kutlamalar yapılmış, resmi ve özel kurumlar tatil edilmiştir. Şehirler bayraklarla donatılmış, toplar atılmış, şenlikler yapılmıştır*". Nisan 1925'te "*Cumhuriyetin İlanına Mîsadif 29 Teşrin-i evvel Gününün Millî Bayram Addi*" başlığı ile kabul edilen kanun doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli milli bayramı olarak Cumhuriyet'in İlan günü olan 29 Ekim günü kabul edildi. Kanunun içeriğinde de geçtiği üzere Türkiye'yi temsil noktasında da bu bayrama karşılık gelen başka bir bayram olamayacağından ötürü diğer bayramlar bundan sonra resmi kabul ile gerçekleştirilmeyecekti. Hakimiyeti Milliye Bayramı bazı yıllar farklı günlerde de kutlanmıştır. 1930 yılına denk düşen Hâkimiyeti Milliye Bayramı 7 Ağustos 1930 Perşembe günü kutlandı. 1934 yılına kadar ki Hâkimiyeti Milliye Bayramı için düzenlenen törenler ülkedeki siyasi gelişmelerden de etkilenecekti. 1930 yılı kutlamaları bittikten beş gün sonra 12 Ağustos'ta resmen kurulacak olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın oluşturduğu muhalefet ortamının bunda etkisi olsa gerekti. 1931 yılı kutlamaları da temmuz ayının sonunda yapılmıştı. Falih Rıfkı'nın (Atay) 29 Temmuz 1931 tarihli "*Hakimiyeti Milliye*" Gazetesi'ndeki makalesinin başlığı "*Bugün 2 Teşrinisani*" idi. 1932'de ise 16 Temmuz 1932'de kutlanmıştı. Falih Rıfkı'nın "Son Posta" Gazetesi'nin aynı gün yayınlanan nüshasında yazdığı makaleye "Bugün, Türkiye'de, çok çetin mücadelelerden sonra millet hâkimiyetinin teessüsünün yıldönümüdür..." ifadesi ile başlamıştır. Bayram 1933'te 5 Temmuz'da, 1934'te ise 24 Haziran'da kutlanmıştır. Bu günlerde basında bayramın 1 Kasım'da kutlanması gerektiği doğrultusunda yazılar yayımlanmıştır. 1922 ile 1934 arasında on iki yıl boyunca kutlanan Hâkimiyeti Milliye Bayramı, 27 Mayıs 1935'te kabul edilen "*Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kabul Ettği Kanun*" kapsamında milli bayram niteliğinden çıkarılmıştır. (Nezihat Belen, "*Saltanatın İlgasının Bayram İlan Edilmesi: Hâkimiyet Bayramı/ Hâkimiyeti Milliye Bayramı Ve Kutlamaları (1 Kasım 1922/12 Rebiyülevvel 1338-24 Haziran 1934)*", **Tarih ve Günce**, S.13, (2023 Yaz), s.179-203.

⁴⁰⁹ M. Öznülüer, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...**, s.107.

⁴¹⁰ E. Çanak, "*Adana'da Cumhuriyet'in Onuncu Yılı Kutlamaları...*", s.4

⁴¹¹ M. Öznülüer, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...**, s.111.

*vardır. Lâkin bugünlerde merasimi milliye icra olunmayıp devair ve mekâtibin bir veya bir kaç gün tatile veya hususî tebrikât ifası ile iktifa olunmaktadır. Ecnebilere de tesit ettirilmesi lâzım gelen Türkiye Cumhuriyetinin ve milletimizin resmi yevmi mahsusunu mileli mütemeddinei saireye kıyasen bir gün olarak tayin etmek lâzım eden görüldür. O gün ise Cumhuriyetin yevmi ilânı olan (29 Teşrinievvel) den başka bir gün olmamalıdır. Eğer ki Hükümeti Milliye'nin yevmi teessüsü olan (23 Nisan) tarihinin kabulü varidi hatır olursa da işbu iki günden birini tercih ızdırarı karşısında (29 Teşrinievvel) i tercih etmek icap eder".*⁴¹² Gerekçede de ifade edildiği üzere 23 Nisan ile 29 Ekim arasında bir tercih yapmak gerekirse 29 Ekim seçilmeli idi. Kanun teklifi ilgili komisyonlardan geçtikten sonra dört maddeye dönüştü ve 19 Nisan'daki oturumda maddeler milletvekillerinin görüşüne sunularak oylandı ve kabul edildi.⁴¹³

27 Mayıs 1935'te Ulusal bayram ve genel tatiller hakkında kanun lâyihası ve Dahiliye Encümeni Mazbatası, TBMM'nin gündemine geldi.⁴¹⁴ Kanunun Birinci Maddesi Cumhuriyet Bayramı ile ilgiliydi. Milli bayram olarak sadece Cumhuriyetin ilan edildiği gün olan 29 Ekim tarihi belirleniyordu. Türkiye içinde ve dışında sadece o gün tören düzenlenebilirdi. Bayram 28 Ekim öğleden sonra başlıyor. 29 ve 30 Ekim günlerinde de devam ediyordu.⁴¹⁵

2-“Yeşil Amasya” Gazetesi’nde Amasya’daki Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1933)

Gazetenin 3 Kasım 1932 tarihli nüshasında “*Bayram Dediğin Böyle Olur*” başlığına yer verildi. Cumhuriyet Bayramı’nın yıl dönümü için Amasya’da yoğun bir hazırlık süreci geçirildi. Belediye meydanında yapılan resmi törenin ardından şehir meydanında “*iğne atılsa yere düşmeyecek kadar bir kalabalık*” toplandı.⁴¹⁶

Hükümet görevliler, halk, öğrenciler, kadınlar tören sırasında yapılan konuşmaları, büyük bir ilgiyle dinledi. Türk milletinin büyük bir mücadeleyle kazandığı Cumhuriyet için “*Ulu Gazi’nin önünde bir kez daha başlar eğildi. Bütün çehrelerde tarif edilemez bir mutluluk göze çarpmaktaydı*”. Askerlik şubesi meydanında başta askerler olmak üzere, izciler, öğrenciler, sporcular, bisikletçiler ve Jandarma müfrezesi resmigeçitte bulundu. Kortejdeki düzen, törene katılan herkesin beğenisini topladı.

⁴¹² TBMMZC, II/18, s.164.

⁴¹³ TBMMZC, II/18, s.166-167. Yasemin Doğaner, “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, V/9, (Şubat-2007), s.120-121.

⁴¹⁴ TBMMZC, V/3, s.302.

⁴¹⁵ TBMMZC, V/3, s.303.; M. Öznülüer, *Samsun Vilayet Gazetesi’nin Samsun Basın...*, s.112.

⁴¹⁶ *Yeşil Amasya*, 3 Kasım 1932

Amasya valisi Kadri Bey; yeni Orta Okul Müdürü Talha ve Maarif Müdürü Şefik beylerle selamlaştı.⁴¹⁷

Gazeteye göre kutlamalar akşamda devam etti. Halkın bir kısmı belediye meydanında eğlenirken, Fırka Binası'nda da Türk Musiki Cemiyeti Orkestrası tarafından bir konser düzenlendi. Kandillerle süslenen bütün cami minarelerinin altında namaza hazırlananlar milletin geleceği için dualar ediyordu. Halkın bu coşkusu Cumhuriyet'in ebediyen var olacağına olan inancı artırmaktaydı. Bütün bunlar “Yaşasın Başbuğumuz” sloganlarının dillendirilmesine sebebiyet vermektedir.⁴¹⁸

Bundan bir yıl sonra gazetenin 5 Ekim 1933 tarihli nüshasında o yıl yapılacak Cumhuriyet Bayramı töreni için yapılan hazırlıklara değinildi. Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları için üç gün, üç gece kutlama yapılacaktı. Halkın imkânları ölçüsünde kendi yaşam alanlarını süslemeleri istendi. Bütün halktan evlerine gündüzleri bayrak, geceleri ise fener asmaları istendi.⁴¹⁹

Aylardan beri Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü için hazırlıklar yapılmaktaydı. 29 Ekim günü hava çok güzeldi. Herkes en güzel elbiselerini giyinmişti. Şehir baştan sona bayraklarla donatıldı. Köylerden şehre pek çok insan geldi. Dükkânlar birbiriyle rekabet edercesine çiçek, resim ve bayraklarla donatıldı. Herkesin göğsünde Cumhuriyet Madalyası⁴²⁰ ve Cumhuriyet Halk Fırkası bayrakları vardı. Amasya Cumhuriyet Meydanı halk tarafından tamamen dolduruldu. Başta Vali olmak üzere, Alay Kumandanı, Belediye Meclis Üyeleri, Cumhuriyet Halk Fırkası İdare Heyeti tören alanındaki yerini aldı.⁴²¹

“Yeşil Amasya” Gazetesi “gece baskısı” ile törenin yapıldığı gün yaşananları okurlarına duyurdu. Kutlamalara bandonun eşlik ettiği İstiklal Marşı'nın okunması ile başladı. Halk bu sırada şapkalarını çıkararak eşlik etti. Daha sonra ise Cumhuriyet

⁴¹⁷ Yeşil Amasya, 3 Kasım 1932

⁴¹⁸ Yeşil Amasya, 3 Kasım 1932

⁴¹⁹ Yeşil Amasya, 5 Ekim 1933

⁴²⁰ “Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümü kutlama hazırlıkları çerçevesinde bu önemli günün hatırası olarak Maarif Vekâleti'nin girişimi ile Darphane'de bronz bir madalya basılması hakkında bir kararname çıkarılmıştır. Madalya hakkında Maarif Vekâleti'nce hazırlanan talimatnamenin İcra Vekilleri Heyeti'nce 9 Ekim 1933 tarihinde yürürlüğe konulması kabul edilmiştir... Talimatnameye göre bastırılan bu hatıra madalyaları on beş kuruş bedel karşılığında Ziraat Bankası ve sandıkları ile Ziraat Bankası teşkilatı bulunmayan yerlerde kaza merkezlerinde kaymakamların başkanlığı altında teşkil eden özel komisyonlar tarafından satılacaktır. Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünün hatırasını yaşatacak olan bu madalya her yaştaki kadın ve erkek vatandaşlar ile arzu eden yabancılara da satılacaktır. Madalya satışından elde edilen gelirin “inkılaba hizmet eden bir esere sermaye” olarak kullanılacağı duyurulmuştur. 200 bin adet bastırılan madalyanın bir tarafında Gazi Mustafa Kemal'in resmi diğer tarafında ‘Türkiye Cumhuriyeti 1923-1933’ tarihi vardır. Madalya kırmızı beyaz bir kurdele ile asılmaktadır. Madalyaya halk büyük ilgi göstermiştir”. (Nuray Özdemir, “Cumhuriyet Döneminde Yurttaşlık Bilincini Artırmaya Yönelik Verilen Madalyalar”, XVIII. Türk Tarih Kongresi, VII, Ankara, 2018, s.523-542.)

⁴²¹ Yeşil Amasya, 29 Ekim 1933

Marşı⁴²² çalınarak topluca söylendi. Marş bitince “*toprak alma törenine*”⁴²³ geçildi. Daha sonra resmigeçit başladı. “*Alay, jandarma, polis, mektepliler, bekçiler, köylerden gelenler bayrakları ile Himaye-i Etfal Heyeti tarafından getirilenler çocuklar yeni elbiseleri ile*” törene katıldı. Ayrıca Turan ve Amasya spor kulüpleri de törende hazır bulundu.⁴²⁴

Resmigeçitten sonra binlerce kişi Gazi Heykeli etrafında toplandı. İstiklal Marşı’nın ardından Cumhuriyet Marşı okunarak çelenk koyma törenine geçildi. Halk Fırkası temsilcileri, öğretmenler ve gençlik adına kürsü konuşmaları yapıldı. Gece olunca asker, öğrenci ve halkın katılımıyla büyük bir fener alayı düzenlendi. Topçu birliği tarafından saygı atışı yapıldı. İlk top atışını bir dakikalık saygı duruşu takip etti. Halk gerçekleştirilen kutlama programına tezahüratlarla eşlik etti. Cumhuriyet Marşı okundu. Belediye tarafından büyük bir ziyafet düzenlendi. Amasyalıları, kadını erkeğiyle birlikte aynı masada oturarak, yemek sonrası eğlence etkinliğine katıldı.⁴²⁵ Kurtuluş Savaşı yıllarında Mustafa Kemal Paşa Amasya’yı iki defa ziyaret etti. İlki 21-22 Haziran’da yayınlanan Amasya Genelgesi ile simgeleşti. İkincisi de 20-22 Ekim 1919’da İstanbul Hükümeti temsilcisi Salih Paşa ile gerçekleştirilen görüşmelere mekân olmasından ötürüydü.⁴²⁶ Amasya halkı bu ziyaretlere ev sahipliği yapmış olmanın gururuyla Mustafa Kemal Paşa’ya bağlılıklarını Ankara’ya çektikleri telgraflarla bildirdi.⁴²⁷

İkinci gün Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından şehrin belirli noktalarına kürsüler konuldu. Bu kürsülerden halka Cumhuriyet İnkılâpları anlatıldı. Büyük Gazi’nin adı “*alkışlar arasında göklerde yankılandı*”. Kasaba ve köylerde Himaye-i Etfal Heyeti tarafından giydirilen onlarca çocuk mutlu oldu. Akşam ilkokul öğrencileri tarafından müsamere düzenlendi. Ardından askerler tarafından Kurtuluş Savaşını anlatan piyes

⁴²² “Onuncu Yıl Marşının hızla öğrenilmesi için hükümet bir seferberlik başlatmıştır. Yüksek komisyon marşın bestesini ve güftesini her tarafa göndermiş, gazeteler her gün marşın güftesini yayımlamıştır. Marşın notası okullara dağıtılmış, öğretmen, öğrenci ve halkın hızla ezberlemesi için kurslar açılmıştır. Onuncu Yıl Marşı’nı millete öğretmek için halkevlerinde de provalar yapılmıştır”. (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/10-yil-marsi/?pdf=3248> E.T.: 03.04.2024)

⁴²³ “Ulus ve vatan yani toplum ve mekân arasında oluşturulmak istenen bu bağ bir başka icat ile perçinlenmiş, törenler sırasında düzenlenen Toprak Alma Merasimleri ile ulus vatanını ona bir vatan veren Mustafa Kemal Atatürk’e hediye etmiştir... Toprak alma merasimlerinin ulusal bellekte vatan toprağı anlatısına dönüşmesi hedeflenmiş, hafızanın ve kimliğin nesiller boyu aktarımında vatan denilince aklara gelenin kurtuluş mücadelesi, dökülen kanlar, verilen canlar olması ve bunun için Mustafa Kemal’e minnet borcu hissedilmesi amaçlanmıştır. Böylece zamanda ve mekân aynılık yaratan merasimlerin anlatı birliği ile de geçmiş, şimdi ve gelecek kuşakların belleklerini birbirlerine bağlaması amaçlanmıştır”. (Güliden Özkan, “Cumhuriyet Meydanları ve Toprak Alma Törenleri Örneğinde Ulus İnşa, Toplumsal Bellek ve Halkla İlişkiler”, **Kültür ve İletişim**, XXV/1, (2022), s.153-181.)

⁴²⁴ Yeşil Amasya, 29 Ekim 1933

⁴²⁵ Yeşil Amasya, 29 Ekim 1933

⁴²⁶ Kemal Atatürk, **Nutuk**, (Yay. Haz.: Zeynep Korkmaz), Ankara, 1994, s.21-22; K. Atatürk, **Nutuk**, s.166-178.

⁴²⁷ Yeşil Amasya, 29 Ekim 1933

sergilendi. Bu etkinliklere büyük bir katılım oldu. Mustafa Kemal'in bayramın birinci günü Ankara'da düzenlenen resmi törende yaptığı konuşmanın çoğaltılmış nüshaları halka okundu. Halk her yerde alkışlarla karşıladı.⁴²⁸

Üçüncü gün ise Cumhuriyet bayramı tezahüratları devam etti. Kurulan kürsülerde halka konuşmalar yapıldı. Gece ise okullarda müsamereler düzenlendi.⁴²⁹

Amasya'da Cumhuriyet'in On Birinci Yıl Dönümü yine büyük bir coşku içinde kutlandı. *"Yeşil Amasya"* Gazetesi *"Cumhuriyet Bayramı Şehrimizde Fevkalade Merasimle Kutlandı"* başlığına yer verdi. Şehir bayraklarla donatıldı. Tören alanında Cumhuriyet'e herkesin borçlu olduğu ve kazanımları anlatıldı. Gazi heykeline çelenk konuldu. Akşam havai fişek gösterisi yapıldı. Bunu takiben Halkevi Salonu'nda müsamere düzenlendi. Bando tarafından İstiklal Marşı çalındı. Ayrıca Diş Tabibi Ahmet Zeki Bey ve arkadaşları tarafından konser verildi. Ardından Cumhuriyet Marşı okundu.⁴³⁰

3- *"Yeşil Amasya"* Gazetesi'nde Ankara'daki Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1933) ve Onuncu Yıl Nutku

"Yeşil Amasya" gazetesi Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamalarını aktarırken sadece Amasya ile yetinmedi. Ankara'da düzenlenen devlet törenine de Kasım 1933'te yer verdi. Gazetenin 16 Kasım 1933 tarihli nüshası *"Büyük Bayram Ankara'da Nasıl Kutlandı"* başlığı ile Ankara'daki tören hakkında okurlarını bilgilendirmeye başladı: Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları için uzun zamandır hazırlık yapılmaktaydı. 29 Ekim 1933 günü sabah erken saatlerden itibaren törene katılacak askerlerle birlikte yakın yerleşimlerden gelen halk şehre giriş yapmaya başladı. Ankara'ya yüz bin kişinin geldiği ifade ediliyordu.⁴³¹

Heyecan üst seviyede idi. Tören alanının etrafı binlerce kişiyle doldu. Meydanın önemli yerlerine hoparlörler konuldu. Saat 10.00'da *"Gazi Hazretlerinin"* tören alanına gelmekte olduğu hem alandaki hoparlörlerden hem de radyo yayınından duyuruldu. Halkın tezahüratlarıyla karşılandı. Saat 10.10 geçe üstü açık bir otomobilin içinde *"Reis-i Cumhur"* görüldü. Yanında *"Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa"* bulunmaktaydı. Onları

⁴²⁸ *Yeşil Amasya*, 29 Ekim 1933.

⁴²⁹ *Yeşil Amasya*, 31 Ekim 1933.

⁴³⁰ Gazete başlığının altında yanlışlıkla 12 Ekim 1934 tarihi yazılıdır. Bu bir dizgi hatasıdır. Gazetenin yayım süreci dikkate alındığında ilgili haber 5 Kasım 1934'e karşılık gelmektedir.

⁴³¹ 1927 Nüfus Sayımına göre Ankara Vilayeti 364.088 nüfusa sahipti. Amasya Vilayeti'nin genel nüfusu ise 112.832'yd. (*Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri*, Fasikül I, Ankara 1929, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, s.XXXIV.); 20 Ekim 1935'te yapılan Genel Nüfus Sayımına göre Ankara'nın nüfusu 534.025 kişi idi. Bunun 272.843'ü erkek, 261.182 kadındı. Aynı sayımda Amasya Vilayeti ise toplamda 128.113 idi. 62.228'i erkek, 65.885'i ise kadındı. (*Türkiye Cumhuriyeti, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Genel Nüfus Sayımı*, 20 İlkteşrin 1935, LX, Mehmet İhsan Basımevi, Ankara, 1937, s.7.)

“General Voroşilof ve İsmet Paşa’nın” bindiği otomobil takip etmekteydi. Mustafa Kemal törene katılan askeri ve sivil erkânı selamladı. Halk, Gazi’ye “Yaşa!” diyerek karşılık vermektedir.⁴³²

Geçit töreni 3,5 saat sürdü. Geçit töreni sırasında halk “gözyaşlarına boğuldu”. Mustafa Kemal’in halkla olan samimi ilişkisi yerli ve yabancı bütün protokolün imrenerek takip ettiği bir manzaraydı. Aradan geçen on yıl içinde büyük işler yapılmıştı. Halk her şeyden haberdardı. 29 Ekim’e özel olarak hazırlanan “Hâkimiyet-i Milliye” gazetesi seksen sekiz sayfa yayımlanmış ve satışa çıkar çıkmaz tükenmişti. Ayrıca gece olunca Halkevi, Orduevi ve Ankara Palas’ta balo düzenlenecekti.⁴³³

Radyo tarafından önce İstiklal Marşı’nın okunacağı ardından ise Gazi Hazretleri’nin nutuklarının sunulacağını duyurdu. İstiklal Marşı’nın okunmasının ardından herkes Gazi Hazretleri’nin nutkunu heyecanla beklemekteydi.⁴³⁴ Gazetenin, kutlama töreninin ayrıntılarından bahsettiği 16 Kasım tarihli nüshasından bir hafta önce 9 Kasım 1933 tarihli nüshasında burada bahsi geçen Onuncu Yıl Nutku yayımlanmıştı. Türk Milletine yeni vazifeler ve hedefler gösteren nutuk şöyleydi:⁴³⁵

“Türk milleti Kurtuluş Savaşı’na başladığımızın on beşinci yılındayız. Bu gün Cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır. Kutlu olsun. Bu anda büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın en derin heyecanı ve sevinci içindeyiz.

Yurttaşlarım,

Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve Türk yüksek kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti’dir.

Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürütmesine borçluyuz.

Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur en medeni memleketlerin seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.

Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti

⁴³² Yeşil Amasya, 16 Kasım 1933

⁴³³ Yeşil Amasya, 16 Kasım 1933

⁴³⁴ Yeşil Amasya, 16 Kasım 1933

⁴³⁵ Yeşil Amasya, 9 Kasım 1933

*çalışkandır, Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü Türk milletinin yürümekte olduğu terakki medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet ilimdir... ”.*⁴³⁶

Nutkun devamında ise Türk milletinin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fikri zekâsını destekleyerek güzel sanatlarda ilerlenmesi amaçlanmaktaydı. Türk milletinin ilerleyebilmesi için medeniyet yolunda üzerine düşen görev ve sorumluluğu yerine getirmesi istenmekteydi. Türkiye devleti kurulduğundan beri geçen sürede milletin üzerine düşen görev ve sorumluluğu yerine getirdiği ve bundan sonra da getireceğine olan inanç vurgulanmaktaydı.⁴³⁷

Gazetede her yıl düzenli olarak Cumhuriyet bayramı kutlamalarına ayrıntılı olarak yer verildi. Cumhuriyet’in halk üzerindeki tesiri, halkta yarattığı coşku ele alındı. Cumhuriyet’in kazanımları ve milli duyguların öne çıkarılmasında gazete haberleri önemliydi.

II- 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamalarının Yurt Geneline Başlaması ve Amasya’da Yapılan Törenler

Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından biri de 26 Ağustos 1922’de Yunan Ordusuna karşı Türk Ordusu’nun başlattığı Büyük Taarruz ve bu kapsamda 30 Ağustos 1922’de kazanılan Başkomutanlık Meydan Savaşı’dır.⁴³⁸ 30 Ağustos 1924’te Dumlupınar’da Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın da katılımıyla Büyük Zafer’in ilk kutlama töreni gerçekleştirildi.⁴³⁹

1926 yılında çıkarılan bir kanunla kazanılan zafer Türk ordusunun bayramı olarak ilan edildi. Kanun şöyleydi: “*Madde 1: İstiklâl muharebatında zaferi katiyi temin eden 30 Ağustos Başkumandan Muharebesi günü Cumhuriyet ordu ve donanmasının Zafer Bayramıdır. Madde 2: Her yıl dönümünde bu bayram günü kuva-yı berriye, bahriye ve havaiye tarafından tesid olunur ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti’nin tanzim edeceği programa göre Dumlupınar’da ayrıca merasim-i askeriye icra edilir ve bugünde askerî devair tatil olunur*”.⁴⁴⁰ Bayram 1930’ların ortalarına kadar sade törenlerle kutlandı.1960’lı yıllarda ise daha kapsamlı bir hale geldi.⁴⁴¹

⁴³⁶ Yeşil Amasya, 9 Kasım 1933

⁴³⁷ Yeşil Amasya, 9 Kasım 1933

⁴³⁸ İsmail Eyyupoğlu, **Mudanya Mütarekesi**, Ankara, 2002, s.37-55; Burhan Sayılır, “30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz ile İlgili Bazı Bilgiler”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, 16, (Bahar-2014), s.91.

⁴³⁹ Bedrettin Tuncel, **Atatürk ve 30 Ağustos Zaferi’nin İlk Kutlanması**, Ankara 1972, s.7

⁴⁴⁰ TBMMZC, II/24, s.7.

⁴⁴¹ M. Öznülür, **Samsun Vilayet Gazetesi’nin...**, s. 114.

30 Ağustos 1932’de Zafer Bayramı tüm yurttta olduğu gibi Amasya’da da büyük bir coşkuyla kutlandı. “*Yeşil Amasya*” gazetesi bayramın nasıl kutlandığı ile ilgili haberlere geçmeden önce 30 Ağustos’un önemine değindi.⁴⁴²

Bu kutlama şerefle anılacak bayramların başında gelmekteydi. Türk milletini esarete mahkûm etmek isteyenlerin başarısız olduğu; Türk Milletini “*esarete mahkûm etmek isteyenlerin İzmir’den Akdeniz’e döküldüğü*” gündü. Bu öyle bir gündü ki, Türk vatanının hür ve bağımsız olmasını sağlamıştı. Gazete bu ifadelerinden sonra “*Bu şanlı zaferin sene-i devriyesini bugün idrak ediyoruz. O zaferi bize temin eden dahi Başkumandanımız Gazi Mustafa Kemal Hazretleri ile ordumuza bin defa şükran takdim ederiz*”⁴⁴³ cümlelerine yer vermektedir. Sonrasında kutlama törenleriyle ilgili habere geçildi. 30 Ağustos 1932 Salı günü zaferin Onuncu Yıl Dönümü için askerlik dairesi önünde tören yapıldı. Ardından vilayet dairesinden tören için belirlenen memurlar ve diğer davetliler Vali Bey ile Askerlik dairesine geldiler. Burada yeni terfi eden komutanlar tebrik edildi. Saat 9:00’da Askerlik Dairesi önünde tören başladı. Tören Alayın en genç subaylarından olan Lütfü Bey tarafından 30 Ağustos Zaferi’nin tarihçesi hakkında bilgi verildi. Bu konuşmanın ardından Alay Kumandanı Miralay İsmail Hakkı Bey tarafından da kısa bir konuşma yapıldı.⁴⁴⁴

Bugün aynı zamanda “*Tayyare Günü*” olarak da anılmaktaydı. Bu çerçevede Tayyare Cemiyeti adına Sami Bey tarafından kısa bir konuşma yapıldı. Sonrasında alay kumandanı tarafından Jandarma Başçavuş Mehmet Efendi’ye “*İstiklal Madalyası*” takıldı. Ardından resmigeçit yapıldı. Akşamleyin ise askeri birlikler tarafından fener alayı düzenlendi. Belediye tarafından havai fişekler atıldı. Milli oyunlar oynandı.⁴⁴⁵

“*Yeşil Amasya*” gazetesi kutlama törenleri ile ilgili olarak 1933’te de haberler yapmaya devam etti. Gazetenin 7 Eylül 1933 tarihli sayısında “*30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Şehrimizde Fevkalade Merasimle Kutlandı*” başlığı yer almaktaydı.⁴⁴⁶

Törenlerle ilgili şu bilgileri okurları ile paylaşmaktaydı: Tören sabah 07.30’da askerlik binası önünden başladı. Askerlik şubesi önünde askeri ve mülki görevliler, memurlar, askerler, jandarma, polis, öğrenciler ve halktan pek çok kişi toplandı. Törene şehir bandosu da eşlik etmekteydi. Resmi tebrikler kabul edildikten sonra geleneksel olarak gerçekleştirilen Amasya merkezdeki askeri birliğin en genç subayının konuşmasına geçildi. Nurettin Bey tarafından 30 Ağustos Zaferi’nin tarihçesi anlatıldı.

⁴⁴² *Yeşil Amasya*, 1 Eylül 1932

⁴⁴³ *Yeşil Amasya*, 1 Eylül 1932

⁴⁴⁴ *Yeşil Amasya*, 1 Eylül 1932

⁴⁴⁵ *Yeşil Amasya*, 1 Eylül 1932

⁴⁴⁶ *Yeşil Amasya*, 7 Eylül 1933

Ardından Tayyare Cemiyeti Reis Vekili olan Ekrem Tefvik Bey tarafından bir konuşma yapıldı.⁴⁴⁷

Resmigeçide alay, jandarma, polis ve öğrenciler katıldı. Bu sırada Amasyalıların bağışları ile alınan ve bu şehrin ismini taşıyacak olan askeri uçak, halka teşekkür ve kutlama mesajlarını içeren kağıtlar attı. Törenin ardından halk o dönemki adıyla tayyareye isim koyma törenine katıldı. Akşam olduğunda yine bir önceki yıl olduğu gibi askeri birlikler tarafından fener alayı düzenlendi. Belediye dairesi başta olmak üzere pek çok yer süslendi.⁴⁴⁸

1934 yılına gelindiğinde ise önceki yıllarda düzenlenen törenlerin yanında Amasya Halkevi de etkinliklere katıldı. Halkevi tarafından 30 Ağustos Zafer Bayramı için bir müsamere düzenlendi. Müsamere, Plevne Okulu'nun salonunda sergilenecekti. Sabah saat 08.00'da başladı. Önce Halkevi Bاندosu tarafından çalınan İstiklal Marşı'na katılımcılar eşlik etti. Ardından saz heyeti tarafından güzel bir konser verildi. Bu konserden sonra “Kahraman” adlı piyes sunuldu. Piyas sunumundan sonra bandonun ve tüm halkın katılımıyla hep bir ağızdan “Onuncu Yıl Marşı” okundu ve gece sonlandı.⁴⁴⁹

Gazete de diğer milli bayramlar gibi 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarına da her yıl düzenli olarak yer vermeye devam etti. Düzenlenen törenler, katılımcılar, halkın ilgisi, yapılan etkinlikler, fener alayları gazetenin okuyucular ile ayrıntılı olarak paylaşıldı.

⁴⁴⁷ Yeşil Amasya, 7 Eylül 1933

⁴⁴⁸ Yeşil Amasya, 7 Eylül 1933

⁴⁴⁹ Yeşil Amasya, 7 Eylül 1933

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“YEŞİL AMASYA” GAZETESİ’NDE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YÖNELİK HABER VE YORUMLAR

A- TÜRKİYE İLE FRANSA ARASINDA YAŞANILAN SORUNLAR

I-OSMANLI’NIN DIŞ BORÇLARINA DAİR “YEŞİL AMASYA” GAZETESİNDE YAPILAN DEĞERLENDİRMELER

20 Kasım 1922’de başlayan arada kesintiye uğramasına rağmen 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Barış Konferansı⁴⁵⁰ esnasında Türk heyetinin kapitülasyonların kaldırılması yönündeki ısrarlı isteğine Fransa karşı çıktı.⁴⁵¹ Bu durum iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkiledi.⁴⁵²

Lozan Barış Konferansı’nda görüşmelerinde en fazla üzerinde durulan konulardan biri de dış borçlar meselesiydi. Osmanlı’dan kalan borçların Osmanlı toprakları üzerinde kurulan on altı bağımsız devlet arasında paylaşılması gündeme getirildi.⁴⁵³ Türkiye ile Fransa arasında diplomatik ilişkilerde gündemde yer edinen konuların başında Osmanlı Devlet borçları geliyordu. Borçların ilgili ülkelere bölüştürülmesi ve bunun hangi para birimi ile ödeneceği konusunda Türkiye ile Fransa anlaşmazlığa düşmüştü. Bu konu Lozan’da açıklığa kavuşturulamamış ve ilgili tarafların aralarında yapacağı görüşmelere bırakılmıştı.⁴⁵⁴

13 Haziran 1928’de Paris’te Lozan Anlaşması’ndan kalan mali hükümler tekrar görüşüldü. Osmanlı’dan kalan borçlar Osmanlı toprakları üzerinde kurulan Türkiye, Yemen, Irak, Hicaz, İtalya, Yunanistan, Bulgaristan, Ürdün, Asir, Arnavutluk, Yugoslavya, Suriye-Lübnan, Filistin, Necit, Maan, arasında paylaştırıldı. En büyük pay ise Türkiye’ye bırakıldı. Osmanlı’dan Türkiye’ye kalan toplam borç 84.597.495 lira idi. Türkiye açısından Osmanlı’dan kalan bu borçlar büyük bir yük oluşturdu. İlk on yılda milli ekonomi politikaları izlendi. 1954 yılına kadar iktisadi gelişmenin önündeki en büyük engellerden biri oldu.⁴⁵⁵

“Yeşil Amasya” Gazetesi’nin 15 Eylül 1932 tarihli nüshasında “Eski Borçlar” başlığı altında bir makaleye yer verildi. İstibdat Hükümeti’nin Türkiye’ye bıraktığı en

⁴⁵⁰ BCA, 30.18.1.1.7.28.10

⁴⁵¹ Bilal N. Şimşir, **Lozan Günlüğü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s.231

⁴⁵² Hüseyin Bulut, “Atatürk Devri Türk Fransız İlişkileri”, **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 62, (Mayıs 2018), s.540

⁴⁵³ Hatice Bahar Aşçı, “Lozan Barış Antlaşması’nda Osmanlı Borçları Meselesi”, **Karabük Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, V/6, (2026), s.1653

⁴⁵⁴ TBMMZC, I/1, s.271.; B. N. Şimşir, **Lozan Günlüğü**, s.633.

⁴⁵⁵ H. B. Aşçı, “Lozan Barış Antlaşması’nda Osmanlı Borçları Meselesi”, s.1653

önemli meselelerden biri de dış borçlar sorunuydu. Bu konu en çok Türkiye ve Fransa arasında sorunlara yol açmaktaydı. Şükrü (Saraçoğlu) Bey dış borçlar meselesini yetkililer ile görüşmek için Paris'e gidecekti. Bu nedenle gazetede yayımlanan bu makale ile eski borçların oluşum süreci ayrıntılı olarak okuyucularla paylaşıldı.⁴⁵⁶

Avrupa'dan ilk dış borç 1854'te İngiltere'den %5 faizle 5.000.000 İngiliz lirası olarak alındı.⁴⁵⁷ Kırım Savaşı'ndan sonra devletin masrafları gittikçe arttı. Devlet hazinesindeki para masrafları karşılamada yetersizdi. Bütçe açığını kapatmak için Avrupa'dan dış borç alınması zorunlu hale gelmekteydi. Devlet yetkilileri tarafından mali alanda ıslahatlar yapılacağı dile getirildi. Ancak bunlar kuru sözden ibaretti. Oluşturulması gereken bütçeler hayal ürünü olarak görüldü. Çünkü Avrupa'dan alınan borçların faizleri artmaya devam etmekteydi. Artan faizleri ödemek için yeniden Avrupa'dan dış borç alındı. Birkaç sene boyunca bu borçlanma sürekli tekrarlandı.⁴⁵⁸

93 Harbi'nden önce (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) alınan dış borç 260.000.000 kadardı. Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde önce faizlerin ödeneceği bildirildi. Ancak bir süre sonra buna da imkân olmadığı görüldü. Osmanlı Devleti'nin ekonomisi iflas etti.⁴⁵⁹

93 Harbi'nin ardından Hükümet Berlin Kongresi'nden sonra Avrupa'ya olan borçlarını ödemek için 1881'de "*Muharrem Kararnamesi'ni*" çıkardı. Bu kararname ile mevcut borçların miktarı tespit edildi. Dış borçlar için de 260.000.000 olan dış borcun önce faizleri ödenerek azaltıldı. Yapılan ödemeler sonucunda devletin dış borcu 101.000.000 liraya indi.⁴⁶⁰ Bu borçlar %4 faizle bir vergi gibi ödenecekti. 1892'de dış borç miktarı 91.587.890 lira oldu.⁴⁶¹

Şark demiryolları için kura bedeli olarak ayrılan 156.000 kûsur lira devletin asıl borcundan ayrı idi. Muharrem Kararnamesi'nin içinde bu borç 15.652.542 lira olarak belirlendi.⁴⁶²

Kalan borçların ödenme süreci için de "*Duyun-ı Umumiye*" kuruldu. Bu devletin bağımsızlığına bir darbe idi. Fransa, İngiltere, Avusturya, İtalya ve Almanya temsilcilerinden oluşan bir meclis idaresi kuruldu. Hükümet de Osmanlı adına bu meclise bir temsilci dâhil etti. "*Duyun-ı Umumiye*" idaresi bundan sonraki borçların tahsili süresinde tek yetkili oldu. Osmanlı'nın bütün gelirlerine borçların ödenememesi

⁴⁵⁶ Yeşil Amasya, 15 Eylül 1932

⁴⁵⁷ Yeşil Amasya, 15 Eylül 1932

⁴⁵⁸ Yeşil Amasya, 15 Eylül 1932

⁴⁵⁹ Yeşil Amasya, 15 Eylül 1932

⁴⁶⁰ Yeşil Amasya, 15 Eylül 1932

⁴⁶¹ Yeşil Amasya, 6 Ekim 1932

⁴⁶² Yeşil Amasya, 6 Ekim 1932

nedeniyle el konuldu. Bunlar: “Tütün ve tuz gibi inhisarlarla pul, müskirat, sayt, harir aşarı gibi bilavasita alınan tekâliften bazıları ile maktu vergilerden ibaretti”.⁴⁶³

Sultan Abdülhamit döneminde %4 faizle 1890’da “Tahvilat-ı Osmaniye İstikrazı”,1893’te “Tenbakü İstikrazı”,1894’te “40.000.000 franklık İstikraz”,1902’de “Gümrükler İstikrazı”, 1903’te “Saydi Mahi İsikraz”,1904’te “Bağdat Demiryolu Birinci Tertip İstikraz” adı altında dış borç alınma devam etti. 1.430.000 olan borç faizi Muharrem Kararnamesi’nden sonra birleştirilmiş ve Duyun-ı Umumiye kapsamına alınmıştır. 1925’te bu borcun faizi olarak 1.174.689 lira bütçeye eklendi. Eski borçlar için toplam 2.618.123 lira tahsis edildi.⁴⁶⁴

II- Sancak (Hatay) Sorunu İle İlgili Gelişmeler (1921-1938) ve Yeşil Amasya Gazetesi

İskenderun Sancağı Misak-ı Milli Sınırları içinde kabul edilmişti. Bu konudaki muhatap Fransa’ydı. Yunan Ordusuna karşı kazanılan Sakarya Savaşı sonrasında şartlar Türk tarafının lehine olmuştu. Bunun sonucu olarak Fransa ile 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile İskenderun Sancağı, Fransız mandası altındaki Suriye sınırları içerisinde bırakıldı.⁴⁶⁵

Fransa manda yönetimi 1921’de İskenderun Özerk Sancağı’nı Halep’e bağladı. İskenderun Sancağı’nda kurulan bu statü, bölgede ve Türkiye’de rahatsızlık yarattı. Milli Mücadele’nin askeri safhasının bitmesiyle ilişkiler barış konferansı sürecinde yeniden zora girdi. İki ülke arasındaki anlaşmazlıkları çözümleyebilmek için bir karma komisyonun oluşturulması gündeme geldi.⁴⁶⁶ Bu komisyon ancak 1925’te kurulabildi. Karma komisyonda sınır konusunda anlaşmazlık yaşandı. 1926’da da doğrudan görüşmelere geçildi.⁴⁶⁷

30 Mayıs 1926’da Fransa, Ankara’da “Dostluk ve İyi Niyet Sözleşmesi” imzaladı. Bu sözleşmeden sonra da Suriye sınır meselesi çözülmedi.⁴⁶⁸ 2 Ağustos 1926’da

⁴⁶³ Yeşil Amasya, 15 Eylül 1932

⁴⁶⁴ Yeşil Amasya, 6 Ekim 1932

⁴⁶⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (DBTDA), F: 571, K: 36097, G: 142568, S:508; H. Bulut, “Atatürk Devri Türk Fransız İlişkileri”, s.540; Figen Atabey, “Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, IV/7, (Temmuz-2015), s.193.; Sinever Esin Dayı, “Hatay Devleti ve Hatay’ın Anavatan’a Katılması”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 19, (2002), s.331-332.; E. Dayı, *Hatay Gazetesi’nde Atatürk (Ağustos 1938 – Aralık 1938)*, Erzurum, 2003, s.114-115.; Coşkun Topal, “Sancak (Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyundaki Etkileri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI/ 2, (Aralık-2009), s.3.

⁴⁶⁶ DBTDA, F: 525, K: 37886, G: 152834, S: 14; DBTDA, F: 525, K: 38118, G: 155068, S:1; DBTDA, F: 525, K: 38118, G: 155068, S:15

⁴⁶⁷ BCA, 30.10.0.0.12.71.16.

⁴⁶⁸ Rırat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul,1995, s.567; H. Bulut, “Atatürk Devri Türk Fransız İlişkileri”, s.541

Türk gemisi Bozkurt ile Fransız gemisi Lotus'un Midilli Adası açıklarında çarpışması Türk-Fransız ilişkilerini yeniden gerginleştirdi.⁴⁶⁹ Bu sorun La Haye'deki Uluslararası Adalet Divanı'na taşındı. Sonuçta Bozkurt-Lotus olayı Türk tarafının lehine çözüldü.⁴⁷⁰ Fransa 1936'da Suriye'deki manda yönetimini kaldırdı. Sancak (Hatay) konusunda Suriye yönetiminin belirleyici olması gündemdeydi. Bu sebeple Türk-Fransız ilişkileri gerginleşti. Fransa Sancak (Hatay) meselesinin Milletler Cemiyeti'ne götürülmesini istedi. Türkiye de bunu uygun gördü. Yapılan görüşmeler ve sonrasındaki tartışmalar oldukça sertti. Milletler Cemiyeti Konseyi 14-16 Aralık 1936 tarihleri arasında meseleyi ele aldı. 27 Ocak 1937'de Milletler Cemiyeti'nin yetkili kurulları Sancak (Hatay)'ın bağımsızlığını kabul etti. 29 Mayıs 1937 tarihinde de Milletler Cemiyeti'nin Fransa ve Türkiye'nin görüşlerini alarak hazırladığı anayasa yürürlüğe girdi.⁴⁷¹

22-31 Temmuz 1938'de yapılan seçimler sonunda Sancak'taki Türk topluluğu Sancak Meclisi'nde kırk üyesinden yirmi ikisini elde etti. Meclis ilk toplantısını 2 Eylül 1938'de yaptı. Sancak statüsüne göre; resmi dilin Türkçe ve Arapça olması gerektiği halde bütün topluluklara mensup mebuslar yeminlerini Türkçe yaptı. Meclis, İskenderun Sancağı'na "*Hatay Devleti*" adını verdikten sonra Tayfur Sökmen'i⁴⁷² devlet Başkanı seçip bir de bayrak tespit etti. Anavatan'dan sonra Hatay'ın da kurtarıcısı olan Atatürk, vefatından önce bu mutluluğu yaşadı. Hatay'ın bağımsız bir devlet olmasından sonra Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkiler hızla gelişti.⁴⁷³

1938 Yılı başından itibaren Avrupa'da uluslararası ilişkiler giderek gerginleşmeye, özellikle Almanya ve İtalya'nın barışı tehdit eden tutumları belirginleşmeye başladı. Berlin-Roma Mihveri'nin⁴⁷⁴ Avrupa'da ağırlığını gittikçe arttırması, sınırlar konusunda mevcut statükonun korunmasını amaçlayan "*antirevizyonist devletlerin*" Türkiye'ye olan ihtiyacını da artırmıştır. Bu gergin durum

⁴⁶⁹ Alper Ersaydı, "Bozkurt-Lotus Davası ve Genç Türkiye'nin Hukuksal Yetkinliği", *Tarih Okulu Dergisi*, MMX/6, (Aralık 2009), s.34

⁴⁷⁰ Barış Çiftçi, "Bozkurt-Lotus Davası'nın Hukuki Değerlendirmesi ve Türkiye İçin Önemi", *Journal of Political Administrative and Local Studies (JPAL)*, VI/1, (May 2023), pp. 43-55

⁴⁷¹ Yaşar Özüçetin, Hanifi Kaya, "Sancak (Hatay) Meselesi ve Bu Bağlamda Muhtelif Dış Basında Ortaya Konulan Yaklaşımlar ve Görüşler", *Asos Journal*, VI/75, (Ağustos-2018), s.5-6.

⁴⁷² Tayfur Sökmen 1891'de Adana'da doğdu. Özel eğitim ve Rüştîye mezunudur. Az Almanca bilmektedir. Ziraat ve ticaret ile uğraşmıştır. 2. Kolordu emrinde Kuvâ-yı Milliye Kumandanı, Hatay Müdâfaa-ı Hukuk Cemiyeti Temsilcisi, İskenderun ve Havalisi Müdâfaa-ı Hukuk Cemiyeti kurucusudur. Antakya-İskenderun Muâveneti İctimâiye Cemiyeti ile Hatay Erkimlik Cemiyeti Başkanlığını üstlendi. Hatay Devleti Cumhurbaşkanlığı ile Hatay'ın anavatanı katılması sonrasında V. ve VI. Dönem Antalya Milletvekili seçildi. Evli ve beş çocuk babasıydı. 03 Mart 1980'de öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.309.)

⁴⁷³ S. E. Dayı, "Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması", s.339-340.

⁴⁷⁴ "1936 yılında İtalya ve Almanya arasında kurulan bir koalisyondur. İtalya Dışişleri Bakanı Galeazzo Ciano tarafından hazırlanan ve iki faşist ülkeyi gayri resmi olarak birbirine bağlayan bir anlaşma, 25 Ekim 1936'da imzalanmıştır. 1939'da Çelik Paktı imzalandı. Mihver Devletleri terimi Japonya'ya da kapsayacak şekilde kullanılmaya başlandı". ([https://www.britannica.com/topic/Rome-Berlin-Axis E.T.: 06.0802.25](https://www.britannica.com/topic/Rome-Berlin-Axis-E.T.:06.0802.25))

karşısında Fransa, Ortadoğu'nun en güçlü devleti olan Türkiye ile ilişkilerini düzeltmek ihtiyacını duymuştur. Dolayısı ile Avrupa'da savaş tehlikesinin yaklaşması Sancak konusunda yapılan görüşmelerde Fransa'yı Türk tarafının isteklerini kabul etmeye mecbur bırakmıştır. Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras⁴⁷⁵ ile Fransız meslektaşı arasında 30 Ocak 1938'de Paris'te yapılan görüşme Avrupa'daki gelişmelerin yarattığı hava içinde geçmiş, Tevfik Rüştü Aras; feshedilen anlaşma yerine, yeni bir Türk-Fransız Anlaşması yapabileceklerini ima etmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin itirazını dikkate alan Milletler Cemiyeti Konseyi de 31 Ocak 1938'de seçim yönetmeliğinde gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar vermiş ve Seçim Komitesi 7 Mart 1938'de gerekli düzenlemeleri tamamlamıştır.⁴⁷⁶

“Yeşil Amasya” Gazetesi de bu mili meseleyi yakından takip etti. Gazete 4 Temmuz 1938 tarihli nüshasında “*Hatay*” başlığına yer verdi.⁴⁷⁷

“Evvelki gün ve dün Paris'ten gelen haberler bir taraftan Fransa Hariciye Nazırı Bone ve Büyük Elçimiz Suad Davaz diğer taraftan Antakya'da Orgeneral Asım Gündüz ve General Hutzinger arasındaki görüşmelerin tam bir anlaşma ile nihayet bulunduğunu haber vermektedir. Anlaşmalar üç sene üzerinde olmuştur. Fransa ile aramızdaki dostluk ve bitaraflık muahedesini feshetmiştik. Şimdi on sene müddetle Fransa ile eskiden daha iyi şartı muahede akdediyoruz. Bundan başka Fransa ve Suriye ile üçüzlü bir iyi komşuluk akdi yapıyoruz. Üçüncü esas da Hatay'ın iç asayışı ve umumi masunluğu iki dost milletin orduları tarafından garanti edilmek üzere, şimdiden Hatay'da müsavi miktarda Türk Fransız askeri kuvvetleri bulundurulacaktır.

Bu mesut anlaşmalara varılarak hususunda Daladiyer Hükümeti'nin⁴⁷⁸ ve bilhassa Hariciye nazırı Mösyö Bone'nin sarfetmiş oldukları gayretleri samimi bir takdir ile anlamalıyız. Fransa ve Türkiye arasında en iyi münasebet ve elbirliği halinin vücut bulması için tek pürüz Hatay davası idi. İmdi bu anlaşmalar milli davamızın halledilmesine müsait şartlar elde edilmiştir. Bundan yalnız iki devletin dostları değil,

⁴⁷⁵ Tevfik Rüştü Aras 1883'te Çanakkale'de doğdu. Beyrut Fransız Tıbbiye okulunu bitirdi. Doktor oldu. Fransızca bilmektedir. Genel Sıhhiye Müfettişliği, I. Dönem Mentеше Milletvekilliği'nde bulundu. Sıhhat ve İçtima-i Muâvenet Vekilliğine Vekâlet etti. İktisat Encümeni Reisi, II. ve III. Dönem İzmir Milletvekilliği, Mübâdele-i Ahali ve Emvâl Encümeni Reisliği ile 4., 5. ve 6. Hükümette Hariciye Vekili oldu. Evli ve bir çocuk babasıydı. 5 Ocak 1972'de öldü. (TBMM Albümü 1920-2010, I, s.155)

⁴⁷⁶ Yusuf Sarıay “Atatürk'ün Hatay Politikası II (1938 – 1939)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII /35, (1996), s.409.

⁴⁷⁷ *Yeşil Amasya*, 4 Temmuz 1938

⁴⁷⁸ Fransız devlet adamı Édouard Daladier (1884–1970), 1933, 1934 ve 1938'den İkinci Dünya Savaşı sırasında 1940'ta Fransa'nın işgaline kadar başbakanlık yaptı. (<https://kids.britannica.com/students/article/edouard-Daladier/320897/E.T: 06.08.2025>)

*bizzat sulh ve beynelmilel iş birliği taraftarları derin bir memnuniyet duyacaklar yakın şark havasının ciğerler üstünde birdenbire hafiflediği hissedilecektir”.*⁴⁷⁹

Gazetede ayrıca Fransa, Suriye ve Türkiye arasındaki anlaşmaya göre sınır bölgelerinde her türlü saldırı ve tehdidi önleyici çalışmaların yapılacağı bildirildi. Türkiye ve Suriye arasındaki dostane ilişkilerin devam ettirilmesi gerektiği ve Türkiye ile Suriye'nin dost olmaya mecbur olduğu da vurgulandı. Türkiye'nin kendi haklı davasının peşinden koşmaktan başka bir amacının olmadığı komşularının refah ve huzurundan yana bir tavır sergilediği belirtildi. Suriye tarafının Türkiye'nin bu samimi tavrından hiçbir şekilde şüphe etmemesi gerektiği anlatıldı. Hatay sorununun henüz tam olarak çözülmedi fakat Fransa ve Türkiye arasında müzakere ortamı oluşturuldu. Fransız Hariciye Nazırı Bone'nin sözlerinden de Türkiye ve Suriye arasında yaşanan Hatay sorununun uzlaşmacı bir müzakere ortamında ele alınacağı ve sorunun çözümü için gösterdiği çabadan dolayı tüm halkın Atatürk'e minnet ve sevgi duyduğu vurgulandı.⁴⁸⁰

İki devlet arasında Ankara'da 23 Haziran 1939'da Hatay Devleti'nin kesin sınırları ve Hatay vatandaşlarının statüsü hakkında hükümler belirlendi. 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kuruldu. Bir yıl kadar bağımsız kaldı. Bu süre içinde Türkiye ile çok sıkı iş birliği yapıldı. Hatay Devleti yöneticileri Hatay'ın Türkiye'ye katılmak arzusunu birçok vesilelerle belirtti. Nihayet, 23 Haziran 1939'da son toplantısını yapan Hatay Meclisi'nde oybirliği ile Anavatana katılmaya karar çıktı. Yönetim Türkiye Fevkalade Temsilcisi Cevat Açıkalın'a devredildi. 23 Temmuz 1939'da TBMM adına Hatay'a gelen heyetin önünde Anavatana katılma töreni gerçekleşti. Böylece Hatay Meselesi, Atatürk'ün bazen sert, bazen yumuşak ince diplomasisi, keskin görüşü, azmi ve “*çelik iradesi*” sayesinde; sayısı iki yüz bini aşan Türk, yabancı boyunduruğundan kurtarıldı. Stratejik ve ekonomik değeri çok büyük olan Hatay tekrar “*Anavatan*” ile birleşti.⁴⁸¹

B- TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE SORUNLARIN DOSTLUK VE İŞ BİRLİĞİNE EVRİLMESİ (1923-1930) VE “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ'NDE YUNANİSTAN BAŞBAKANI'NIN TÜRKİYE ZİYARETİ

Büyük Taarruzun başarı ile sonuçlanmasından sonra Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler Lozan Barış Antlaşması sonrasında da düzelmedi. Bu süreçte Yunanlıların Batı Trakya Türklerine uyguladığı baskılar, Yunan adalarından Batı

⁴⁷⁹ Yeşil Amasya, 4 Temmuz 1938

⁴⁸⁰ Yeşil Amasya, 4 Temmuz 1938

⁴⁸¹ S.Esin Dayı, “Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması”, s.339-340.

Anadolu kıyılarına yönelik tahrik edici eylemler etkili oldu. İlişkilerin bozulmasının temel nedeni Lozan’da imzalanan Mübadele Antlaşması’nın uygulanmasına ilişkin anlaşmazlıklardı. Bu durum 1930 yılına kadar varlığını devam ettirdi.⁴⁸²

Lozan Barış Antlaşması sürecinde 30 Ocak 1923’te imzalanan “*Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*” imzalandı. Türkiye’deki Rumlar ile Yunanistan’daki Türkler karşılıklı olarak mübadele edileceklerdi. Batı Trakya’daki Türkler ile İstanbul’daki Rumlar değiş-tokuşun dışında kalacaktı. Yunanistan’la malların ve ahalinin mübadelesine dair sözleşmenin uygulanmasına dair kararname 17 Temmuz 1923’te TBMM Başkanı sıfatıyla onaylandı.⁴⁸³ Ancak mübadele başladığında önemli problemlerle karşılaşılacaktı.⁴⁸⁴ Aynı durum Yunanistan için de geçerliydi. Savaş esirleri ile sivil rehinelere değişimi; mübadele antlaşmasının uygulamaya geçmesi için zamanın daralması üzerine Yunanistan, TBMM’nin onaylamasından iki gün sonra 25 Ağustos 1923’te Lozan Barış Antlaşmasını ekleri ile birlikte oyladı ve geçerlilik kazandı.⁴⁸⁵ Bununla birlikte Türkiye Mübadele İmar ve İskân Vekâleti merkez ve taşra kadrolarını güçlendirmeye başladı. Türk-Yunan Muhtelit Mübadele Komisyonu’nun Türk Heyeti Başkanlığı’na bütçe desteğinde bulunuldu.⁴⁸⁶

Bu sözleşme ile Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Müslüman dininden Yunan uyrukların değiştirilmesini öngörmekteydi. 30 Ekim 1918 öncesinde İstanbul sınırları içinde yerleşmiş Rumlarla Batı Trakya Müslümanlarını mübadele dışı tuttu. Daha sonra uygulama için Türk ve Yunan temsilcilerinin de yer aldığı uluslararası bir komisyon kuruldu. Ekim 1923’te çalışmalara başlandı.⁴⁸⁷ Bununla birlikte mübadele için Mustafa Kemal Paşa tarafından 25 Eylül 1923’te İslam alemine yönelik yardım çağrısı gündeme geldi.⁴⁸⁸

Mübadele meselesi daha sonra Milletler Cemiyeti’ne taşındı. Milletler Cemiyeti’nde oluşturulan komisyon kararına göre bir kişinin etabli (Yerleşik) sayılabilmesi için İstanbul’a 30 Ekim 1918’den önce yerleşme niyetiyle gelmiş ve orada kalmış olmasının yeterli olduğunu belirtildi. Kimlerin etabli sayılacağı 1930 yılında karara bağlanacaktı. Venizelos 1928 yılında başbakan seçildikten sonra Türk-Yunan

⁴⁸² M. Öznülür, *Samsun Vilayet Gazetesi’nin...*, s.119.; Sabahattin Özel, “*Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*”, *Türkler*, XVI, Ankara, (2002), s.1171.

⁴⁸³ BCA, 30.18.1.1.7.25.2

⁴⁸⁴ Bestami S. Bilgiç, “*Atatürk Döneminde Türkiye Yunanistan ilişkileri*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXXI/91, (Bahar 2015),s.4.

⁴⁸⁵ B. N. Şimşir, *Lozan Günlüğü*, s.642.

⁴⁸⁶ BCA, 30.11.1.0.1.1.2.; BCA, 30.11.1.0.1.1.2.; BCA, 30.11.1.0.1.1.6.; BCA, 30.11.1.0.1.3.8.; BCA, 30.11.1.0.1.6.3.

⁴⁸⁷ S. Özel, “*Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*”, s.1171.

⁴⁸⁸ BCA, 30.10.0.0.1.1.4.

ilişkilerinde diplomasi dönemi başladı. Başbakan İsmet Bey'e bir mektup gönderdi. Mektupta Yunanistan'ın Türkiye'nin topraklarında gözü olmadığını yazdı. Türkiye'nin de aynı şekilde Yunanistan'ın toprakları hakkında herhangi bir hak iddia etmemesinden duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Sonrasında yine mübadele sorunu yüzünden ilişkiler gerginleşti. Diplomatik görüşmeler sonucunda nihayet 10 Haziran 1930'da Ankara'da taraflar bir anlaşmaya vardılar.⁴⁸⁹ 26 Ekim 1930'da Yunanistan Başbakanı Venizelos Türkiye'yi ziyaret etti.⁴⁹⁰ Kendisi bir gün sonra Ankara'da resmi törenle karşılandı. Yunan heyeti 1 Kasım'da ülkeden ayrıldı. Bu gezi Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların çözümü açısından bir dönüm noktası oldu. Kıbrıs Sorunu'na kadar iki ülke arasındaki ilişkilere dostluk ve barış hakim oldu. Bu ziyaret öncesinde 10 Haziran 1930'da imzalanan anlaşma bu günlerde temelleri atılan Balkan Antantı için de güçlendirici bir zemin oluşturdu. Yunanistan'da 10 Mart 1933 ile 10 Ekim 1935 yılları arasında başbakanlık makamında bulunan Panagis Çaldaris Türk Hükümeti'nin daveti üzerine 1 Eylül 1933'te Ankara'yı ziyaret edeceği bilgisini gazetecilerle paylaştı. Birçok siyasi konuyu gündemlerine alarak Türk tarafıyla görüşeceklerini; Türk Hükümeti'nin Cibali Kilisesi'nin Patrikhaneye vermek suretiyle Yunanistan'a karşı olumlu fikirler taşıdığını göstermişti. Yapacağı gezinin on gün süreceğini ve bu süreçte İstanbul'da Patrikhane'yi de ziyaret etmek niyetinde olduğunu belirtti.⁴⁹¹ Heyet on dört kişiden oluşmaktaydı.⁴⁹²

“Yeşil Amasya” gazetesi 14 Eylül 1933 tarihli nüshasında “Yunanlı Misafirler İstanbul'da” başlığını taşımaktaydı.⁴⁹³ Yunanistan Başbakanı beraberinde Dışişleri ve İktisat Bakanları olduğu halde “Elli Kruvazörü” ile İstanbul'a geldiği bilgisini okurları ile paylaştı. Misafir gemi şehri top atışı ile selamlamıştı. Misafirler Marmara Denizi'ne giriş yaptıktan sonra yirmi uçaktan oluşan bir hava filosu tarafından karşılandı.⁴⁹⁴

İstanbul Valisi Muhittin (Üstündağ) Bey ve Hariciye Vekâleti memurları, misafirleri kruvazöre çıkararak selamladı. Misafirleri taşıyan gemi halkın alkışları arasında Haydarpaşa Limanı'na demirledi. Başbakan ve beraberindekiler oradan da özel trenle Ankara'ya hareket etti. Başvekil trenin hareket etmesinden önce Anadolu Ajansı'na

⁴⁸⁹ M. Öznülier, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin...**, s.119-120; B. S. Bilgiç, “Atatürk Döneminde Türkiye Yunanistan ilişkileri”, s.15-16.

⁴⁹⁰ Zafer Çakmak, “Venizelos'un Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne Aday Göstermesi”, **Erdem**, 52, (2008), s.95-97.

⁴⁹¹ **BCA**, 30.10.0.0.109.728.8.; **BCA**, 30.10.0.0.109.728.9.

⁴⁹² **BCA**, 30.10.0.0.255.717.3.

⁴⁹³ **Yeşil Amasya**, 14 Eylül 1933

⁴⁹⁴ **Yeşil Amasya**, 14 Eylül 1933; **BCA**, 30.10.0.0.255.717.3.

beyanatta bulundu. İki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin sıklaştırılacağını ifade etti. Ayrıca bu çalışmalar sonunda yeni bir anlaşmanın da yapılacağı söylendi.⁴⁹⁵

Panagis Çaldaris 10 Eylül 1933'te İstanbul'a varmış ve sonrasında Ankara'ya doğru hareket etmişti.⁴⁹⁶ 11 Eylül'de heyet Ankara'ya varmıştı. Tren İstasyonu'nda devlet erkânı tarafından karşılandı. Daha sonra da Ankara Palas'ta Yunan delegasyonu dinlenmeye çekildi. Sonrasında Başbakan İsmet İnönü ve eşi ziyaret etti. Akşam her iki ülkenin devlet erkânı yemekte bir araya geldi. 12 ve 13 Eylül'de her iki ülkenin bakanları karşılıklı ziyaretler ve yemek davetleriyle bu iki günü geçirdiler. Cumhurbaşkanlığı Flarmoni Orkestrası 13 Eylül'de Halkevi ziyareti sonrası bir konser verdi.⁴⁹⁷ 14 Eylül'de Ankara Valisi ve Belediye Başkanı Nevzat Bey tarafından Şehir Lokantası'nda öğle yemeği verildi. Yunan Heyeti daha sonra müzeler, enstitüler ve Ankara'nın görülmeye değer manzaraları ziyaret edildi. 15 Eylül Cuma günü ise İstanbul'a dönülecekti. Resmi tören düzenlendikten sonra Pera Palas'ta ağırLANacaklardı.⁴⁹⁸

Panagis Çaldaris İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Selanik'te törenle karşılanmış ve basın mensuplarına Türkiye ziyareti hakkında bilgi vererek duyduğu memnuniyeti ifade etmişti.⁴⁹⁹ Halkta yapılan açıklamaları dikkatle dinlemiş ve konuşmasının ilgili kısmında iki millet arasındaki ayrılığın artık sona erdiğine dair ümidini ifade ederken konuşmasını “*Yaşasın Yunan Milleti*” diye tamamlamıştı.⁵⁰⁰ Halkta kendisine “Yaşasın Türkiye” diye bağırarak alkışlarla tezahüratta bulunmuştu.⁵⁰¹

Türkiye’de ve Yunanistan’da ilgi ve heyecanla karşılanan bu geziye “*Yeşil Amasya*” gazetesi de ilgisiz kalmamıştı. Bu da yurtiçi ve yurtdışı gelişmeleri komşu ülkelerle birlikte eş zamanlı olarak takip ettiklerinin göstergesiydi.

Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan dostluk ve güven bağı bölgesel iş birliğini güçlendirdi. Sonuçta 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı imzalandı. Katılımcı ülkeler Türkiye Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'ydı.⁵⁰² Ancak yeni bir Dünya Savaşı olasılığı her geçen gün yükselmekteydi. Bölgesel tehditler Balkan Antantı'na dahil ülkeleri rahatsız etmeye başlamıştı. “*Yugoslavya üzerindeki İtalya ve Alman tehdidi, Bulgaristan'ın Almanya ve İtalya ile iş birliği yapma eğilimi ilişkilerin yeniden ele alınmasını gerektirdi. Ve bu durumun Romanya'yı Almanya ve İtalya'nın hedefi haline*

⁴⁹⁵ *Yeşil Amasya*, 14 Eylül 1933

⁴⁹⁶ BCA, 30.10.0.0.255.717.3.

⁴⁹⁷ BCA, 30.10.0.0.255.717.3.

⁴⁹⁸ BCA, 30.10.0.0.255.717.3.

⁴⁹⁹ BCA, 30.10.0.0.255.717.4.

⁵⁰⁰ BCA, 30.10.0.0.255.717.4.

⁵⁰¹ BCA, 30.10.0.0.255.717.4.

⁵⁰² BCA, 30.18.1.2.43.11.6.

getirmesi gibi problemler iş birliğini önledi". 1939'da Antant, dağılma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Sonuç öyle de oldu. Ama bölgesel iş birliğinin ne anlama geldiğinin anlamlı bir örneği idi.⁵⁰³

C- “YEŞİL AMASYA” GAZETESİ'NDE İSMET İNÖNÜ'NÜN BULGARİSTAN'A YAPTIĞI RESMİ GEZİ (20-23 EYLÜL 1933)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun henüz ilk yıllarında Bulgaristan'daki Türk nüfusun bir kısmı Türkiye'ye göç etmek istedi. Alınan talepler Lozan Barış Antlaşması içeriğinde yer alan ve Yunanistan ile Türkiye arasında gerçekleştirilen mübadele kararından ötürü ertelendi.⁵⁰⁴

Bulgaristan ile Türkiye arasında 18 Ekim 1925 tarihinde “Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması” yapıldı.⁵⁰⁵ Bu antlaşmaya göre: “Neuilly Antlaşması” kapsamında azınlık haklarının Bulgaristan'daki Türk nüfusa uygulanacaktı. Ayrıca Lozan Barış Antlaşması gereği de azınlık haklarının Türkiye'de bulunan Bulgar nüfusa uygulanmasına karar verildi. Bu antlaşmadan hemen önce başlayan göç, antlaşmadan sonra da 1923- 1939 yılları arasında devam etti. Atatürk Dönemi'nde Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaklaşık 200 bin Türk nüfusu göç eder.⁵⁰⁶ Yine bu dostluk antlaşması kapsamında Bulgaristan Hükümeti Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması gereğince Türkiye'ye göç eden ahalinin mülklerini iade edecek ve istimlak bedellerini ödeyecekti. Bu maddenin varlığına rağmen mevcut Yunan Hükümeti bu konuda yapılacak işlemleri geciktirmekteydi.⁵⁰⁷ Türkiye 21 Eylül 1926'da yine dostluk antlaşmasını dayanak kılarak Türklerin Bulgaristan'da, Bulgarların da Türkiye'deki emlak ve arazilerine mevcut protokolün uygulanmasını istedi.⁵⁰⁸ Ancak Bulgaristan Hükümeti buna uymayınca Türk göçmenler mağdur edildiler.⁵⁰⁹ 1920'lerin son yıllarına kadar bu sorunun devam ettiği mevcut arşiv belgelerden tespit edilmektedir.⁵¹⁰

1930'lu yıllardan sonra Bulgaristan'da Türk ve Müslüman nüfusa yönelik yapılan baskı, şiddet zirve noktasına ulaştı. 1933 yılında Bulgaristan'da “*Razgrad Hadisesi*”⁵¹¹

⁵⁰³ M. Öznülüer, *Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...*, s.123.

⁵⁰⁴ Yüksel Kaştan, “*Atatürk Dönemi Türkiye Bulgaristan İlişkileri*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXIV/72, (2008),s.674.

⁵⁰⁵ BOA, HSD.AFT, K: 17, G: 63

⁵⁰⁶ Y. Kaştan, “*Atatürk Dönemi Türkiye Bulgaristan İlişkileri*”,s. 674.

⁵⁰⁷ DBTDA, F: 513, K: 39608, G: 159653, S: 31.

⁵⁰⁸ DBTDA, F: 513, K: 39608, G: 159653, S: 37.

⁵⁰⁹ DBTDA, F: 513, K: 39608, G: 159653, S: 39.

⁵¹⁰ DBTDA, F: 513, K: 39608, G: 159653, S: 84.; DBTDA, F: 513, K: 39608, G: 159653, S: 85.

⁵¹¹ Bulgaristan'ın Razgrad şehrindeki Türk Mezarlığı'nın 14 Nisan gecesi, Rodna Zaştita adlı gözü dönmüş iki yüz Bulgar tarafından parçalanıp cesetlerin mezarlarından çıkarılmasıyla başlayan ve bu vandalizmi protesto etmek için 20 Nisan 1933'te İstanbul'da karşılık bulan protesto gösterileriyle devam eden süreç verilen isimdir. (<https://www.gzt.com/mecra/razgrad-olaylari> Erişim Tarihi:06.05.2023)

meydana gelir. 14-15 Nisan gecesi gerçekleşen olaylar esnasında Bulgar milliyetçiler Türk nüfusa ait mezarlıklara ellerindeki kazma ve küreklerle saldırdılar. Büyük tahribata sebep oldular ve bazı mezarları kazarak ölüleri ebedi istirahatgâhlarından dışarı çıkardılar.⁵¹² Olay öğrenildikten sonra buna dayanamayan bazı Türkler Romanya'ya kaçmak zorunda kaldı. Türk Dışişleri mensuplarının olay yerinde daha sonra yaptıkları incelemelerden sonra *“Faşistlerin, Yugoslavların, Hitlercilerin Bulgar milli ruhunu besliyor. Kışkırtılan genç Bulgarlar mutlak surette hedef olarak kendilerine pek kolaylıkla masum Türk yurttaşlarımızı ve onların mukaddesatını görmektedir. Bu gibi hakaret ve tecavüzler herhalde tevali edecektir. Her ne pahasına olursa olsun bu milyona yakın yurttaşlarımızın bir an evvel Bulgaristan'dan Trakya'ya veya Anadolu'ya nakledilmesinin gün geçtikçe bir zaruret halini aldığı”* bildirilmekteydi.⁵¹³ İşte böylesine ilişkilerin gergin olduğu bir ortamda Türkiye Cumhuriyeti Başvekili İsmet Paşa Bulgar Hükümeti'nin daveti üzerine mevcut sorunlara çözüm bulunabilmesi amacıyla Bulgaristan'a 1933'ün Eylül'ünde resmi bir gezi düzenledi. Gezi sürecinde yaşananlar *“Yeşil Amasya”* Gazetesi de okurlarına aktarıldı.⁵¹⁴

“Yeşil Amasya” Gazetesi İsmet Paşa'nın Anadolu Ajansı'na verdiği beyanati edinerek okurlarıyla paylaştı: *“Komşumuz ve dostumuz Bulgaristan Hükümeti'nin daveti üzerine Sofya'ya hareket ediyoruz. Takriben iki sene evvel Ankara'da kendisini tanımakla müşerref olduğum Başvekil N. Muşanof'la ve komşu memleketi idare eden kıymetli devlet adamları ile yakından tekrar görüşmek benim için, Hariciye Vekili ile Fırkamızın Reisi için kıymetli ve sevgili bir fırsat olacaktır.”*⁵¹⁵ Beyanatın devamında kendileri açısından sorunların çözümü için Türk halkının samimiyetini göstermesi açısından bir fırsat olduğunu belirtti. İki memleketi ilgilendiren konular Sofya'da görüşülecekti. Seyahatin asıl amacı barışı güçlendirmektir.⁵¹⁶

Başvekil İsmet Paşa, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey ve beraberindeki diğer görevliler ile Sofya'ya doğru yola çıkmadan önce İstasyonda Başta Cumhurbaşkanı olmak üzere vekiller, mebuslar, sefir ve askeri erkân tarafından uğurlandı. Heyet Sofya'ya vardıktan sonra Bulgaristan Başvekili Muşanov ve beraberindekiler tarafından karşılandı. Dostluk muahedesi için ilk hazırlıklar yapıldı. İki başvekil bu görüşmeyi Türk Sefarethanesinde yaptı. Akşam İsmet Paşa onuruna yemek verildi.⁵¹⁷ 21 Eylül'de Türkiye

⁵¹² BCA, 30.10.0.0. 241.627.26

⁵¹³ Y. Kaştan, *“Atatürk Dönemi Türkiye Bulgaristan İlişkileri”*, s.676.

⁵¹⁴ *Yeşil Amasya*, 21 Eylül 1933

⁵¹⁵ *Yeşil Amasya*, 21 Eylül 1933

⁵¹⁶ *Yeşil Amasya*, 21 Eylül 1933

⁵¹⁷ *Yeşil Amasya*, 21 Eylül 1933

ile Bulgaristan arasında siyasi görüşmeler başladı. İsmet Paşa Türk-Yunan Misâkı gibi Türk Bulgar Misakını önerdi. Bulgaristan ise diplomatik bir manevra ile işi başka bir yöne çekti. Türk-Bulgar Dostluk Anlaşması'nın süresi bitmek üzere olduğundan bunu bir yıl daha uzatmayı önerdi. Türk Heyeti gün içerisinde Bulgaristan Kralı Boris ile görüştü. Sonrasında heyet Türk sefaretine dönerek Sefir Tevfik Kamil Bey'in verdiği yemeğe katıldı. Onlara Bulgaristan Başvekili de eşlik etti. Akşam saat 5:00'de Başvekil Muşanov kendi evinde misafir etti ve çay ikramında bulundu. Siyasi görüşmeler burada da devam etti. Sonrasında Bulgar Tiyatrosunda Türk heyetinin onuruna düzenlenen özel gösteriye katıldı.⁵¹⁸

22 Eylül'de Türk ve Bulgar heyetler arasındaki siyasi görüşmelere devam edildi. Görüşmelerin içeriği konusunda her iki tarafta büyük bir ketumiyet içerisindeydi. Sonuçta 1929'da imzalanan Bitarafılık, Uzlaşma ve Hakem Muahedesi'nin beş yıl süre ile uzatılması konusunda mutabık kaldılar ve bir protokol imzaladılar. Ayrıca Türk tarafı Türk-Yunan Misâkı'nın Bulgaristan'ı tehdit eder bir yönünün olmadığına dair garanti verdi. Sonrasında Bulgaristan Kralı İsmet Paşa'nın onuruna Varna Sarayı'nda bir yemek daveti verdi. Sonrasında Türk Sefareti yine bir çay ziyafeti düzenledi. Bunun peşine Bulgaristan Meclis Başkanı'nın gece yemeği daveti ile gün tamamlandı. 23 Eylül'de Türk Heyeti Sofya'dan ayrıldı. Kornova'dan Varna'ya geçilecekti. Oradan da Yavuz Zırhlısı ile İstanbul'a dönülecekti. Bulgaristan Başbakanı da İsmet Paşa'ya eşlik etmekteydi. Aynı gün heyet Varna'ya ulaştı. Varna Türk ve Bulgar bayrakları ile donatılmıştı. Halk istasyonda tezahüratlarla misafirlerini karşıladı. Varna Valisi bir konuşma yaparak "*hoş geldiniz*" dedi. Daha sonra Türk gençliği adına Talat Nafiz Bey adında bir kişi Türkçe ve Bulgarca bir konuşma yaptı. Heyet istasyondan Varna Sarayı'na gitti. Tam bu sırada Yavuz Zırhlısı Varna sularında görüldü. Yavuz önde torpidolar arkada limana girerken halk tezahüratta bulundu. Karşılıklı top atışları yapıldı. Sarayda Türk ve Bulgar Başvekilleri bir süre dinlendi. İsmet Paşa ve beraberindekiler şehri dolaştıktan sonra Belediye tarafından verilen ziyafete katıldı. Akabinde Yavuz Zırhlısı'ndaki Çay davetine katılım sağlandı. Türk-Bulgar Dostluk Muahedesi'nin beş yıl daha uzatılmasına yönelik protokol burada imzalandı. Başvekil Muşanof Türk tarafının ziyaretlerinden dolayı kendilerine teşekkürlerini iletti. Türk-Bulgar dostluğunun her geçen gün artarak devam etmesinin arzulandığı ifade edildi.⁵¹⁹

Başvekil İsmet Paşa tarafından ise iki taraf arasındaki dostluğunun daimi olacağı vurgulandı. Bulgar temsilcileri gemiden ayrıldıktan bir süre sonra Yavuz zırhlısı da

⁵¹⁸ Yeşil Amasya, 28 Eylül 1933

⁵¹⁹ Yeşil Amasya, 28 Eylül 1933

İstanbul'a doğru hareket etti. Başvekil İsmet Paşa ve beraberindeki heyet Varna'dan İstanbul'a ulaştı. Önce Dolmabahçe'nin önünden geçilerek Reis-i Cumhur selamlandı. Ardından Başvekil İsmet Paşa Dolmabahçe Saray'ına giderek Reis-i Cumhur ile görüştü.⁵²⁰

Bulgaristan Başbakanı gazetecilere yapılan resmi ziyareti değerlendirirken; Türk-Bulgar ilişkilerinin yıllardan beri iki ülkeyi birbirine bağlayan dostluk temelinde devam ettiğini ifade etmekteydi.⁵²¹

İlerleyen süreçte Bulgaristan'ın Balkan Antantı sürecinde yer almaması iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri olumsuz etkiledi. İmzalanan bazı ikili ticaret antlaşmaları ile ekonomik hareketlilik canlandırılmaya çalışıldı. Bulgaristan Atatürk Dönemi'nde reel politik olarak milliyetçi bir siyaset izledi. Türk ve Müslüman nüfusu asimile etmeye çalıştı. Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde izlenen dış politikanın bir sonucu olarak ne asimilasyon ne göç konusunda başarılı olamadılar.⁵²²

"Yeşil Amasya" Gazetesi de Türk Yunan Misakı'nın Bulgaristan'da yarattığı tedirginliği gidermek amacıyla Türk Hükümeti'nin gerçekleştirdiği resmi geziye ait bilgi ve değerlendirmeleri Anadolu Ajansı'ndan edinerek okurlarıyla paylaşmış ve ülke gündeminin Amasya halkına ulaşmasında köprü görevi üstlenmişti.

D- MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ (20 TEMMUZ 1936) VE "YEŞİL AMASYA" GAZETESİ'NDE YAPILAN DEĞERLENDİRME

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin programı Misak-ı Milli'ydi. Tam bağımsızlık temel amaçtı. Verilen mücadele başarı ile sonuçlanmış ve 10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilen Sevr Antlaşması yok sayılmıştı.⁵²³ Türk Devleti'nin Misak-ı Milli'de Boğazlarda tam hakimiyet kurması benimsenmişti. Lozan Barış Konferansı'nda bu tez sürekli savunuldu, fakat tam olarak denetimi sağlanamadı.⁵²⁴ Önerilen statünün gerekçeleri şöyle sıralanabilir: Wilson Prensiplerinin 12. Maddesi'ne göre Osmanlı, Türk-İslam nüfusun yoğun olduğu yerlerde varlığını devam ettirirken sınırları içinde yaşayan diğer milletlerin özgürce gelişimleri ve yaşam güvenlikleri sağlanmalıydı. Bunun dışında dünya üzerindeki başka su yollarında da önerilen statü ile

⁵²⁰ Yeşil Amasya, 28 Eylül 1933

⁵²¹ Yeşil Amasya, 4 Haziran 1936

⁵²² Y. Kaştan, "Atatürk Dönemi Türkiye Bulgaristan İlişkileri", s.686-688.

⁵²³ Kazım Ökten, **Montreux Boğazlar Sözleşmesi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bülent Atalay), Edirne, 2008, s.41.

⁵²⁴ Sait Dinç "Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler", **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, (2008), s.18.

alakalı benzer uygulamalar örnek teşkil etmekteydi. Bu statü; Boğazların askerden arındırılmasını ve Boğazlar Komisyonu'nun kurulmasını gerekli kılıyordu.⁵²⁵

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalandı.⁵²⁶ Anlaşmanın bileşenlerinden birisi de “Boğazlar Sözleşmesi” idi. Boğazlar konusunda yapılan tartışmalar konferans sürecinde genel olarak üç tez üzerinde yoğunlaştı. Bu tezler Türkiye, Sovyetler Birliği ve İngiltere ye aittir. Lozan Konferansı'nda boğazlara ilişkin görüşler 4 Aralık 1922 tarihinde Boğazlar Rejimi Komisyonu'nda görüşülmeye başlandı.⁵²⁷

Lozan Barış Antlaşması ile Boğazlar yeni bir statüye kavuştu. Boğazlar Sözleşmesi'ne göre “*Boğazlar*” terimi Çanakkale, İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi'ni kapsamaktaydı. Denizden ve havadan gerek barış gerek savaş zamanında geçecek ticaret gemilerinin, sivil uçakların, savaş gemilerinin, savaş uçaklarının ulaşımı serbest bırakıldı. Barış zamanında ise Türkiye'nin tarafsız kaldığı tüm savaşlarda geçiş özgürlüğü tanınmaktaydı. Diğer taraftan boğazlar Milletler Cemiyeti'nin koruması altına alınırken boğazlara ilişkin düzenlemeler Boğazlar Komisyonu diye anılacak olan bir uluslararası komisyona bırakıldı. Bu komisyon İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Sovyet Rusya, Sırbistan ve Türkiye'den oluşmaktaydı. Komisyon başkanlığı Türkiye'ye verilmiş olsa da her türlü müdahaleye karşı boğazlar savunmasızdır. Milletler Cemiyeti'nin garantisinin de nasıl karara bağlanacağı ve uygulanacağı belli değildir. Bütün bu gelişmeler Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır.⁵²⁸

Lozan Antlaşması'nın oluşturduğu siyasi ortam 1930'lardan itibaren değişmeye başladı. Bu çerçevede Japonya'nın Mançurya'ya, İtalya'nın Habeşistan'a saldırısının yanı sıra Almanya'nın silahtan arındırılmış Ren Bölgesini silahlandırmaya çalışması yeni bir küresel savaşın habercisiydi. Bu şartlarda Milletler Cemiyeti'nin güvenlik garantileri işlemez oldu.⁵²⁹ Bu güvensizlik ortamı içinde boğazların statüsünün ve geleceğinin yeniden ele alınması gerekmektedir.

Türkiye'nin bu saldırılar karşısında güvenliği tartışmalı bir hal almıştı. Boğazları koruyamayan bir ülke konumundaydı. Bu da onu saldırıya açık bir hale getirmişti. Türkiye'nin itirazları taraf ülkeler nezdinde kabul gördü. 22 Haziran 1936 tarihinde

⁵²⁵ Selma Yel, **Değişen Dünya şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi (1923-2008)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2009, s.48.

⁵²⁶ **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**, HR.İM, K: 81, G: 36

⁵²⁷ Kazım Ökten, **Montreux Boğazlar Sözleşmesi**, s.43-45

⁵²⁸ S. Yel, **Değişen Dünya şartlarında Karadeniz ve Boğazlar Meselesi**, s.50

⁵²⁹ M. Öznülüer, **Samsun Vilayet Gazetesi'nin Samsun Basın...**, s.129.; Sami Doğru, “*Türk Boğazlarının Hukukî Statüsü: Sevr ve Lozan'dan Montrö'ye Geçiş*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XV/2, (2013), s.152.

toplanan Montreux Boğazlar Konferansı 20 Temmuz 1936 boğazları yeni bir statüye kavuşturdu.⁵³⁰ Bu konferansa katılan Türkiye, Avusturya, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan, Sovyet Rusya, Avustralya, Fransa, Yunanistan ve Japonya imzacı ülkeler arasındaydı.⁵³¹ Böylece Boğazlarda Türk hakimiyeti gerçekleşmiş oldu. Alınan sonuç yurt çapında büyük kutlamalara sebebiyet verdi.⁵³² Antlaşmanın metni devlet matbaasında çoğaltılarak ilgili kurumlara dağıtıldı.⁵³³

“Yeşil Amasya” Gazetesi de Montreux Boğazlar Sözleşmesi’nin imzalanmasını “Boğazlar Meselesinin Halli” başlığıyla 23 Temmuz 1936’da okuyucularına duyurdu. Buna göre; Montreux Konferansı’nın başarılı bir şekilde sonuçlanmasıyla boğazlar çevresinde Türk ordusunun bulunması ve oranının belirlenmesi de tüm dünyaya kabul ettirildi. Bundan on üç yıl önce Lozan’da imzalanan Boğazlar Sözleşmesi’ne göre; Türkiye’nin Boğazlarda tahkimat yapma hakkı bulunmamaktaydı. Ayrıca savaş zamanında boğazlardan serbestçe geçme hakkına sahip olan savaş gemilerinin denetimi de Boğazlar Komisyonu’na aitti. Bu durum Türkiye’nin egemenlik haklarına aykırıydı.⁵³⁴

Lozan görüşmelerinin yapıldığı sıralarda milletleri silahsızlandırmaya götüren bir ortam bulunmaktaydı. Dünyaya barıştan yana olduğunu göstermek isteyen Türkiye, bu süreçte sınırsız destek verdi. Boğazlar meselesinin çözümü için Boğazlar Sözleşmesi’ndeki durumu kabullendi. O sırada dünyadaki birçok millet, Milletler Cemiyeti’ne karşı büyük bir güven duymaktaydı. Milletler Cemiyeti dünya barışını sağlayacak yegâne kuruluş olarak bilinmekteydi. Adalet birinci önceliği olacaktı.⁵³⁵

Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu süreçte Boğazlar Sözleşmesi’ni imzalamakta bir sorun görmedi. 1923’te yapılan sözleşmeye göre boğazlarla ilgili bir tehdit olduğunda Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya Türkiye’ye destek verecekti. Ancak bu süreçte devletlerin silahlanma yarışına girmeleri bu sözlerin tutulmayacağını da göstermekteydi. Milletler Cemiyeti’ne duyulan güven de bu süreçte sarsılmaya başladı. Boğazlara herhangi bir saldırı olması halinde bu dört devletin Türkiye’ye yardım etmesi de mümkün değildi. İşte bu nedenlerden ötürü boğazların tahkimatı konusu yeniden ele alındı. Devletimizin bu meseleyi tek başına çözme hakkı olduğu halde devletleri Montreux’ya davet etmesi büyük bir nezaket olarak yorumlanmaktaydı. Türkiye bu tavır ile antlaşmaların tek taraflı olarak bozulmaması gerektiğini tüm dünyaya göstermiş oldu.⁵³⁶

⁵³⁰ BCA, 30.10.0.0.222.499.7.; Kazım Ökten, **Montreux Boğazlar Sözleşmesi**, s.98.

⁵³¹ M. Öznülüer, **Samsun Vilayet Gazetesi’nin Samsun Basın...**, s.130.

⁵³² BCA, 490.1.0.0.3.13.6.

⁵³³ BCA, 30.12.10.1.50.5.13.

⁵³⁴ **Yeşil Amasya**, 23 Temmuz 1936

⁵³⁵ **Yeşil Amasya**, 23 Temmuz 1936

⁵³⁶ **Yeşil Amasya**, 23 Temmuz 1936

Gazetede “ Bu gün yurdumuzun emniyeti noktasında siyasi bir zafer kazanmış bulunuyoruz. Bizi yurdumuzda korkusuz yaşatan emniyet tertibatımız, müdafaa kuvvetlerimiz bu siyasi zaferle bir kat daha resanet bulmuştur. Akdeniz ile Karadeniz arasında denizde yegâne geçit olan boğazlara ait mesele Türkiye Cumhuriyeti’nin dileklerine uygun şekilde tamamen halledilmiştir. Boğazlar ki Türkiye’nin kapısıdır; bu hal şekline göre bundan sonra düşman taarruzlarına karşı koyabilecek bir halde tahkim edilmiş bulunacaktır⁵³⁷ ifadeleri ile boğazlar sorununun tam anlamıyla çözüldüğü vurgulanmaktaydı.

Boğazların tahkimi ile Türkiye daha da güçlendi. Türkiye’nin barışçıl politikaları dünya barışı açısından da önemli görülmekteydi. Montreux’ya katılan devletler Türkiye’nin taleplerini desteklemekle aslında dünya barışını da desteklemiş olmaktaydı. Boğazların ayrıca tarihsel olarak da büyük önemi bulunmaktaydı.⁵³⁸

Orta Asya’dan doğan Türk Medeniyeti’nin Avrupa’ya ulaşması için boğazlar kritik bir konumdaydı. Doğu ile batı arasında yaşanan savaşlarda orduların geçtiği bir köprü vazifesi görmekteydi.⁵³⁹

Birinci Dünya Savaşı’nda İtilaf Devletlerinin ordu ve donanmaları ile kahraman Türk ordusunun karşılaştığı yer olan Çanakkale Boğazı, Dünya Savaşı üzerinde de büyük bir etki yarattı. Mustafa Kemal yerli ve yabancı kamuoyu tarafından tanınır oldu. On üç yıldan beri Türk askerinin olmadığı Boğazlar ve çevresinde şimdi Türk askerinin bulunması “*şehitlerin ruhlarını*” da sevindirmektedir.⁵⁴⁰

Montreux Konferansı’nda Türk tarafının taleplerinin kabul edilmesi olumlu karşılanmaktaydı. Bu durum Türk Devleti’nin gücünü tüm dünyaya kanıtlamaktaydı. Türk Devleti’nin geleceği doğru bir siyaset ile koruma altına alınmıştı. Bu başarıda en büyük pay sahibi olarak Atatürk görülmekte sevgi ve şükranlar sunulmaktaydı. Atatürk’ün açtığı yolda yürüyen tüm siyasetçilere teşekkür edilmekteydi. Montreux’daki zafer de ayrıca kutlanmaktaydı.⁵⁴¹

⁵³⁷ Yeşil Amasya, 23 Temmuz 1936

⁵³⁸ Yeşil Amasya, 23 Temmuz 1936

⁵³⁹ Yeşil Amasya, 23 Temmuz 1936

⁵⁴⁰ Yeşil Amasya, 23 Temmuz 1936

⁵⁴¹ Yeşil Amasya, 23 Temmuz 1936

SONUÇ

Basın, modern çağlarla birlikte toplumsal hayatın en önemli argümanlarından birisi oldu. Karasal yayın yapan araçların yaygın kullanımına kadar gazetelerin işlevi daha etkindi. Hayatın her alanına dair kamuoyu oluşturma yetisine, nitelikli gazeteler sahipti. Bu bağlamda yerel basında ulusal basın kadar üzerine düşeni imkânlar dahilinde yapabiliyordu. Bunun alt-yapısı da basın geleneği ve emeğe duyulan saygıydı. Bununla birlikte dönemin siyasi, sosyal, ekonomik şartlarının yanı sıra mahalli durumlarda değişkenler arasındaydı.

Özellikle yeni kurulmuş devletin kalıcı olması için toplumun bütün katmanlarının kararlılığı birinci önceliktir. Her meslek grubu ve sosyal tabaka için bu geçerlidir. Halkın ortak bir zihniyete kavuşmasında gazeteler önemli bir kitle iletişim aracıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve sonrasında yaşananlara geçmeden önce gazeteciliğin olmazsa olmazlarından birisi olan matbaanın Osmanlı'daki kullanımı ve XIX. Yüzyıldan itibaren basının İstanbul merkezli yükselişi, Meşrutiyete giden yolda önemli bir köşe taşı oldu. Birinci Meşrutiyet'in İlanı sonrası mevcut şartların ülkedeki siyasi yapıyı "*istibdata*" evriltmesi basın organlarını adeta özgürlükçü söylemin "*mabedi*" haline dönüştürdü. İkinci Meşrutiyet'in İlanı sonrası özgür ortamın varlığı ile basın kuruluşlarında da sayısal artışlar yaşandı. Gayrimüslim Cemaat gazetelerinin yanı sıra Müslüman Türklerde vilayet merkezlerinde ya da sancaklarda gazeteler yayımlamaya başladı. Cumhuriyet'in İlanı sonrasında da Osmanlı'dan geriye kalan basın geleneğinin uzantısı olarak ülke çapında gazeteler yayımlanmaya devam etti. Bunlardan biri de Amasya'da çıkarılan "*Yeşil Amasya*" gazetesidir. "*Yeşil Amasya*" gazetesi 1932-1940 yılları arasında Amasya'da ve Türkiye genelinde yaşanan olayları takip ederek okuyucularına ulaştırmaktadır.

İç gelişmeler aktarılırken rejimin kalıcı olması için halkın bilinçlendirilmesine yönelik Hükümet Beyannameleri, Anadolu Ajansı Haberleri okurlarla paylaşılarak ortak bir bilinç kazandırılmaya çalışılmaktaydı. 1930'daki Menemen Olayı, Türkçe Ezan konusundaki hassasiyet buna örnektir. 1933'deki Türkçe Ezana gösterilen tepkiler bu bağlamda değerlendirilmelidir. Kültür İnkılabımızın temel kurumlarından olan Halkevlerinin 1932'de kurulması ve şubesinin Amasya ve Merzifon'da açılmaları "*Yeşil Amasya*" gazetesinin haberleştirdiği ve bu kurumun öneminden yine Türk Dil Kurumu ve amacına yönelik yardımları ve kurum adına gerçekleştirilen anket çalışmaları süreçlerinin okurlarla paylaşılması açısından oldukça kıymetliydi. Yine Üniversite Reformu kapsamında 1933'de açılan İstanbul Üniversitesi'nin hem modern bilimi hem de genç nesillere sunduğu fırsatı anlamlandırması açısından kayda değerdi.

Türk İnkılabının başarıya ulaşması için kilit rol üstlenen CHF/P'nin kongreleri haber ve yorum merkezli olarak aktarılmaktaydı. Amasya'da "*particilik*" adına yaşanan gelişmelerde bu kapsamda ifade edilerek 1930'lu yıllarda bir Anadolu şehrinin değişimine "*ayna*" tutulmaktaydı. Ülkedeki genel nüfus sayımları, Amasya'nın nüfus açısından durumu da kamuoyu ile paylaşılıyordu. 1939'daki Erzincan Depremi ve bunun Amasya'ya etkisi de depremzedelere yardım süreçleri ile birlikte aktarılmaktaydı.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın etkisiyle tarım ürünlerinin fiyatlarında da düşüşler görüldü. Bu durum devletçi ekonomiye geçilmesini zorunlu hale getirdi. "*Yeşil Amasya*" gazetesi yaşanan buhrandan sonra tarım haberlerine geniş yer ayırdı. Ziraat başta olmak üzere buğday meselesinin çözümü ele alındı. Türkiye'nin Avrupa ve Amerika ile olan ticaretinin de geliştirilmesi hedeflenmekteydi. Eski ve yeni ziraat usulleri karşılaştırılarak halk bilinçlendirilmeye çalışılmaktaydı. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de yeni usullerle tarım yapıldığında verimin artacağı vurgulanmaktaydı. Ziraat bankasının da bu dönemde tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesinde önemli rol oynadığı vurgulanmaktaydı.

Havacılık alanında yaşanan gelişmelere de değinildi. 16 Şubat 1925'te kurulan Türk Tayyare Cemiyeti havacılık alanında yapılacak çalışmalar için çok önemliydi. Tayyare Cemiyeti'nin ihtiyaçlarının karşılanması için bu kuruma yardımlar yapılmaktaydı. "*Yeşil Amasya*" gazetesi de bu konuyu ele aldı. Yapılan yardımlar neticesinde Amasya'nın da tayyaresine kavuştuğu okuyuculara müjdelenmekteydi. Tayyarenin Amasya'ya gelişi sırasında tören düzenlenecekti.

Demiryolu alanında yapılan çalışmaları gazete yakından takip etmekteydi. 1932 yılında İstanbul-Samsun ve Samsun-Sivas arasındaki demir yolu hattının açılış haberi okurlarla paylaşıldı. Amasya'nın da bu demir yolu hattı sayesinde Samsun, Ankara ve İstanbul'a bağlanmasından memnuniyet duyulduğu ifade edildi. Ayrıca Diyarbakır Ergani demir yolu hattının yapımına da gazetede yer verildi. Ülke genelinde demiryolu hatları yaygınlaştırılmaktaydı.

Sanayi alanında yapılan çalışmalar da gazetenin gündemindeydi. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın yaşanması tüm ülkeleri olduğu gibi Türkiye'yi de etkiledi. Bu kapsamda devletçi bir ekonomi modeli benimsenerek planlı bir sanayileşme politikasına gidildi. Apullu, Turhal, Eskişehir ve Uşak'ta şeker fabrikaları; Konya Ereğli'de bez fabrikası açıldı. Böylece sanayileşme politikalarına hız verildi. Sanayi haberlerine gazetede ayrı bir yer ayrıldı. Bununla bağlantılı olarak ticari alandaki gelişmelere de değinildi. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve bu buhranın ticarete etkileri ele alındı. Ticarete sanayi, tarım, hayvan yetiştirilmesi ipek ve kozacılık, petrol gibi alanlarla ilgili

bilgilendirmeler yapıldı. Rusya, Amerika, Fransa ve Almanya gibi ülkelerdeki zirai faaliyetler irdelenerek ticaret boyutuyla gazetede değerlendirilecekti.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan sonra Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurularak halk israf ve tasarruf konularında bilinçlendirilmişti 12 Aralık 1930 tarihinden itibaren Yerli Mallar ve Tasarruf Haftası ülke çapında kutlanmaya başlandı. “*Yeşil Amasya*” Gazetesinde de bu konuya dair bilgiler okurlarla paylaşıldı. Amasya Halkı israfla mücadeleye teşvik edildi. Amasya’da yerli malı haftası kapsamında kutlamalar yapıldı, sergiler açıldı. Ayrıca Samsun’da da yerli mallar sergisi açıldı bu bilgi de okuyucularla paylaşıldı. Türk halkını yerli malı kullanmaya teşvik etme kapsamında gazeteler önemli görevler üstlenmekteydi. Amasya Belediyesi tarafından yapılan şehircilik faaliyetleri ve şehrin elektrik sorununun çözümüne dair yapılan çalışmalardan bahsedildi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke genelinde salgın hastalıklar oldukça yaygındı. Özellikle kızamık, sıtma, grip, difteri (Kuşpalazı), verem görülmekteydi. “*Yeşil Amasya*” gazetesi de halkın salgın hastalıklar konusunda bilinçlendirilmesine büyük önem verdi. Bulaşıcı hastalıklardan korunma yöntemleri ile ilgili haberler sıklıkla okuyucularla paylaşıldı. Serum ve aşı uygulamaları ile salgın hastalıklara karşı önlemler alınmaya çalışıldı. Özellikle grip salgını ile ilgili haberlere geniş yer ayrıldı. Grip hastalığı ve gribin bulaşmasını önlemek için alınacak koruyucu tedbirler okura aktarıldı. Dr. Hüseyin İbrahim Bey’in makaleleri gazetede pek çok kez okuyucularla paylaşıldı. Dönemin Hıfzısıhha Başkanı Dr Refik Saydam’ın sağlık politikaları da bu dönemde oldukça etkiliydi.

“*Yeşil Amasya*” gazetesinde spor alanında yapılan haberlerin sıklığı düşünüldüğünde halkın spora ilgili olduğu tespit edilmektedir. Sportif faaliyetlerin sistemli bir şekilde yürütülmesi için “*Spor İdare Heyeti*” kuruldu. Gazete bu haberi okuyucuları ile paylaştı. Amasya’da kurulan Halkevi’nin bir görevi de sportif faaliyetlere katkı sunmaktı. Özellikle bu dönemde yapılan iller arası futbol müsabakaları kamuoyuna yansıtıldı.

Sadece sportif faaliyetler değil kültürel ve sanatsal etkinliklerde halka duyurulmakta ve gösteri günü ile sonrasında yaşananlar Amasya halkına aktarılmaktaydı. Türk Musiki Cemiyeti Şubesi’nin kültürel etkinlikleri, tiyatro gösterileri ve şehre gelen sanatçıların konserleri “*Yeşil Amasya*” Gazetesi’nin sayfalarında geniş yer tutmaktaydı.

Gazete bu dönemde özellikle Kızılay'ın işlev ve amaçlarını okuyucuları ile paylaşmaktaydı. İsteyen gönüllüler Kızılay'a üye olabilmekteydi. Bu kuruluşun Amasya'da merkezi bulunmaktaydı. Halk tarafından Kızılay'a yapılan bağışlarla ihtiyacı olanlara yardımlar ulaştırılmaktaydı. Bu bilgiler toplumsal dayanışmayı yansıtmaları açısından oldukça değerlidir.

Gazete de milli gün ve bayramların kutlanmasıyla ilgili haberlere de sıklıkla yer verildi. Tüm ülkede olduğu gibi Amasya genelinde de milli bayramların önemli günlerin kutlanması önemsendi. Yapılan hazırlıklar, kutlama alanları, etkinlikler kapsamlı şekilde halka duyuruldu. Özellikle Cumhuriyetin Onuncu Yılı için büyük kutlamalar yapıldı. Ankara'da yapılan Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamaları da ayrıntılı olarak halk ile paylaşıldı. Ayrıca 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarına da geniş yer verildi.

Gazete nüshalarının taranmasıyla ulaşılan sonuca göre iç haberlerin dış haberlere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu da normal karşılanmalıdır. Bunda yeni kurulan Türk devletinin ilgilenmesi gereken pek çok sorun olmasının da payı yüksekti. Yeni Türk devletinin kalkınıp ayağa kalkması için önemli çalışmalar yapılmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle tarım alanlarının çoğu yok edilmişti. Şehirlerin alt ve üst yapılarının el birliği ile ayağa kaldırılması gerekmektedir. Yapılan bütün çalışmalar basın yoluyla halka duyuruldu. Dönemin tanıkları olan gazeteler bu kapsamda önemli rol üstlendi.

Gazetede dış politika ile ilgili haberlere yer verilmekteydi. Türk Dış Politikası kapsamında Fransa ile ilişkiler Osmanlı'dan geriye kalan "*Eski Borçlar*" ve Sancak Meselesi üzerinden ilerleyecekti. "*Yeşil Amasya*" bu konuları tarihsel süreçleri ile birlikte okurlarına aktarmaktaydı. Bununla birlikte 1930'lu yıllardaki Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-Bulgaristan ilişkileri de diplomatik ilişkiler bağlamında yansıtılmaktaydı..

Balkan Antantı'nın imzalanması, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili haberlere de yer verildi. Montrö Boğazlar Sözleşmesi üzerinde ayrıntılı olarak duruldu. Bu sözleşmenin Türk siyasi tarihi açısından önemi ayrıntılı olarak paylaşıldı. Boğazlar konusunda Türkiye'nin tam egemenliğinin bu sözleşme ile sağlandığı vurgulandı.

EKLER

BELGELER

- B.1:** Türkiye Fransız İlişkilerinde Hatay (**Yeşil Amasya**, 4 Temmuz 1938)
- B.2:** 1 Şubat 1933 Ezanın Türkçe Okunması Olayı Ezanın Türkçe Okunması Olayı (**Yeşil Amasya**, 9 Şubat 1933)
- B.3:** Türkçenin Yabancı Dillerin Etkisinden Kurtarılması için Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Yaptığı Anket Örneği (**Yeşil Amasya**, 30 Mart 1933)
- B.4:** 26 Aralık 1939 Erzincan Depremi Nedeniyle Milli Şef'in Amasya'ya Gelişi (**Yeşil Amasya**, 8 Ocak 1940)
- B.5:** İstanbul Üniversitesi'nin açılışı (**Yeşil Amasya**, 23 Kasım 1933)
- B.6:** Amasya'da Halkevi'nin Kuruluşu (**Yeşil Amasya**, 22 Şubat 1934)
- B.7:** 1935 Genel Nüfus Sayımının Yapılması (**Yeşil Amasya**, 24 Ekim 1935)
- B.8:** İstanbul- Samsun Demiryolunun Açılması (**Yeşil Amasya**, 22 Aralık 1932)
- B.9:** Turhal Şeker Fabrikasının Açılışı (**Yeşil Amasya**, 22 Ekim 1934)
- B.10:** Yerli Malı ve Tasarruf Haftasının Önemi (**Yeşil Amasya**, 12 Aralık 1932)
- B.11:** Amasya'da Yapılan Bir Konser İle İlgili haber (**Yeşil Amasya**, 3 Aralık 1934)
- B.12:** Amasya'da Yapılan Bir Konser İle İlgili haber (**Yeşil Amasya**, 3 Aralık 1934)
- B.13:** Kızılay'a üyelik kampanyası (**Yeşil Amasya**, 3 Haziran 1935)
- B.14:** Cumhuriyetin Onuncu Yılı Münasebetiyle, (**Yeşil Amasya**, 29 Ekim 1933)
- B.15:** Onuncu Yıl Nutku (**Yeşil Amasya**, 9 Kasım 1933)
- B.16:** Osmanlı'dan Kalan Dış Borçlar Meselesi (**Yeşil Amasya**, 15 Eylül 1932)
- B.17:** Boğazlar Sorununun Çözümü (**Yeşil Amasya**, 23 Temmuz 1936)
- B.18:** İsmet Paşa'nın Bulgaristan Seyahati (**Yeşil Amasya**, 21 Eylül 1933)

YEŞİL AMASYA

HAFTADA BİR ÇIKAR HALK GAZETESİ

İMTİYAZ SAHİBİ
Mesleğimize Uygun Yazılar
Memnuniyetle Kabul edilir.
VE
YAZI İŞLERİ
Müdürü
Ekrem Bilgen

Pazartesi
4
TEMMUZ
1938

Senelik Abone
250 Kuruş
Sayı : 245 Yıl : 6
İdare yeri
(EMEL Basımevi Amasya)

Nüshası
5
Kuruş

[Tab işleri için]
Matbaa Direktörüne
Müracaat Edilmelidir.
İlan Ücretleri
Pazarlığa Bağlıdır

HATAY

Evelki gün ve dün paristen gelen haberler, bir taraftan Fransa Hariciye Naziri Bone ve Büyük Elçimiz Sıad Davaz, diğer taraftan Antakya'da Orgeneral Asım Gündüz ve general Hutzinger aramızda iki görüşmelerin tam bir anlaşma ile nihayet bulduğuna haber vermektedir. Anlaşmalar üç sene üzerinde olmuştur : Fransa ile aramızdaki dostluk ve bitarafak muahedelerini fesetmiştik. Şimdi on sene müddetle Fransa ile eskisineen daha iyi şartlı yeni bir muhade aktediyoruz. Bundan başka, Fransa ve Suriye ile üçüzlü bir iyi konuşukluk akdi yapıyoruz. Üçüncü esas da Hatay'ın iç asayışı ve umumi masunluğu iki dost milletin orduları tarafından garanti edilmek üzere, şimdiden Hatay'da müsavi miktarda Türk ve Fransız askeri kuvvetleri bulundurulacaktır.

Bu mesud anlaşmalara varılmak hususunda Daladiye hükümetinin ve bilhassa Hariciye Naziri Mösyo Bone'nin sarfetmiş oldukları gayretleri samimi bir takdir ile anlarız. Bu anlaşma ile Türkiye arasında en iyi münasebet ve elbirliği halini vücut bulması için, tek pürüz Hatay davası idi. İmdi bu anlaşmalarla milli davamızın halledilmesi ne müsavi şartlar elde edilmiştir. Bundan yalnız iki devlet dostları değil, bizzat sulh ve beynelmilel işbirliği taraftarları derin bir memnuniyet duyacaklar. Yakın Şark havasının ciğerleri üç tünde bir den bire hafiflediği hissedilecektir. Fransa Suriye ve Türkiye arasındaki hususi anlaşma, Hatay işi on saflı lorum takip ederken ve ondan sonra hudud bölgelerinde her türlü tahrik ve yolsuzlukları menedecek tedbirler alınmasına ve tatbik edilmesine hizmet edecektir. Kardeş Suriye'ye karşı beslediğimiz hususi sevgi ve alakadan tekrar bahsetmeliğimize hacet var mı ? Kötücüller ne derlerse desinler, Suriye ve Türkiye'yi birbirinden uzaklaştırıcı menfaat tezatları ancak ot olabilir : Şu halde, iki memleket ve millet dost olmağa mahkumdurlar. Türkiye bir hak davasından gayri hiç bir maksat peşinde koşmadı ; Onun komşularının saadeti ve refahından, toprak ve hürriyetlerinin masun kalmasından başka dilediği ve aradığı yoktur. Vatanperver Suriyeliler, Türk sözündeki samimiye unsurunun ne kadar kuvvetli olduğunu şüphesiz bilirler, yakın atı bu hususta şüphe uyandırmak isteyenlerin ne kadar gaflette olduklarınıda gösterecektir.

Hatay işinin bitmiş olduğuna şüphesiz hükmedilemez. Fakat yukarıda söyledikimiz gibi bu Türk yurdunun hürriyet ve milletini müdafaa ve inkişaf ettirecek olan en

MATBUAT KANUNUNDA

BAZI DEĞİŞİKLİKLER YAPILDI.

Matbuat kanununu bazı maddelerinde tadilat yapılmış hususunda meclise verilen layiha ehseriyette kabul edilmiş. Bu vesile ile dahiliye vekili Şikri Kaya, biz gazetecileri çok memnun bırakan bir nutuk söylemiştir. Sayın vekilin nutkundan bir parçayı aynen yazıyoruz.

Şerefli Meslek

Gazetecilere ve gazete sahiplerine ait olan hükümlere bu nokta nazarından bakmak realiteye uygundur. Matbuat düşünülürken, gazete sahipli ile gazete muharrirlerini de ayrı ayrı düşünmek gerekir. Bu gün burada mevzu bahis olanın değeri doğruya muharrir sınıfıdır. Şimdiye kadar çok bakımsız ve homayesiz halde bir meslek erbabı olarak içimizde yalnız muharrirler kalmıştır. Bu vaziyet onların kurtarılmak için layık oldukları ve mensup oldukları şerefli mesleklerine kavuşmaları elzemdir. Gazeteci her memlekette muhtelif safhalar geçirmiştir. Bidayette bu işe her yerde bir zamana kadar şüpheli ve endişeli gözle bakılmıştır. Gazeteci önceleri kendisi basar kendi satardı. O devirden sonra gazetecilik patron eline geçmeğe başladı. Bizdeki safha bu diğer memleketteki gibi sınırlı gelince, ya anonim şirketlerinin elindedir veya devletin eline geçmektedir. Gazete, bir iki istisna ile benüz bizle feridin malı olarak ve ferdi sermaye ile çıkmaktadır. Bunun bizde böyle çıkmasından hiç bir endişemiz korkumuz yoktur. Gazetelerimiz milli gayeye hizmet etmektedirler ve kendi sermayeleriyle memleketin nefesine çalışmaktadırlar. Gazetelerimiz büyük millî davalarımızın daima ön safta gelen müdafileri ve muhafızlarıdır.

Yıllıkla varılmak için Fransa ile Türkiye arasında en müsait konuşma ve temas şartları elde edilmiştir. Kanaatimiz o ki bu adından sonraki safhalar müsbet bir seyir içinde inkişaf edecektir. Havas ajansına beyanatta bulunan Fransız Hariciye Naziri Bone'nin sözlerinden de ancak bunu anlıyoruz.

Askerlerimiz yeni ve büyük vazifelerini görmek üzere Hatay topraklarına ayak basacakları şu sırada, Türkiye'de bütün gözler minnet yaşları ile islanarak İstanbul'a Atatürk'e dönmüştür. Bu bakışların ifade ettiği derin ve içten manayı kelimelere kulbetmek imkânı var mı ?

ULUS

B.1: Türkiye Fransız İlişkilerinde Hatay (Yeşil Amasya, 4 Temmuz 1938)

Sahibi imtiyaz

ve

Nesriyat Müdürü

Ekrem Tuncel

İdare evi: Gazi caddesinde
« Veçhirmak » Matbaası

Abonesi : Seneliği 100
Harice 200 kuruş

Danesi 100 para

PERŞEMBE

YEŞİL Amasya

Te'sis tarihi
1932

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

Gazete işleri için neşriyat müdürlüğüne .
Matbaa işleri için de matbaa müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

Mesleğimize uygun gazılar memnuniyetle kabul edilir.

İlan ücretleri peşindir.

Günü geçmiş gazeteler 10 kuruş

Süt çocuklarının beslenmesi

24 Saatta çocuğu kaç defa emzirmeli?..

YAZAN:

Dr. H.

— 2 —

İlk aylarda bulunan çocuklar kadın sütünü ancak iki saatta hazmedebilirler. İnek sütünün hazmı biraz daha fazla zamana muhtaçtır. Bunun için çocuk her ağladıkça meme vermeme-
lidir. Gündüzleri iki buçuk saatta bir defa emzirmek kâfi-
dir. Daha fazla fasılalarla em-
zirecek olursa çocuk kâfi
miktarda gıda alamaz. Sütü
az analar çocuklarını iki saatta
bir emzirecek olurlarsa sütle-
rinin çoğalmasına yardım et-
miş olurlar. Geceeleri ise an-
nın ve çocuğun midesi istira-
hat etmesi için az meme ver-
melidir. Birinci ayda çocuk
zayıf olursa geceyein iki me-
me vermek lâzımgelir.

Geceeleri meme saati olarak
tespit edilen vakitten evvel çö-
cük ağlasa da meme verme-
melidir. Bir kaç gün ağlar ,
sonra bu saata alışır. Vakitten
evvel uyanmaz. Sonraları çö-
cuğun kuvvetine göre 2, 3, 4
üçü aylara doğru yavaş yavaş
gece emzirmeleri geciktirilir.

Bu geciktirmeler şu suretle
yapılır :

Muayyen olan saattan bir
çeyrek saat sonra birinci gece,
ikinci gece keza nihayet sabah
sütüne kadar meme verilme-
miş olur. Gündüz emzirmele-
rinin adedini de yavaş yavaş
azaltmak lâzımdır. Bilhassa
kuvvetli olan çocuklarda ye-
dinci aydan itibaren meme
adetleri altıya kadar tenzil olu-
nur.

Her emmesinde çocuğun al-
dığı süt miktarı sınırlıdır.

Bilhassa bu çocuğun kuvvetine
göre değişir. Çocuk iyi emi-
yor ve memede bol süt varsa
bir kaç dakika zarfında 50-100
gram süt alır. Çocuk zayıf
olursa bu miktarı ancak 15-20
dakikada alabilir. Bunun için
emzirme müddetinin o kadar
 ehemmiyeti yoktur. Valnız va-
lide çocuğun iyi emip emme-
diğini kontrol etmesi lâzımdır.

Bu hususta en iyi malûmatı
terazi verebilir. Çocukları tartı-
mağa mahsus terazile çocuk aç-
karnına tartılır, süt emdikten
sonra tekrar tartılır. Vezin farkı
emdiği süt miktarını en sahilî
olarak gösterir. Çocuğu her
emmesinde tartmak müşkül bir
iş olacağından haftada iki defa
sabah emzirmelerinde bu usul
tatbik olunursa kâfidir. Yeni
doğan çocuğun ilk günlerde
ana sütünün az olması ve çö-
cuğun midesinin kabiliyetin-
deki noksanlık ile mütenezip
olmak az emer. İlk ayın ikinci
nisfından sonra çocuk her em-
mede (50) grama kadar süt
alır. Daha sonraları süt miktarı
artar ve her emzirmede yüz
gram süt almağa muvaffak
olur. Nihayet dokuzuncu aya
doğru çocuk sabahleyin ilk
emmede 150 - 180 gram süt
alabilir. Bir çocuğun yirmidört
saat zarfında alması lâzımgelen
süt miktarı sureti katiyede tes-
pit edilemez. Aynı yaşta ve
aynı boyda iki çocuktan biri
muayyen miktarlarda süt ile
sikleti arttığı halde diğeri za-
yıflar. Bunun için kat'î bir ka-
ide koymak doğru değildir.
Bâzi çocuk hekimleri çocuk

Ankara 5 — Bur-
sada 1 Şubatta Türk-
çe ezan ve kamet se-
bebile hâdis olan vak'a
şöyle cereyan etmiş-
tir:

Şubatın birinci gü-
nü öğleden sonra Ho-
ca Yahya oğlu Kozanlı
Tatar İbrahim , İslâm
oğlu elektrikli Seyfet-
tin , Mehmet oğlu Ko-
yundu Salim , kasap
Hafız Mustafa, Mehmet
oğlu Hafız Ali , Ahmet
oğlu Kilinci Salih, Ka-
yapa koyundan Ömer
oğlu Kaya , Ali Hasan
oğlu Mustafa Hilmi ,
Aziz oğlu Ali, Mustafa
oğlu Halil , Abdülmü-
min oğlu Abdülkadir
teşvikile 30 kadar eş-
hasın Camiye muttasıl
Evkaf müdürlüğüne
müracaatla ezan ve
kametin İstanbul ve
diğer taraflarda oldu-
ğu gibi Bursada da
Arapça okunmasını
gürültülü bir surette
talep etmişlerdir. Ev-
kaf müdürünün diya-
net işleri riyaseti ve

Evkaf Umum müdür-
lüğünün emirlerini
bozmak iktidarına ma-
lik olmadığı yolunda
ki cevabı üzerine ar-
kalarına topladıkları
bir cemmi kafiye ilü-
kümet dairesine git-
mek istemişlerse de
polis kuvvetleri tara-
fından dağıtılışlar
ve müsevviklerle ön
ayak olularak yakala-
narak talikikata baş-
lanmıştı.

Ankara 5 — Bur-
sa hâdisesi hakkında
mahallinde tetkikat
yapılmak üzere lera
Vekilleri Heyeti Adli-
ye ve Dahiliye Vekil-
lerini memur etmiştir.
Vekil beyler bu ak-
şam Bursaya hareket
etmişlerdir.

Bursa 5 — Reisi-
cümhur ez. bu sabah
saat dokuzda Bursaya
gelmişlerdir.

Ankara 5 — Baş-
vekil İsmet Ps. Hz. bu
gün şehrimize avdet
etmişlerdir.

Çankırı 5 — Bu sa-
bah saat 7.30 da pek
az fasla ile üç hare-
keti arz olmuştur. İl-
gaz kazasında da biri
birini müteakip ikisi
şiddetli olmak üzere
altı hareketi arz ol-
muştur. Hareketi arz
Çankırı vilâyetinin şî-
mal kısmındaki köy
ve nahiyelerden de
hissedilmiştir. Hasar
yoktur.

Kütahya 5 — B. M.
Meclisi Reisi Kâzım
Ps. dün Vilâyeti , Be-
lediye ve Jandarma
mektebini gezmiş, ak-
şam Belediye tarafın-
dan şerefine ziyafet
verilmiştir.

Antap 5 — Gümrük
İnhisarlar Vekili
Râna bey refakatinde
Gümrük Muhafaza Kı-
taatı Kumandanı Sey-
fi Ps. bulunduğu hal-
de İslâhiye ve meyda-
nı ekberdeki Gümrük
hüdud karakollarını
teftiş ederek Adana-
dan buraya gelmiştir.

sikletinin onda biri nispetinde
süt alması kaidesini bir düstur
gibi tavsiye ederler. Bâzıları da
yedide bir nispetinde almasını
tavsiye ederler. Yedide bir
ufak çocuklar için daha iyi bir
nispettir. Büyük çocuklar için

bu adet fazladır.

Diğer bir hekim de bu iki
nispeti te'lif ederek (bir çocuk
günde vasatı olarak sikletinin
onda birine 200 gram ilâvesin-
den mütahassıl miktarda süt
almalıdır.) Bir çocuk daha az

miktarda süt ile sureti munta-
zamada sikleti artmıyorsa süt
miktarını çoğaltmalıdır. Bunu
da vezin ile kontrol lâzımdır.
Çocuğun sikleti muntazam su-
rette artıyorsa fazla süt vermek
fayda yerine mazarrat verir.

B.2: Ezanın Türkçe Okunması Olayı (Yeşil Amasya, 9 Şubat 1933)

Sahibi imtiyaz
ve
Neşriyat Müdürü
Ekrem Tevfik
İdare evi: Gazi caddesinde
« Yeşil Amasya » Matbaası

Abonesi : Seneliği 100
Harice 200 kuruş
Danesi 100 para

YEŞİL Amasya

Te'sis tarihi
1932

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

Gazete işleri için neşriyat müdürlüğüne .
Matbaa işleri için de matbaa müdürlüğüne müracaat edilmektedir.

Mesleğimize uygun yazılar memnuniyetle kabul edilir.

İlan ücretleri peşindir.

Önümüzdeki gazeteler 10 kuruş

Osmanlıcadan Türkçeye

Öz dilimizi yabancı kelimelerden ayırmak için T. D. T. Cemiyeti tarafından açılan anketleri - gazetemiz haftada bir defa çıktığı için - bir araya toplayarak yazıyoruz. Bütün okuyucularımız bu kelimelerin karşılığını bulup bize gönderdiği takdirde sırasile yazacağız.

Birinci anket

- 1 - Adap.
- 2 - Aferin.
- 3 - Afet.
- 4 - Ağah.
- 5 - Ahenk.
- 6 - Alâ-yış.
- 7 - Alel.
- 8 - Amâ.
- 9 - Aman.
- 10 - Amir.
- 11 - Asayış.
- 12 - Asude.
- 13 - Âtl.
- 14 - Âğın.
- 15 - Ayna.
- 16 - Azade.

İkinci anket

- 1 - Bahil.
- 2 - Bahis, bahs.
- 3 - Bahusus.
- 4 - Boht.
- 5 - Bâis.
- 6 - Bâki (Bekâ'lan)
- 7 - Bâkire.
- 8 - Bâliğ.
- 9 - Bâtl.
- 10 - Becayış.
- 11 - Bedbin.
- 12 - Bedel.
- 13 - Beden.
- 14 - Bedevi.
- 15 - Bedi (Bedaallen)

Üçüncü anket

- 1 - Cade.
- 2 - Cehil.
- 3 - Caiz.
- 4 - Cali.
- 5 - Camit.
- 6 - Canip.
- 7 - Casus.
- 8 - Cazibe.
- 9 - Cazip.
- 10 - Cebir.
- 11 - Ceph.
- 12 - Cerrah.

Dördüncü anket

- 1 - Çare.
- 2 - Çehre.
- 3 - Çelenk.
- 4 - Çemen.
- 5 - Dafia.
- 6 - Dağdağa.
- 7 - Dahil.
- 8 - Dair.
- 9 - Daire.
- 10 - Dava.
- 11 - Debdebe.
- 12 - Dehşet.

Beşinci anket

- 1 - Eb'at.
- 2 - Ebedi.
- 3 - Ecel.
- 4 - Ecir.
- 5 - Ecnebi.

- 6 - Ecran.
- 7 - Eeza.
- 8 - Edol.
- 9 - Edep.
- 10 - Edebiyat.
- 11 - Ezeli.

Altıncı anket

- 1 - Facia.
- 2 - Fahış.
- 3 - Fahri.
- 4 - Faide.
- 5 - Fail (Gramer)
- 6 - Faiz.
- 7 - Fâni.
- 8 - Fali.
- 9 - Fazıl.
- 10 - Fazilel.
- 11 - Feci (Fecaallen)
- 12 - Fecir.
- 13 - Fedâ.

Yedinci anket

- 1 - Gadir.
- 2 - Gaflet.
- 3 - Gail.
- 4 - Galebe.
- 5 - Ganimel.
- 6 - Garaz.
- 7 - Garip.
- 8 - Gavamiz.
- 9 - Gaybubel.
- 10 - Gage.
- 11 - Guda.
- 12 - Guna.
- 13 - Girdap.
- 14 - Gurur.
- 15 - Gün.

C. H. F.

Bu sene Vilâyet kongresinde C. H. Fırkası Vilâyet İdare Heyetine seçilen zevatın intihabı Umumi İdare Heyeti tarafından tasdik edilmiştir.

V. U. MECLİSİ DAĞILDI

Geçen Çarşamba günü Vilâyet Umumi Meclisi Vali Kadri Bî. nin Reisliği altında toplanarak bu sene bütçesini 232,700 lira olarak tespit ve

kabul ettikten sonra Veysi bey zade Sıtkı, Diştabibi Ahmet Zeki, Topçu zade Memduh ve Kılavuz zade Rıza beyleri Daimi Encümen âzalarına seçerek vazifesini bitirmiştir.

Yeni Encümen âzalarını tebrik ve memleketi hayırlı işler yapmalarını temenni ederiz .

Tayinler

Ankara Belediyesi Sıhhat işleri müdürü Doktor İbrahim beyin Amasya Sıhhat ve İçtimal Muavenet müdürlüğüne tayin edildiği 19 Mart tarihli Resmî gazetede yazılıdır. Bir seneye yakın bir zamandan beri vekâletle idare edilmekte olan bu müdüriyete tayin edilen mühterem Doktorumuzu tebrik ve vazifesinde muvaffakiyetler temenni ederiz .

Antalya Hastanesi Operatörlüğüne tayin edilen Hastane müz Sertabibi Doktor Tevfik beyin vukubul n müracaatlar üzerine Hastanemizdeki biraladığını memnuniyetle haber aldık . Memlekette çok iyi intibalar bırakmış olan mühterem rem Doktorumuzun bulunduğu müddet içinde memleket ve Hastanemiz için şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da faydalı işler göreceğine eminiz .

BİR Hırsızlık VAKASI

Martın 27 nci gecesi ekin pazarında zahire ticaretiyle meşgul Ermeni milletinden Sükvaş oğlu Kırkorun dükkânına hırsız girerek demir kasasını kırmak suretile 200 lira evrakı naktiyesile bir kaç liralık nikel parası sırat edilmiştir.

Failler henüz derdest edilmemişse de Cumhuriyet Hükümetinin muktadir Zabita memurlarımızdan Emniyet Memurumuz Sabri beyin faileri derdeste âzamlı himmet ve gayret göstereceklerine katiiyen eminiz.

DİL BUCAĞI

Zerdali : Kayısı (İstanbulda acı çekirdeklisine derler. Amasyada umuniyetle)

Culuk : Hindi
Töktök :
Guli :
Mismil : İyi, tam
Bostan : Karpuz
Hıyar :

Avar :
Zazu :
Pul :
Küme :
Sindi :
Cemçük :
Çelpeşik :
Göbe :
Goeuk :
Petek :
Kelle :
Kelik :
Badik :
Çancık :
Tola :
Dikmen :
Sonun :

Düğme
Cevizi sucuk
Makas
Zaif
Karışık
Ufak çocuk
Erkek kürkü
Arı kovani
Baş, kafa
Eski ayakkabı
Kaz
Dişi
Su kovası kuyuları için
Fidan
Çarşıda pişirilen
okkalık ekmek
Bayat elma

BAYRAMDA

Tebrik için gelen musafirlerinize şeker yerine incir, Fındık, Leblebi, Üzüm, Ceviz, ve sair gibi yerli malı ikram ediniz .

ŞİRKET FESHI

Müvekkilim Köprülü Keşaf zade Hacı Saif ve biraderi Hacı Şükrü ve Amasyada Mehmet bey zade Lütfü bey meyanelerinde Mün'akit - Emniyet Şirketi müvekkilim namına feshe ederek tasfiyesi için mahkemei ailesine müracaat ve ticarethane mahkemece mühür altına alınmış ve Lütfü beyin Şirkette hiç bir güna sıfatı kalmamış olduğundan işbu tarihten itibaren Şirket namına icra edeceği muamelelâtın hükümü olmayacağı alâkadarına ilân olunur . Davavekilii

Cami

Kurban derilerini Tayyare Cemiyetine veriniz.

B.3: Türkçenin Yabancı Dillerin Etkisinden Kurtarılması için Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Yaptığı Anket Örneği (Yeşil Amasya, 30 Mart 1933)

YEŞİL AMASYA

HAFTADA BİR ÇIKAR HALK GAZETESİ

İMTİYAZ SAHİBİ
VE
YAZI İŞLERİ
MÜDÜRÜ
Hüsnü Beyaz
Meslekimize Uygun Yazılar
Maneniyetle Kelul Edilir.

Pazaritesi
8
2. Kânun
1940

50 Senelik Alone
140 Kuşak
Sayı: 268 Yıl: 8
İdare yeri
(YEŞİLİRMAK Matbaası Amasya)

Müşahat
3
kurus

[Tap işleri için]
Matbaa Dikkatini
Müvazzat Etilmiştir
İlan Ücretleri
Pazarlığa Bağlıdır

Zelzele ve Milli Şefin Gelişi

Yirmi altı Birinci kânun 1939 Salı akşamı idi: Ha-
va o kadar o kadar güzel idi ki ay bile o akşam nurlu
ışıklarını Amasya üzerinde yaymıştı. Sanki her yer
günlüz gibi: Bu neşeli geceye yağmak ne zevkli man-
zara arz ediyordu. Gece kâhve, sinema, misafirliklerden
dönenler, herkes derin ve tatlı bir uykuya daldılar. Çat
yok. Şehir ölüler diyarı kadar sessiz: Tatlı uyku baskı-
lığında yeşilirmoğın çağlayışı gecenin elenli sessizliğine
karşıydı. Sokaklarda bekçi du'uşu-
den başka bir şey yok.

Gece yarısı tam saat iki. Eşi ender kayıt edilen kor-
kunc bir sarsıntı. Pencereler zıngırdıyor, döşemeler öy-
le bir sallanıyorki, duyanlar bilir. O kadar korkunc mu?
o kadar korkunc, Göklere yükselen ve kök kubbeyi çin
latırcasına vaveylalar. Tanrım, tanrım sesleriyle öyle bir
ağlayış öyle bir ağlayış: Öyle bir yalvarış ki... Dışar
da fırtına şiddet kesh ediyor, deliriyor kudurdunca ku-
duruyordu. Kanlı, feci, acı ve hele çok zalimane bir
kuduruş: Derin bir kükreyiş'e yalvarılardan sokaklara
fırlayan halkın vaziyeti sanki mahşeri andırıyordu. En
kaz altında kalanlar ne kadar feryat ediyorlar, çokları
da ne kadar huşukarak ağlıyorlar: Ya ölenler, binleri
ölmektedir. Halâ ayak sesleri, hâlâ bitmeyen kürültüler
O camiler, o minareler, o aksak veya kargir binaların,
çökünün yerinde yeller esiyor... Çoğu yıkılmış ve çat-
lamış. Sabahlara kadar sokaklarda gerek ateşler yok-
rak ve gerekse gezerek hazin manzaraları seyir eden
halk nihayet kesif bîa karanlıktan kurtularak aydınlığa
kovuştu. Yağmur dudaklara ve yüzlere matemî tam ma-
nasıyla tatlıydı. Hain bir rüzgâr esiyor. Memleket
baylı harep ve bitap bir halde saykılıyor. Ezine, Efte,
Avşar Heniske, Uyğur, Grap, İbecik ve hatırlayamadı-
ğın bazı köylüğünün hallerine yürekler dayanmaz. Aç,
sesiz, evsiz, barksız kalmış zavallî kimsesizler inleyip
sızlamakta. Günden güne zelzeleler durmadan devam
ediyor, üstelik karda yağıyor: Hayır seven vatandaşla-
rımızın yapmış oldukları yardımlar neticesiyle kızıl-
sağ kalanlara yardıma koşarak onların yaralarını sarıyor.
Onlara sıcak çorlalar yedirmek, elbiseler, ayakkahılar gi-
dirmek, velhasıl her şey, her şey yapmak suretiyle vazî-
fesini günden güne başarıyor, halânde başarmakta. Bu
aziz ve iyilikbilir yurttaşlarımıza karşı son-uz şükranla-

rimızı arzetmeyi ehemmiyetli bir vazife bilirim.

Amasya bugün en şerefli ve kahraman evladını seıla-
rını unutturucasına coşkun bir heyecan ve sevinçler iç-
risinde bağrına basıyor. Amasya, elemli halleri giderip
hayat bahşeden sevgili Reisi Cumhurbaşnuzun gelişini bu
yük bir heyecanla karşılamaktadır. Amasyalılar, Milli
Şef'e karşı duydukları hissiyatlarını tahassuslu, selamla-
mak suretiye ifa etmişlerdir. Zelzele dolaysile geziye çı-
kan ve bilhassa şehrinizi şerefliendiren Milli şef Amasya
luların acılarını gidermek onlara çare aramak başlıca
gayesini olmuştur. Kâlabak bir halk kütlesi Milli Şef'i
bekliyor. Herkes onu görmek heyecanında. İşte inönü
kötü, gök yaklaştı. Sürekli bir alkış: Hükümet ko-
şuyor, teşkilat alırlıkla, zanaatçılara veda et-
mektedir. Çalgılar ve hececi vatanın, halkın dertlerini
şenleyen bir ilârecimizdir ona ne kadar teşekkür etsek
azdır böyle felâketlerin bir daha gelmemesini ulu tanrı-
dan dileriz.

Muhsin İbrahim

BELEDİYE REİSLİĞİNDEN:

- 1- Amasya belediyesi için açık münkasa usulün
ve beş kaime ile ceman elli bin adet parke taşı alınacak-
tır.
- 2- Her kaime on bin taş için tanzim olunmuştur.
İstekliler bunların hepsine veya arzu ettikleri miktarları
na pey sürebilirler.
- 3- Beher kaimenin muhtevi olduğu on bin taşın mu-
hammen bedeli dört yüz elli liradır.
- 4- Muvakkat teminat muhammen bedelin yüzde ye-
di buçuğu nisbetinde verilecektir.
- 5- Taşlar fenni şartnamede yazılı evsafı haiz olacak
ve ocaklardan kasabada belediyece gösterilen mahalle
kadar nakil edilerek teslim olunacaktır.
- 6- İhale gününde talip zohur etmediği için ihale
17 / 1 / 940 çarşamba günü ihale edilmek üzere on gün
müddetle temdit edilmiştir.

Amasya Vilâyeti Defdarlığından:

Mükellefin adı ve sanı işi verginin kazanç vergisinin zammı Se
matrahı aslı buhran
Kemal baba oğlu eski tamir L. K. L.K. L.K L.K
cinsi 11 92 2 38 48 43 939

Yukarıda ismi yazılı mükellefin sarifi adresi tesbit edilemedi-
ğinden 939 senesi için namına tarih edilen kazanç vergisi ilanen
tebliği olunur.

B.4: 26 Aralık 1939 Erzincan Depremi Nedeniyle Milli Şef'in Amasya'ya Gelişi
(Yeşil Amasya, 8 Ocak 1940)

YEŞİL Amasya

Te'sis tarihi
1932

Günü geçmiş gazeteler
10 kuruş

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

İssur
100 para

Sahibi imtiyaz ve neşriyat müdürü

Ekrem Tuncel

İdare evi : Gazi caddesinde
« Yeşil » Matbaası

Abonesi : Seneliği 100 , harice 200 K.

Gazete işleri için neşriyat müdür-
lüğüne, matbaa işleri için de
matbaa müdürlüğüne mü-
racaat edilmelidir.

Mesleğimize uygun yazılar mem-
nuniyetle kabul edilir.

İlan ücretleri peşindir.

İstanbul Üniversitesi merasimle açıldı

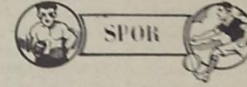
Maarif Vekili Hikmet beyin nutku

İstanbul 18 (A. A.) — İs-
tambul Üniversitesi bugün açıl-
mıştır. Bu müesseseye ulu Gazi
nin Türk yurdunu aydınlatmak
ve gençliği yeni fikir , hakiki
ilim ve irfan ile teçhiz etmek
yolundaki büyük eserlerinden
biri de yeni fikirleri yeni un-
surlarla gençliğe tedris edecek
olan bu müessesedir ki bu gün
yeni Maarif Vekili Hikmet bey
tarafından Türk ilim adamları-
nın , mütefekkirlerinin ve mü-
nevverlerinin huzurunda açılmış-
tır. İç ve dış bayraklarla do-
natılmış olan üniversite bina-
sında davetliler toplandıktan
sonra istiklal marşı çalınmış
ve bunu müteakip Vekil bey
kursüye gelerek kendilerine
hâs olan belagatla mübim bir
nutuk söylemiştir. Maarif Ve-
kili şerhlerle , zâterlerle , şanlı
keşiflerle dolacağına katıyetle
emin olduğu yurdunu büyük
Reisin isabetli kararına , Cüm-
huriyet hükûmetinin azim gay-
retine medyun olduğunu söy-
ledikten sonra yarının bu gün-
den iyi olacağını demiş ve
Cümhuriyetin bilgiye ne dere-
ce ehemmiyet verdiğinin en
büyük delili bu muazzam mü-
esseseye Devlet varidatının her
sene yüzde birine yakın bir
meblâğı tahsisine karar veril-
mesidir. Bulhal Hükûmetimizin
müessesenin yakın âtidedeki inki-
şafına ne derece emin olduğu-
nu da gösterir. Vekil bey bu
emniyetin yalnız hükûmetçe
değil bir çok memleketlerden
bu müessesede çalışmak için
gelen ilim adamları tarafından
da gösterildiğini söylemiş ve
ecnebi profesörlere teşekkür
etmiştir. Hikmet bey bundan
sonra gençlere hitap ederek

Türklerin Kurunların torunları
olduklarını ve bundan üç dört
yüz sene evveline gelinceye
kadar medeniyet sahasında her
yeniliğin daima Orta Asyadan
dünyanın her tarafına yayıldı-
ğını hatırlatmış , bu ilim ve ir-
fan âleminin büyük taassup ve
korkunç bir irtica ruh ve fikri
ile nasıl tahrir edildiğini ve 15
sene evvel millî ölümlün bize
mukadder olduğuna bütün
dünyanın inandığı zaman asıl
Türk bunu nasıl kabul ettiğini
kaydetmiş ve bir hamle ile bu
günkü parlak ve yüksek mev-
kie iriştiğini göstererek demiş-
tir ki :

Türk gençleri ! Bize bu yolu
açan bütün bu eseri sizlere ,
Türk gençliğine emanet ettik .
Bu emanet çok ağırdır. Bunu
bilmeli ve öğretmelisiniz ki
Türk vatani ile Türk Cümhuri-
yeti aynı ş ydır. Unutmamalı
ve unutturmamalı siz ki saltan-
nat , eski ruh ve eski zihniyet ,
vatani üç asırdan fazla bir za-
man felâketten felâkete sürük-
leyip korkunç bir uçurumun
derinliklerine fırlattırdıktan
sonra 1920 denberi fiilen ve
1923 tenberi hem fiilen ve hem
de resmen mevcut o an Cüm-
huriyet - bugün gördüğümüz
âlemin gıptasını celbeden bir
zamanda çıkarmıştır. Bu his-
nesillerin ruhuna ne kadar der-
rin surette girerse o kadar sağ-
lam , yâni vatani o kadar yük-
sek ve kuvvetli olur. İnkılâp
tarihi kürsüsünü bunun için
kurduk . Vekil bey nutkunu şu
sözlerle bitirdi :

Münevver Türk gençleri !
Milletin Cümhuriyet hükûmeti-
nin ve büyük reisimizin bütün
dikkatleri üzerinizdedir. Millî

Amasyada Spor canlılığı

Muvakkat bir zaman içinde
çalışmadan kalan Amasya sporu
tekrar faaliyete başlamıştır .
Şehrımızde iki Spor kulubu
vardır. Birisi Turan spor diğeri
Amasya spordur.

Turan spor bu hafta sekizinci
senei devriyesine müsâdîf Çar-
şamba akşamı bir çay ziyafeti
tertip etmiştir.

Ziyafette bütün erkânı me-
murin ve askeriyeye ve mün-taz
zevatla sporeular bulunmuştur.
Haziran programı mucibince
sporeular istiklâl marşı ve
Cümhuriyet onuncu yıl marşını
söyledikten sonra Turan kulub-
unun yeni reisi Yüzbaşıktan
mütakait Hüseyin bey davetli-
lere Turan kulubu namına da-
vete icablarından dolayı be-

yanı teşekkürle hoşgörmeyi mu-
tazammın kısa bir nutuk söy-
lemiş ve bu nutukta sporun
faidelerinden bahsetmiştir.

nutuktan sonra Musiki Evinin
mün-taz Saz heyeti tarafından
Uşak faslının yeni şarkıları te-
rennüm edilmiş ve arada da-
vetlilere çay ve pisküvi ikram
edilmiştir. Saz faslı bittikten son-
ra kulup marşı okunmuş , muhtelîf
idman hareketleri yapılmıştır.
Bunu müteakip köre ebe
ve karalama boksları yapılmış-
tır. Bundan sonra Yusuf efendi
tarafından muhtelîf boksbaşılık
numuneleriyle bir pordelik ko-
medî ornamış ve Amasyalıları
güzel bir gece geçiren ku-
lupçulara teşekkürler ederek
Musiki Evi salona tatlı hislerle

müadelelerin en çetin günlerin-
de başlıca emellerinden biri
Maarif Vekâletine geçmek ol-
duğunu söylemiş olan büyük
Gazi , karakter zekâ kabiliyet
ve çalışkanlığı ile Türküğe
hizmet edebilecek her gencin
candan ışığı , kuvvetli yardım-
cısı ve yorulmak bilmez bir
araştırmacıdır. Onun emri ile
size her gün daha ziyade te-
kemül ettirilecek bir bilgi
evî kurduk . Dünyanın en bü-
yük âlimlerinden muallimler
getirttik . Size her Türü inki-
şaf âmillerini temin için uğra-
şyoruz . Bundan istifade etme-
yi biliniz . Çalışınız ve insani-
yete hizmet ediniz .

Şiddetli alkışlarla karşılanan
bu nutuktan sonra Üniversite
Rektörü büyük kurtareci ve yol
gösterici Gazi Hz. nin eşsiz
dehasından doğan İstanbul Ün-
versitesinin ilk tedris yılına
bağladığını söylemiş , bu mera-
sime riyasetten dolayı Vekil
beye teşekkür etmiş ve mü-

essesenin kendine tevdi edilen
vazifeyi yapacağına emin olma-
sını rica ile gençlere hitap ede-
rek kendilerinin diğer milletler
gençlerinden fazla çalışmaya
mecbur olduklarını beyan ile
demiştir ki :

Bunları söylerken sizden bek-
lediğimiz bu vazifenin ne kad-
ar ağır olduğunu hissetmez
değilim . Bütün insanlık tari-
hinde doıma hârikalar yaratmış
bir milletin çocukları sizsiniz . Siz
Türk çocukları sizsiniz . Siz Gazi
çocukları sizsiniz .

Talebeden Rüknettin bey
gerçliğini tüzimotun ve emirle-
rine sonsuz riayetini büyük sefe
bildirtilmesine delil etmesini
Vekil beyden rica etmiş , Türk
gençliğinin yorulmak bilmez
bir azimle çalışacağını ve ken-
disine tevdi olunan emaneti
muhafaza edeceğini temin et-
miştir. Bundan sonra hazır bu-
lunanlar hep birden Cümhuri-
yet marşını söylemişler ve me-
rasime nihayet vermişlerdir.

B.5: İstanbul Üniversitesi'nin açılışı (Yeşil Amasya, 23 Kasım 1933)

HAFTALIK SIYASI
YEŞİL
Amasya
Te'sis tarihi
1932

Tanesi 100 paradır
Sayı : 83 Yıl : 2

Sahibi ve yazı işleri Müdürü
Ekrem Tevfik

PERŞEMBE
22 Şubat 1934

Halk Evimiz Açılıyor

İctimai tekemmülâtımızı tamamlayan en canlı, en hayati bir müessesemiz yarın Amasyamızda da kurulacaktır.

Hep biliriz ki inkılâp bütün varlığımızı yeni bir istikamete götürdü. Bu yeni görüşü halka telkin ederek ve milleti tek tek fertler halinden çıkararak onları görüş, anlayış ve yapısı da bir birlik haline sokmak ve onun iç varlığını inkisaf ettirmek ve benliğinin derinlerinde kaynayan kıymetlerini meydana çıkarmak bir vazife idi.

Bu vazifeyi C. H. Fırkası deruhte etti. Milleti, resmi tahsil dışında bir halk terbiyesile yükseltmeği düşündü ve cemiyyetin kendi unsurlarından kurulacak yeni ve milli bir teşebbüsle bu gayeye vasil olacağına kanaat getirdi. İşte bundan (Halk Evleri) teşkilâtı vücuda geldi.

Geçen Cuma gün ki toplantıda Ekrem bey tarafından da izah edildiği ve hile Halk Evleri ve devlet teşkilâtı haricinde çalışabilecek bütün mesai unsurlarını milli kültürün yükselmesi maksadı etrafında toplamayı istihdaf eden bir varlıktır, bir meveudiyyettir.

Halk Evleri, kalplerinde ve dimağlarında bir memleket sevgisini mukaddes ve iletî yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir.

Halk Evleri ; kuvvetli vatandaşlar yetiştirmek, milli seciyeyi Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkarmak, güzel san'atları yükseltmek, milli kültürün ve ilmi hareketin faaliyetlerini kuvvetlendirmek uğrunda çalışacak mefkûreci vatandaşlar toplayıcı ve birleştirici bir yarıttır.

Talimatnamesinden de anlaşıldığı üzere

Halk Evi Hazırlık Toplantısı Yapıldı

Geçen Cuma günü saat onbeşte, yarın açılacak olan Halk Evimiz için bir hazırlık toplantısı yapılmıştı.

Toplantıda başta Vali Kadri ve Mebas Halka Bf. ler olduğu halde bütün memurin, maarif erkânı ve muallimler, C. H. Fırkası ve diğer teşekküller erkân, münevver zümre, lüccar ve birçok halk hazır bulunmuştur.

Muayyen vaktinde Ekrem Tevfik bey gelenlere kısa bir hitabe ile C. H. Fırkası Vilâyet İdare Heyeti namına hoş geldiniz dedikten ve teşekkür ettikten sonra C. H. Fırkası

umumi kâtipliğinden gelen Halk Evi açılma müsaadesini bildiren tahrirat ile buna müteallik umumi tebliğatı ve Halk Evi talimatnamesini tamamen okudu.

Bundan sonra Cuma günü açılma merasiminde yapılacak işleri beraberce hazırlamak üzere ictimada bulunan arkadaşlardan bir kaçının muayyen zamanlarda toplanarak bir komisyon halinde çalışılması teklif ve tasvip edildi.

Bu komisyona Ekrem Tevfik, Maarif Müdürü İbrahim, Ortamektep Müdürü Doğan, Evkaf Mü-

Halk Evleri :

- 1 — Dil , Edebiyat , Tarih
- 2 — Güzel san'atlar
- 3 — Temsil
- 4 — Spor
- 5 — İctimai yardım
- 6 — Halk dersleri ve kurslar
- 7 — Kütüphane ve neşriyat
- 8 — Köycüler
- 9 — 9 Müze ve sergi

Namile 9 şubeden mürekkep olacaktır .

Bu şubelerde inkılâba sadık ve milliyetçi bir havanın bütün vatandaşları saran samimi bir kardeşlik duygusu içinde hedefine doğru ilerlemesini bütün varlığımızla diler ve bu teşkilâtı vücuda getirmeğe çalışanlara öz gön- lümüzle saygılarımızı sunarız .

A. Nefiz

B.6: Amasya'da Halkevi'nin Kuruluşu (Yeşil Amasya, 22 Şubat 1934)

YEŞİL AMASYA

KURULUŞ YILI 1932

Tanesi 100 Para
Sayı: 159 Yıl: 4

Sahibi ve yazı İşleri Müdürü
Ekrem Bilgen

PERŞEMBE
24 Teşrinievvel 935

Belediyeler Kongrası

Belediyeler Kongrası yarınki Cuma günü
Ankarada toplanacaktır.

Amasya Belediyesi namına Kongraya iştirak etmek üzere seçilen Şarbay Bay Celâl Eren Salı günkü trenle Ankaraya hareket etmiştir.

Sayım İşi

Geçen Pazar günü yapılan Nüfus Sayımı işi muvaffakiyetle sona ermiş ve doldurulan sayım defterleri her memur tarafından Nüfus idaresine teslim edilmiştir. Pazartesi günü akşamına kadar en uzak köylere giden memurlar da aydet ederek defterlerini teslim etmişlerdir. Nüfus idaresi bunların tasnifiyle uğraşmaktadır. Neticeyi merkeze bildirecektir.

Ormancı

Bay Ali Kemal

Kıymetli hemşerimiz olan Ziraat Enstitüsü şeflerinden Doktor Bay Ali Kemal geçen Cumartesi günkü trenle şehrimize gelmişlerdir. Üç aydan beri Doğu taraflarında Orman, Maden ve Toprak üzerinde inceleme yapmak üzere seyahat eden Ali Kemal şehrimizde de bir hafta kadar kalarak tetkiklerine devam edeceklerdir. Amasyamızda yetişen ve bilâhale İstanbul Orman Mektebinden mezun olduktan sonra Almanyada tahsilini ikmal eden ve uzun müddet Orman Ameliyat Mektebi Silvikültür ve Amenejman Muallimliği yapan Ali Kemal yurdumuzun vücutile iftihar ettiği gençlerdendir. Kendisine hoş geldin der, mesleğinde ve tetkiklerinde başarılar dileriz ..

Ata Sözleri

— L —

- 711 — Laf la peynir gemisi yürümez
- 712 — Laf torbaya girmez
- 713 — Laf lafı açar
- 714 — Lep demeden leblebiyi anlamalı
- 715 — Leyleğin ömrü laklakla geçer

— M —

- 716 — Misafirin şaşkıını ev sahibine ikram eder
- 717 — Maşa varken elini yakma
- 718 — Muhabbet şirket kabul etmez
- 719 — Mide derdin , perhiz devamı başıdır
- 720 — Maksut bir ama rivayet muhtelif
- 721 — Merhametten maraz hasil olur
- 722 — Malını yemesini bilmeyen zengin her gün züğürttür
- 723 — Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer
- 724 — Misafir misafiri sevmeyiz, ev sahibi her ikisinde
- 725 — Meram anlayan beri gelsin
- 726 — Meramın elinden bir şey kurtulmaz
- 727 — Meramından döner, inadından dönmez
- 728 — Meram olunca herşey olur
- 729 — Merak insanı mezara kadar sokar
- 730 — Minareyi çalan kılıfını hazırlar
- 731 — Mızrak çuvala sığmaz
- 732 — Mart kapıdan baktırır , kazmayı küreği yaktırır
- 733 — Mum dibine ışık vermez
- 734 — Mürüvete endaze olmaz
- 735 — Mart içeri pire dışarı
- 736 — Mühür kimde ise Süleyman odur
- 737 — Mart yağar Mayıs öğünür

Toplayan
K. Bilgen

Amasya Eczanesi

Ekrem Bilgen

Taze ve ucuz ilaç - Yerli ve Yabancı
Müstahzarat - Maden suları - Kasık
bağı ve Lâstik eşya - Fenni gözlükler -
Açık ve Kapalı Kolonya - Sabun Kremi
ve Tuvalet levazımı .

B.7: Genel Nüfus Sayımının Yapılması (Yeşil Amasya, 24 Ekim 1935)

Sahibi imtiyaz
ve
Neşriyat Müdürlüğü
Ekrem Cevdet
İdare evi: Gazi caddesinde
« Yeşilirmak » Matbaası
Abonesi : Seneliği 100
Harice 200 kuruş
Danesi 100 para

YEŞİL Amasya

Te'sis tarihi
1932

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

Gazete işleri için neş-
riyat müdürlüğüne .
Matbaa işleri için de
matbaa müdürlüğüne
müracaat edilmelidir.
Meslejinize uygun
yazılar memnuniyetle
kabul edilir.
İlan ücretleri peşindir.
Günü geçmiş gazeteler
10 kuruş

İstanbul — Samsun DEMİRYOLUNUN AÇILMASI MÜNASE- BETİLE İSMET PAŞA AZ. NİN İLTİFATLARI

AMASYA VALİSİ KADRI BEYEFENDİYE

Demiryolu ile daha çok yakınlaştığımız güzel
Amasya ve halkına dirilik ve genişlik dilediğini sev-
gilerinde beraber ulaştırmanızı dilerim Ef.

Başvekil
İsmet

BAŞVEKİL İSMET PAŞA HAZRETLERİNE

Büyük, küçük her işinde damgası iyi, doğru ve
çabuk olan yüce Cumhuriyetin demiryolu ile Karade-
nizi Akdenize bağladığı bu günde Amasyalıların duy-
duğu candan sevinçlere dilenmiş olarak çok büyük Ga-
zisini ve başvekil Başvekilimizi gönülden saygılarla
kullularım Ef.

Haluk

İstanbul — Samsun

Samsun - Sivas Hattı ayın 15 inci günü tamamen
bağlanmış ve Ankaradan hareket eden tren Cuma
günü Amasyamızdan geçerek Samsuna vâsıl olmuş-
tur. Bu tarihten itibaren Amasyadan İstanbula ve
Ankara'ya haftada üç gün tren hareket edecektir.

Tasarruf Haftası

MEMLEKETİMİZDE NASIL YAPILDI ?

YERLİ MALLAR SERGİSİ AÇILDI

Belediye binası da-
hilinde Yerli Mallar
sergisi hazırlanmış ve
ayın on ikinci günü
Vali Kadri beyefendi
huzur ile açılmıştır.
Sergi manifatura, tu-
hafiyeciler, Amasya
cezanesi yerli
itriyat ve yerli mü-
stahzaratı, tıbbiyeciler,
İsparta halılar ile, Şif-
t

battanyeler ile, Amas-
yada yapılmakta olan
yerli sabunlarla, şer-
ker ve çikolata satan
dükkan sahipleri yerli
mamlulâtile, adanadan
getirilmiş yerli pamuk
ve ipliklerle iştirak et-
mişlerdir. Hapisanede
bulunan mahpus san-
atkârlarla dabag Sü-
leyman Ef. yerli deri-

ESAT BEY ŞEHİRİMİZDE

Muhterem Mebusumuz Esat
beyefendi Salı günü Samsun
trenle Amasyayı teşrif buyur-
muşlar ve istasyonda bir çok
dostları tarafından hararet ve
samimiyetle istikbal edilmiş-
lerdir.

Kıymetli Mebusumuza hoş
geldiniz deriz.

GELENLER - GİDENLER

Jandarma Mıntaka
Müfettişi Miralay Ali
Rıza bey berayı teftiş
şehrimize gelmişlerdir.
Sevgili hemşehri-
miz mühendis Ferdi
bey mezunen Sivastan
gelmiş ve üç gün kal-
dıktan sonra Sivasa
gönmüşlerdir.

Posta, Telgraf ve
Telefon müfettişlerin-
den Hayrettin bey hu-
ra muameleleri için
etmek üzere şehrimizi-
ze gelmişlerdir.

ÇARŞI SÜSLENDİ

Tasarruf Haftası
münasebetiyle bütün
çarşı sevinli Bayrağı-
mızla tamamen süs-
lenmiş ve bütün dük-
kân sahipleri Yerli
mallarını vitrinlerinde
teşhir etmişlerdir.

ler ile sergide alızı
mekki etmişlerdir.
Halk sergiye fazlaca
alaka göstermiş ve
bütün Amasya halkı
kadın ve erkek sergi-
yi gezmişlerdir. Sergi
bir hafta devam et-
miştir.

Köylü Dayının :

Manzum Hitabesi

Efendiler ben de biraz lâf anlarmak isterim,
Yeni başlan hepinizi bir kez tartmak isterim.
Tok sözlerle neş'enize neşe katmak isterim.
Zira : Bu gün lâkardıya çok istejim var benim....

Gegen yıllar yabancının malı aldı, yürüdü,
Çiftçilerin gözlerini kara perde bürüdü,
Yerli mahsul, yerli zahra ambarlarda çürüdü,
Lâkan artık satış benim, gelir benim, kâr benim....

Bir zamanlar mahsulümüz çakmış i'f'aradan,
Tereyağı, peynir bile geliyordu dışarıdan,
Fakal bu yıl çok şükürler esirgedi yoradan,
Şimdi bulun ekin benim, gemiş benim, bal benim....

Yerli mallar pazarlarda bekleyordu her sene,
Telik olar soruyordu : (Bu ne ? .. bu hat ne ?),
Ammu bu gün benim oldu kullandı her sene,
Ceviz benim, bamya benim, elma benim, nar benim....

En nihayet alınmızdan akan teri kışkırdık,
Direnerek karşı koyduk, sözümüzü anl şandık,
Gegen yıllar yandık ise, bu yıl artık uyandık,
Bandan böyle durtuk değil, genitk benim, var benim....

Yerli azık, yerli katık, yerli kumus, yerli mal;
Her torafta pek bolcadır. Benim oldu istikbal...
İş yolunda kok salınca yeni duygu, yeni hal;
Her yandaki sözler benim, sözler benim, yar benim....

Siz de gelin, birlik olup hep uyanık gatalım,
Canımız yongasını değerinde satalım,
Yabancıların çürüğünü yabancılara atalım,
Benim belim doğrulsun da, olsun gelir, kâr benim....

Aziz yurdun varlığını dökmeyelim sellere,
Birleşelim, ant içelim, veremeyelim ellere
Biliriz ki : İşten artar, dişten daha çok artar,
Bunu bilen, güden; tokça yeyip, keyf çalar....

Menduh Necati

B.8: İstanbul- Samsun Demiryolunun Açılması (Yeşil Amasya, 22 Aralık 1932)

HAFTALIK SIYASI
YEŞİL
Amasya
Te'sis tarihi
1932

Tanesi 100 paradır
Sayı : 114 Yıl : 3

Sahibi ve yazı işleri Müdürü
Ekrem Tuncel

PAZARTESİ
22 Teşrinievvel 934

Turhal Şeker Fabrikası Açıldı

Turhal şeker fabrikası bu ayın 19 uncu Cuma günü saat 15 te Başvekil İsmet Paşa Hazretleri tarafından açılmıştır. Açılma merasimi çok parlak olmuştur. Ankaradan hususi trenle Turhala teşrif buyuran İsmet Paşa ile birlikte İktisat Vekili Celâl Bf. mebuslar, İş ve Ziraat bankası erkânı, gazeteciler gelmiştir. Samsun posta adına ilâve edilen iki vagonun birinde Samsun vilâyeti namına diğerinde Amasyadan davet edilmiş zevat binmişlerdir. Memleketimiz namına Vali Kadri Bf., Belediye reisi, Cümhuriyet Halk Fırkası reisi Sıtkı bey, Halkevi reisi Ekrem bey, Halkevi spor reisi Doğan bey, ticaret ve ziraat odası erkânı, Sıhhiye müdürü, Başmühendis, Evkaf müdürü, Jandarma kumandanı ve Ziraat bankası müdürü beyler davet edilmişlerdir. Samsun treni saat 14,3 te Turhala girmiştir. Saat 15 te samsun treni Ankaradan gelmiş ve paşa Hazretleri alkışlar arasında trenden çıkmıştır. İstasyonda bir büyük ihtiram kıt'ası selâm resmi almış ve bando bu merasime iştirak etmiştir. Fabrikada hazırlanan hususi kürsü etrafında toplanıktan sonra Kütahya mebusu Nuri bey fabrikanın yapılışı hakkında bir nutuk okumuştur. Nuri beyden sonra Başvekil Paşa kürsüye gelmiş ve bir çok defalar alkışlanan hitabe'ini irat etmiştir. Paşa nutkunun sonunda davetlileri fabrikada gezmeğe çağırmış ve fabrika gezilmiştir. Akşam fabrikanın üst katında hazırlanan büyük salonda istirahat edilmiş ve paşa hazretleri saat 21 de aynı trenle Ankaraya dönmüşlerdir. Samsun ve Amasya davetlileri bir marşandis trenine takılan vagonlarla memleketlerine dönmüşlerdir.

Şeker Fabrikası nasıl yapıldı.

Fabrika altı aylık kısa bir zaman içinde yapılmıştır. Fabrikanın yapılması için işçilere ve amelaye 250 bin lira ödenmiştir. Fabrikanın makineleri ve inşaat malzemesi ve pancar nakliyesi için devlet demir yollarına bir milyon lira ödenmiş olacaktır. Fabrikanın yapılması için günde 4500 işçi ve amela çalışmıştır. Bunlardan yalnız 150 kadarı ecnebidir. Fabrika işlerken çalışanlardan

14 memur ynrduumuzda yüksek tahsil görmüştür. 21 memur Avrupada yüksek tahsil görmüştür. 16 memur lise mezunudur. 47 memur Ortamektep mezunudur. 120 işçi ve san'atkardır. yalnız 40 ecnebi mütehasıs, mühendis ve san'at-kâr çalışmaktadır. Bu sene fabrika için 450 köyde 7000 köylü pancar ekmiştir. Bu sene pancar bedeli olarak köylüye 600 bin lira ödenecektir. Gelecek seneler bir milyon iki yüz bin lira ödenecektir.

BAŞVEKİL İSMET PAŞA'NIZ.

Dünyanın en müşkil ve en büyük sanayii olan şeker sanayii Gazi devrinde, ulu Gazinin direktifile memleketimizde sekiz sene gibi çok kısa bir zamanda Alpollo, Uşak Eskişehir ve Turhal fabrikalarile en yüksek tekâmülüne masha olmuş ve memleket şeker ihtiyacı tamamilen kapanmıştır.

B.9: Turhal Şeker Fabrikasının Açılışı (Yeşil Amasya, 22 Ekim 1934)

Sahibi imtiyaz
ve
Neşriyat Müdürü
Ekrem Çelebi
İdare evi: Gazi caddesinde
« Yeşil Amasya » Matbaası

Abonesi : Seneliği 100
Harice 200 kuruş
Danesi 100 para

YEŞİL Amasya

Teşis tarihi
1932

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

Gazete işleri için neşriyat müdürlüğüne .
Matbaa işleri için de matbaa müdürlüğüne müracaat edilmektedir.

Mesleğimize uygun yazılar memnuniyetle kabul edilir.

İlan ücretleri peşindir.

Günü geçmiş gazeteler 10 kuruş

Yerli Mali VE Tasarruf Haftası

Gazetemizin bu nüshasını : tasarruf haftası için günü gelmeden basıyoruz . Yurdtaşlarımızın « tasarruf » bilgilerine ufak bir nokta daha katıp karıştırabilirsek bize ne mutlu !.. Bu hafta bayramında hepimize düşen borçları birer birer sayıp dökecek değiliz . Bu borçların neler olduğunu « Tasarruf Cemiyeti » nin öğütlerinde aramalı .

Biz ; Yalnız yirminci asrın insanlarındaki şiarın milletimiz tarafından da anlaşıldığını bildireceğiz .

Bu şiar ; para kazanmak , para biriktirmek , parasını ellere vermemek ve üstelik başkasının alın terlerinden de göğüslerine ve boyunlarına emsalar , inciler takmaktan ibarettir .

Dünya milletlerinin bütün kavgaları , bütün didişmeleri ve bütün düşünceleri işte bu neticeleri elde etmeye yaslınıyor .

Onların yurtlarında gün geçtikçe artık bilek kuvveti değersizleşiyor . Makinalaşıyorlar . İşsiz kalıyorlar .

Lâkin bizim yurdumuz , yine bir bilek yurdu ve bir « alın teri akıtanlar yuvası » olarak bütün varlığını ve canlığını en sağlam yollarda gösteriyor ve gösterecektir .

Bundan ötürüdür ki : Eleri kaspı kavuran « buhran » salgınının en az duyulduğu ülke de yine Türkün öksesidir .

Bakiyorsunuz ki : Milletlerin bir kaçında « para » dedikleri şey ; değerinden artık olarak geçmeye bağlayınca meınleketlerinde bir « para kıtlığı » yüz gösteriyor .

Öte yanda görüyorsunuz ki : « Para » dedikleri şey ; mübadele vasıtası olmadan bile kaçak derecede değerini itiriyor ve bu yüzden de yine bulur-
lanlar doğuyor .

Bu sarsıntılardan , bu sarsıcı

ve yıkıcı hallerden vebu aykırı hallerden ise ancak ve yalnız müstahsal olan köylüleri zarar görüyor .

Bu haller içinde bocalayan milletlere bakan öngüllerimiz ; « Yerli malı ve iktisat haftası » diye bir uyanma bayramı yapmış oldular .

Bu hafta ; bir seferberliktir . Öyle bir seferberlik ki : Haftalık değil , yulık hamilelerin en küçüğünden en büyüğüne kadarını birden öğreniyoruz . Toplu olarak öğreniyoruz .

Bu haftanın söyleteceği sözler , aldıracağı tedbirler ve en sonunda bu sözler vebu tedbirlerle aşılayacağı kanaati da şu cümlede buluyoruz .

« Türkün alın teri ; kurmaz bir kaynağın cevheridir »

Bu sözden sonra ulularımızın öğütlerini de düşünerek bir « iktisat âmentüsü » çıkarabiliriz :

- 1 — Yerlisi varken yabancıyı kullanmayacağız .
- 2 — Mallarımızı değerinde satacak , değerinde satın alacağız .
- 3 — Yabancı malları satmakla kaçakçı mevkiine düşmeyeceğiz .
- 4 — İşten artıracacağız .
- 5 — Dişten de artıracacağız .

VE

Bağırarak diyeceğiz ki :

« Sevinmek için sevinmek lazım »

Gerçi dünya ; menfaat dünyasıdır .

Fakat her şeyden artık olarak :

Yirminci asır ; milliyet asrıdır .

Türk isen : Türkü sev .

Türk isen : Türkü düşün .

Türk isen : Türkü acı

Türk isen : Yerli malı al

Yabancı malı paramızı dışarıya aktır !
Yerli malı paramızı yurdumuza dağıtır !
Yerli malı kullanırsak , köylü işler , işçi işler !
Yabancı malı kullanırsak , kesat çöker , durur işler !

Yerli malı , yurdun malı
Her Türk onu kullanmalı !

Vatan yalnız toprak değil ,
Sevgi yalnız bayrak değil ,
Yerli malı almak gerek !
Yerli malı almak gerek !

Al evine bir kumbara :
At içine az , az para . .
Az para olur çok para :
Ömrün sonu olmaz kara !

Paramı evde saklama
Düğüm , düğüm hiç bağlama !
Ver Bankaya dizi dizi :
O işletsin ; al faizi !

Her gün ye bir avuç üzüm ,
Üzme beni üzüm üzüm !
Bu üzümler hep sürülsün :
Bağelârin yüzü gülsün !

İncir , incir balı incir !
Dizi , dizi alın zincir !
İncir yiye sağlamlı olur .
Aydınlar fereh bulur !

Fındık , fındık çitir , çitir
Hem kan yapar , hem ısıtır !
Kanım yoksa fındık ye sen !
Karadeniz olsun hep sen !

Ah portakal , ah portakal :
İçindeki hep süzme bal !
Portakalın şifası var .
Ondan bize sağlık akar !

Milli İktisat ve Tasarruf
Cemiyeti

Vatandaş! YURDUNU SEVERSEN YERLİ MALI KULLAN

On iki ayın en şerefli ve kıymetli haftasındayız . Omuzlarımızı yurdun sonsuz emelleri yüklenmiş . Bu emel , bu vazife vatanın seven her Türk için bir borçtur . Şimdiye kadar ihmâl edilen bu şekildeki dahili hizmetler ne yazık ki çok geri kalmıştır . Fakat bundan sonra hepimiz , hepimiz her Türk bu hassas ve milli vazifenin borcunu seve seve ödeyecek ve bu sayede dahili mücadzelerinde çok büyük mevkiler alacaktır .

Begeriyetin ilk törediği zamanla şimdiki zaman arasında mukayese edilmez farklar vardır . O zaman insanlar herkeşin bildiği şekilde hâlâ vahşette nim uryan daldan , ottan giyinmiş yalınayak , derbeler bir vaziyette yasadı . Sonra insanlar o günlerin tezdâmı yaratan şekli aldı . Avrupanın cazip ve sihirli propagandaları Türk milletini kendine büyüledi . Bu gün iğmeden tutunuz bütün büyük ve küçük ihtiyaçlarımızı onlardan temine bağladık . Bizi bir engerek gibi emdiler ve Türk parasile kendilerine deheltili bir istikbal hazırladılar . Büyük sermayeler yapılar . Fabrikalar icadettiller ve biz gafil bir vaziyette verdik verdik....

Artık şimdi temâmen anlıyoruz ki : Türkler bunları acı bir netice ile öğrendiler ve Türk malı grmeğe ve iktisada riayet etmeğe yemin ettiler .

Artık Türkler Türk malı giyecek , Türk parası Türk kanına karşacak , Türk yurduna girecektir .

Bütün vatandaşlarımız mümkün olduğu kadar yerli malı giysin , yerli malı alsın . Çünkü o mal yine kendisinin sayılır....

Türk hanımları ! Türk kızları ! Türk çocukları ! İstikbal sizden bu şerefli vazife için azmüsebat istiyor . Ahdedin . Yerli malı alınız , tasarrufa riayet ediniz . İsrâf yurdu malı

B.10: Yerli Malı ve Tasarruf Haftasının Önemi (Yeşil Amasya, 12 Aralık 1932)

YEŞİL Amasya

Tesis tarihi
1932

Günü geçmiş gazeteler
10 kuruş

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

Tanesi
100 para

Sahibi imtiyaz ve neşriyat müdürü

Ekrem Teyfik

İdare evi : Gazi caddesinde

« Yeşilirmak » Matbaası

Abonesi : Seneliği 100 , harice 200 K.

Gazete işleri için neşriyat müdür-
lüğüne, matbaa işleri için de
matbaa müdürlüğüne mü-
racaat edilmelidir.

Mesleğimize uygun yazılar mem-
nuniyetle kabul edilir.

İlan ücretleri peşindir.

KIZAMIK

YAZAN: D. H.

Kızamık salgın yapan ve ko-
loyca çocuklara geçebilen bir
hastalıktır. İlk dört aylığa kadar
olan çocuklarda tabii muafiyeti
olduğundan kızamığa tutul-
mazlar.

Kızamık insandan insana ara-
da vasıta olmadan geçebildiği
gibi mülevves hasta odasının ha-
vasile de sirayet olabilir. Sirae-
yet devresi hastalığın başlan-
gıdır. Bu devirde hastalarda
nezle ve akıntı görülmektedir. Bu
suretle hastanın ağzından fırla-
yan tükürük habbecikleri sirae-
yete vasıttır. Hastalık mikro-
bunu alan bir çocuk sekiz on
gün sonra ilk hastalık alâmet-
lerini gösterir. Bu alâmetler
şunlardır :

Adi bir nezle, akıntı, öksürük,
burun akması, göz yaşı
ve gözlerin kızarması.

Yavaş yavaş hararet yükse-
lir. Üç dört gün kırıklık de-
vam ettikten sonra ilk defa el-
macıklar üzerinde, ensede, bo-
yunda ve kulak arkasında kır-
mızı lekeler çıkar. Bu lekeler-
den bir iki gün evvel hastanın
yanaklarının iç tarafında sinca-
bımtırak, yahut beyaz mavim-
trak renkli, yuvarlak gayet in-
ce kabarcıklar görülür. Bu alâ-
mete kublik lekeleri denir. Kızamığı
başlangıcında tanı-
mak için iyi bir delildir.

Elmacıklar hizasından başla-
yan kırmızı küçük lekeler bü-
tün yüzü sarar. Bu lekeler bi-
rinci günü penbe ve hafiftir.
İkinci günü daha kırmızı, son-
ra morumsu bir renk alır. Bu
lekeler omuzlara ve gövdenin
her tarafına yayılır. Çocuğun
kızamık lekelerini döktüğü za-
man ateşinin en yüksek olduğu
ve öksürdüğü devirdir. Kızı-
mık başladıktan sekiz gün son-
ra çocuğun ne ateşi ne de kır-
ıklığı kalmaz. İştehası açıtır.
Eğer küçük hastada gizli müz-
min bir hastalık yoksa derhal
kuvvetlenir ve kendisini çabuk

Osmanlıcadan Türkçeye

80 inci anket

- 1 - Tafsıl,
- 2 - Tefennün,
- 3 - Teftiş,
- 4 - Tefviz,
- 5 - Tekayyüt,
- 6 - Tekellif,
- 7 - Tekemmül,
- 8 - Tekevvin,
- 9 - Teklif,
- 10 - Tekrar,
- 11 - Tekzip,
- 12 - Teidfi,
- 13 - Telâkki,
- 14 - Tel'in.

81 inci anket

- 1 - Mugalâta,
- 2 - Muğlak,
- 3 - Mukavele,
- 4 - Mukayese,
- 5 - Muktedir,
- 6 - Mukteza,
- 7 - Muhacir - Muha-
ceret,
- 8 - Musibet,
- 9 - Mulabakat,
- 10 - Mülalea,
- 11 - Mutavaat,
- 12 - Munafık,
- 13 - Muvazau,
- 14 - Muzal.

82 nci anket

- 1 - Telkin,
- 2 - Temlik,
- 3 - Temaşa,
- 4 - Temayül,
- 5 - Temeddün,
- 6 - Temessül,

toplar.

Korunma: Sâri bir hastalık
olduğundan derhal hasta çocu-
ğu ayırmak lâzımsa da ekseriya
hastalık evvelinde alelâde bir
nezle zannedildiğinden geç ka-
lınmış olur. Kızamık en zıfade
üç yaşına kadar olan çocuklar

- 7 - Temettü,
- 8 - Temsil,
- 9 - Tesadüf,
- 10 - Tesahup,
- 11 - Teseyyüp,
- 12 - Teslimiyet,
- 13 - Tavsiye,
- 14 - Töhmel.

83 üncü anket

- 1 - Muhafaza,
- 2 - Muvaffakiyet,
- 3 - Muvakkal,
- 4 - Muvazene,
- 5 - Müessese,
- 6 - Mukâfat,
- 7 - Mükemmel,
- 8 - Mükerrer,
- 9 - Mulâhaza,
- 10 - Mülâkal,
- 11 - Mâmanaat,
- 12 - Münâferet,
- 13 - Münakaşa,
- 14 - Münavele.

84 üncü anket

- 1 - Teşebbüs,
- 2 - Teşgi,
- 3 - Teşeiim - Şeametten
- 4 - Teşekkül,
- 5 - Teşekkür,
- 6 - Teşhir,
- 7 - Teşhis,
- 8 - Teşkil,
- 9 - Teşrif - Teşrifat,
- 10 - Teşrih,
- 11 - Teşvik,
- 12 - Tezvir,
- 13 - Tezyil,

için tehlikelidir. Bu yaşa kadar
olan çocukları mümkün oldu-
ğu kadar hastalıktan muhafaza
etmek lâzımdır. Hasta çocuk-
ları üç dört hafta kızamık ge-
çirmeyen kardeşlerinden ayır-
malı ve mektebe gönderme-
melidir.

« YEŞİLİRMAK »

İrmağa baktıkça gönül açılır
Suyunun üstüne nurlar saçılır
Sahilinde döner tahta dolaplar
Bahçelere yetmez sular yayılır

Söğüt ağaçları eğmiş boynunu
Balıklara yuva yapmış koynunu
Parlıyor elmas gibi yapıkları
İçiyor sırma saçları suyunu

Süzülürsün yeşil pul elbisenle
Akarsın daima bazın sesinle
Ruhlar açan şen zevkine doyulmaz
Naz ediyorsun baygın ahengine

Bâzan birden deli olur coğarsın
Sende mi aşk peşinde koşarsın
Amasyadan sürüklersin suyunu
Gürültünü ta dağlara saçarsın

Zehra Nurettin

İbrahim B.

Vilâyetimiz Maarif
müdürlüğüne tayin
edilen sabık Şehiryatı
mektebi müdürü İb-
rahim bey şehrimize
gelmiş ve vazifeye ba-
şlamıştır. Hoş geldiniz
der ve muvaffakiyet-
ler dileriz.

Tedavi : Kızamık kendisi biz-
zat tehlikeli değilse de şiddetli
ishal, kulak hastalığı, boğaz
hastalığı ve bâzan Buronkopü-
nomoni gibi araya karışan ihti-
lâtlar çocuğu büyük tehlikeler
karşısında bulundurur. Bunun
için çocuğu hekime sık sık
muayene ettirmeli ve hekimin
tavsiyelerini tamamilen yaparak
çocukların bu âfeti kolayca
geçirmelerine yardım etmelidir.

B.11: Kızamık Hastalığı İle İlgili Bilgilendirme (Yeşil Amasya, 15 Haziran 1933)

YEŞİL AMASYA

KURULUŞ YILI 1932

Tanesi 100 Para
Sayı : 142 Yıl : 3

Sahibi ve yazı işleri Müdürü
Ekrem Bilgen

PERŞEMBE
3 Haziran 1935

İraaat asuda Terfiler ve Tayinler

Şubesi Muhasibi Bay
ın maaşına bu hafta
Pazarı Ziraat Bankası
ğine ve yerine Malat
i memurlarından 60
te bay Fazlı ve Gü
öy bankası muayini
haddinin maaşına 10
ile Şarkışla sandığı
gena ve yerine 60 lira
sıncığı muavini bay
Merzifon Ziraat ban
edarı Abdurrahmanın
best Taltıl ajanlığı na
60 lira i cretle Erzu
urlarından bay Niyat
l ve tayin olundukla
lınmıştır.

tayin olunan Bay
ile Bay Mustafanın
felerini kutular ve
etler dileriz .

vacıhık e Spor

ve Spor mecmua
yısı günlü Türk ko
k zengin yazılarla
Okuyucularımıza
dır .

imizde ve Sıcaklık

lerde geçirimizde
bunalıcı sıcaklar
ktedir . Bu yüzden
erde Ekinler yan
köylü bereketli
dört gözle bekle
ğdayın o'çeği 60
araklık dolayısıyla
lamıştır . Arpa ise
50 kuruşa çıkmış
n Ekmek fiyatı da
selmıştır.

temiz ünleri Çıkacak

Yazın Pazar olması
dolayısıyla bundan sonra Gazet
temiz Perşembe günleri çıkac
ktır.

Kızılay üye yazma Haftası

Amasya Kızılay merkezi için 15 Haziran 1935 Cumartesi
bağlayarak 22 Haziran 1935 akşamına kadar geçen sekiz günü
(Kızılay üye yazma haftası) kabul edilmiştir.

Dağıtılan vrimce kâğıdında kabul edildiği gösterilen yıllık
aldatı bu hafta içinde Sıhhat dairesindeki merkezimize gönde
rilmesi ve makbuzlarının alınması sayın yurtdaşlarımızdan
saygılarla rica olunur.

15 Haziran Cumartesi günü akşamı saat 20 de Halkevinde
Kızılay Başkanı Doktor Tevlik Güney tarafından verilecek
söylevi dinlemek isteyenlerin de o saatte orada bulunmaları
ilân olunur.

Kızılay

Memleketimizde iyilik kurumları arasında başlı başına bir
sosyal yardım evi ve sevgi ocağı olan Kızılay, yurtdaşlarımızın
başlarına gelen her hangi bir felâket karşısında yardım elini
uzatan Türk erdeminin örneğidir.

Nerede bir yangın, bir yer sarsıntısı, bir su basması, bir dağ
yürüşmesi olsa oraya çarçabuk koşup gönülleri sevdiren
kızılay'dır.

Bir yerde kuraklık, açlık, bulagık hastalık, yemeksiz okula
çocukları ve ince hastalıkları var, Kızılay'ı orada, bütün bu
acıları dindirmeğe, hastaları iyi etmeğe, açları doyurmağa ve
yoksulları korumağa hazır bulursunuz .

Savaş sıralarında yaralarımızı saran, hasta evleri açan Kızılaydır.
Kızılay kurumu ; Cümhuriyetimizin kurulduğu 29 lık Teşrin
1923 den 30 Nisan 1935 e değin yukarıdaki işler için 3 milyon
717 bin 208 lira yardım yapmıştır.

Bütün bu yardımlar ; göz bebeğimiz olan Cümhuriyet Hükü
metimizin Kızılay'a vermiş olduğu bir takım gelir kaynaklarıyla
aksoy ulusumuzun bu kuruma üye olarak elinden gelen yar
dımında bulunmak yoluyla yaptığı sungular ve Özel İdarelerle
Belediyelerin verdiği paralarla yapılmıştır.

Kızılay'ın, biriktirdiği geliri, bir parasını bile boşa gidermi
yecek, son derecede tutumlu bulunarak, işe dökmesi, kuvançla
görülmelidir.

Kızılay'ın son on iki yıl içinde yaptığı temel işlerden bir
kacını burada sayalım .

- 1 — İstanbul'da Hastabakıcı kız kardeşler okulasını kurmak .
- 2 — Eskişehir'deki Kızılay Ambarını, gerek savaş ve gerek
barış sıralarında aranacak yararlı şeylerle doldurmak .
- 3 — Afyonkarahisar maden suyunun çıktığı yerde Avrupada
ki benzerlerinden üstün kuraglar yapmak .
- 4 İstanbul'daki Kızılay kadın iş evini, yurdumuzun en ince
bir iş evi biçimine koymak, burada yoksul Türk kadınlarının
güzel iş ustası yaparak kendi ellerinin emeğiyle geçimlerine
yol açmak .
- 5 — Avrupadaki Gençlik Salıbahmerleri kurumları gibi oku
lalarımızda Gençlik Kızılay'ı kurmak .
- 6 — Ankarada Kızılay kurumu önünde yakışır bir genel mer
kez kapısı yapmak, bu binanın çevresinde düzlüğü geniş, güzel
güneşli parkı büyük, küçük kadın, erkek herkesin gezip eğ
lenmesine bırakmak gibi iyilik ve sevgi işleri yapmıştır.

Çok büyük iyiliklerinden bir azını burada yazmakla yurdu
muzun şefkat ve insanlık duygularından doğarak bundan 58 yıl
önce kurulmuş olan Kızılayın ne yapmakta olduğunu yurtdaşlara
hatırlatmış oluyoruz .

Bu ölkü ile çalışan, barışta ve savaşta üzerine aldığı büyük
işleri başarmaya uğraşan Kızılay'a bu hafta sevgili yurtdaşları
mızın ÜYE olmak suretiyle arka olmaları yurt borcudur.

Hava Tehlikesini Bilenler Kurumu

Geçen Pazartesi günü uçak kurumu merkezinde
Hal Partisi, T. C. odası ve belediye üyeleriyle bir çok
ileri gelen esnaf İlbay Bay Kadri Uçok'un başkanlığı
altında toplanarak Hava tehlikesini bilenler kurumu
nu kurmuşlardır.

Üyelerden bir Komisyon meydana getirilmiş vebu
Komisyon devamlı çalışmalar yapacaktır.

Tayin

Adana 'stasyonunda vazifedar olan kıymetli hemşerimiz Bay
Hüsameddin bu kerre Amasya İstasyon şube şefliğine tayin
edildiğini memnuniyetle haber aldık . Tebrik eder ve yeni
işinde muvaffakiyetler dileriz .

Gümüş Liralar

İşyarların Haziran aylığı tamamen yeni Gümüş lira olarak
verilmiştir.

Ankara Birası

Taze olarak Osman Beşikçide 31 kuruşdan satılmaktadır.

Vilâyet

Daimî Encümeninden :

Hususi Muhasebe binası altında dört adet
mazanın bir senelik icarı 20 / 6 / 1935 günü
saat 15 de ihale olunmak üzere on gün müd
detle uzatılmıştır. Talip olanların o gün Encü
men kalemine gelmeleri ilân olunur.

Hususi Muhasebe binası içinde 3 oda

» » » alt katında 1 maza

Hatunya mahallesinde mektep binası

Şamlar » » »

Yukarıda adları yazılı oda ve mektep bina
larının bir senelik icarı 25 / 6 / 1935 günü saat
15 de ihale olunmak üzere 15 gün artırmaya
verilmiştir. Taliplerin o gün Encümen kale
mine gelmeleri ilân olunur.

B.13: Kızılay'a üyelik kampanyası (Yeşil Amasya, 3 Haziran 1935)

YEŞİL Amasya

Te'sis tarihi
1932Günü geçmiş gazeteler
10 kuruş

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

Tanesi
5 kuruş

Sahibi imtiyaz ve neşriyat müdürü

Ekrem Teyfik

İdare evi : Gazi caddesinde
« Yeşilirmak » Matbaası

Abonesi : Seneliği 100 , harice 200 K.

Gazete işleri için neşriyat müdür-
lüğüne, matbaa işleri için de
matbaa müdürlüğüne mü-
racaat edilmelidir.

FEVKALÂDE NÜSHA

İlan ücretleri peşidir.

Büyük Cümhuriyet bayramını bütün millete ve okuyucularımıza kutlularız

On yıllık hesap

Aziz Cümhuriyetimizin Onun-
cu yıl dönümünü kutlulamak-
la ne kadar sevinsek yeridir.
Başta Hükümet merkezimiz,
güzel Ankaramız olduğu halde
57 Vilâyete, 340 Kazasile, 800
Nahiyesile ve 42 bin Köyü ile
bütün Türkiye Cümhuriyeti
topraklarındaki on yedi milyo-
nu bulan bütün Türk kardeş-
larımız tarafundan sonsuz bir
tehalikle beklenen ve hazırlık-
lar yapılan bu büyük bayram-
da coşkun sevinçlerimizi, taş-

Sai ve sermayelerini birleştir-
terek iş yapan bütün şirketler-
de senelik toplantılar yapılarak
hesapları tetkik etmek ve idare
heyetinin mesaisini kontrol
yapmak nasıl ki sermayedarlar-
ın, müessiselerin bir hakkı
ise .

Müessisleri on yedi milyon
Türkün her ferdi bulunan ve
sermayesini ancak millî servet
ve millî mefkûreden alan
Cümhuriyet idaresinin şu on
yılılık mesaisini o müessiselerle
karşı mesuliyeti deruhte eyle-

öğretmek bu gün işte bu vazir-
feyi yapıyoruz ve yapacağız .
Bunu yapmak biz Cümhuri-
yetçilerin bir borcudur.

Milletin hâkimiyetine dayanan
ve bütün kuvvetini millet
ten alan aziz Cümhuriyetimi-
zin on yıllık hesaplarını toplar-
ken bizdeki eski ve yeni
millî ceryanlar, millî duygular
hakkında - bir az hicaplı olsa
dahi - ufak bir mukayese yap-
maktan kendimi alamıyacağım.

Her millet yaşama hakkını
ancak tarihinden alır. Tarihi

leri ve yeni mekteplerimiz
müstesna olmak üzere hemen
hepimizin mekteplerde okudu-
ğumuz ve öğrendiğimiz tarih
biz Türklerin dört yüz çadrlık
bir aşiretle köçebe halinde
Anadoluya geçerek karar kıldı-
ğumuzdan ve bir devlet kurdu-
ğumuzdan ibarettir.

Ne yazık ki hemen hepimiz
Süleyman şahin Çâder kalesin-
de Fırata düşmesini tarihimize
bir başlangıç olarak okuduk .

Hayır , hayır
Bizlere okutulan ve bizlere

REİSİCÜMHUR GAZİ Hz.

kın duygularımızı ortaya koy-
mak ne kadar çok hakkımız ise
karşısında büyük birde vazife-
miz vardır .

On yıllık hesap

Evet : En küçük rakamları
bile beşte veya onda bir yekûn
ederek tutarını anlamak nasıl
bir hesap kaidesi ise .

En ufak müesseselerde bile
senelik bir plânço yapmak ve
hesapları anlamak kâr ve zarar
tetkik etmek nasıl bir ticaret
usulü is .

miş ve idare mekanizmasını
elinde tutmuş olan Cümhuriyet
hükümetinin dahi on yıllık bir
hesap vermesi çok tabii bir
vazife telâkki edilmelidir .

O çen şu on yıl içinde
Cümhuriyet idaresi bize neler
yaptı ? Cümhuriyet bize neler
yarattı ?

Bunu hem kendi aramızda
baş başa verip görmek , anla-
mak , öğrenmek hemde bütün
cihana , bütün medeniyet dün-
yasına göstermek , anlatmak ve

mazbut olmayan tarihine kıy-
met vermeyen, mazisi karanlık
bulunan milletlerin hal ve âti-
sinden dahi b.hak korkulmalı-
dır .

Biz Türkler daha pek yakın
bir zamana kadar daha doğru-
su saltanatın ilgasına , Cümhu-
riyetin ilânına kadar ne yazık
ki : Millî tarih olarak ancak
başımızdaki saltanat heyûlâsı-
nın tasallut tarihini kendimize
mal etmiş bulunuyorduk .

İçimizdeki Cümhuriyet genç-

BAŞVEKİL İSMET PAŞA Hz.

gösterilen o basit malûmat hiç
bir vakit biz Türklere millî bir
başlangıç olamazdı , millî bir
tarih sayılamazdı . O tarih Türk
tarihi değil , osmanlı tarihi idi .

O tarih ceryanını , kuvvetini
millî menbalardan , millî kü-
türden değil ancak başımızda-
ki sultanların ailevi tasallutla-
rından almış ve ancak osmanlı
handanının dar çerçevesinde
sıkışmış kalmıştı .

Bu dar zehniyet asırlardanberi
bizlerde o kadar kökleşmiş-

B.14: Cumhuriyetin Onuncu Yılı Münasebetiyle, (Yeşil Amasya, 29 Ekim 1933)

YEŞİL Amasya

Te'sis tarihi
1932

Günü geçmiş gazeteler
10 kuruş

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

Tanesi
100 para

Sahibi imtiyazı ve neşriyat müdürü

Ethem Ceylan

İdare evi : Gazi caddesinde
« Yeşilirmak » Matbaası

Abonesi : Seneliği 100 , harice 200 K.

Gazete işleri için neşriyat müdür-
lüğüne, matbaa işleri için de
matbaa müdürlüğüne mü-
racaat edilmelidir.

Mesleğimize uygun yazılar mem-
nuniyetle kabul edilir.

İlan ücretleri peşindir.

BÜYÜK GAZİNİN NUTKU

Büyük Gazinin Ankara Cumhuriyet meydanında milyonları coşturan ve Türk milletine yeni vazifeler veren ve yeni hedefler gösteren büyük nutkunu aşağıya yazıyoruz :

— Türk milleti,

Kurtuluş sava-
şına başladığımız
zın onbeşinci yı-
lındayız. Bu gün,
Cumhuriyetimizin
onuncu yılını dol-
durdugu en bü-
yük bayramdır.

Kutlu olsun.

Bu anda, bü-
yük Türk milleti-
nin bir ferdi ola-
rak, bu kutlu gü-
ne kavuşmanın,
en derin sevinci ve heyecanı içir-
deyiz.

Yurttaşlarım,

Az zamanda, çok ve büyük iş-
ler yaptık. Bu işlerin en büyüğü,
temeli, Türk kahramanlığı ve
yüksek Türk kültürü olan, Tür-
kiye Cumhuriyetidir.

Bundaki muvaffakiyeti Türk
milletinin ve onun değerli ordusu-
nun bir ve beraber olarak, azim-
kârane yürümesine borçluyuz.

Fakat yaptıklarımızı asla kâfi
göremeyiz. Çünkü daha çok ve
daha büyük işler yapmak mecbu-
riyetinde ve azmindeyiz. Yurdu-
muzu dünyanın en mâmur ve en
medeni memleketleri seviyesine
çıkarmacağız. Milletimizi en geniş

refah, vâsıta ve kaynaklarına sa-
hip kılacağız. Milli kültürümüzü,
muasır medeniyet seviyesinin üs-
tüne çıkaracağız.

Bunun için, bize zaman ölçüsü

geçmiş asırların
gevşetici zihniye-
tine göre değil,
asrımızın sür'at ve
hareket meflu-
muna göre düşü-
nülmalıdır. Geçen
zamana ısrıpetle,
daha çok çalışaca-
ğız. Daha az za-
manda, daha bü-
yük işler başara-
cağız. Bunda da
muvaffak olacağız.

mıza şüphem yoktur. Çünkü Türk
milletinin karakteri yüksektir.
Türk milleti çalışkandır, Türk
milleti zekidir. Çünkü, Türk mil-
leti, milli birlik ve beraberlikle
güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve
çünkü, Türk milletinin, yürü-
mekte olduğu terakki ve medeni-
yet yolunda, elinde ve kafasında
tuttuğu meş'ale, müspet ilimdir.
Şunu da ehemmiyetle tebarüz et-
tirmeliyim ki, yüksek bir insan
cemiyeti olan Türk milletinin ta-
rihi bir vasfı da, güzel san'atları
sevmek ve onda yükselmektir.
Bunun içindir ki, milletimizin
yüksek karakterini, yorulmaz ça-
lışkanlığını, fitri zekâsını, ilme
bağlılığını, güzel san'atlara sevgi-

sini, milli birlik duy-
gusunu mütemadiyen
ve her türlü vâsıta ve
tedbirlerle besleyerek
inkışaf ettirmek milli
ülkümüzdür.

Türk milletine çok
yaraşan bu ülkü, onu,
bütün beşeriyette ha-
kiki huzurun temini
yolunda, kendine dü-
şen medeni vazifeyi
yapmakta, muvaffak
kılacaktır.

Büyük Türk milleti,
onbeş yıldanberi, gi-
riştiğimiz işlerde mu-
vaffakiyet vadeden
çok sözlerini işittin.
Bahtiyarım ki, bu söz-
lerimin hiç birinde,
milletimin, hakkım-
daki itimadını sarsa-
cak bir isabetsizliğe
uğramadım.

Bugün, aynı iman
ve kat'iyyetle söylüyo-
rum ki, milli ülküye
tam bir bütünlükle
yürümekte olan Türk
milletinin, büyük mil-
let olduğunu bütün
medeni âlem, az za-
manda, bir kere daha
tanıyacaktır. Asla şüp-
hem yoktur ki, Türk-
lüğün unutulmuş bü-
yük medeni vasfı ve
büyük medeni kabili-
yeti, bundan sonraki
inkışafı ile, âtinin yük-

B.15: Onuncu Yıl Nutku (Yeşil Amasya, 9 Kasım 1933)

Yahibi intiyaz
ve
Neşriyat Müdürü
Ekrem Taşlık
İdare evi: Gazi caddesinde
« Yeşilirmak » Matbaası
Abonesi : Senelîji 100
Harice 200 kuruş
Danesi 100 para

YEŞİL Amasya

Tesis Tarihi
1932
HAFTALIK SİYASİ GAZETE

Gazete işleri için neşriyat müdürlüğüne, Matbaa işleri için de matbaa müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

Mesleğimize uygun gazılar memnuniyetle kabul edilir.

Rân ücretleri peşindir.

Günâ geçmiş gazeteler 10 kuruş

Nº : 11 Yıl : 1

PERŞEMBE

15 - 9 - 1932

Eski borçlar meselesi

İstibdat Hükümetinin bize bıraktığı derlerden biri de dünyu umumiye meselesidir. Saracoğlu Şükrü bey bu ay sonunda dünyu umumiye hamilleri ile bu borç işini müzakere için tekrar Paris'e gidecektir. Biz de bu makalemizde eski borçların ne suretle husule geldiğini bahsedeceğiz.

Avrupadan ilk istikraz 1854 te yüzde beş faizle İngiltereden istikraz olunan beş milyon İngiliz lirası başlar.

Kırım muharebesinden sonra devletin masraflı senbesene arttığı halde varidat buna kâfi gelmediğinden bütçe açığı kapamak için Avrupadan istikraz aktı bir mecburiyet hâlini almıştır. Gerçi mâlî islahat icra olunacağı bir vesile ile ifân edildiği gibi ara sıra bir bütçe tanzim ve negrolunuyorduydu da islahat kuru bir sözden ibaretti ve bu bütçeler sırf hayalî idi ve binaenaleyh varidat ve masrafların bilhakkın tayin miktarı kâhil değildi. Gittide aktolunan istikraz faizleri miktarı büyüdü ve nihayet bu faizlerin bütçenin varidat kısmından tesviyesi mümkün olamadığından faizi tesviye için yeniden istikraz yapıldı ve bir kaç senede bir bu muamele tekrar ederek 93 Rusya muharebesinden evvel maafeiz borç miktarı 200 milyon liraya vardı ve nihayet Mahmut Nedim paşanın sadaretiinde evvelâ faizlerin mîsli verileceği ifân ve bir müddet sonra buna da imkân olmadığı görüldüğünden tatilî tediyeat yani illâs edildi.

93 Harbi felâketinden sonra hükümet Berlin kongresi ahkâmına tevfiқан Avrupa oian taahhüdünü ifa için 1881 de 99 Mahrem kararnameına negretti. İlgü kararname ile daniel borcun miktarı tenkise razı oluyordı. Faiz için de yeni bir tarzi tesviye bulundu. 200 Milyon liraya balıg olan borcun

evvelâ faiz kısmı tenzil olundu.

Bakiyei re'sûlmal da ikiye taksim olunarak biri bütün bütün tenzil edildi. Devletin haric borcu 101 milyon liraya indi. Buna mukabil de hükümet varidatından bir kısmını danielere terketti. Tahsil ve cibayeti de onlara ait olacaktı. Bu vazifenin ifası için (Dünyu Umumiye) idaresi tesis edildi. Bu devletin istiklâlî ma'isine tir darbe idi. Esham ve tahvîlât hamillerine vekâleten Fransız, İngiliz, Alman, Avusturya ve itaiva daniel vekillerinden mürekkep bir meclis idare yapıldı. Bu vekiller beş sene müddetle intihap olunurlardı ve tekrarintihap hakkına malik idiler. Riyaset, münavebe suretile İngiliz ve Fransız şzâlara tevdi olırmardı. Hükümet te Osmanlı daniel vekili sıfatile bu meclise bir şza ilâve etti. Bu meclisin salâhiyeti pek büyüktü. Dünyu Umumiye idaresine terk olunan varidatı doğrudan doğruya aîz ile dünyatın faiz te'vifatını ıera etliyecekti. Bütçesini ancak meclis tanzim edecek ve Maliye Nezaretine yalnız vrridat ve masraflar miktarını bildircekti. İdare dahiliyesinde varidatın tarzi cibayetine Dünyu Umumiye idaresi her türlü serbestiye malik idi.

Dünyu Umumiye terk olunan varidatın başlıcaları tütün ve tuz gibi inhişirlarla pul, mûskirat, sayt ve harir âğârı gibi bilâvasıta alınan tekâliiften bızlarıle maktü vergilerden ibaretti. Lozan muahedename-sint müteakıp Hükümeti Cümhuriyetimiz istiklâlî malisini de itkisap edecek mezkûr muahedenameye merbut (A) tablosunda muharrer müstakrazattan Türkiye'ye isabet eden hisseyi hükümet 1926 bütçesine vaz' ile Dünyu Umumiye idaresinin salâhiyeti mutlakasına nihayet verilmştir.

Şimdi idareî sabkkanın bize füzûl olarak bıraktığı bu borcu ödemek için yukarıda da söyledığımız gibi daniel vekillerle müzakerele bulunacağız.

AJANS HABERLERİ

İstanbul 11 — Tayyare piyavosunun bu günkü çekilişinde 4855 numaraya 15000, 27955 numaraya 10000, 36230 numaraya 5000, 4400 ve 23971 numaralara da bin beşer yüz lira ikramiye isabet etmiştir.

İstanbul 12 — Tayyare piyavosunun bu günkü çekilişinde 27045 numaraya 35000, 16908 ve 17445 numaralara 2500 er, 39238, 37731, 27725, 43228 numaralara bin beşer yüz lira ckmıştır.

Ankara 13 — Yeni İktisat Vekili Yahut Celâl bey vazifeye b'glanıştı müşahedtile Reiscümhâr Hz. ne bir telgraf göndererek büyük res-yösek aydınaltığı volia şimdiye kadar olduğu mekûdreci bir amele sıfatile candan cıvıcağını ve muntaz olduğu kuvvet ve muntazette teveccüh ve itimatlarından olacağını bildir-miştir.

AMASYA

[Üsttarafı geçen nüshada]

İKLİM

Anadol'u yaylasındaki sonk ve kuru iklim, mek-keze yakın olmasına rağmen Amasyada da büyük sürer. Çünkü şmal rüzgâr-larına karşı yüksek dağ-larla muhafaza edilmiş de-gildir.

Yağmürün miktarı da azdır. Samsunda senede 32 santimetro yağmur yağar-ken Amasyada bu nispet 25 i geçmez. Yazın şiddetli günlerinde derece hararın-tin 35 e yükseliği vâkidir. Vasatî hararât yaz mevsiminde 20 - 25 arasında tih-aluf eder.

DAĞLAR

Muhtelif devirlerde mütemadî tahrir ve teraküm tesirilete ypranmış dağlar-dan müt-sekkildir. Araba-rında 2000 metro kadar irtifa malik tepeler meşhur olmakta ise de zirveleri genç dağlarla olduğu gibi dik ve sivri değildir. Avara-rız da ehemmiyetsizdir. Bilhassa Yeşilirmakın ki-mi ulıyasındaki vahiler arz-zanî olarak devam eder. Ovalarının k sma azamî hi-

yulân olup hafif temevvü-eat ıran eyler.

MİYAN

Amasya Vilâyeti anadol-unun mühim bir su havza-sının güzergahında bulun-maktadır. En büyük nehri Yeşilirmaktır.

Yeşilirmak (400) kilo-metro tulünde olup meble-inile (Tozanlı) ve (Tokat) ır-mağı namını taşıyarak (Koz) dağı civarında (Köse) tepeden doğar.

[Altıtaraf gelecek nüshada]

İLÂNLAR

Samsun - Sivas Hatlı İşletme Müfettişliğinden :

3 - Aralık 942 Garsamba gününden itibaren Sivas - Amasya arasında esyayı ticariye ve yolcu muakalatına loş olacaktır.

Be cıkışta leman için şiddetli Samsun - Zile arasında 942 ve 941 numaralı yevmî mahdül katarların yeni ferî teatlı edilmeyecek. Zile - Sivas arasında Gous, Pazar, Garsamba günleri haftalık ve gün 944/1944, 943/1943 numaralı muhtelif katarlar tahrek edilecektir. Bu muasat ile Samsundaa Sivas ve Siva-tan Samsuna gelecek yolcular bir gece Zilede kalacaklardır.

Zile - Sivas arasında seyrüsefer herveçhatı olacaktır.

Yalnız Cuma, Pazar, Garsamba günleri

944/1944 Zile - Sivas		1943/943 Sivas - Zile	
Saat	Dakika	Saat	Dakika
Zile hareket	7 45	Sivas hareket	6 00
Yıldız	17 00	Yıldız	7 30
Sivas müvasaet	18 00	Zile müvasaet	10 12

Ankara istikametine gidecek yolcular Sivas'ta 707 numaralı katarla, Ankara istikametine gelecek yolcular da Yıldız'da 1943 numaralı katarla malaki olurlar 3-3

1 - İdarenin Hacıbayram istasyonumuz civarında Çeltek nam mahaldeki maden kömürü ocaklarından yevmî çıkacak kömürlerin mezsûr istasyon civarındaki hatıramasına nakli işi alenü pazarlıkta talibine ihale edilecektir.

2 - Pazarlık işbu Eylülün 29 uncu Perşembe günü saat 14 te Samsunda İşletme binasında müteşekkil komisyon tarafından yapılacaktır.

3 - Alâkadârların şartnâme-yi gör-nek ve izahat almak için Samsunda İşletme kalemine, Hacıbayramda Çeltek Maden Mâhendisliğine veya Hacıbayram istasyonuna ve pazarlık için de pazarlık gün ve saatte komisyonu müracaatçı ilân olunur. 3-1

B.16: Osmanlı'dan Kalan Dış Borçlar Meselesi (Yeşil Amasya, 15 Eylül 1932)

YEŞİL AMASYA

KURULUŞ YILI 1932

Tanesi 100 Para
Sayı : 193 Yıl : 5

Sahibi ve yazı işleri Müdürü
Ethem Belgen

Perşembe
23 Temmuz 1936

Yurdumuzun Her Köşesinde Şenlik ve Bayram

Montrödeki boğazlar komisyonu Türkün hakkını tamamen teslim ederek boğazlar mukavelenemesini kabul ve imza etmiştir. Bu suretle Türkün kırılmaz iradesi ve bükülmez bazusu sayesinde kazandığı bu siyasi zaferi tes'it ve tebeil için vatanın her köşe ve bucağında büyük şenlikler yapılmıştır.

Bu münasebetle Amasyamızda da yapılan merasim ve şenliklerin tafsilatını yazıyoruz :

Pazrtesi günü akşamı Belediye bahçesinde ve binasında toplanan halk mü't-addit yerlerde çalışan bando ve ince saz dinlemek ve oynanan millî oyunları seyretmek suretiyle geç vakte kadar imza telgrafını beklemişlerdir. Heyecanla ve sabırsızlıkla beklenen imza telgrafı saat 2,5 da gelmiş ve libayımız tarafından halka okunan bu sevinçli haber büyük alkışlarla karşılanmıştır. İrtesi Salı günü saat on yedide tekrar Belediye önünde bilmum memurin , halk , mektep taleberi ve bir kısı askerden mürekkep büyük bir kalabalık huzurle bir Varsubay ve Öğretmen Şeref Erdem ve bir talebe ve libay Kadri Çok tarafından söylenen hitabeler alkışlar içerisinde dinlenmiş ve yine Öğretmen Ahmed Turan tarafından okunan Şair Mehmed Akif'in Çanakkale Şehitleri şiiri heyecan ve gözyaşları arasında dinlenmiştir. Bilâhare bütün bu kalabalık Atatürk'ün heykeli huzuruna kıymış çelenkler vezedilmiş ve yine orada yeni Ağır Ceza Reisi İbrahim Etem Özbal tarafından irticalen ve hakikaten samimi heyecanla söylenen bir hitabe halk üzerinde çok eyi tesirler yapmıştır. Bando tarafından çalışan Cumhuriyet marşı ile merasime nihayet verilmiştir.

Gece geç vakıtlara kadar halk ve askerler fener alayları tertip etmek , millî oyunlar oynamak ve çalgı çalmak suretiyle bu siyasi muzafferiyetimizi tes'it ve tebeil etmişlerdir.

Boğazlar Meselesinin Halli

İçimizde her zaman heyecanı yaşayan, Türk tarihinde şerefli bir yer tutan Mudanya ve Lozana üçüncü bir isim daha katılmıştır : Montrö .

Montrö konferansının müspet bir şekilde neticelenmesiyle boğazlar muntakasındaki türk ordusunun bulunmasını ve oranın tahkim edilmesini bütün dünyaya kabul ettirmiş oluyoruz .

Bundan on üç yıl önce 1923 tarihinde Lozanda imzalanmış olan boğazlar mukavelenemesine göre Türkiye boğazlarında tahkimat yapmamıştı ; serbestçe gelip geçen harp gemilerinin boğazlar komisyonu tarafından kontrol edilmesini kabul etmişti . Bu kabul o zaman için türkiyenin emniyetini ihlâl edici bir vaziyet olarak telâkki olunmamıştı . Çünkü :

1 — Lozan muahedenesinin yapıldığı sıralarda milletleri silâhsızlanmaya götüren kuvvetli bir ceryan vardı. Sulhpervergini daha o zamandanberi bütün dünyaya göstermeğe çalışan türkiye bu ceryanın kuvvetlenmesine yardım etmek , bütün milletler arasında feyizli bir sulhun takarrürüne hizmet etmek için boğazları serbest bırakmağı muvafık bulmuştu .

2 — O sıralarda milletler cemiyetine karşı bütün milletler kuvvetli emniyet ve itimat hisleri beslemekte idiler. Milletler cemiyeti dünya sulhunu devam ettirmeğe muktedir bir teşekkül olarak karşanıyordu . Milletler cemiyeti adalet tevzi eden bir cihaz olacaktı .

Türkiye cumuriyeti dünya efkârı umumiyesinin bu telâkkisine iştirak etmiş ve boğazlar mukavelenemesini imzalamakta bir

mahzur görmemişti .

3 — 1923 mukavelenemesine göre Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya boğazlara bir taarruz vuku bulduğu takdirde elbirliği ile türkiyeye yardım etmeği taahhüt etmişlerdi . Halbuki :

1 — Bu gün milletler silâhlanmaya başlamışlardır. Hatta bu bir yarış halini almıştır. Silâhsızlanma prensibi bu gün için tahakkuku mümkün olmayan bir ideal olarak kalmıştır.

2 — Bu gün bir takım siyasi hadiseler açıkça göstermiştir ki milletler cemiyeti ihlakı hak edecek, adaleti tevzi eyleyecek kudrette bir müesseseye haline gelememiştir.

3 — Keza boğazlara taarruz vukuunda yukarıda ismi geçen dört devletin müştereken yardımları bu gün için mümkün görülmemektedir.

İşte bu üç sebep türkiyeyi boğazları tahkime mecbur etmiştir. Hükümetimizin bunu hiç bir devlete danışmadan yapmak iktidarı dahilinde olduğu halde devletleri Montrö şehrinde müzakereye davet etmesi büyük bir siyasi nezaket eseridir. Türkiye bu hareketiyle muahedeleri bir tarafı olarak bozmamak lâzım geldiği hakkında bütün dünyaya bir siyaset dersi vermiştir. Montrö dokuz devlet arasında ceryan eden uzun müzakere-lerden sonra nihayet hakkımız teslim edilmiş , hakkın ve mas-t'gen ic'pları yapılmıştır.

Bu gün yurdumuzun emniyeti naktasından siyasi bir zafer kazanmış bulunuyoruz . Bizi yurdumuzda korkusuz yağan emniyet tertibatımız , müdafaa kuvvetlerimiz bu siyasi zaferle bir kat daha resanet bulmuştur. Akdeniz ile Karadeniz arasında denizde yegâne geçit olan boğazlara ait mes'ele Türkiye Cumhuriyetinin dileklerine tamamen uygun bir şekilde halledilmiştir. Boğazlar ki Türkiyenin kapisıdır ; bu hal şekline göre bundan sonra düşman taarruzlarına karşı koyabilecek bir halde tahkim edilmiş bulunacaktır.

Boğazların tahkimi ile Türkiye bir kat daha kuvvetlenmiştir. Sulhperver Türkiyenin daha ziyade kuvvetlenmesi dünya sulhu için de faidelidir. Montröde müzakereye iştirak eden devletler Türkiyenin taleplerine muvafakat etmek ile dünya sulhuna da hizmet etmiş oldular. Boğazların tarihi ehemmiyeti çok büyüktür.

Orta Asyada doğan türk medeniyetinin Avrupa'ya intikal yollarından en mühimini teşkil eden boğazlar garp ile şark arasında zuhur eden bir çok harplerde orduların geçtiği bir köprü vazifesini görmüştür.

Dünyayı ateş ve kan içinde bırakan büyük harpte itilâf ordusu ve donanmaları ile kahraman türk ordusunun cidal yeri olan Çanakkale boğazı umumî harbin tahlî üzerinde de pek büyük tesirler göstermiştir. Bu muntakada itilâf ordularını karşılayan türk ordusunun başındaki Atatürk harp tarihinde o zamana kadar misli geçmemiş bir zaferin yaratıcısı olmuştur. Büyük harpte Çanakkale boğazı muntakasındaki topraklarda kanını yurt için kıtan askerlerinin hamaset ve gecaat mekihelieri her birimizin kalplerimizi heyecandan çarpduran , göğüslerimizi kabartan hakiki vak'aların birer ifadesidir.

13 Yıldanberi gayrı askeri bir halde bulunan boğazlara ait rejimin bu gün türk lehine değişmesiyle kahraman şehitlerimizin ruhları da sevinmişlerdir.

Montrö konfransında türk taleplerinin kabul edilmesi davada-ki hakkın becahet derecesine varması , kuvvetli bir türk devletinin mevcudiyeti , dürüst ve mantıklı bir siyaset ve idarecin takibi ile mümkün olmuştur.

Her büyük işte muvaffakiyetten muvaffakiyete ulaşan , kendisine minnet ve şükranlarımızı kelimelerle ifadeye muktedir olamadığımız Atatürk'ümüze en büyük saygılarımızı , en samimi sevgilerimizi sunarız .

Onun açtığı yolda yürüyen idarecilerimize teşekküllerimizi tekrarlarız .

Vatan sinesinde çelikten bir kale gibi varlığını bütün dünya ya hissettiren kahraman ordumuzu tebeil ederiz .

Montrödeki muzafferiyet bütün Türk milletine kutlu olsun .

Şeref Erdem

B.17: Boğazlar Sorununun Çözümü (Yeşil Amasya, 23 Temmuz 1936)

Sahibi intiyaz
ve
Neşriyat Müdürü
Ekrem Tevfik
İdare evi: Gazi caddesinde
« Yeşilurmak » Matbaası
Abonesi : Seneliği 100
Harice 200 kuruş
Danesi 100 para

YEŞİL Amasya

Te'sis tarihi
1932

HAFTALIK SİYASİ GAZETE

Gazete işleri için neşriyat müdürlüğüne .
Matbaa işleri için de matbaa müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

Mesleğimize uygun yazılar memnuniyetle kabul edilir.

İlan ücretleri peşindir.

Günü geçmiş gazeteler 10 kuruş

İsmet Paşa Hz. Sofyaya hareket ettiler

Ankara 18 (A.A) — reket etmişler, istasyonda Vekiller, Mebuslar, Sefir, Askeri Erkân ve Vekiller erkânı tarafından selâmlanmışlardır.

Cumhuriyet bayramı münasebetile trenlerde tenzilât yapılacaktır

Ankara 17 (A.A) — Devlet Demiryollarının Cumhuriyet bayramında tatbik edeceği tenzilâtı tarife Vekiller Heyetince tasvip olmuştur. Tenzilât bayramdan on gün evvel başlayacak ve on gün sonra devam etmek üzere bayram günleriyle beraber yirmi üç gün sürecektir. Tenzilât altı yüz kilometre ve daha fazla mesafeler için mevcut tenzilât muhafaza edilmek şartile sekiz yüz kilometroya kadar yüzde elli, daha

fazla mesafeler için yüzde seksen olacaktır. Havdarpaşadan Malatya ve Samsun'dan Haydarpaşaya üçüncü mevkile 11; ikinci mevkile 16 liraya kadar seyahat edilebilecektir. Bu günlerde Anadolu ve Toros ekspreslerinde üçüncü mevkil vagon konmayacaktır. Banliyö hatlarında da yüzde elli tenzilât yapılacak ve bu üç gün için muteber olacaktır. Ana hatlarda çocuklar için daha büyük tenzilât yapılacaktır.

Bir yanlışlı düzeltme

Akşam gazetesinin 10 tarihli nüshasında Amasya Tayyaresine ad konma merasimine ait tafsillatla Tayyare meydanında Vali Kadri B. nin uçuğu ve tayyareyi Belediye tarafından gönderilen bir heyetin istikbal ettiği ve tayyarecilere

yalnız Belediye tarafından ziyafet verildiği yazılmıştır:

1 — Vali Kadri B. tayyareye binmemiş, yalnız Alay Kumandanı Tura bey uçuş yapmıştır.

2 — Tayyare ve tayyarecileri Belediye tarafından gönderilen

Nafiz B.

Muhterem mebusumuz
Nafiz Bf. İstanbul'a gitmiştir.

Maliyede TAYINLAR

Tahsil memurluğundan açıldı kalan Merzifon tahsil memuru Abdullah B. Amasya tebliğ memurluğuna ve Amasya tahsil memuru Mehmet B. suvari tahsildarlığına tayin edilmişlerdir.

heyet değil, başta Vali Kadri Bf. olduğu halde Belediye Reisi, C. H. Fırkası Reisi, Tayyare Cemiyeti erkânı ve bir çok halk karşılamıştır.

3 — Tayyareciler yalnız Belediye değil, Alay Kumandanlığı ve C. H. Fırkası da birer ziyafet vermişlerdir.

Akşam muhabiri Ebüssüreyya Sami B. üstadımız rahatsızlığı dolayısıyla tayyare meydanına gelememişlerdi. Kendilerine merasime ait tafsillatı getiren zat her kim ise yanlış malûmat vermiştir. Eski bir gazeteci olan muhterem üstada bir daha atlamamasını temenni ederiz.

İsmet paşa hazretleri

ANADOLU AJANSINA BEYANATTA BULUNDULAR

İstanbul 19 — Başvekil İsmet Paşa Hz. hareketlerinden evvel Anadolu ajansına âtideki beyanatta bulunmuştur:

« Komşumuz ve dostumuz Bulgaristan hükümetinin daveti üzerine Sofyaya hareket ediyoruz. Takriben iki sene evvel Ankarada kendisini tanımakla müğerrer olduğum Başvekil M. Muşanofla ve konşu memleketi idare eden kıymetli devlet adamlarile yakından ve tekrar görüşmek benim için, Hariciye Vekili ile Fırkamızın reisi için kıymetli ve sevgili bir fırsat olacaktır. Seyahatımız her geyden evvel Türk milletinin en samimi ve dostane hislerini

yüksek evsafını tekrar ettiğimiz Bulgar milletine yarın da ifade etmek için bir vesiledir. İki memleketi alâkadar eden meseleleri Sofyada görüşmemiz tabiidir. Sulh davasının samimi hâdimi olan siyasetimiz ana istikametini dikkat ve basiretle muhafaza etmekte olduğundan ve daima açık yürekle konuşmuşumuzdan seyahatımızdan sulh ve beynelmîlî anlaşma mefkûresinin yalnız istifade etmesi beklenebilir. Balkanlarda sulh ve iyi geçiminin taraftarı ve Bulgaristan ile Türkiye arasında emniyeti ve samimiyet havasının kuvvetlendirilmesi ciddi arzumuzdur. Açık olarak anlaşılacağından eminiz »

Saim B.

Mezunen Şehrimizde bulunan Temiz mahkemesi âzasından Saim B. Eskişehir'e gitmiştir.

Hadi B.

Merzifon Malmüdürlüğü Mürsit beyin İstanbul'daki yeni mali teşkilâta dahil olması ile ihlâl eden Mal müdürlük vekâletine Vîlâyet Büyük makamınca Varidal Müdürü Hadi B. tensip buyurulmuştur.

Çok kıymetli maliye memurlarımızdan olan Hadi B. kardeşimiz vazifesine başlamak üzere Pazartesi günü Merzifona gitmiştir. Kendisine muvaffakiyetler temenni ederiz.

Gidenler

Muhtelif mahallere tayinlerini geçen nüshamız da yazdığımız Ortamektep

muallimlerinden Nuri, Halis, Hütlü, Abdülkavî, Ahmet Rüştü beyler bu hafta içinde yeni memuriyetlerine başlamak üzere şehrimizden gitmişlerdir.

Kemal B.

Sahibi İntiyaz ve neşriyat müdürlüğümüz Ekrem Tevfik beyin ağabeyi Kemal B. Vilâyet Orman muamelât memurluğuna tayin edilmiştir. Tebrik eder vazifesinde muvaffakiyet temenni ederiz.

Veysel B.

Kütükhü zade Veysel B. yeni geçiller getirmek üzere Salı günkü Ekspresle İstanbul'a hareket etmiştir.

Evlenme

Maliye memurlarımızdan Tevfik bey ile müteakitten Binbaşı Osman beyin kerimesi hanım bu hafta evlenmişlerdir. Saadetten temenni ederiz.

B.18: İsmet Paşa'nın Bulgaristan Seyahati (Yeşil Amasya, 21 Eylül 1933)